

І. КЕЙВАН

НАРИСИ З ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ

ESSAYS
FROM THE HISTORY
OF UKRAINIAN
CULTURE

**НАРИСИ З ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

ESSAYS FROM THE HISTORY OF UKRAINIAN CULTURE

BOOK THREE

Ivan Keywan

UKRAINIAN FINE ARTS

Published by the
UKRAINIAN WOMEN'S ASSOCIATION OF CANADA
NATALIA KOBRYNSKA FOUNDATION

EDMONTON

1984

НАРИСИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

КНИЖКА ТРЕТЯ

Іван Кейван

УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Видання Союзу Українок Канади з Фундації
ім. Наталії Кобринської з допомогою
Шевченківської Фундації

ЕДМОНТОН
1984

Обкладинка — Марійки Сокульської
Мовний редактор — Д-р Юрій Мулик-Луцик

• • •

Переклала на англійську мову:
Д-р Оріся Фербей

Copyright 1984
Ukrainian Women's Ass'n of Canada

У 100-РІЧЧЯ ЖІНОЧОГО РУХУ
ЙОГО ПІОНЕРКАМ
В УКРАЇНІ Й У ВСЬОМУ СВІТІ

п р и с в я ч у є

СОЮЗ УКРАЇНОК КАНАДИ

УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

ВСТУП

Як ствердили дослідники, немає на світі таких народів, чи й навіть племен, які не проявляли б схильності й поривів до мистецтва, незважаючи на їхній духовний і матеріальний рівень; також немає на світі таких предметів, на яких не були б позначені людські пориви до естетики чи краси взагалі.

Мова тут про образотворче мистецтво.

Образотворче мистецтво — це опанування людиною матерії, а точніше кажучи — надання їй певної форми силою творчого генія людини за допомогою технічних засобів. У склад образотворчого мистецтва входять: архітектура, різьбарство (скульптура) й малярство з відгалуженням граверства й графіки.

Короною образотворчого мистецтва є архітектура — найстарша галузь мистецтва, що найбільше пов'язана з життям людини. Архітектура — це вміння споруджувати дану будівлю так, щоб з одного боку вона відповідала практичним вимогам, а з другого — вимогам краси, гармонії й стилю.

Друга галузь мистецтва — це скульптура, тобто тривимірне зображення людей і тварин, а деколи й рослин. Твори архітектури й скульптури обмежені матеріалом і простором; їх можемо навколо спізнавати по черзі зір і дотик.

Третя галузь мистецтва, якою є малярство, перевищує обидві, вищезгадані, галузі мистецтва своїм необмеженим полем можливостей вислову; малярством бо можна висловити все те, що доступне для людського ока. Малярський твір уводить глядача в ілюзію, в підсвідомий самообман, бо ж те, що він бачить на картині, він бачить крізь призму своєї уяви.

З малярством споріднені граверство й графіка.

Гравюри виконують на твердих матеріалах: на дереві (дереворіз, дереворит, ксилографія), на міді (мідерит), на сталі (сталерит), лінолеум (лінорит) й камені (літографія) та інших, технікою ліній, площин та різних пунктів. Звичайно, це чорно-біла техніка, хоч буває й кольорова (дереворіз, літографія). Гравюра, що колись була самотнім засобом репродукції малярських творів, була пов'язана з друкуванням книг. Згодом вона розвинулася в самотійну галузь мистецтва, тобто вона стала станковою.

Графіка — наймолодша галузь образотворчості. Графічні твори виконуються за допомогою олівця, пера й пензля, звичайно тушем, гвашем, акварелею, крейдкою і т.д. Прикметою графіки є чіткий рисунок, що характеризується технікою ліній, штрихів, площин та різних пунктів. У перших десятиріччях нашого століття графіка, зокрема українська, знайшла широке застосування в оформленні книги, плякату, реклами, грамот, дипломів, екслібрисів і т.п. В оформленні нашої книги особливо проявили себе Василь Кричевський і Юрій Нарбут.

Розвиток мистецтва узалежнений від різних передумов: від державної самотійності народу, від економічних умовин, від творчого генія даного народу, а передусім — від природної необхідності жити в сфері мистецтва часто буває наслідком якогось великого духового зрушення — релігійного, національного і т.п. К. Лібельт твердить (у своєму творі „Естетика“), що „в стародавніх і новітніх народів релігія завжди була джерелом і двигуном мистецтва“, і з цим також погоджувався Тарас Шевченко.

Кожен народ починав розвивати своє мистецтво від рівня крайнього примітивізму, щоб довести його до найвищого рівня, тобто до вершка його досконалості. Подібну еволюцію пройшов і український народ, чи, точніше кажучи, таку еволюцію пройшли виразителі його духовості — індивідуальні творці українських мистецьких цінностей. Доля поставила Україну на грані двох світів не тільки під географічним, але й під духовим оглядом. На території України схрещувалися різні, а часто й протилежні культури: Близького Сходу, Візантії, як також західних країн Європи; тому то Україна створила своєрідну культуру — такі оригінальні зразки самотнього мис-

тецтва високої якості, що ними ми повинні гордитися перед світом. А народам Заходу треба особливо подивляти високі осяги нашого мистецтва — з уваги на те, що наш народ упродовж своєї історії часто переживав трагічні моменти і переживає їх і тепер — так, як не переживає майже жоден інший народ за нашого часу.

Образотворче мистецтво тісно пов'язане з життям, з його історичними фазами, і впродовж сторіч воно виявляло себе в різних стилях. З уваги на це в цій ось праці розглядатимемо українське образотворче мистецтво за його стилями. При цьому, коли зокрема йдеться про нашу діаспору, візьмемо до уваги й той фактор, яким є наслідки поселення значної частини нашого народу в різних країнах світу.

І. ПЕРЕДІСТОРИЧНІ ЧАСИ

Початки образотворчого мистецтва на території України губляться в сумерках праісторії. Археологи відкрили біля Баламутівки (на Буковині) на стінах печер Кам'яної Могили, на Запоріжжі і т.д. зображення тварин: мамутів, коней, биків, вовків, собак, а навіть і людських постатей, що походять з доби мезоліту (між палеолітом і неолітом), тобто з-перед 13—8 тисяч років. Проте найбагатші знахідки маємо з Трипільської культури (назва від місцевості Трипілья на Київщині), що охоплювала собою велетенські простори України та існувала приблизно від 3-го тисячоріччя до Нар. Христа. У світовій історії вона відома як Передмікенська або Егейська культура. Ця доба мистецтва в Україні найблискучіше проявила себе в ділянці кераміки, що своїми досконалими формами, невичерпним багатством елементів орнаментики, буйною композиційною винахідливістю й технічним виконанням досі не має гідного суперника. Трипільська культура не мала рівних собі в усій тодішній Європі; вона проіснувала приблизно 2000 років, і мала далекосягле значення в процесі розвитку культури старовинної Геллади.

Бронзова доба, незважаючи на те, що вона проіснувала на наших землях майже тисячу років, небагато здобутків залишила по собі, а це тому, що була недостача міді. Та все ж таки в Майкопській Могилі (Херсонщина), біля Старомишатівської станиці (Кубань), в Борзниках

(Чернігівщина) та в Комарові (Станіславівщина) знайдено жіночі діядеми, намиста, нашийники, браслети, глиці і т.п., що майстерно виконані в бронзі, золоті й сріблі.

Скито-сарматська доба, що проіснувала коло 800 років, дала вже багато високоякісних здобутків прикладного мистецтва. У розкопках курганів знайдено досконало виконані в золоті й сріблі рукояті мечів, панцирі, роги, сагайдаки, діядеми, нашийники, вазы, чарки, амулети і т.п.; і все це виконано чудово технікою металопластики, розвиток якої дійшов тоді до свого вершка. У скито-сарматське мистецтво вклали чимало здобутків також і інші племена: аляни, роксоляни, аорси, язиги й інші. Процес розвитку української культури треба в значній мірі розглядати у зв'язку з фактом існування грецьких колоній на південних землях України, а зокрема з Криму (в IV-V ст.ст. перед нар. Христа), що залишили по собі високомистецькі здобутки в галузях архітектури, скульптури, кераміки, мозаїки, металопластики, з буйно розвинутою орнаментикою.

Германське плем'я готів залишило на землях України тільки залишки зброї, кінської зброї й жіночі прикраси. А велетенської „мандрівки народів” з Азії — гунів, аварів-обрів, хозар, а потім печенігів і половців — під цим оглядом не слід брати до уваги, бо ж вони лишили по собі тільки т. зв. „кам'яні баби”, що ними позначили південні землі України. Зате ж багато інвенції та хисту вклали в нашу прадавню культуру анти-слов'янське плем'я, що в IX ст. завершилося в формі полян — основоположників Київської держави. Крім кераміки й дуже тонкої роботи речей прикладного мистецтва з заліза, бронзи й золота, — як: ножів, пряжок, кресал, різної зброї, золотарства й ювілерства, — вони, розвинули дерев'яну архітектуру (на жаль, залишки її не збереглися), а навіть скульптуру, що мала широке примінення в зображеннях богів: Перуна, Дажбога, Сварога, Велеса і т.д. На жаль, і вони не збереглися, бо були дерев'яні. І тільки згадки про Перуна з срібною головою й золотими вусами, що його князь Володимир Великий після охрещення України звелів кинути в Дніпро, залишилися в літописі. Збереглася тільки статуя Світовиди з чотирма обличчями, зроблена з каменя-пісковика, та одна плоскорізьба. Але з археологічних розкопок довідуємося, що в тій добі на високому

рівні стояли золотарство-ювілерство й емаль. Знайдені діядами, ковтки-сережки, намиста-ожерелля, металеві вінці, щитики на ланцюжках, браслети, коробочки на перфуми і т.п. віртуозної роботи, що свідчать про естетичну вибагливість українського жіноцтва в прадавніх часах. Із здобутків тодішньої архітектури нічого не збереглося по наші часи; і можемо собі уявити її хіба тільки на основі дерев'яного будівництва церков і селянських хат. З мурованої архітектури збереглося понад 30 руїн християнських церков у Причорномор'ї з часів грецьких колоній. А між ними найвидатнішими були церква-ротонда в Херсонесі з 600 р. та церква Івана Предтечі в Керчі ((Панрикапей) з VII ст.

Про малярство передісторичних часів також годі говорити, за винятком рисунків-орнаментів на посуді й металевих виробах, що дивують нас великою прецизністю й винахідливістю. Усе ж таки навіть у передісторичних часах наші прапредки створили безліч високомистецьких та оригінальних зразків.

II. ВІЗАНТІЙСЬКИЙ СТИЛЬ

Образотворче мистецтво в нас виразніше виявило свій український характер у добі княжої Київської держави, особливо ж з моментом прийняття християнства князем Володимиром Великим. На українське мистецтво тоді почала сильно впливати Візантія. Поеднання ранніх здобутків українського мистецтва з візантійськими впливами в висліді дало своєрідну синтезу українського візантизму майже в усіх його галузях.

Архітектура Київської держави, що позначилася виразним візантійським характером, дійшла була до свого вершка. Літописці 1037 р. начислили тільки в самому Києві 400-700 церков, в цьому числі 80 мурованих святинь. Найстаршою була Десятинна церква, що її збудував Володимир Великий — у візантійському стилі, що розмірами й мистецькою вартістю перевершували майже всі святині тодішньої Європи. Проте найвеличнішим і з мистецького погляду найціннішим був собор Св. Софії, збудований князем Ярославом Мудрим. Будівництво цього храму тривало півсторіччя. Мозаїки й фрески Св. Софії, мабуть, не мали собі рівних у всьому світі. Св. Софія „за-

служила собі подив у всіх навколишніх народів", та що „не знайдеться для неї пари на всій півночі — від сходу до заходу", — відмітив митрополит Іларіон в XI ст. Візантійський характер Св. Софії позначений виразними рисами староукраїнського дерев'яного будівництва й тому слід уважати її за самостійний здобуток нашої архітектури. За того часу такими ж рисами характеризувалися церкви не тільки Києва, але й Чернігова, Канева, Овруча, Білгороду та інших „городів" княжої Київської держави.

Для скульптури в добі княжої Київської держави не було вільного застосування, а це тому, що суворі канони Східної Церкви трактували скульптуру як „ідолопоклонство". Тодішні мистці, за таких обставин, вкладали свою творчу інвенцію в декоративну й прикладну різьбу, і так вони створили незрівняні декорації-орнаменти в мармурі й камені-шифері. Такими творами різьбарів були вдекоровані церкви, почавши з Десятинної, Св. Софії, Св. Ірини, далі — Печерської Лаври, Михайлівського монастиря, Чернігівського Спаса й інших, зокрема ж — домовин княгині Ольги й князя Ярослава Мудрого, що майстерно виконані в мармурі й шифері. Плоскорізьба в добі Київської держави виявилася зокрема в золотих і срібних монетах Володимира Великого й Ярослава Мудрого — із знаками тризуба. Знайдено 12 відмін цих монет з 980-1055 рр.

Малярство-поліхромія й іконографія були тоді позначені виразною візантійською стилізацією. У постатях святих іконографи зображували мінімум людського тіла: виснажені докраю кістяки, з тонкими устами („сосуд гріха") й великими очима (підкреслення духовости), вкриті від голови до ніг тяжкими й багатоорнаментованими одягами. Вони розміщені в небесній гармонії й ритмі, у своєрідній пропорції й перспективі, з підкресленням фону. Рисунок твердий, стилізовані по-графічному складки одягів і всяких драперій, і також суворий кольорит. Такі постаті мусіли мати характер обоження й святости, — характер тих людських істот, що були відірвані від землі й зближені до небес.

Тоді буйно розвинулася орнаментика в поліхромії церков, зокрема ж — Десятинної церкви, Св. Софії, Чернігівського Спаса, Кирилівської церкви й Михайлівсько-

го Золотоверхого монастиря. Особливо ж незрівняні були мозаїки з 1108-1113 рр.

Мистецьким центром була Печерська Лавра в Києві, де працювала армія монументалістів, іконописців і мозаїстів, що виконували замовлення не тільки для церков, але й для князів та інших достойників. Була також іконописна школа під кермою іконописців-ченців. На жаль, імен цих іконописців не знаємо, бо вони не підписувалися під своїми творами. Це було служення Богові, а не діяльність для людської прослави. Тільки з „Печерського Патерика” відомо про іконописця — „чудотворця” Олімпія (Аліпія) Печерського (помер 1113 р.), що розмалював Успенську церкву й був автором славетних мозаїк Михайлівського Золотоверхого монастиря, Мойсея, Григорія й Авраама Смоленського.

Розглядаючи кількадесят збережених ікон візантійської, київської та корсунської продукції, переконуємося, що тодішні наші іконописці, в основі зберігаючи візантійську стилізацію й техніку, надавали своїм іконам українського кольориту, — вливали в них українську духовість, — і так постав український візантик

З образотворчістю княжої Київської держави була тісно пов'язана рукописна книга; вершком досконалості її оформлення можуть бути „Остромирове Євангеліє”, „Збірник Святослава”, „Трірський Псалтир”, „Слово Григорія Богослова” й інші. Усі вони прикрашені мініатюрами, заставками, ініціалами, кінцівками й орнаментами з мотивами плетінки, геометричних, рослинних і тератологічних елементів, що бували завершеними зразками мистецької досконалості.

III. ВІЗАНТІЙСЬКО-РОМАНСЬКИЙ СТИЛЬ

Після упадку Київської держави, що перестала існувати внаслідок ударів та інвазії азійських кочовиків, на західних окраїнах постала Галицько-Волинська держава, що існувала повне сторіччя, тобто до половини XIV ст. На її території настала зустріч традиції київського візантизму з сильними впливами західних країн Європи, і так постала своєрідна синтеза, — зокрема ж в архітектурі, що відома під назвою Галицької архітектурної школи. Найстарші її здобутки — це собор і Васильківська церква

в Володимирі Волинському та собор Св. Івана Хрестителя в Перемишлі. Почавши з 1141 р. (коли столицею Галицько-Волинської держави став Галич), будівництво церков там почало підноситися до вершка перфектності, — особливо ж за Ярослава Осмомисла. Найвидатніші з церковних будівель Галича: собор Успіння Богородиці, церкви: Спаса, Св. Іллі, Благовіщення, зокрема ж церква Св. Пантелеймона — одинока із збережених, бо всі інші — в руїнах. У Галичі знайдено понад 30 руїн і фундаментів церков, що позначені рисами Галицької архітектурної школи, тобто візантійською конструкцією й романською декорацією. Їхній плян був базилічний або центральний, а основним матеріалом був тесаний камінь. Церкви ж Київської держави були збудовані з цегли. Будівлі короля Данила в Холмі не збереглися, але відомо із свідчень Галицько-Волинського літопису, що там були церкви Івана Золотоустого, Кузьми й Дем'яна, Пресв. Богородиці та Трійці. З церковної архітектури Львова збереглися тільки такі церкви: Св. Миколая, П'ятницька й Св. Онуфрія. На жаль, надаремним було б шукання слідів будівництва Звенигорода, Червені, Теремовлі та інших давніх удільних столиць, що їх зруйнували польські окупанти. Збереглася тільки церква-ротонда в Горянах і три вежі: Білавинська та Столпенська і одна в Кам'янці Литовському.

Слідів скульптури тієї доби, на жаль, не знайдено, — за винятком надгробної плити на місці собору Св. Івана в Перемишлі, що на ній зображено лицаря в шоломі, — мабуть, князя Володаря Ростиславича. Зате ж там, як також у княжому Галичі (на руїнах церкви Успіння, Св. Іллі та інших) знайдено багато відламків декоративної різьби. Зокрема збереглися відламки капітелів, плінтуси, архівольти й т.п. та розкішні декоративні прикраси церкви Св. Пантелеймона. Усі вони позначені романськими рисами з виразним староукраїнським обличчям. Також збережені печатки (олов'яні) єпископів Косми й Іларіона, Львівської міської громади та дві печатки князя Юрія І Львовича, що позначені романськими рисами.

З монументального малярства Галицько-Волинської держави не збереглося нічого, бо воно було зруйноване разом з церквами. Але Галицько-Волинський літопис свідчить, що князі прикрашували церкви фресками, іконами

та „римськими склами” (вітражами). Іконографія тієї доби продовжувала традицію Київської держави, отже й була вона іконографією візантійсько-українського характеру. Різниця була хіба в тому, що галицька ікона мала більше ошатности, — була більш оздоблена надзвичайно тонко виконаними рельєфами з золота й срібла та прикрашена дорогоцінним камінням. Оформлення тодішньої рукописної книги також було на вершинах мистецтва, подібно як і за часів Київської держави, із тими самими мотивами. Тільки вони вже позначені деякими впливами романського стилю. Зразками тут може служити низка Євангелії: „Галицька”, „Крилоська”, „Добрилова”, „Бучацька”, „Холмська” та інші, що стояли на висоті найкращих західноєвропейських зразків цієї ділянки мистецтва.

IV. ГОТИЧНИЙ СТИЛЬ

Після упадку Галицько-Волинської держави (в половині XIV ст.) в образотворчому мистецтві України настала перехідна доба, позначена деякими готичними рисами, — зокрема в архітектурі. Готичні риси частково засвоїли собі наші будівлі у Львові та в інших містах на західних землях України тоді, коли ці землі опинилися під польською окупацією. Гостролучні й похмурі форми готики були чужі українській духовості, тому наші архітекти сприймали їх дуже нерадо. На українську дерев'яну архітектуру ці форми, звичайно, не впливали. Готичний стиль позначив собою головніші західноєвропейські міста, а точніше кажучи, такого забарвлення надали цим містам головню будівлі польських костелів та оборонних замків — у Львові, Кам'янці Подільському, Межибожі, Острозі, Хотині, Дубні, Крем'янці, Луцьку, Бережанах, Бучачі, Пилипіві, а навіть і в Ужгороді, Мукачеві й Хусті, що окупанти будували чужими руками на наших землях.

Усе ж таки готичні риси засвоїли собі й українські будівлі, — зокрема ж наші храми: церква в Галичі, собор Св. Юрія (катедра Св. Юра) у Львові, раніша будівля і Св. Онуфрія в Лаврові, а також церкви-твердині: Пресв. Богородиці в Рогатині, церква в Зимному, церква Св. Духа в Кодні, а також прекрасний зразок — церква Св. Покрови в Сутківцях. Деякі сліди готики наявні в бу-

дівлях укріплених монастирів: у Дермані, Межиріччі, Зимному і т.д.

Усе ж готичний стиль не створив жодної своєрідної синтези української архітектури, і тому ця доба має характер -перехідности.

Скульптура тієї доби була досить убога, бо тодішні політичні обставини в нас були дуже тяжкі. Збереглося тільки декілька декоративних прикрас будівель та плоскорізьб з виразними готичними рисами, а також декілька рельєфів у різних матеріалах: „Розп'яття" з XIV-XV ст., „Св. Димитрій", „Триптих Богородиці", ікони „Софії-Премудрости Божої", „Св. Юрій" і такі ж ікони апостолів Петра й Павла та декілька інших, що виразно позначені готикою. Окрему вартість має іконостас з Кам'янця Подільського (з кінця XV ст.); це твір з чудовими рельєфами „Моління", „Покрови", апостолів, пророків та інших святих на них, частково позначені готичним стилем. Однак на провінції народня різьба розвивалася по лінії не порушної староукраїнської традиції.

Монументальне малярство й іконографію також затокнули впливи готики, ба — навіть впливи раннього Ренесансу — „Треченто". Усе ж таки навіть і тут переважали українські риси. Про це свідчать поліхромії деяких церков, зокрема Горянської ротонди, Вірменської катедри у Львові, Кирилівської церкви в Києві, монастиря в Бакоті й інші. В іконографії ці впливи найяскравіше віддзеркалені в „Успінні Богородиці", „Молінні" із Стариськ, „Нерукотворному образі Спаса", „Переображенні" з Цеперова й Бусовиськ, „Царських вратах" з Домажира й ін.; усі ці твори значно відрізняються від раніших, позначених візантійською ієратичністю.

Деякі з наших мистців, не маючи належних творчих умовин в Україні, пішли на службу до чужинців. Наприклад, іконограф Петро Ратенський став основоположником мистецтва Московщини. (Згодом він навіть став московським митрополитом). Інші ж наші монументалісти й іконописці — Андрій, Владика, Гоїл та ін. — розмалювали польські костели в Кракові, Сандомирі, Вроцлаві, Гнезні, Люблині, Вислиці, Сецехові та інших містах Польщі, де мистецтво було тоді на дуже низькому рівні. Це були мистці європейської міри. Нашого маляра Андрія навіть називали Джоттом Півночі.

Традиція українського мистецтва в Польщі продовжувалася до кінця XVI ст.

Рукописна книга розвивалася по старій, княжій традиції. Осередками продукції книг були монастирі: Печерський (Лавра), Дерманський, Зименський, Унівський та інші, а книги писали тоді переважно ченці. Основна структура оформлення книг XIV-XV ст.ст. не відрізнялася від оформлень книг княжих часів; вона тільки збагатилася рослинними й тератологічними мотивами, зокрема — народними. Клясичними зразками можуть тут служити такі книги: „Пандекти Антіоха”, цикл Євангелій та „Апостол” з XIV ст., „Галицьке Євангеліє”, „Псалтир” та інші; усі вони виконані з великим декоративним хистом.

Рукописна книга буйно процвітала аж до появи друкарства. Але й навіть тоді вона не здавала легко своїх позицій.

V. РЕНЕСАНС

Ренесанс (Відродження) постав (в Італії) на порозі XV ст. з завданням відродити античне (греко-римське) мистецтво. Україну ренесанс досягнув у половині XVI ст. і тут він збігався з культурно-національним і політичним відродженням, а також з початками й розвитком друкарства в Україні. В архітектурі ренесанс позначився на стилі будови наших церков і палат, зокрема — у Львові. У 1559 р. була збудована Успенська або „Волоська” церква, далі — Корняківська палата й „Чорна кам'яниця”. А згодом перебудовано низку церков у цьому ж стилі — у Львові, Крилосі, Городку, Жовкві й Роботицькій Посаді. Перебудували також замки в Луцьку, Острозі, Старому Селі, Підгірцях, Дубні і т.д. та укріплення монастирів — Києво-Печерського (Лаври), Дерманського, Межиріцького, Унівського та інших. Хоч першими будівничими тоді були в нас італійці (Павло Римлянин, Павло з Барбони), то все ж таки вони мусіли модифікувати свій ренесанс згідно з бажанням замовців-українців; тобто, вони українізували його.

Скульптура доби Ренесансу в Україні виразніше виявила свої стилеві риси, хоч би й тільки в надгробниках видатним постатям: князеві Конstantинові Острожському в Печерській Лаврі, Сенявським у Бережанах, В. Лагодов-

ському в Уневі, Гербуртам в Скелівці, Даниловичам, Рамультовій, С. Любомирському й іншим. Усупереч колишній елегійності, всі вони характеризуються духом оптимізму. У добі Ренесансу збільшилося зацікавлення мистців українським орнаментом; тут треба подивляти багатство й буйну винахідливість у тодішніх декоративних мотивах. За вершок досконалости можна вважати скульптурну декорацію Трьохсвятительської каплиці Успенської церкви у Львові, що її авторами були Константин і Яків Кульчицькі. У наших церквах тоді постала безліч іконостасів, що були виконані в дусі українського ренесансу. Найвидатніші з них — це іконостаси П'ятницький, Роґатинський і Богородчанський. Усі вони — справжні мистецькі шедеври.

Малярство переживало тоді „болісний” перехід від старих візантійських традицій до духа доби Ренесансу, що „відкрив природу й людину”, — всупереч духові ієратичности, зокрема — в іконографії. Хоч доба Ренесансу в нашому малярстві була дуже короткою, то зате вона була найбільш напруженою під оглядом творчости. Виразником нашої іконографії був Федушко з Самбора (автор „Благовіщення”), Василь із Стрия, Васько, Воробій, Михайло Петрахович та десятки інших.

Цей період виразно характеризують собою такі ікони: „Розп'яття”, „Моління”, „Христос-Пантократор”, цикл „Страшного Суду” з Долини, Волча, Трушевич і т.д., що їх рисунок уже реалістичний, хоч стилізація ще й далі візантійська — з тисненими орнаментами, часто рослинними, на золотому фоні. До речі, на фонах ікон з XV ст. вже бачимо українські краєвиди — з травою, кущами, квітами.

У дусі пізнього ренесансу ієромонах Іов Кондзалеви́ч геніяльно створив ікони для Богородчанського іконостасу, а Федір Сенькович і Микола Петрахович — для іконостасу Успенської церкви у Львові. Постали також розкішні іконостаси Печерської Лаври, Троїцької церкви і Софійського собору в Києві (заходами митрополита Петра Могили).

Ренесанс блискуче виконав своє завдання в новому жанрі — портретистиці в половині XVI ст. Високою якістю відзначаються портрети Анастасії Лісовської (Роксолани), Константина Острожського, Раїни Могилянки-Виш-

невецької, гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, ренесансовий архитвір — портрет Варвари Лянґішівної і інші.

Україна в добі Ренесансу засвоїла собі й друкарську „штуку". Між найстаршими друкованими книгами (Октоїх-Шестиднев, Часослов, Євангеліє учительне) епохальне значення мають Львівський „Апостол" з 1574 р. та Острозька Біблія, — обидві з друкарні Івана Федорова чи „Федоровича". Дуже вартісні видання Стратинської друкарні, а вже просто блискучими були видання друкарні Києво-Печерської Лаври: Анфологійон, Тріодь постна, Історія Антонія Великого, Бесіди Йоана Златоуста й інші, що їх видали від 1617 р. Це були „білі круки" європейського книжкового мистецтва.

У 1622 році появилася в нас перша світська публікація: „Вірші на жалосний погреб зацного рицера Петра Конашевича Сагайдачного, гетмана войска запорозького", — з ілюстраціями-дереворізами, що ними були оформлені всі наші книги доби Ренесансу. Тоді ж появилася й гравюра, як самостійний жанр. Знаємо імена таких наших граверів тієї доби як: Тарас Земка, Тимофей Петрович, Воцанка, Георгій, Афанасій та інші.

VI. УКРАЇНСЬКЕ БАРОККО

Стиль барокко прийшов в Україну в пол. XVII ст., коли формувалася Козацька держава. Це стиль величних концепцій, складних ідей і фабул та буйної декоративної винахідливости. З архітектурних здобутків часів гетьмана Б. Хмельницького збереглося дуже мало, а це тому, що тоді були бурхливі воєнні часи. Збереглося тільки Іллінська церква, залишки гетьманської палати в Суботіві й деякі церкви в Києві, Чернігові, Переяславі та у Львові, що були перебудовані в бароковому стилі. Більший розквіт будівництва настав був за часів гетьмана І. Самойловича, про що свідчать такі будівлі: Троїцька церква Густинського монастиря, церква Спаса Мгарського монастиря, Покровський собор у Харкові й низка інших, стиль яких відомий під назвою „козацького барокко". До апогею дійшла архітектура (і взагалі мистецтво) за часів гетьмана Івана Мазепи (в 1687-1709 рр.) — уже під назвою „мазепинського барокко". Гетьман І. Мазепа, най-

більший у нашій історії меценат мистецтва, збудував і відновив понад 20 церков. Перлинами тодішньої архітектури були Миколаївський собор, церква Всіх Святих Печерської Лаври, церква Св. Юрія Видубицького монастиря в Києві, Покровська церква в Переяславі, Троїцький собор у Чернігові, Воздвиженський собор у Полтаві та чимало інших. Тоді також відбулася основна перебудова Могилянської (Мазепинської) Академія в Києві.

Будівлі в дусі козацького барокко фондували й інші гетьмани, зокрема Данило Апостол (Покровська церква в Великих Сорочинцях).

Поруч архітектів-чужинців (як Й. Баптіст, А. Зернікав, зокрема Й. Г. Шедель — пляновик дзвіниці собору Св. Софії й дзвіниці Печерської Лаври — шедевр-унікату всієї тодішньої Європи) проявили себе й архітекти-українці Йосип і Федір Старченки (Головна церква Печерської Лаври), Степан Ковнір (1695-1786) — пляновик корпусу Печерської Лаври, Іван Барський та Іван Зарудний.

Це була доба верхів'я осягів української архітектури.

Українська дерев'яна архітектура, що мала глибоке коріння ще в передісторичних часах, зберігала свою самобутність впродовж довгих сторіч. Та все ж таки історичні стилі заторкнули її, — зокрема ж церкви, що ними була рясно засіяна вся Україна. Були між ними й справжні архитвори, про що вимовно говорять церква Св. Юрія (Св. Юра) в Дрогобичі з 1600-их рр. і шедевр світової слави — дев'ятибанный Троїцький собор в Новоселиці (Самара) з 1772-1781 р., що його збудував народний майстер Яким Погребняк.

Скульптура в добі Барокко виявилася (подібно, як і в добі Ренесансу) переважно в побудові надгробників на західноукраїнських землях. Однак ці надгробники були поставлені чужим постатям і були вони виконані чужими скульпторами. Одинокими зразками нашої скульптури того часу є надгробник Адамові Кисілеві в Низкиничках і надгробник Тимошеві Хмельницькому в Суботові (про який згадує Павло Алепський). Зате колосальну інвенцію різьбарі вкладали в іконостаси, що дійшли до вершка свого розвитку і являли собою немов мистецькі галерії

— на 5, 7, 9 ярусів. Їх авторами були П. Волох, І. Завадовський, Ф. Таран, М. Балик та інші.

Малярство в тій добі було під впливом флямандських малярів барокко, зокрема Рубенса, — в поліхроміях церков, іконах, портретах. Провідну роль тут грала тоді Печерська Лавра, а далі — Чернігів, Стродуб, Ніжин, Переяслав, Жовква і т. д. У церковних поліхроміях уже бачимо український побут, етнографію й краєвиди. На стінах зображували портрети фундаторів, ктиторів і благодітелів. Зокрема так воно було за часів І. Мазепи. Тоді постала ціла низка баталістичних картин, а також і народніх („Козак Мамай”, „Козак-бандурист”) та низка портретів гетьманів, єпископів, митрополитів і т.п., в чисто-барокковій манері, з виразними українськими рисами. Тут уже маємо й прізвища малярів: Степан Маляр, Алімпій Галик, С. Вишенський і т.д., крім уже згаданих — Я. Кондзалевича, О. Ляницького, І. Рутковича й Василя зо Львова. Портрети козацького барокко характеризують панегіричність і майстерність.

Граверство козацького барокко стояло на мистецьких верхів'ях; поруч дереворізу тоді появився й мідерит, що ідеально надавався для бароккового стилю. Найвидатніші гравери того часу, — це чернець Ілля (який створив 415 гравюр і був ілюстратором „Печерського Патерика”), Никодим Зубрицький та ряд інших, а при кінці XVII й на початку XVIII ст., особливо ж за часів І. Мазепи, виявлялися гравери може й світової міри — такі як Леонтій та Олександр Тарасевичі, Іларіон Мигура, Інокентій Щирський і Данило Галяховський, що створили неповторні шедеври в граверстві.

Оформлення книги в тій добі було особливо розкішне та й співзвучне із стилем мови та духом змісту — з прикметами надзвичайної елегантності й панегіричності, що часто межували з нереальністю; конгеніяльно ж їй розкішність доповнювала надзвичайно багата оправа. Друкували їх у Києво-Печерській Лаврі, в друкарнях Львівського Братства, в Почаєві й Чернігові. Тоді появилася багато вартісних видань, вартість яких тепер просто неоцінима.

VII. РОКОКО

На зміну переобтяженим формам барокко прийшов у пол. XVIII ст. в Україну новий стиль — рококо (від

французького слова "rocaille" — раковина), елегантний та безжурний. Це було спрощення барокко, а в нашому випадку — козацького барокко. Стиль рококо найвиразніше проявив себе в архітектурі, менше в скульптурі, а найменше в малярстві. В архітектурі постало тоді декілька вартісних будівель, а саме: Андріївська церква в Києві — (твір архітекта Б. Растрелі), собор Св. Юрія (катедра Св. Юра у Львові) — твір архітекта Б. Меретіні (його ж роботи ратуша в Бучачі), комплекс будівель Почаївської Лаври — твір Г. Гофмана, Покровська церква Різдва Богородиці в Козельці й інші. Усі вони унікальної мистецької вартості, і тому кожна з них може конкурувати з найкращими будівлями Європи.

Скульптура рококо залишила свої сліди в зображенні Св. Юрія на фасаді собору Св. Юрія (катедри Св. Юра) у Львові, символічних постатей на ратуші в Бучачі та в зображенні Самсона при фонтані в Києві.

За того часу буйно розвинулася була скульптура в дереві, сницерство й ліпна-декорації архітектурних об'єктів. Стилем рококо позначені також іконостаси, що під оглядом винахідливості й технічного виконання не мають прецеденту в Європі. Клясичними зразками можуть бути іконостаси Андріївської церкви та Мгарського монастиря. Їхніми незрівняними майстрами були С. Стажевський, І. Оброцький, М. Філевич та ряд інших мистців.

Малярство тієї доби характеризується елегантністю, шляхетністю й життєрадісним кольоритом. Такими рисами позначена поліхромія церков і клясичним зразком тут може бути Андріївська церква в Києві, розмалювання якої було виконане Антроповим з допомогою Г. Левицького. Високомистецькі портрети гетьманів, старшин і єпископів вирізняються своєю надзвичайною м'якістю й сонячним кольоритом. Українське рококо найбільш споріднене з західноєвропейським, а це свідчить про духове зближення з західними країнами Європи й про близькі контакти наших мистців з ними. Воно також підкреслює різницю між духовістю України й духовістю Московщини.

Граверство того часу, в порівнянні з велетенською динамічністю доби Козацького Барокко, зокрема нашого барокко за часів І. Мазепи, значно занепало. Зате в нашому граверстві тоді появились нові риси: елегантність, пікантність та елегійність. Провідним мистцем тут був Гри-

горій Левицький-Ніс (1697-1769), про що зокрема свідчать його „тезиси” — привітальні грамоти (в честь І. Негребецького, архимандрита Печерської Лаври Романа Копи, митрополита Рафаїла Заборовського й інших), що й досі немає їм конкурентів. Тоді проявили себе такі першорядні майстри, як О. Козачківський, І. Филипович, І. Зарицький, Й. і А. Гочемські та низка інших, що виконали чимало творів станкового граверства й оформили тодішні видання книг. Зокрема відзначилися гравери Г. Вишловський, Т. Карнохольський, Іреней, Мануель і т.д. Центрами видань книг були тоді Києво-Печерська й Почаївська лаври, що захищали українську духовість перед наступом Москви на все те, що було українським.

VIII. КЛАСИЦИЗМ

При кінці XVIII ст., напередодні упадку Козацької держави, прийшов в Україну класицизм, що зродився у Франції й швидко поширився по Європі. Хоч цей стиль докорінно зруйнував наші образотворчі традиції, його лагідні форми все таки скоро прийнялися не тільки серед провідних верств, але проникли і вглиб народніх мас, бо вони були співзвучні з українською духовістю.

Розсадником класицизму в архітектурі був останній гетьман України — Кирило Розумовський. Тоді були збудовані гетьманські палати в Почепі (архітект Вален де ля Мото) і в Батурині (арх. Чарльс Камерон), палата Завадовського (арх. Дж. Кваренгі), церкви в Хоролі й Глухові, палата в Яготині (архітект Менеляс) та одинадцять мурованих і дерев'яних церков в Україні.

Класицизм швидко зацвів також і на провінції, — а особливо ж у дерев'яному будівництві, і тут він залишив по собі чудові пам'ятки. Збереглися також прекрасні зразки дерев'яної різьби.

У скульптурі Україна вилонила з себе кілька геніїв світового значення. На жаль, їхнім центром стала Академія Мистецтв у Петербурзі, столиці Російської імперії. З України окупанти стягнули всі творчі сили в Московщину, а Україну обернули в глуху провінцію.

Творцями московської скульптури були Іван Мартос (1754-1835), Михайло Козловський (1753-1802) і Кость

Климченко (1816-1849). Вони дали Московщині неперевершені цінності в галузі різьбарства.

Малярство в добі Клясицизму українці також розвинули найперше в Петербурзі. Його геніальними представниками були українці: Дмитро Левицький (1735-1822), Володимир Боровиковський (1757-1825), Кирило Головачевський (1735-1823), Іван Саблучок (1735-1777) та Антонін Лосенко (1737-1773). Вони поклали основи під московське малярство, і з них тільки І. Саблучок повернувся в Україну і заснував школу мистецтва в Харкові. А. Лосенко ж покінчив самогубством у Петербурзі, бо московська влада не пустила його в Україну.

Професором Академії Мистецтв у Петербурзі був Олекса Венеціанов (1779-1847), а студіював там Іван Сошенко (1807-1876). Вони значно причинилися до викупу Тараса Шевченка з кріпацтва. Училися там два приятелі Шевченка — А. Мокрицький (1810-1871) і Василь Штернберг (1818-1845), а також Іван Айвазовський (1817-1900), уродженець Феодосії в Криму. Він проявив себе як геніальний мариніст; створив багато морських пейзажів з багатою тематикою, — почавши від Фінської затоки до Неаполітанської, і зокрема вклав свою душу в картини з Чорного моря. Мало хто із світових мариністів зумів так майстерно передати кожен нюанс морської хвилі та кожен найніжніший рефлекс води. Тому то між світовими мариністами І. Айвазовський став безконкурентним.

Унікальним явищем був мистець, що від клясицизму — почерез романтизм — прямував до реалізму; був це Тарас Шевченко (1814-1861) — першорядний портретист, неперевершений пейзажист та безконкурентний гравер. Т. Шевченко відомий не лише як геніальний поет, що силою свого поетичного слова сколихнув українські маси і створив з них свідому своїх завдань та історичного призначення націю; він також відомий як один з корифеїв українського малярства.

Т. Шевченко студіював малярство в Академії Мистецтв у Петербурзі — в майстерні К. Брюлова, і був одним з його найздібніших учнів, про що свідчать його академічні праці: „Хлопчик-жебрак”. „Циганка-ворожка” й „Автопортрет”. У своїй ранній мистецькій творчості Шевченко проявив себе як знаменитий портретист, про

що свідчать його акварельні портрети Євгена Гребінки, Катерини Абази, М. Луніна й інших.

Під час своєї першої подорожі в Україну він намалював портрети (олійні) Маєвської, Ганни й Платона Закревських й ін., що відзначаються своєю елегантністю, лаконізмом, гармонією й світлотінністю та глибоким психологізмом.

По закінченні Академії (1845) Т. Шевченко повернувся в Україну і тут його портретистика досягнула рівень верхів'я досконалости. Про це свідчать портрети Й. Рудзинського, Гаврилка Родзянка, Лук'яновича, Горленкової й Лизогуба. Шедевром є Шевченків портрет Є. Кейкуатової з 1847 р., що досконалою гармонією, ніжними кольористичними переливами, психологічною проникливістю й технічною майстерністю може конкурувати з найкращими портретами західних країн Європи.

Як член Археографічної комісії, Т. Шевченко створив низку прецінних архітектурних пейзажів України. Як кольорист, що випередив імпресіоністів, Т. Шевченко особливо проявив себе в композиціях „Селянська родина” й „На пасіці”.

У добі заслання (1847-1857) Т. Шевченко намалював багато акварельних пейзажів і портретів, а між ними й чимало своїх автопортретів, що мають для України неоцінну вартість. Він також створив низку історичних композицій, як: „Смерть Богдана Хмельницького”, „Козацький бенкет”, „Смерть Сократа” та ряд інших, тому роля Шевченка в нашому малярстві неповторна й унікальна на фоні нашого мистецтва в ХІХ сторіччі.

Одним з останніх представників класицизму (бідермаєру) був Шевченків сучасник Дмитро Безперчий (1825-1913), який впродовж 50-ти років жив і творив у Харкові. Він намалював багато побутових картин, портретів і пейзажів („Нічний привал чумаків”, „Хлопчик-рибалка”, „Селянські діти” і т.п.) олією, акварелею та олівцями.

Із школи класицизму Петербурзької Академії вийшов також Шевченків сучасник Кость Трутовський (1826-1893), який широко проявив себе в картинах з українського побуту. Найславніші з них — „Бандурист”, „Український ярмарок”, „Шевченко над Дніпром”, „Над потоком”, „У місячну ніч”. Вони ще позначені духом класицизму, але вже навіяні й романтизмом, а далі й реаліз-

мом. Твори К. Трутовського відзначаються надзвичайно милим кольоритом, а подекуди й романтичним настроєм.

На західніх землях України (під австрійською займанщиною) за того часу також було багато мистців, як: Остап Білявський (1740-1803), — автор багатьох церковних поліхромій (мистецтва він учився в Римі), Лука Долинський (1745-1824), що блискуче розмалював собор Св. Юрія (катедру Св. Юра) у Львові, та й інші мистці (деякі з них — навіть європейської слави), що працювали для чужинців: Т. Яхимович, Р. Гадзевич, Ю. Коссака і т.д.

Українське граверство в добу класицизму згодом занепало, а друкарня Києво-Печерської Лаври дошкульно відчувала брак граверів для оформлення своїх видань. Відчували цей брак також і друкарні монастирів у Львові, Почаєві, Уневі й Чернігові. Українським граверам бракувало того творчого ґрунту, що його позбавила їх окупаційна московська влада. І саме в добу цього занепаду появився той „світильник небесний”. — Т. Шевченко, який, пов'язавши нитки традиції зо світлою добою нашого граверства з часів Козацької держави, відродив його й надав йому виразного національного змісту. Епохальним явищем був його альбом „Живописна Україна” з 1844 р. А після повороту з заслання він створив низку високоякісних гравюр-офортів та акватинти. Найрепрезентативніші з них — це „Старець на кладовищі”, „Верб”, „Дві дівчини”, а зокрема й портрети-офорти — гр. Ф. Толстого, Ф. Бруні, П. Клодта, І. Горностаєва, та 5 автопортретів.

Т. Шевченко удосконалив техніку акватинти, досконало знав гальваногравію, літографію, дереворит, мідерит, сталерит і ксилографію. Він винайшов деякі інструменти для виконання гравюр, — отже він був і винахідником. Його вважали за найвидатнішого гравера не тільки всієї Російської імперії ХІХ ст., але й всієї середньосхідної Європи. Граверська спадщина Т. Шевченка складається з понад 40 гравюр.

У граверстві тоді проявили себе К. Трутовський, Г. Семирадський, Л. Жемчужников та інші, що зокрема відзначилися в оформленні української книги. Наша книга тоді зазнала великого зрушення, бо на місце старослов'янського шрифту прийшла „гражданка”, а на місце старої „книжної мови” прийшла українська новітня літера-

турна мова — з появою „Енеїди” І. Котляревського, „Кобзаря” Т. Шевченка, „України” П. Куліша та інших.

ІХ. РЕАЛІЗМ, „ПЕРЕДВИЖНИЦТВО”, ЕЛЕКТИЗМ

На місце закостенілого класицизму-академізму в другій половині ХІХ ст. прийшов реалізм (від латинського слова *realis* — речевий, дійсний), що також і в Україні позначився майже на всіх ділянках образотворчості. (Україна тоді була роздerta надвое Російською й Австро-Угорською імперіями.

В архітектурі реалізм згодом еволюціонував у напрямку електизму, „Віденського ренесансу” й сецесіонізму. Тоді постала мішанина різних історичних стилів, що часто були неорганічно пов'язані одні з одними, — як ось елементи класицизму, а навіть і барокко. А проте й тоді були вдалі спроби по лінії синтезу українського стилю.

У тій добі, — в добі розбудови міст й спорудження нових промислових об'єктів, — домінувала стандартизація: архітекти не прямували до ширшого самовияву, а зате появились армії інженерів-будівничих та майстрів-ремісників. Усе ж таки й тоді між тисячами будівель в Україні постала низка споруд високої якості: церков, театрів, палат, університетів, залізничних дворців і т.п. За того часу особливо відзначилися архітекти Альошин, Бекетов, Вербицький, Беретті, Красносельський та інші. Тоді постав Оперний театр в Одесі, нові будівлі в Києві, Харківська бібліотека, Одеський університет і багато церков. У Галичині й на Буковині (під австрійською займанщиною) панував електизм у формах „Віденського ренесансу”, з видозміною сецесії-модерну, що виразно позначилися на стилі будівель Львова, Чернівців, Перемишля, Тернополя, Станиславова. Тоді особливо яскраво проявив себе архітект Іван Левинський (1851-1918); за його проектами побудовано головний залізничний двірець у Львові, Музичний Інститут ім. Лисенка, будинок „Дністра” й Дім сс. Василянок у Львові, як чудову синтезу поєднання українського народнього будівництва з мурованою архітектурою.

Скульптура в Україні тоді почала виявлятися значно живіше, і вона проявила себе в чітких реалістичних

формах, що виразилися в камерній та монументальній ділянках.

Видатний скульптор Віктор Забіла (1830-1917) був автором пам'ятника М. Гоголеві, погруддя Т. Шевченка, низки портретів і жанрових композицій, а Федір Каменський створив б'юст Т. Шевченка, як полум'яного борця за свободу. Монументаліст Михайло Мікешин (1835-1896) створив (у 60-их роках XIX ст.) величного пам'ятника Богданові Хмельницькому в Києві — з рисами електизму, але з помітними впливами італійського ренесансу. (Цей твір відзначається справжньою монументальністю). Леонід Позен (1848-1921) вславився пам'ятниками І. Котляревському в Полтаві й М. Гоголеві, портретами й жанровими групами, а Борис Едуардс (1861-1921), скульптор європейської міри, — автор пам'ятника М. Гоголеві в Харкові й колосального монументу запорожцям у Кодяку. Федір В. Балавенський (1864-1943), останній з „передвижників”, у 1907-1927 рр. створив цикл 12 гіпсових погрудь українських письменників, діячів культури й науки.

У скульптурі західноукраїнських земель у широких масштабах проявив себе Петро Війтович (1862-1936), декоратор-монументаліст, пляновик відомих будинків Львова: Головного двірця, Львівського театру, Промислового музею і т.д.

У малярстві наш реалізм постав у 60-их роках у Петербурзькій Академії, як бунт 13-ти студентів проти заскорузлого псевдокласицизму. Він зродився там під проводом студентів-українців: Івана Крамського (1837-1887), Миколи Ге (1831-1894) і Григорія М'ясоїдова (1835-1911). Року 1870-го на базі реалізму заснували „Товариство передвижних виставок” — з метою популяризування творів мистецтва серед широких прошарків населення Російської імперії. Російська назва „передвижники” (по-українському: переносники) збереглася до кінця періоду цього руху.

На жаль, згадані мистці нічого не дали для українського мистецтва, нічого не дали для нього й два інші „передвижники”-українці: О. Литовченко й М. Ярошенко. Зате ж блиснув могутнім талантом Ілля Рєпін (1844-1930), уродженець Чугуєва над Дінцем. Після того як він блискуче (з золотою медалею) закінчив Академію Мистецтв у Петербурзі, почалися його просто головокружні творчі успіхи — в релігійних, історичних і побутових компози-

ціях, а також у портретах найвизначніших постатей Російської імперії. І. Рєпін, класичний представник „ідейного реалізму“, при кінці XIX ст. був визнаний найбільшим мистцем Російської імперії. Незважаючи на офіційну нагірку на українську культуру, І. Рєпін завжди маніфестував свої почуття українця і для України створив низку творів — справжніх шедеврів, як: „Мотря Кочубеївна“, „Чорноморське гультяйство“, „Сільський музикант“, „Вечерниці“, „Козацькі могили“, „Святі гори над Дінцем“, „Ненаситець“ і т.д. Особливо капітальним його твором є картина „Запорожці пишуть листа до турецького султана“. Цей твір глибоко історичний та психологічний, неперевершений своїм кольоритом і надиханий велетенською експресією, і тому він належить до найбільших архитворів світового малярства.

Видатну роль в нашому малярстві „передвижницької“ доби відіграли А. Куїнджі (1842-1910), М. Мурашко (1844-1909), М. Пимоненко (1862-1912), І. Похитонів (1850-1923), П. Левченко (1856-1917), М. Самокиш та ряд інших.

Коли українське громадянство, що стало вже більш національно свідомим, почало вимагати від наших мистців виразних національних позицій, тоді вилонилася трійка мистців, що поставила собі завдання творити національне мистецтво. Одним з них був Сергій Васильківський (1854-1917), що набув собі освіту в Петербурзі й Парижі. Він блискуче проявив себе в українському пейзажі, в історичних картинах (згадати б хоча його альбоми „З української старовини“ та „Мотиви українського орнаменту XVII-XVIII ст.ст.“) і в розмалюванні інтер'єру будинку Полтавського Земства. До них належав і Опанас Слассьон (1855-1933), найвидатніший маляр-інтерпретатор Шевченкової музи. Він ілюстрував Шевченкову поему „Гайдамаки“ й намалював знамениті портрети українських кобзарів. А Порфірій Мартинович (1856-1933), що створив низку пейзажів і типів українських селян, визначався в цій трійці тим, що був знаменитим ілюстратором українських видань.

Слідом за ними пішли Амвросій Ждаха (1855-1927) — автор багатьох ілюстрацій історичних і народніх пісень, та Іван Іжакевич (1864-1962), що створив багато історично-побутових картин та ілюстрацій до багатьох видань.

На західніх землях України виразно зарисувалася постать Корнила Устіяновича (1839-1903) — мистця з багатогранним талантом, автора цінних композицій „Мойсей” і „Христос перед Пилатом” та багатьох поліхромій церков у Галичині. Він також створив низку жанрових картин та ілюстрацій. К. Устіяновича слід уважати за піонера новітнього українського малярства в Галичині. Його твори характеризуються реалізмом з рисами класицизму.

Сучасником Устіяновича був Теофіль Копистинський (1844-1916), що проявив себе в малюванні церковних ікон, селянських (гуцульських) типів і відзначився як автор композицією „Гальшка з Острога”.

Талантом виняткової міри тоді вирізнявся Юліян Панькевич (1863-1933) — наскрізь трагічна постать, який хоч і вийшов із школи класицизму Краківської Академії та історизму Академії Мистецтва в Мюнхені, то все ж таки був експериментатором і новатором — навіть в іконографії. Особливо оригінальними є його ікони Ісуса Христа й Богородиці в гуцульських одягах. Він намалював два портрети І. Франка, які відзначаються досконалістю рисунку, субтельністю кольориту й глибоким психологізмом. Цінними також є такі його твори як композиційний портрет „Т. Шевченко на тлі Дніпра” та низка жанрових картин і пейзажів — напр. „Водоспад у лісі”.

У 90-их роках ХІХ ст. широку славу історичного маляра й баталіста заслужив собі Микола Івасюк (1865-1930), уродженець Буковини, що студіював у Віденській та Мюнхенській академіях. Найвидатніші його історично-баталістичні композиції — це „Хмельницький під Зборовом” і „В'їзд Богдана Хмельницького в Київ” — колосальних розмірів (4х6 метрів), над якою М. Івасюк працював 15 років, та одна з останніх — „Богун під Берестечком”. Ці картини стали дуже популярними, і в репродукціях були поширені по всій Україні.

Гравєрство й графіка в тих часах виявляли себе досить слабо. Власне кажучи, графіки, як такої, тоді ще не було, тобто не було її як самостійного жанру. Виявлялася тільки книжкова ілюстрація, але і в цій ділянці також працювали малярі — С. Васильківський, О. Сластьон, П. Мартинович і А. Ждаха та винятково продуктивний І. Іжакевич. У Галичині ілюстрували наші видання К. Устіянович, Т. Копистинський, Т. Романчук та Ю. Панькевич.

Цей останній виконав оформлення антології української лірики „Акорди”, і його слід уважати за новатора оформлення новітньої української книги.

Засобами репродукції в XIX ст. була ксилографія, згодом — літографія, а в 90-их рр. появилася цинкографія, за допомогою якої можна було вже масово й прецизно репродувати твори.

Х. СУЧАСНІСТЬ

На порозі XX ст. настав період конфронтації українського мистецтва з західноєвропейським на ґрунті імпресіоністичного стилю. Імпресіонізм (плєнеризм) звертає особливу увагу на чисто малярські проблеми — перш за все на кольори, світло й повітря. Імпресіонізм найвиразніше виявив себе в малярстві, а слабше — в скульптурі. У нашій архітектурі в цьому періоді часу настало відродження національного стилю. Хоч у будівлях і далше виявлялися риси „Віденського ренесансу” й модерну — сецесії, то наші архітекти все таки звернулися до національних праджерел, тобто до стилю нашого дерев'яного будівництва, щоб інтерпретувати його в формах мурованої архітектури. Важливу роль тут відіграла Українська Громада — товариство студентів Інституту цивільних інженерів у Петербурзі, що було засноване на початку XX ст. Тоді постали дві течії: перша з них (О. Красносельський, І. Фомин) експериментувала у спробах створення „українського модерну”, а друга базувалася на стилі українського дерев'яного будівництва, і намагалася створити синтезу українського національного стилю.

Найкращим зразком творів тієї другої течії є палата Полтавського Земства, збудована за проектом Василя Кричевського (1872-1952). В. Кричевський народився в с. Ворожбі, Лебединського повіту, в 1886-1888 рр. навчався в Технічній школі в Харкові. Він три роки студіював архітектуру в інж. С. Загоскіна, а згодом працював 10 років у будівельному бюро арх. О. Бекетова, де виконував проекти будівель, зокрема ж фронтонів та інтер'єрів. Почавши з 1900 р. він працював самостійно. В. Кричевський відзначався талантом унікального характеру. Це, між іншим, видно в його проекті двоповерхової будівлі-палати Полтавського Земства. В. Кричевський використав елемен-

ти нашої дерев'яної архітектури, які він перещепив на муровану будівлю в модерній інтерпретації і таким чином створив чудову синтезу, невидану до того часу й неповторну. Палата Полтавського Земства — це справжній шедевр архітектури, що започаткував добу відродження в нашій архітектурі. В. Кричевський виконав також низку проектів шкільних будинків, лікарень, бібліотек і приватних будинків на Київщині, Полтавщині й Чернігівщині та на Поділлі.

Слідами В. Кричевського пішли й інші архітекти та інженери, — С. Тимошенко, К. Жуков, А. Тракал, Ф. Шумів, Е. Сердюк, Д. Дяченко.

У Галичині особливо проявив себе Василь Нагірний (1847-1921), що створив низку проектів церков у т. зв. „нагірянському" стилі (в Калуші, Карлові, Тухлі й Любачеві). Їхній стиль був синтезом візантійсько-романських форм з прикметами сецесіонізму.

Олександр Лушпинський (1878-1944), — це автор проектів будівель Червоного Хреста у Львові, монастиря сс. Васи́ліянок у Станіславові та низки мурованих церков.

Євген Нагірний (1885-1951) відзначився як автор проектів церков та громадських і приватних будинків, стиль яких позначений елементами дерев'яної архітектури, а згодом — елементами українського барокко.

У скульптурі початку ХХ ст. із старшого покоління мистців даліше був діяльним Ф. Балавенський, що особливо проявляв себе в монументально-декоративній скульптурі (будинок Червоного Хреста в Києві, фасада Київського гіподрому, тощо). У ділянці монументальної скульптури Балавенський виконав низку проектів пам'ятників, а між ними — проектів пам'ятників княгині Ользі й Т. Шевченкові.

Єлисавета Трипільська (1883-1958) створила цикл українських типів, жанрових груп (аніمالістичних і монументальних), що позначені виразною українською самотністю.

Чимало цінностей вклали в нашу скульптуру Василь Іщенко, Тетяна Руденко, Олекса Темерець, а зокрема Іван Кавалерідзе (нар. 1887 р.) — автор знаменитих портретів і монументальних творів (б'юсту М. Гоголя, проектів па-

м'ятників Т. Шевченкові, Г. Сковороді, а також циклю символічних груп).

У Галичині тоді працювали видатні скульптори, — як, наприклад, Григорій Кузневич (1871-1936) — реаліст з рисами класицизму. Він набув освіту у Львові та Італії, а вславився своїми творами „Гончар” і „Перший хлібороб” та погруддями-горельєфами Т. Шевченка й М. Лисенка, а також декоративною скульптурою.

Знаменитим скульптором-портретистом, анімалістом і монументалістом був уродженець Долини Михайло Брипський (1883-1957), що набув освіту в Відні. Найвидатніші його твори — це „Еней”, „Селянка”, „Хлопчик з гускою” і пам'ятник поляглим робітникам в Оттарінгу (біля Відня).

Виразним імпресіоністом був скульптор Михайло Парашук (1878-1963), що спочатку студіював у Кракові, а потім у Парижі — в майстерні славетного Родена. Згодом, упродовж якогось часу він викладав скульптуру в Мюнхенській Академії.

Цінними є його цикл „Поневолені” й „Материнство” та цикл погрудь Т. Шевченка, М. Драгоманова, І. Франка, В. Стефаника, Б. Лепкого, М. Менцінського, С. Людкевича й інших. З монументальних його творів найважливішими є його проекти пам'ятника Т. Шевченкові, поляглим воюкам українських армій у Вецлярі та М. Драгоманову в Софії, де М. Парашук останньо проживав, і там помер.

Могутнім талантом вирізнявся Михайло Гаврилко (1882-1920), уродженець Полтавщини. Він студіював у Петербурзі і в Краківській Академії, а потім поглиблював своє знання в Парижі. Найцінніші твори Гаврилка — це „Бандурист”, „Прощання”, „Козак на коні” й знамениті погруддя письменників (Т. Шевченка, М. Шашкевича, Ю. Федьковича та інших), які він створив у 1910-1914 рр.

М. Гаврилко брав участь в одному з конкурсів на проект пам'ятника Т. Шевченкові в Києві.

Перед Першою світовою війною почав проявляти себе скульптор Іван Севера (1891-1971), що студіював у Львові, Петербурзі, Празі, а вкінці — в Римі. Він відзначився як знаменитий декоратор будівель у Львові й Римі. Особливо ж відомими були його горельєфи. До цінних надбань належать його твори „Три сарни” й „Старенька

бабуся". (Почавши з 1926 р., він працював в УССР і там він давав грубу „данину” московським червоним окупантам).

У наше малярство імпресіонізм прийшов з Краківської Академії, де студіювало чимало українців (І. Труш, О. Новаківський, М. Бурачек, В. Масляників, М. Жук та інші). Першим і найяскравішим імпресіоністом у нас був Іван Труш (1869-1941). Він також був провідником та організатором мистецького життя в Галичині.

І. Труш народився в Висоцьку, пов. Броди; студіював у Краківській та Мюнхенській академіях. Блискуче проявив він себе передусім у пейзажах — з Італії, Єгипту, Палестини й України (в циклі пейзажів з Криму). Славетні картини Труша: „Піраміда Хеопса”, „З Палестини”, „Дніпро під Києвом”, „Могила Т. Шевченка в Каневі”, „Софійський собор”, „Захід сонця в лісі”, „Самітня сосна” й багато інших. Найцінніші з його жанрових композицій — це „Гагілки”, „Трембітарі”, „Гуцулочка”, „Сільський газда” і т.п. З-під його пензля вийшли знамениті портрети І. Франка, В. Стефаника, Л. Українки, М. Лисенка й ін.

Іван Труш відіграв передову роль в нашому мистецтві, а зокрема в Галичині. Він надав йому своєрідного стилю і наблизив його до мистецтва західних країн Європи.

Другою й наймаркантнішою постаттю (але вже постаттю пост-імпресіонізму) був уродженець Забручанського Поділля Олекса Новаківський (1872-1935), що відзначився стихійним талантом кольориста, буйним розмахом та експресією. Хоч він студіював у Краківській Академії (в 1892-1902 рр.) і хоч в його творах схрещувалися впливи багатьох професорів, він усе таки створив собі власний, своєрідний стиль. Уже перші виставки його образів (у Кракові 1905 р. та у Львові 1913 р.) були його справжнім тріумфом як автора творів: „Над домовиною”, „Портрет дружини”, „Коляда”, „Автопортрет”, „Моя муза”, „Пробудження”, „Визволення” і т.д. А вже безконкурентним під оглядом кольористичної симфонії виявився його триптих „Св. Юр у Львові”. З тих же часів походять неперевершені портрети О. Новаківського: „Мойсей”, „Святослав”, „Ярослав Мудрий” та „Ярослав Осмомисл”,

а також медальйони для Музичного Інституту. У натюр-морті вершом його осягів є твір „Багатство України”.

Звичайно, тим періодом, в якому О. Новаківський став на вершинах творчості, був період між двома світовими війнами, коли він заснував і очолював Українську Школу Мистецтва у Львові.

Винятковою появою на тлі нашого мистецтва на західних землях України був мистець-інтелектуаліст Модест Сосенко (1875-1920). Близьку закінчивши Краківську Академію, він поглиблював своє знання в Мюнхені й Парижі. М. Сосенко передусім проявив себе як монументаліст. Про це свідчить його розмалювання кільканадцятьох церков у Галичині й (там таки) ікон для іконостасів. Поєднавши візантійську стилізацію з класичною анатомією й пропорцією, він створив своєрідну синтезу — „сосенківський” стиль — наскрізь український. М. Сосенко є також автором прекрасних мальовил у Музичному Інституті у Львові. Вдумливістю мистця характеризуються такі його твори, як „Автопортрет”, „Жіноча голова”, „Дама в жовтому” і т.п., а також композиції з народного побуту „Танковий хорівід” і т.д. Його пейзажі — „Верби ранньою весною”, „Шлях з вербами” та цикл пейзажів з-над Адріатику й балканських країн — надихані ніжним ліризмом.

Із школи імпресіонізму Краківської Академії також вийшов Осип Курилас (1870-1951), уродженець Львівщини. Його творчість однак позначена рисами реалізму. Твори О. Куриласа характеризуються солідним рисунком, милим кольоритом і щирою переконливістю. Надзвичайно популярними в нас були релігійні образи О. Куриласа: „Мати Божа” та „Ісус Христос” в українських одягах, а також портрети гетьмана Мазепи, І. Франка й інші, що їх можна було побачити (в репродукціях) майже в кожній українській хаті.

О. Курилас був і співтворцем „стрілецької легенди” — з того часу, коли працював у Пресовій Кватирі Українських Січових Стрільців. Він бо створив цикл акварельних картин до стрілецьких пісень: „Іхав стрілець на війноньку”, „Ой, казала мати”, „Бо війна війною” і т.д. А втім, треба сказати, що цей мистець був продуктивний в різних жанрах упродовж десятиків років.

Антін Манастирський (1878-1969), сучасник Куриласа, також випускник Краківської Академії. І він також збагатив наше малярство різними жанрами. Визначні його твори — це „Портрет матері“, „Тарас Шевченко“, картини на теми народніх пісень і творів з козацькою тематикою. А. Манастирський намалював низку ілюстрацій до творів Т. Шевченка та зілюстрував багато дитячих видань, особливо ж казок і байок.

Ровесником А. Манастирського був Ярослав Пстрак (1878-1916), уродженець Коломийщини, що закінчив Мюнхенську Академію. Він був майстром рисунку й особливо добре володів пастелею. Я. Пстрак залишив по собі 340 творів з різномірною тематикою. Найзамітніші його твори — це „Христос на Оливній горі“, „Тайна Вечера“, „Йордан“, „Гуцули біля церкви“ і т.п. Він ілюстрував „Тараса Бульбу“ М. Гоголя, „Захара Беркута“ І. Франка та інші.

На початку ХХ ст. в Галичині заблистала талантом одинока наша найвизначніша мисткиня Олена Кульчицька (1877-1967), що народилася в Бережанах, спочатку студіювала у Львові, а потім закінчила Мистецько-промислову школу в Відні. Ділянки її творчості — різномірні: малярство, гравєрство, графіка, книжкова ілюстрація, емаль, декоративне й народне мистецтво. Вона заїмпонувала публіці та критиці своїм оригінальним стилем і широким діапазоном. О. Кульчицька проявила себе в техніці деревориту, офорту, акватінти та в кольоровій ліногравюрі, і тому стала співтворцем модерної української графіки й відродження емалевого мистецтва. Зокрема цінними є такі її твори як „Бора“, „Зима“, „За море“, „Під чужим небом“, „Гуцульські добровольці“, „Молох війни“ й багато тому подібних. Наша мисткиня також проявила себе в ілюструванні дитячих видань — журналів „Дівночок“ і „Світ дитини“, казок і байок „Нашим найменшим“, і вона надала їм своєрідного, українського стилю.

Олена Кульчицька — це унікальна мистецька постать не тільки на фоні історії українського мистецтва.

Талановитим й оригінальним мистцем проявив себе в тій добі уродженець Полтавщини Іван Северин (1881-1964), учень О. Сластьона й випускник Краківської Академії. Поселившись на Гуцульщині, Северин створив низку

гуцульських типів та пейзажів з Карпат технікою пастелі, що характеризуються надзвичайною динамічністю й широченням кольористичним діапазоном. Свою виставкою „Гуцульщина” в Парижі він зробив колосальне враження на французів, і його визнали „поетом Гуцульщини”.

На Наддніпрянщині в цій добі (імпресіонізму) було чимало наших мистців, а між ними були й мистці європейської міри. Під впливом імпресіонізму тоді вже твори-ди Петро Левченко (1856-1917) й Михайло Ткаченко (1860-1916) — зокрема ж у ділянці українського пейзажу. А вже справді унікальне становище в малярстві зайняв архітект Василь Кричевський — всебічний і зрівноважений талант. Крім своїх осягів у ділянці архітектури він також відзначився як першорядний маляр, графік, театральний і фільмовий декоратор, учений дослідник української старовини й знаменитий педагог. Він створив багато пейзажів, зокрема архітектурних, з чудовим поєднанням архітектурних об'єктів з природою. Малярські твори В. Кричевського позначені глибоким відчуттям кольориту й настрою — впарі з майстерною технікою виконання. Хоч у його творах і віддзеркалені всі стилі й епохи українського малярства, то все ж таки в підсумку його творчості виразно пробивається самотність мистця. В. Кричевський був також реформатором оформлення української книги та співтворцем модерної української графіки.

Наскрізь самотнім малярем тоді виявився Петро Холодний (1875-1930), професор Київської Політехніки, що до мистецьких вершин дійшов самотужки, бо ж він учився тільки на вечірніх курсах Мистецької школи М. Мурашка, пильно студіював мистецькі твори на виставках і невпинно працював над собою. Він самотужки вивчав стару іконографію й збагнув не тільки її техніку темпері та ґрунту, але й послужився нею у творенні картин „Дівчина з павою”, „Похід Ігоря на Половців” та інших, а згодом — у творенні неперевершених, пізніше незрівняних ікон (у Львові). Він намалював низку ілюстрацій до творів Т. Шевченка („Катерина”, „Наймичка”, „Чернець”), що фактично були його монументальними творами.

Ровесником П. Холодного був Олександр Мурашко (Крячковський, 1875-1919) — випускник Петербурзької

Академії, в якій він був улюбленим учнем І. Рєпіна. Уже тоді, коли він був студентом, його успіхи були такі колосальні, що вже першу його працю („Портрет дівчини“) придбав собі музей Академії, а за свою конкурсową композицію „Похорон кошового“ він був відзначений першою нагородою й отримав стипендію для поглиблення своїх студій за кордоном. У Парижі й Мюнхені О. Мурашко цілком визволився від впливів реалізму Петербурзької Академії, і його твори з 1902-1903 рр. („На вулицях Парижу“, „Паризьке кафе“ й ін.) були виразно імпресіоністичні. Його картина „Каруселя“, яку він виставив на міжнародній виставці в Мюнхені 1909 р., була вирізнена між тисячами творів найвидатніших мистців, і тоді за неї він був нагороджений золотою медалею. Свої твори він виставляв у найповажніших галеріях столиць Європи. Капітальними є його твори „У неділю“, „Тихе горе“, „Селянська родина“, „Жінка з квітами“ і т.п. Коли в Києві заснували Українську Академію Мистецтв (1917 р.), О. Мурашко запросили, як професора, на кафедру станкового малярства, і він повністю присвятив себе праці в Академії. Після наїзду большевиків на Київ він загинув від кулі московсько-большевицького скритовбивника (14 червня 1919 р.).

Майстром українського пейзажу був Микола Бучачек (1871-1942), що набув мистецьку освіту в Кракові й Парижі та удосконалював свій талант у Відні, Німеччині й Італії. Його пейзажі („Ранок на Дніпрі“, „Рече та стогне Дніпр широкий“ і т.д.) відзначаються тонкою культурою й шляхетним кольоритом.

Визначним малярем і гравером був Фотій Красицький (1873-1944), небіж Т. Шевченка. Його картини „Гість з Запоріжжя“, портрети Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Старицького були дуже популярними.

Одним з найвидатніших наших малярів початку ХХ ст. був Федір Кричевський (1879-1947), брат славетного Василя. Спочатку він студіював у Москві, а потім у майстернях І. Рєпіна й Ф. Рубо в Петербурзькій Академії (1903-1910 рр.) і там за конкурсową картину „Наречена“ й „Оплакування Христа“ був відзначений: отримав золоту медалю й стипендію на поїздку за кордон. Оглянувши музеї й галерії Європи, Ф. Кричевський виробив собі свій стиль, поєднавши нову мистецьку „мову“ з образотвор-

чістю XVII ст. Вимовним доказом цього були його твори „Три віки“, „Портрет Лідії Старицької“, „Автопортрет“, „Літній краєвид“, „Старий міст у Фльоренції“ і т.д., з особливим підходом, неперевершеним кольоритом та декоративністю.

(Про його творчість у добі большевицької окупації, а також про його блискучу педагогічну діяльність, буде мова нижче).

Чимало ціннощів у наше мистецтво вклали Віктор Масляників (1877-1944) — „поет“ українського пейзажу і Михайло Жук (1883-1964) — автор низки портретів письменників, діячів культури й автор композиції „Смукток“. А поруч них — знаменитий рисувальник Іван Кулець, Григорій Світлицький, Іван Бурачок та інші, що виставляли свої твори до 1914 р. й були членами Товариства Київських Художників, яке проіснувало до революції (1917 року).

ХІ. ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ І АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ У КИЄВІ

У бурхливих часах визвольних змагань українського народу й формування української державности не було пригожих умовин для творчости наших мистців, а зокрема умовин для творчости в ланці архітектури й скульптури. Правда, уряд УНР заснував у Києві (1918 р.) Архітектурний Інститут, та, на жаль, він не міг практично проявити себе. У ділянці скульптури постав тільки пам'ятник Т. Шевченкові в Ромнах, проекту І. Кавалерідзе. Уже кращими були умовини для малярів, а найкращими для графіків. Знаменною в історії нашого мистецтва була одна подія: заснування Академії Мистецтв у Києві (в листопаді 1918 р.). У склад її професорів увійшли наші тодішні мистці: В. Кричевський (архітектура, декорація й народне мистецтво), Ф. Кричевський (станкове малярство, М. Бойчук (стінопис і мозаїка), М. Жук (портрет), М. Бурачек та А. Маневич (пейзаж), Ю. Нарбут (графіка) та Г. Павлуцький (історія мистецтва). Ректором Академії був спершу В. Кричевський, згодом Ф. Кричевський, вкінці Ю. Нарбут. Наша Академія Мистецтв стояла на рівні тодішніх найкращих європейських академій. Зокрема на високому рівні були студії графіки, що розрослися аж у три

відділи. Тоді також постало Товариство Українських Мистців і Діячів Мистецтва, що влаштувало низку ретроспективних виставок.

В. Кричевський творив у ділянці декоративної графіки. Зокрема він виконав проекти грошей, поштових марок і акцизних державних паперів. Він також удосконалив форму герба України (на основі тризуба Володимира Великого) та оформив низку видань у модерному стилі.

У добі Української Народньої Республіки (УНР) заблистів могутнім талантом Юрій Нарбут (1886-1920) — геніяльний графік і творець нової епохи в українській графіці. Ю. Нарбут — нащадок старої козацької родини з Нарбутівки на Чернігівщині — студіював графіку в майстернях Є. Лянсере, К. Сомова, О. Бенуа й Званцової в Петербурзі, далі — в Реріха й Білібіна, а від 1909 р. в Ашбе й Голоші в Мюнхені. У Петербурзі він оформив низку найповажніших видань. Ю. Нарбута визнали найавторитетнішим графіком столиці. А коли треба було оформити російський павільйон на міжнародній виставці друкарства в Ляйпцігу, то це завдання доручили (1914 р.) Ю. Нарбутові.

Коли постала Українська Центральна Рада в Києві, то вже в березні 1917 р. Ю. Нарбут переїхав до Києва й віддав свій талант на послуги нашій молодій державі. Він кинувся в вир творчого життя і став душею майже всіх мистецьких починів. Ю. Нарбут був діяльним у різних комісіях: для обговорення справи державного герба, схвалення проектів грошей і державних паперів, розгляду проектів пам'ятників, зокрема ж — Т. Шевченкові, а вже найбільше інвенції вкладав він в організацію й працю Академії Мистецтв. Ці три роки (1917-1920) були для Ю. Нарбута найбільш продуктивними, вони просто були його тріумфом. Оформивши різні видання обкладинками, ініціалами, заставками, кінцівками та ілюстраціями, він надав нашій книзі модерну, а разом з тим і суто українську форму. Він став також реформатором українського шрифту, що став відомим як „нарбутівка”.

Верхів'ям графічних досягнень Нарбута є його „українська абетка” й твори меморіальної графіки: грамоти, дипломи, свідоцтва і т.п. та проекти українських грошей (карбованців і гривень) й українських поштових марок. Ці проекти, що відзначаються своєю композицією й тех-

нічною майстерністю, цінні своїм своєрідним стилем, оснований на мотивах козацького барокко. Це мистецькі шедеври, що можуть видержати конкуренцію з творами світових графіків.

Ю. Нарбут залишив по собі дуже багато послідовників та епігонів, а його творчий геній між українськими мистцями непереможно променює й досі.

Над проектами наших грошей і державних паперів УНР також працювали І. Мозалевський (нар. 1890 р.), учень Ю. Нарбута М. Кирнарський (1893-1941) та ряд інших. Ця доба була дуже коротка, зате ж була вона світла. Вона показала, що українські мистці в атмосфері своєї державности та повної свободи мистецької творчости спроможні досягнути вершин.

ХІІ. МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Після програних визвольних змагань, тобто після упадку Української Народньої Республіки, Україна була розчленована між окупантами, а це заповідало повний упадок українського мистецтва. Проте так не сталося, бо деякі наші мистці захищали самотність рідного мистецтва перед наступом московсько-большевицьких окупантів у фіктивній „Українській Радянській Соціалістичній Республіці”. Інші подалися на західноукраїнські землі, що були під польською займанщиною, ще інші — на еміграцію в Чехо-Словаччину, Австрію, Німеччину, Францію й інші країни.

У 1919-1939 рр. українське мистецьке життя зосереджувалося головню у Львові.

У 1922 р. у Львові постав Гурток Діячів Українського Мистецтва, що об'єднував наших мистців Галичини з наддніпрянцями-мистцями великого формату, як: П. Холодний, С. Тимошенко, В. Крижанівський та інші. ГДУМ влаштував кілька виставок у Львові, що викликали велике зацікавлення в глядачів і критиків.

Архітектура на західніх землях України проявилася досить слабо — через непригожі умовини політичного й матеріяльного характеру. О. Лушпинський виконав два альбоми проектів: „Відбудова села” й „Дерев'яні церкви Галичини XVI-XIX стол.”, Роман Грицай (нар. 1887 р.) та Євген Нагірний виконали низку проектів церков у Гали-

чині, з прекрасним відчуттям стилів. Сергій Тимошенко (1878-1950), архітект великої міри, виконав ряд проектів церков у Львові (Клепарів, Левандівка), в Дрогобичі, Луцьку і т.д. Капітальний проект С. Тимошенка — це дев'ятибанна церква Визволення України на 2500 вірних, що мала бути зреалізована в майбутній Українській Державі.

С. Тимошенко був також професором архітектури Господарської Академії в Подебрадах, і тоді вийшла його праця-підручник будівельних матеріалів. Від 1946 р. він проявляв себе на еміграції в Америці.

Проекти церков С. Тимошенка основані передусім на мурованій архітектурі козацького барокко.

У тій добі яскраво проявив себе Володимир Січинський (1894-1962), як архітект, графік і науковець-мистецтвознавець. Він народився в Кам'янці на Поділлі в сім'ї протоєрея Юхима — нашого відомого історика й археолога. У 1912-1917 рр. він студював в Інституті цивільних інженерів у Петербурзі, а свою освіту завершив у Празькому університеті.

За часів УНР він керував Будівельним відділом на Поділлі й брав діяльну участь у заснуванні Архітектурного Інституту в Києві. На західніх землях України В. Січинський широко проявив себе такими проектами: церкви-пам'ятника М. Шашкевичеві в Підлиссі, церкви фундації М. Терлецького, дерев'яної церкви в Комарниках на Бойківщині, а зокрема — монастирської церкви Св. Духа в Маихайлівці на Пряшівщині — на 2000 вірних, яка своїми розмірами перевищує катедру Св. Юра у Львові. У цій будівлі В. Січинський зумів нав'язати нитку традиції із старокняжою добою 11-13 ст.ст. і створив модерну будівлю, приноровлену до сучасних вимог.

У Галичині й на Волині тоді проявили себе архітекти Лев Левинський, Олександр Пежанський, Артем Корнійчук, Лев Маслов та ін.

Хоч наша скульптура, а зокрема монументальна скульптура, на західніх землях України, як і на еміграції, ширше не виявила себе, то все ж таки вона своєю високою якістю дала великий вклад у скарбницю нашого мистецтва. У 30-их роках почали проявляти себе вже молоді таланти, а між ними й Андрій Коверко (1894-1967), уроженець Львівщини. Він спочатку вчився в школі мистецтва О. Новаківського, а згодом закінчив Мистецько-Про-

мислову школу у Львові та виявився головно як майстер різьби в дереві. У 30-их роках він вирізьбив іконостас для каплиці Української Богословської Академії у Львові, а це, впарі з іконами П. Холодного, дало чудову синтезу українського мистецтва. Для церков у Галичині А. Коверко вирізьбив низку іконостасів, престолів та кивотів високої майстерности. Як монументаліст, А. Коверко проявив себе в пам'ятниках митрополитові Андрееві, І. Франкові й Т. Шевченкові, а в камерній скульптурі — фігурами Св. Юрія й Св. Мефодія та б'юстами М. Вороного, І. Труша й ін.

У 30-их рр. у нашій скульптурі появилася непересічна індивідуальність — Сергій Литвиненко (1899-1964), уродженець Полтавщини, що закінчив Краківську Академію з 8-ма нагородами й поглиблював свої студії в Парижі. Уже 1929 р. він став відомим як автор пам'ятника українським воякам в Домб'ю, а в 1931 р. — як автор проекту пам'ятника поляглим під Базаром. Осівши у Львові, С. Литвиненко інтенсивно розгорнув свою творчу працю, і зокрема відзначився як автор пам'ятника І. Франкові на Личаківському цвинтарі. (Відслонення його відбулося 1933 р.). Він зобразив динамічну постать каменяра на гранітному постаменті, як персоніфікацію І. Франка.

У 1936-1939 рр. Литвиненко створив низку пам'ятників: поляглим українським воякам у Раві Руській та в Яворові, митрополитові Андрееві (для Національного Музею у Львові), Володимирові Великому (для катедри Св. Юра), артистові М. Бенцалеві в Коломиї, поетові В. Пачовському у Львові. Він також створив низку символічних композицій, як: „Уперед”, „Зрив”, „Крик”, „Пробудження”, та жанрових: „Керманич”, „Побратими”, „Кулі” і т.п. З його б'юстів найцінніші „Т. Шевченко”, „О. Карпенко”, а зокрема й „Мазепа”, що в 1930 р. був на виставці в Тюльрі (в Парижі) і був визнаний за найкращий твір.

Твори С. Литвиненка позначені експресією й синтетичністю. Чужинецька ж критика відмітила, що його творчість „виходить з роденівського імпресіонізму та прямує до неокласичної монументальности”.

Про його дальший творчий шлях будуть тут згадки в інших розділах.

Цінний вклад у нашу скульптуру дала Оксана Ляту-ринська (1902-1970), що народилася на Волині й студіювала скульптуру в Українській Плястичній Студії в Празі, а згодом закінчила Високу Школу Прикладного Мистецтва. За її проектами побудовано низку пам'ятників — Є. Коновальцеві в Роттердамі, проф. Кобизькому в Ольшанах, „Поляглим” у Пардубицях та А. Животкові в Ашафенбурзі. Вона створила низку оригінально стилізованих б'юстів, актів і жанрових статуеток, а також багато народніх орнаментів та мотивів для Музею ВБУ в Празі. На жаль, усі вони безслідно пропали під час 2-ої світової війни. У Кракові вона творила в ділянці релігійних барельєрів („Мадонна”, „Мати”), в б'юстах „Ольга Кобилянська”, „Леся Українка”, „Наталія Мілянівна” — 1896-1942).

У Празі проявив себе К. Стаховський — знаменитий анімаліст („Носогір”, „Орієнтальний бик”); у Берліні — Федір Ємець (нар. 1894 р.), що блискуче закінчив Берлінську Академію і спочатку був асистентом, а згодом професором — технічним спеціалістом у відливах у бронзі й карбуванні. Його твори „Мати”, „Отаман при коні”, „Танець”, „Купіль” і т.д. позначені готикою й нагадують собою стиль скульптури доби архаїзму.

За того часу в нас найбуйніше виявлялося малярство, особливо ж у Львові. А найбільше вирізнявся тоді О. Новаківський — неперевершений кольорист. Упродовж того періоду він збагатив наше мистецтво понад 70 творами, зокрема композиційними портретами, як: „Олександр Барвінський”, „Дмитро Левицький”, „Святослав”, „Ярослав Мудрий”, „Ярослав Осмомисл”. А вже на вершинах він стояв як автор творів „Дзвінка” й „Довбуш”. Вони характеризуються могутньою експресією та неперевершеною кольористичною симфонією. Спеціальною заслугою О. Новаківського є той факт, що він кільканадцять років (аж до смерті — 1935) р.) вів школу мистецтва, і випустив понад два десятки талановитих учнів, що більшістю заслужили собі славу й зайняли поважне становище в українському мистецтві.

У релігійному малярстві особливо вирізнявся Петро Холодний, — зокрема своїми славетними вітражами для Успенської (Волоської) церкви у Львові („Св. Володимир Великий”, „Покрова Божої Матері”, „Почесні Добродії

Церкви", — із зображеннями гетьманів та українських вельмож XVII-XVIII ст.). Він також створив цикл композицій у поліхромії Трьохсвятительської каплиці („Хресний шлях Ісуса Христа"). У поліхромії каплиці Богословської Академії у Львові він створив дійсні шедеври. Він створив також низку історичних картин, портретів та графічних творів, — зокрема для оформлення нашої книги.

У церковному малярстві тоді яскраво проявив себе Михайло Осінчук (1890-1969), що спеціалізувався в монументальному малярстві в Краківській Академії. Він успішно працював над відродженням староукраїнського стилю в церковній поліхромії, і в 1927-1939 рр. розмалював церкви в Галичині й намалював багато ікон для іконостасів. Стиль Осінчука особливо віддзеркалюють „Спаситель" і „Божя Мати" (Одігітрія), а в дереворитній техніці — „Св. Євстахій-ловець", „Св. Юрій" та інші.

Цей мистець продовжував свою творчість також і на еміграції в ЗСА та в Канаді.

Видатним монументалістом виявився Дам'ян Горняткович (нар. 1892 р.), що, закінчивши Краківську Академію, поглиблював свої студії в Мюнхені й Дрездені. Він також студіював історію мистецтва.

Д. Горняткович розмалював кілька церков у Галичині (в Угнові, Настасові, Немирові і т.д.), і в них він чудово застосував в орнаментиці народні мотиви.

Треба підкреслити той факт, що Д. Горняткович — це тонкий знавець стилів.

У церковному малярстві Галичини проявив себе Юліян Буцманюк (1885-1967), що зокрема відзначився розмалюванням церкви оо. Василіян у Жовкві — з притаманним йому стилем. Дальший вияв його творчости припадає на Канаду, куди він згодом переселився.

Талановитим мистцем виявився Микола Анастазієвський (1891-1974), уродженець Галицького Поділля, що закінчив Краківську Академію та Інститут ручних робіт у Варшаві. Оригінальні його твори („Дівчина", „Школяр", „Спомин" і т.п.) в основі реалістичні з імпресіоністичною закраскою. Також талановитим мистцем був Юліян Крайківський (1892-1975), що закінчив Академію Мистецтв у Відні й відзначився як автор низки творів, а найвизначніші з них — це „Пастухи при ватрі", „Похід На-

ції", „Похід Богдана Хмельницького", „Карпатська Україна", портрет В. Стефаника та цикл ілюстрацій до поеми Т. Шевченка „Гайдамаки".

Ю. Крайківський створив також низку картин на скитальщині та в Канаді, де він і помер.

Творчо проявила себе й група членів колишньої Пресової Кватири УСС. Найстарший з них — О. Курилас. Він намалював цінні картини з Гуцульщини, як: „Гуцульська пара", „Гуцулка на тлі гір", „Танці", „На Гуцульщині" і т.п., а також цикл пейзажів, крім цього він збагатив ілюстраціями наші дитячі видання.

Осип Сорохтей (1889-1941) створив низку портретів, пейзажів і натюрмортів. Ще в Пресовій Кватирі УСС Сорохтей ілюстрував видання УСС „Самохотник", а пізніше — стрілецький епос-шарж „Пригоди Цяпки-Скоропادا" А. Лотоцького. Зокрема він заслужив собі славу знаменитими карикатурами.

Іван Іванець (1893-1945) ілюстрував стрілецькі пісні („Гей видно село...", „Ноктюрн" і т.д.), в 1920-1927 рр. студіював в Українській Плястичній Студії в Празі. Він був знаменитим рисувальником тушем, і створив цикл баталістичних рисунків на теми наших Визвольних Змагань. Найцінніші з них — „Кіннота УГА в поході на Одесу", „Артилерія" і „Похід Ігоря", а з жанрових творів — „Молотьба", „На полі", „За плугом", „У хаті" та інші.

Лев Гец (1896-1971), один з наймолодших членів Пресової Кватири УСС, чудово зілюстрував „Антологию стрілецької творчості" та цикл листівок на теми жахів війни, що нагадували собою трагічні архитвори Ф. Гойя. Після війни він закінчив Краківську Академію, і виявився великим майстром рисунку. Він працював також у різних родах техніки гравєрства. Твори Геца позначені символізмом і містицизмом.

По Другій світовій війні він був професором Академії Мистецтв у Кракові, і там він помер.

Великі цінності в скарбницю нашого мистецтва вклали тоді й наші мисткині. Поруч Олени Кульчицької, яка творчо була найбільш продуктивною, особливу увагу на себе звернула своєю творчістю Ярослава Музика (1896-1973) — спеціалістка в візантійській техніці. Вона студіювала візантійську іконографію й реставрацію в проф. І. Грабаря в Москві, а від 1935 р. — в Парижі під кермою

славного Анре Льота. Ця мисткиня виробила свою мистецьку мову головню на основі старих іконографічних традицій. Вона проявила себе в різності техніки в олії, темпері, гваші, пастелі, в малюванні на склі, в емалі, батику, в тисненні на шкірі, в проектах килимів, а навіть у карбуванні на металі. Високоякісними, зокрема, є такі її твори: „Княгиня Ольга“, „Анна Ярославна“, „Гуцул з люлькою“ і т.д. З мозаїки особливо вирізняється її „Зустріч Довбуша з Дзвінкою“, а з емалі — „Народні повір'я“.

Михайлина Стефанович-Ольшанська (нар. 1895 р.) здобула мистецьку освіту в П. Холодного та в Парижі. Її стиль оснований на старокняжих здобутках. Цінні її твори „Княгиня Ярославна“, „Бондарівна“, „Пісня про чайку“, „Сирени“, „Сальмея“, „Облога замку любови“, а з графіки „Хід Богородиці по мукам“. С. Ольшанська — це суто українська мисткиня.

У ділянці емалі чітко вирізнялася Марія Дольницька-Недбаль (1895-1974). Вона народилася у Львові, а все своє життя провела в Відні. М. Дольницька студіювала в ц.к. Мистецько-Промисловій школі впродовж 7 років і закінчила її з найвищою нагородою. Вона спочатку працювала в портретистиці акварелею й пастелею, а від 1925 р. присвятилася виключно емалі. Основно простудіювавши різні роди техніки емалі — від старовинного Єгипту, почерез трипільську й греко-римську культуру, аж до старокняжої української культури, М. Дольницька дійшла до вершин майстерности й навіть зробила низку винаходів у техніці виконання емальових творів. Твори М. Дольницької — на християнські теми („Мадонна“, „Покрова“, сцени з життя Христа), з античної мітології та на гуцульські теми — мають особливе мистецьке значення не тільки в українському, але й західноєвропейському мистецтві. Тому то творчість М. Дольницької — це явище унікальне.

У цій же добі до буйного розвитку дійшла українська графіка, що її корифеями були Микола Бутович і Павло Ковжун, обидва — старшини армії УНР.

Микола Бутович (1895-1961), нащадок козацької верстви, народився на Полтавщині й виростав та формувався духово в рідних околицях М. Гоголя. У нього був природжений „гоголівський“ гумор, і він прекрасно використав його у своїй творчості. Мистецькі студії закін-

чив він у Вищій Мистецько-Промисловій школі в Празі, а згодом учився і в Академії Мистецтв, що її закінчив 1926 р. Поглиблював він свої студії в Академії Графічного Мистецтва в Ляйпцігу — у славного Тітмана. М. Бутович був тоді кільканадцять разів нагороджений за свої праці. Уже в ранніх обкладинках в-ва „Ратай” та „Віват Академія!” Бутович виявився оригінальним стилістом. А далі в його творах виявився дух конструктивізму. У 1924 р. він прославився в західних країнах Європи серією своїх дереворитів „Українські духи”, що надзвичайною тематикою, подивугідною експресією та оригінальною графічною інтерпретацією викликала велику сенсацію. У Парижі Бутович докладно простудіював різні модерні стилі й напрямки, беручи з них усе, що було конструктивним для вироблення власного стилю.

Тематика творчости М. Бутовича — це передусім фольклор, демонологія, народні казки, колядки, щедрівки і т.п. У них пульсує українська стихія, розмах, динаміка й гомеричний козацький гумор. Про це вимовно говорять „Еней, Дидона й музика” та „Еней гуляє”, а з демонології — „Польовик”, „Лісовик”, „Водяник”, маріонетки до „Українського вертепу” („Мужик Клим”, „Циган”, „Жид”) і гротески („Козак Мамай”, „Пасічник”). Зробив він безліч ілюстрацій, обкладинок, екслібрисів, видавничих знаків, реклям, а навіть і проектів килимів, меблів, сервісів, костюмів і т.д., зокрема ж — проект банкнота на п'ять гривень для Карпатської України. М. Бутович — це унікальна й своєрідна постать на тлі українського й чужинецького мистецтва.

Українську графіку, в тім і оформлення книги, вразно позначив „свого духа печаттю” Павло Ковжун (1896-1939), уродженець Волині. Спочатку деякий час він учився в рисувальній школі в Києві. А коли йому було 18 років, він блиснув своїм талантом, і критики порівнювали його праці з творами англійського мистця Уїстлера. За часів УНР П. Ковжун працював у Військово-Історичному Відділі Генерального Штабу Армії, в Міністерстві Фінансів для Заготовки Державних Паперів, був редактором газети „Воля” й організатором в-ва „Грунт”. З Армією УНР він був інтернований поляками. Звільнившись з табору інтернованих, він поселився спершу в Станиславові, потім

у Львові, і тут широко розгорнув свою творчу працю в ділянці графіки.

Своїми творами, зокрема ж на виставці „Нова українська книга” в 1923 р., Ковжун заімпонував публіці й критиці новим, на західніх землях України досі немислимим, просто революційним подихом. Можна сміливо сказати, що талант Ковжуна зростав блискавкою — не з роками, а з місяцями. Він збуджував щирий подив своїми обкладинками до творів І. Франка („Із днів журби”, „Зів'яле листя”, „Панські жарти”, „Борислав сміється”, „Великий шум”, „Казки” і т.д.) оригінальною стилізацією, винахідливістю й надзвичайною рутинною. Дальше слідували: обкладинки „Золоті Ворота”, „Соняшний промінь” В. Грінченка, „Поезії” О. Олеся, оформлення календарів, прекрасних екслібрисів, видавничих знаків, плякатів і т.п. П. Ковжун з надзвичайною легкістю поєднував українське барокко з експресіонізмом, а то й з футуризмом, і давав своєрідний „ковжунівський” твір, модерний і разом з тим суто український.

Окреме й самостійне місце займав чистий гравер Василь Масютин (1884-1955), нащадок козацького роду з Чернігівщини. Студії закінчив він у Москві, відзначився величезними успіхами в граверстві, і, як професор Московського училища, випустив багато талановитих учнів, а між ними й українців — О. Кравченка та О. Усачова. На еміграцію він подався як „руський художник”, і аж вплив духа виставки української графіки в Берліні, що її влаштував Український Науковий Інститут в 1923 р., навернув Масютина до рідного пня. Став він щирим українським патріотом, і свій граверський хист присвятив виключно Україні. Створив він цикл гравюр-мідеритів та офортів князів, гетьманів і діячів культури. Найвидатніші з них: „Богдан Хмельницький”, „Іван Мазепа” (два варіанти), „Пилип Орлик”, „Симон Петлюра”, „Павло Скоропадський”, „Автопортрет” та інші. Творчість В. Масютина — це велетенський вклад у наше граверство.

Деякі наші визначні графіки й гравери працювали в Празі, де тоді існувала Українська Плястична Студія. Там вирізнялися Іван Кулець (1880-?) — професор цієї студії й знаменитий рисувальник, і архітект Володимир Січинський — ерудит рисунку. Зокрема вартісні його оформлення видань („Нова Україна”, трилогія „Мазепа”

Б. Лепкого та інші), а також оформлення його власних праць, як: „Історія всесвітнього мистецтва”, альбом „Стилі”, „Українське ужиткове мистецтво”, „Дерев'яні давниці і церкви Галицької України”, „Архітектура в стародруках” і багато інших, що характеризуються ренесансовою легкістю й бароковим багатством.

Особливим талантом у графіці виявився Роберт Лісовський (нар. 1893 р.), уродженець Катеринославщини. Спочатку він учився в Керамічно-Мистецькій школі в Миргороді, далі — в Рисувальній школі в Києві, а вкінці — в Академії Мистецтв у Києві — в майстернях Ю. Нарбута й М. Бойчука. На еміграції він закінчив теж Берлінську Академію, і потім був професором графіки в Українській Плястичній Студії в Празі. Він виявився передусім як майстер в оформленні книги („Емалі” М. Чирського, „Вежі” О. Ольжича і т.д.). Він же створив і свій власний шрифт. Слід згадати, що це Р. Лісовський є автором націоналістичного тризуба з мечем.

Наша еміграція в Парижі вилонила з себе два могутні таланти — В. Касіяна й В. Цимбала. Василь Касіян (1896-1976), уродженець Покуття (Микулинці, Снятинського повіту), студіював граверство в Празькій Академії — у славного М. Швабінського, і вже своїми ранніми дереворитами, офортами й літографіями виявив свій рідкісного типу талант. З тих часів походять його гравюри „В шуканні заробітку”, „Робітнича сім'я”, „Бездомні”, „Відпочинок”, „Страйк” і т.д., портрет І. Франка, а також цикл дереворитів-ілюстрацій до новели В. Стефаника „Кленові листки”. У 1927 р. В. Касіян виїхав до УРСР, і тоді почалася нова доба його творчості, сильно обмеженої окупантами.

Молодшим сучасником В. Касіяна був Віктор Цимбал (1901-1968), земляк Т. Шевченка із Звенигородщини на Київщині, колишній вояк Армії УНР. Студіював він в Українській Плястичній Студії, а згодом закінчив Вищу Мистецько-Промислову Школу в Празі. У конкурсі на графічний портрет чеського історика Паляцького В. Цимбал, між сотнями проектів чеських графіків європейської слави, здобув блискучу перемогу. Створив він тоді низку дереворитів, офортів та акватинти, що прецизністю виконання не уступали машинній продукції.

Ілюстрував він і багато українських видань. У 1928 р. він переїхав до Аргентини, і згодом став одним з передових мистців країн Латинської Америки.

Мистецька школа О. Новаківського у Львові випустила низку мистців, і багато з них зайняли чільні місця в українському мистецтві.

Григор Смольський (нар. 1893 р.) згодом поглиблював свою освіту в Парижі, і він став відомим як автор творів „Останні УГА”, „Довбуш” і „Ген. М. Тарнавський” та картин з гуцульською тематикою.

Василь Дядинюк (1900-1945) також студіював ще в Консерваторії Мистецтва й Промислу в Парижі та працював у ділянках техніки малярства й графіки. Творчість Дядинюка позначена різними стилями — від візантинізму до реалізму. Найважливіші з його праць: альбом „Володарі України княжої доби”, портрети гетьманів Б. Хмельницького й Мазепи та низка портретів.

Унікальним явищем на тлі українського мистецтва ЗУЗ виявився Едвард Козак (Еко), уродженець Стрийщини. Деякий час він був учнем Мистецької Школи О. Новаківського. Проте ж свої великі досягнення він завдячує виключно своєму талантові та безупинній праці над собою. Він став надзвичайно популярним завдяки своїм знаменитим карикатурам у гумористичній газеті „Зиз”, а потім у гумористичній газеті „Комар”. Як знаменитий психолог, Е. Козак зуміє схопити й передати психіку даної особи в гумористичному сприйманні, а також укласти конгеніальні тексти. Створив він велетенську галерею карикатур на політичні й злободенні теми „Галицької волости”. Еко також зілюстрував низку видань концерну „Українська преса” у Львові й дитячі видання: „Світ дитини”, „Дзвіночок”, „Юні друзі” і т.д. Він же й неабиякий карикатурист — може й світової слави.

Один з найвидатніших наших малярів Михайло Мороз (нар. 1904 р.) — улюблений учень О. Новаківського — поглиблював свою освіту в Парижі. Особливу увагу на себе він звернув своїми пейзажами, насиченими багатством кольорів та глибоким відчуттям. Природа Карпат, зокрема Космача, зачарувала Мороза, і на ці теми він створив вартісні картини: „Гуцульські орли”, „Довбушівські звори”, „Космач”, „Гуцулка Параска”, „Гуцульське весілля” й багато інших подібного змісту. Скаля кольорів

Мороза надзвичайно багата, і кожен його пейзаж — це кольористична поема. Мистець далі творить у ЗСА, де він після 2-ої світової війни поселився напостійне.

Одну з передових позицій в мистецтві на західних землях України зайняв Святослав Гординський — також „новаківець”, народжений 1906 р. в Коломиї. Від 1929 р. студіював ще в Академії Жуліян та Ф. Леже в Парижі. У Львові С. Гординський широко проявив себе в малярстві й графіці, зокрема ж в оформленні книги. Відчувши старі українські образотворчі традиції й простудіювавши модерні стилі, він зумів поєднати елементи різних епох, та ще й у сполучі з елементами народнього мистецтва, таким чином створив свій самобутній стиль. Ці риси яскраво виявляються в його оформленні видань: „Архітектура міста Барідієва” В. Січинського, „Шестикрилець” К. Гриневичевої, в олійних портретах („Автопортрет” та інші), в архітектурних пейзажах і натюрмортах („Нотр Дам у Парижі”, „Катедра в Констанці”, „Св. Юр у Львові”), а також у гвашах (цикл „Народня ноша”). С. Гординський, наскрізь зрівноважений талант, проявив себе також і в поезії, мистецтвознавстві та в літературній критиці.

У тій же добі чітко зарисувалася постать маляра Володимира Ласовського (1907-1975), уродженця Галицького Поділля. Закінчивши Мистецьку Школу О. Новаківського у Львові, він від 1933 р. завершував свої студії в Академії Гран Шоміє та в кубіста Ф. Леже в Парижі. Поєднавши образотворчі здобутки минулих епох з модерними течіями, Ласовський створив першу синтезу — свій своєрідний експресіонізм, свою самобутню мистецьку мову. Найвартісніші його твори — це „Портрет дружини”, „Поет Б. І. Антонич”, „Жінка з рудим волоссям”, „Робітники”, „Ранок” і цикл фігуральних композицій та пейзажів. В. Ласовський був мистцем виняткової культури; був він і теоретиком та глибоким аналітиком українського й світового мистецтва, про що зокрема свідчить низка його цінних статей.

З-поміж „новаківців” вирізнялися тоді у Львові: Володимир Іванюк (1905-1943), — прекрасний монументаліст і портретист; Степан Луцик (1906-1963), уродженець Львова, що також поглиблював свої студії в Парижі й творив у дусі своєрідного імпресіонізму. Особливо цінними є його твори „Св. Юр у Львові”, „Церква на Гуцуль-

щині", „Краєвид з Делятина", „Гуцул" та інші. Антін Малуца (1908-1970) відзначався передусім у рисунку олівцем та в різних ділянках граверської техніки. Визначніші його твори: „Бандурист" і „Жіночий портрет" та цикл архітектурних пейзажів, зокрема „Церква Св. Миколая у Львові", „Церква в Карпатах", „Старий цвинтар" та інші.

У карикатурі, в оформленні книги та в рекламових працях проявив себе Роман Чорній (1908-?), що загинув у підвалах НКВД (чекістів) — мабуть, 1939 р.

Наймолодшою ученицею Мистецької Школи О. Новаківського була Іванна Нижник-Винників, що народилася 1912 р. у Львові. Її поважні досягнення наявні передусім у портреті („Митрат О. Базюк", „Пані Рудакевич", „Автопортрет" і т.д.). Вона створила також низку пейзажів і натюрмортів — у своєрідному імпресіонізмі. Продовжувала вона свою творчість і на скитальщині та у Франції.

Слід відмітити, що „новаківцем" також був Володимир Гаврилюк (нар. 1904 р.), що закінчив був Краківську Академію. Він проявляв великий талант у малярстві, а навіть виробив свою самостійну „малярську мову" і створив низку композицій та портретів і мав перед собою широкі творчі обрії. На жаль, він зник з мистецького овиду, і присвятився поезії. Проте ж і в поезії він займає поважне місце.

При кінці 20-их років перед нашими мистцями виникло питання, чи новим формам слід надати українського змісту, чи може в старі форми вкладати новий зміст. Цю проблему розв'язала нова організація — Асоціація Незалежних Українських Мистців (АНУМ) у Львові 1931 р. Її основоположниками були Павло Ковжун, Михайло Осінчук і Святослав Гординський. До АНУМ згодом приєдналися й інші — В. Січинський, Я. Музика, І. Іванець і т.д., а також і молодші мистці. Метою АНУМ було об'єднати всіх українських мистців на українських землях і на еміграції, незалежно від їхніх стилів і напрямків. Упродовж свого існування (в 1931-1939) рр.) АНУМ виявила надзвичайну активність. Вона влаштувала більше десяти збірних та індивідуальних виставок у Львові. Уже в першій виставці (1931 р.) брали участь не тільки наші місцеві й еміграційні мистці, але й чимало (22) чужинецьких мистців — європейської й світової слави, як: П. Пікассо, М. Шагал, А. Северіні, А. Дерен, Р. Дюфі та інші. АНУМ

видавала журнал „Мистецтво” та опублікувала кілька монографій, першорядно оформлених, з українськими й французькими текстами. АНУМ блискуче провела конфронтацію нашого мистецтва з мистецтвом країн Заходу.

У 1932 р. постала у Львові друга мистецька організація — РУБ, основоположниками якої були колишні учні О. Новаківського. Ця організація видавала альманах „Карби” та влаштувала пару виставок. Існувало також Українське Товариство Прихильників Мистецтва. УТПМ заступало старі мистецькі традиції.

У 30-их роках кільканадцять українців студіювало в Кракові (в Академії) та в інших мистецьких школах. Між ними в малярстві вирізнялися О. Касараб, М. Кміт, Б. Стебельський, М. Гарасовська, Ю. Кульчицький, М. Левицький та М. Білинський, а серед скульпторів — Г. Крук, М. Черешньовський, М. Новицька й інші. Вони створили об'єднання „Зарево”, і влаштовували виставки своїх творів, зокрема — у Львові.

Великий вклад у наше мистецтво дала група тих мистців, що студіювала в Варшавській Академії та в мистецько-промислових школах цього міста між двома світовими війнами. Деякі з них досягнули поважних мистецьких позицій ще такі тоді, у Варшаві, інші ж — у пізніших роках. Передове місце між ними зайняв Петро Мегик, що народився 1899 р. у Вашківцях на Буковині. У 1921-1930 рр. він студіював в Академії на відділах монументального й декоративного малярства, а також і внутрішню архітектуру. Він закінчив студії з дипломом учителя мистецтва середніх і фахових шкіл. Працював у школах столярсько-будівельній та золотарсько-граверській, а згодом асистентом-рисувальником медичного відділу Варшавського університету й членом програмової комісії професійних шкіл, а вкінці — візитатором технічних шкіл.

Його заслугою також було те, що він був основоположником мистецького гуртка „Спокій” у Варшаві. Його численні твори — портрети, композиції, пейзажі й натюрморти — позначені майстерним рисунком, своєрідним кольоритом, а також щирою українською мистецькою мовою. Петро Мегик, як мистець, наскрізь самобутній. Про це вимовно говорять його картини „Верби”, „Дівчина”, „Краєвид з Карпат”, „Старий хрест” та цикл мерт-

вої природи. П. Мегик згодом проявив себе на всю ширинь у Філядельфії, ЗСА.

Також чіткою постаттю на тлі українського мистецтва в Варшаві був Петро Холодний (син), що народився 1902 р. в Києві в сім'ї славетного П. І. Холодного. Початкову освіту набув від батька, згодом учився в Українській Плястичній Студії в Празі, а потім закінчив Варшавську Академію. Він є автором низки творів у малярстві й графіці — із широко-українськими рисами. У картинах з релігійною тематикою („Благовіщення“, „Божя Мати“ і т.п.) Холодний створив синтезу модерності й старинності в іконографії. Його твори глибоко одуховлені й позначені тонкістю культурності. Особливо проявив себе П. Холодний у графіці, зокрема ж у книжковому оформленні; він збагатив наші видання своїми оригінальними ілюстраціями, а в цьому й дитячі видання в ЗСА.

Могутнім талантом заблистів у тій же добі графік, мистець — просто з Божої ласки графік — Ніл Хасевич, уродженець Костопільщини на Волині. Народився він 1905 р., а студіював у Варшавській Академії, спеціалізуючись у деревориті. Студії закінчив він з блискучими успіхами.

У деревориті Хасевич виявився безконкурентним майстром, зокрема ж заімпонував він своїми незрівняними екслібрисами на міжнародній виставці в 1936-1937 р., за які його удостоїли першою нагородою. У 1939 р. заходами гуртка „Спокій“ у Варшаві вийшла монографія на тему книжкових знаків Ніла Хасевича. Виконав він низку почесних грамот (для митрополита Андрея, проф. Д. Антоновича й інших), що відзначалися передусім своїм чудовим шрифтом.

За часів німецької окупації Хасевич проживав у своєму рідному селі Дюксені, а коли (в 1943 р.) німці спалили це село, Хасевич опинився в рядах УПА і там воював проти окупантів своїм мистецтвом. Згинув він у бункрах УПА, — мабуть, 1952 р.

Тоді ж студіювали у Варшавській Академії й П. Андрусів, В. Баляс, Т. Кузьмович, О. Шатківський, І. Кейван, а також і трохи молодші — Я. Гавран, Я. Гніздовський, Б. Доманик та інші. Більшість з них була пов'язана з мистецьким гуртком „Спокій“, що його заснував у 1927 р. П. Мегик при співпраці Андрусева, Васьківського, Побулав-

ця, Мариняківної й Хасевича. Гурток діяв до 1939 р. під кермою П. Мегики. За час свого існування він влаштував 13 виставок у Варшаві й на Волині.

Деякий час існувала також і Група Молодих АНУМ з її ідеологом Я. Гавраном.

На Буковині між двома світовими війнами український мистецький рух проявлявся дуже слабо, з огляду на жорстоку румунську окупацію. М. Івасюк ще успів був виконати низку портретів, між ними й портрети митрополита Репти, Ясінь-Ясінецького та інших. Але в 1925 р. він виїхав до УССР, і там отримав посаду професора Київського Художнього Інституту. На жаль, його творчість сприйняли окупанти наскрізь вороже, і мистець помер у нужді — в 1930 році.

З-поміж учнів М. Івасюка проявили себе на Буковині К. Держик — автор низки портретів і пейзажів, та І. Видинівський, що, крім портретів, пейзажів і церковних ікон, оформив твори О. Кобилянської („У неділю рано зілля копала“, „Але Господь мовчить“ та інші).

У тій же добі найчіткіше проявив себе на Буковині Євсей Ліпецький (1889-1970), що народився в Вербівцях біля Заставної. Студіював він малярство, техніку реставрації й консервації картин у Королівській Академії в Мюнхені. Під час I-ої світової війни Є. Ліпецький працював у Військовому Географічному Інституті в Відні, і тоді він виконав низку портретів цісарської сім'ї. За часів румунської окупації він вів свою майстерню й школу в Чернівцях, і тоді намалював низку портретів: гр. М. Василька й митрополитів Котлярчука та Вісаріона, а також портрети Ю. Федьковича, О. Кобилянської, Лукіяна Кобилиці, і вони позначені печаттю духа солідної мюнхенської школи. На еміграції в Німеччині Є. Ліпецький виконав портрет композитора І. Недільського, д-ра К. Кисілевського, співака К. Букера і т.д., що відзначаються своїм перфектним рисунком.

У Празі, Чехо-Словаччина, дуже жваво діяла Українська Плястична Студія від 1923-1945 р. з віддалами архітектури, скульптури, малярства й графіки. Ця школа була на рівні європейських академій. Студію вели такі видатні особистості як І. Кулець, Д. Антонович, С. Мако, К. Стаховський, С. Тимошенко, В. Січинський, Р. Лісовський. І. Мірчук, Ю. Русов, С. Літов та Ф. Слюсаренко.

Студія випустила багато абсолювентів, які згодом здобули собі поважні позиції, а деякі з них навіть досягнули європейської слави.

Велетенську інвенцію в українське мистецтво та його пропагування в світі дала паризька група. Тоді жили й творили в Парижі такі наші мистці: С. Левицька, О. Грищенко, М. Андрієнко-Нечитайло, М. Кричевський, В. Перейбийніс, І. Бабій, П. Омельченко, С. Зарицька, В. Хмелюк, згодом С. Борачок, Л. Перфецький і багато інших наших мистців, що студіювали в різних академіях і школах.

Найяскравішою постаттю слід уважати Олексу Грищенка (1883-1977), уродженця Кролевця на Чернігівщині. Студіював він спершу малярство в Рисувальній школі в Києві, а закінчив студії в Москві. Проте він найбільше поглибив їх тоді, коли подорожував по південних землях України, зокрема ж Криму, а також по Кавказі. У 1911 р. побував він у Парижі, де познайомився з модерними течіями, а втім з імпресіонізмом і кубізмом. У 1913-1914 рр. подорожував він по Італії, і там відвідав 28 міст-мистецьких центрів, і це збагатило його знання більше ніж могли б це зробити кілька академій. О. Грищенко зірвав тоді з московським передвижництвом, і пішов своїм самостійним шляхом.

Револуція в 1917 р. застала О. Грищенка в Москві; і хоч большевицька влада удостоїла його високими почесностями: професора Мистецької школи, члена Комітету охорони історичних пам'яток та Комісії реставрації ікон на Кремлі та ін., проте ці почесні ніяк не змогли примирити його з большевизмом. У 1919 р. він дістався через Севастопіль до Царгороду (Стамбулу); проживаючи там до 1921 р., він створив незрівняні мистецькі цінності, зокрема ж — урбаністичні твори: Свята Софія, церква св. Ірини, Кахріє Джамі, мошеї Сулейманіє, Селіма, Мехмеда, Мендрессе, Баязидіє, мури Теодосія і т.д., в яких він проявив себе як знаменитий аквареліст і кольорист.

У 1921 р. О. Грищенко побував у Греції й там він змалював пам'ятки Коринту, Дельф і Містри. У 1922 р. прибув він до Франції. Тоді взяв участь у виставці Осіннього Сальону в Парижі, і з того моменту О. Грищенко почав блискучу мистецьку кар'єру, зокрема пейзажами з мариністики.

У 1927 р. поселився в місцевості Кань, Французька Рів'єра, і звідти робив мистецькі екскурси на узбережжя Франції. Побував він і в Іспанії, Португалії, Швеції, Данії й Англії, і там змальовував морські пейзажі. Виставляв він свої твори в різних країнах, а особливо в паризькому Осінньому Салоні, постійним членом якого він був від 1930 р.

Грищенко створив коло 3000 картин, і вони мали колосальні успіхи на світових виставках. Він виробив собі свій самобутній стиль, в якому помітні риси експресіонізму. „Морське дно“, „Захід сонця в порті“, „Порт Одієрн“, „Морська синява“, „Море весною“, „Міст у Толедо“, „Веселка“, „Груднева ніч у Нью-Йорку“, „Катедра де Люк“, „Туркєня в чадрі“, „Молода жінка в тюрбані“, „Автопортрет“ і т.д. — це справжні шедеври.

Грищенко заповнює глядача своєю могутньою колористичною мовою. В його творах пульсує життя, в них повно радості й сонця. Як визначний мемуарист, О. Грищенко написав кільканадцять творів, а наймаркантніші з них — це „Мої роки в Царгороді“ та „Україна моїх блакитних днів“, що вийшли друком українською і французькою мовами. Серед наших мистців Грищенко належить до тих, що досягнули рівня світової слави.

Одним з тих наших найвидатніших мистців паризької групи, що досягнули європейської слави, був Микола Кричевський (1898-1961), син славетного Василя.

Початкову освіту набув він від свого батька, а згодом учився в Академії Мистецтв у Києві, — під кермою дядька Федора, О. Мурашка, Ю. Нарбута й М. Бойчука. У 1919 р. він виїхав з театром М. Садовського в турне по Європі, а після упадку УНР переїхав до Праги й там закінчив студії в Академії Мистецтв.

У Парижі, де він згодом поселився напостійне, придбав собі голосну славу як знаменитий майстер малювання води-спокійного плеса. Його акварелі з-над Сени й Венеції, що позначені надзвичайною субтельністю, м'якістю й глибиною, а також високою технічною майстерністю, придбали йому особливого успіху на виставках. Серед соток його творів найбільш притаманні йому „Париж“, „Над Сеною“, „Баржі на Сені“, „Венеція“, „Площа св. Марка“, „Канале Гранде“, „Лягуни“, „Гондоли“ і т.п. Також вартісними є його дереворити й рисунки.

Василь Перебийніс (1896-1966), уродженець Волині, почав студії в Україні, а закінчив їх у Парижі. Як майже кожен „парижанин”, він пройшов еволюцію від класицизму й реалізму до кубізму й конструктивізму. Перебийніс створив низку портретів („Автопортрет”), пейзажів і натюрмортів із своєрідною інтерпретацією в формах і кольорах. Особливо прославився він декораціями для театру „Одеон” у Парижі. Також оригінальними є його проекти костюмів для театру.

На тлі Парижа вирізнявся й Петро Омельченко (1894-1952). Студіював він у Празькій Академії граверство й графіку, а від 1929 р. почав проявляти себе в Парижі в різних ділянках мистецького промислу: в ділянці різних тканин, вітражів, проектів меблів й вирізуванні картин на склі. Французька критика високо оцінювала його майстерність. Його дружина, Софія Зарицька, родом з Перемишля, також закінчила студії в Празі, і спеціалізувалася у фресковому малярстві. Фресковою технікою вона створила цикл композицій з жіночими сюжетами, які відзначаються особливо милим кольоритом. На увагу заслуговує її твір „Мадонна” із щиро-українськими рисами.

Особливу увагу звернув на себе в Парижі Северин Борачок (1898-1975), народжений в Терехові. Студіював він малярство в Краківській Академії, а в 1924 р. виїхав до Парижа й там був улюбленим учнем П'єра Боннара. На виставці модерного мистецтва в Монпарнасі він одержав за свої твори першу нагороду з рук світоців мистецтва П. Боннара й Дюффі. Критика звернула увагу на його твори „Спляча жінка”, „Композиція”, „Автопортрет” і т.д., що характеризуються чітко окресленим стилем та подивудіжною гармонією кольорів. С. Борачок мав особливі успіхи на виставках у Парижі та інших столицях країн Європи. Пізніші його твори — „Жнива”, „У лісі”, „Сонячна купіль”, „Ранок”. „Дністер біля Городниці”, „Гарцюючі коні”, „Туга”, „Пробудження” й інші — це перлини під кольористичним оглядом. С. Борачок помер у ЗСА.

Сучасником Борачка був Леонід Перфецький (1900-1977), що також студіював у Краківській Академії й поглиблював освіту в Парижі. Він проявив себе як знаменитий баталіст композиціями „Наскок мазепинців”, „Батерія в небезпеці”, „Крути”, „Базар”, „Чорні запорожці”,

„Останні набой”, „Козаки під Трапезунтом” та циклем баталістичних рисунків. Розмалював він „Мері де Люксембург” у Парижі, виконав портрет султана Убангі-Шарі. У Монреалі Л. Перфецький розмалював церкву св. Духа й каплицю французької Ораторії св. Йосифа. Зокрема збагатив він своїми творами українську баталістику.

Між двома війнами в Парижі також працювали мистці М. Глущенко, І. Бабій, В. Хмелюк, С. Гладкий та інші, а після 2-ої світової війни Париж збагатився молодшою генерацією; деякі з них студіювали там, інші ж осіли там напостійне.

На особливу увагу заслуговує Юрій Кульчицький, народжений 1912 р. на Дрогобиччині. У 1933-38 рр. студіював у Краківській Академії, спеціалізуючись у графіці. Він заслужив собі славу знаменитого графіка дереворізами „Запорожець”, „У Синопі”, „Лучники”, циклем „Запоріжжя”, „Погоня” й „Розкуркулені”. Дуже цінні його дереворити-ілюстрації до збірки легенд К. Малицької „Гарфа Леїлі”. З Кульчицьким близько співпрацює Іванна Винників, і вони разом ведуть керамічну майстерню в Мужен у Провансії.

З молодших проявляє себе Андрій Сологуб, що студіював у Відні, Зальцбурзі й Парижі. Він виявив свій талант у портреті, зокрема ж у пейзажі, а також у скульптурі. Сологуб оперує обмежено скалею кольорів, і його твори виразно позначені модернізмом. В його скульптурі („Бик”) помітні риси раннього архаїзму.

Твори Аристиди Вирсти — це пейзажі й натюрморти, в яких помітні риси абстракціонізму-супрематизму.

У Парижі якийсь час працював Анатоль Яблонський (1912-1955), уродженець Києва. Він студіював у Львові, а потім у Парижі. Цінною є його композиція „Княжі лови”.

У Парижі поглиблювали свою мистецьку освіту й виставляли свої твори Мирон Левицький, Яків Гніздовський, Любослав Гуцалюк та інші. Для творчого росту українських мистців Париж дав дуже багато.

ХІІІ. ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА Й СКИТАЛЬЩИНА

Вільну творчість українських мистців та діяльність АНУМ на ЗУЗ припинила 2-га світова війна, а перш за

все московсько-большевицька окупація восени 1939 р. Нові окупанти запрягли мистців до воза пропаганди й агітації комуністичної ідеології Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна. Згодом було засновано Спілку Радянських Художників України з оргкомітетом у Львові. У цій Спілці згуртовано мистців різних національностей: українців, поляків і жидів. Першим їх завданням було малювати велетенські портрети советських „вождів” та всякі „дозунги”. До цієї роботи взялася „армія” всяких аматорів і халтурників, тому рівень мистецтва жахливо впав. Але, з уваги на потребу „переконливості” засобів пропаганди, большевицька влада звернула особливу увагу на старших авторитетів нашого мистецтва, як О. Кульчицька, І. Труш, О. Курилас, А. Манастирський, І. Іванець та інших з метою залучити їх до участі в виставках, а для організування Спілки вислала визначніших мистців з Наддніпрянщини. На виставках, які відбувалися у Львові, Станиславові, а навіть у Києві, переважали „подобии” Леніна, Сталіна й інших советських „герштів” та композиції на теми „радісного й заможного життя” в СРСР — в реалістичному дусі або зближеному до соцреалізму. Хоч це був справжній глум над мистецтвом, то проте позитивним явищем було те, що до Львова вислали мистців-наддніпрянців з солідною мистецькою освітою. Мистці ЗУЗ знайшли швидко спільну мову з ними й засвоїли собі буйну наддніпрянську стихію та широкий творчий розмах, а це було найважливіше.

Живучість українського мистецтва була незламна, і коли (вліті 1941 р.) московські полчища втекли з ЗУЗ під напором німецьких армій, у Львові постала Спілка Українських Образотворчих Мистців, що об’єднувала всі української творчої сили, без огляду на їхні стилі. СУОМ дозволяли їм конкурувати в творчих аспектах. Головою Спілки був спершу І. Іванець, потім Е. Козак (Еко) — аж до кінця німецької окупації в 1944 р. Українські мистці почали випростовувати свої творчі крила, бо німці взагалі не втручалися ні в їхні стилі, ані в тематику. Упродовж цього короткого періоду Спілка УОМ влаштувала кілька виставок у Львові, а між ними „Виставку 4-ох” (Новаківського, Холодного, Труша й Ковжуна) та виставку присвячену 25-річчю заснування Академії Мистецтв у Києві, показала мистецькі здобутки своїй і чужій публіці

та підховала молоді кадри українських мистців, які навчалися в Мистецько-Промисловій школі. Школа функціонувала під кермою С. Литвиненка й професорів М. Бутовича, В. Баляса, М. Мухина, О. Повстенка, М. Кміта й інших. У 1943 р. статус цієї школи підвищено під назвою „Вищої Образотворчої Студії”, тобто її підвищили до рівня академії, а її ректором найменували В. Кричевського, С. Литвиненка — деканом, і доповнили склад професорів митрополитом Андреем, М. Дмитренком та А. Малюцєю. Тоді на виставках СУОМ блиснули своїми талантами мистці-наддніпрянці — М. Азовський, М. Дмитренко, М. Мухин, М. Неділко й інші.

Унаслідок воєнних подій в 1944 р. українські мистці більшістю подалися на Захід, а після війни опинилися в таборах скитальців у Німеччині й Австрії. Хоч їм довелося жити просто в жахливих умовах — у військових касарнях і бараках, на горищах, в підвалах і щерть переповнених конюшнях, то все ж таки вони намагалися оживити мистецьке життя, творити нерідко й великі цінності та влаштовувати виставки. Мистецьке життя скупчувалося в таборах у Карльсфельді, Берхтесгадені, Аугсбурзі, Міттенвальді, Ашаффенбурзі і т.д., а в Австрії — у Брегенці й Зальцбурзі. У Карльсфельді (згодом — у Берхтесгадені) існувала навіть Вища Образотворча Студія під кермою С. Литвиненка.

Центром став Мюнхен. У січні 1947 р. там влаштовано виставку мистецьких творів різних національностей — з допомогою ІМКА й УНРРА, і в ній взяло участь 48 українських мистців з 290 експонатами. У тому ж році засновано Українську Спілку Образотворчих Мистців (УСОМ), яка спиралася на професійних принципах та об'єднувала мистців різних напрямків. Головою став Е. Козак, заступником — С. Борачок, секретарем — М. Дмитренко, а С. Луцик і Я. Гніздовський — членами управи. З'їзд ухвалив резолюцію, яка залишається актуальною й до наших днів. УСОМ блискуче проявила себе в організуванні виставок. Найзаметнішими були фестивалі „Тижень Української Культури” в Регенсбурзі й Мюнхені, що відбулися навесні 1948 р. УСОМ видала пару чисел альманаху „Українське мистецтво” за редакцією С. Гординського, М. Дмитренка, Е. Козака й С. Луцика. Альманах був першорядно оформлений. Теж вийшла праця С. Гор-

динського „Крук, Павлось, Мухин" та альбом „Українське образотворче мистецтво". Усе це створилося в невідрадних обставинах під кожним оглядом.

У Зальцбурзі, в Австрії, існувало Об'єднання Українських Образотворчих Мистців під головуванням Ю. Крайківського, і воно влаштувало кілька виставок. Українські мистці на скитальщині проявляли себе інтенсивно аж до виїзду на еміграцію до ЗСА, Канади, Австралії й до країн Південної Америки.

На тлі скитальщини з наших мистців, крім згаданого вже С. Литвиненка, дійшли майже до верхів'я своєї творчості А. Павлось, М. Мухин та Г. Крук, які вже раніше здобули собі видні позиції в українській скульптурі на рідних землях.

Антін Павлось (1905-1954) походив з Холмищини. У 1930-1935 рр. навчався в Мистецько-Промисловій школі у Львові, і вже своїми ранніми творами („Побратими" й портретами мистців В. Іванюка та Р. Чорнія) виявив свій блискучий талант. На виставках СУОМ у Львові в 1941-1944 рр. він звернув на себе особливу увагу творами „Король Данило", „Т. Шевченко", „Козак у танці", „Материнство" й іншими. На скитальщині в Німеччині А. Павлось створив у гіпсі й теракоті скульптуру „Князь Роман Галицький", „Богдан Хмельницький", „Св. Юрій", „Відпочинок", „Смуток", „Дівчина", „Пастух" та інші. Вони позначені легкістю композиції, динамікою, завершеністю, а зокрема — високою естетикою та лірикою. Мистець помер в Міннеаполіс, ЗСА, де він поселився був напостійне.

Микола (Богдан) Мухин (1910-1962) народився на Донеччині, а студіював скульптуру в інститутах Харкова, Одеси й Києва в 1930-1939 рр. Стихійний талант Мухина не мав застосування в тісних рамках московсько-більшевиського соцреалізму. Він уже проявив себе на тлі виставок СУОМ у Львові в 1941-1944 рр. Його твори „Слава", „Чумак", „Кінь у степу", „Звільнення з ясиру", як невидані досі твори, захоплювали глядачів докраю. З періоду скитальщини походять його твори „Князь Ігор", „Козацький сотник", „Козак з арканом", „Запорожець", „Отаман" та інші, що притаманні надзвичайному ритмові й шаленому динамізмові, а зокрема в бігу коней та в ру-

хах вершників. Мистець помер передчасно — в Філядельфії, ЗСА.

Григор Крук, один з цієї трійки славних скульпторів, народився 1911 р. на Станиславщині, студіював спершу в Краківській Академії, а закінчив студії в Академії Мистецтв у Берліні з визначними успіхами. Своїми творами, виконаними в гіпсі й бронзі, звернув увагу на Ретроспективній Виставці Українського Мистецтва у Львові 1935 р., на виставках УСОМ у Німеччині виступав як уже завершений скульптор. У ранній своїй творчості Г. Крук черпав з архаїчних та античних джерел, а далі пройшов етапи від динамізму до статичних і монументальних творів, що їх охоплює в форми бльоків. Він незрівняний мистець в опануванні брили з відчуттям її надзвичайної рельєфності в просторі, гармонії форми та естетики руху. Він же чародій в одухотворенні мертвого матеріалу, бо він показує як з цього народжується живий твір. Це заклияті монументи, тверді й суворі, разом з тим і м'які, ніжні й шляхетні. „Туга“, „Прачка“, „Селянин“, „Скитальці“, „Вагітна“ і низка портретів — це твори глибоко психологічні, неоціннімі перлини скульптури.

Г. Крук бере участь у найповажніших виставках Європи й Америки. Живе він постійно в Мюнхені й працює як професор скульптури в Мюнхенській Академії.

На скитальщині проявив свій стихійний талант М. Черешньовський, який дійшов до верхів'я вже в ЗСА й Канаді. Також формувалася й молода генерація скульпторів, малярів і графіків, і деякі з них добилися успіхів на еміграції за океаном, інші ж творили в Європі, а деякі змарнувалися.

XIV. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В ДІЯСПОРІ

З хвилею еміграції скитальців за океан, а з ними й українських мистців (в 1947-1950 рр.), кожен з них привіз з собою ідею служіння рідному мистецтву й пропагування його серед чужинців. На жаль, кожен з них мусів зударитися з твердими життєвими умовами й змагатися за своє щоденне існування. Це загальмувало творчий розмах наших мистців, а проте „зброї“ вони не здавали, а намагалися творити в цих нових, не завжди пригожих обставинах.

У ЗСА, а вже тим більше в Канаді (не кажучи вже про інші країни) українське мистецтво майже не існувало. Тут проявляв себе тільки геніяльний скульптор О. Архипенко, наче самотній дуб серед степу. Тому то прибуття до ЗСА кількох десятків наших мистців — це була просто епоха в нашому мистецтві на еміграції. Найбільші скупчення наших мистців, — це Нью-Йорк, Філадельфія, Дітройт, а частково й Чикаго та Вашингтон. У 1952 р. постало в Нью-Йорку Об'єднання Мистців Українців Америки під головуванням С. Литвиненка, пізніше — С. Гординського, останньо — М. Черешньовського. ОМУА досі влаштувало кілька десятків виставок, що були на високому рівні; згадати б, напр., „Виставку українського мистецтва” світового масштабу в Дітройті 1960 р., що в ній взяли участь 78 мистців з відомими прізвищами. При ОМУА існує й Товариство Молодих Українських Мистців різних напрямків, що здобули освіту вже в різних мистецьких школах ЗСА.

Про нашу архітектуру в ЗСА можемо говорити тільки як про ужиткове будівництво, а це передусім будівництво церков. Рання еміграція привезла з собою традиції дерев'яного будівництва церков і намагалася прищепити їх у країні свого нового поселення. Наших професійних будівельників тоді годі було знайти і тому церкви будували майстри-аматори або чужинці. Тут і причина того факту, що ранні церковні будівлі — це були неорганічні зіплки різних стилів, без жодної синтези. Усе ж таки деякі православні й католицькі церкви заслуговують на відмічення: свв. Петра й Павла в Джерзі Сіті, Пресв. Тройці в Янгставні, св. Миколая в Форд Сіті, свв. Петра й Павла в Мавит Кармел та інші. З новіших уже більш вартісні такі церкви: Христа-Царя в Філадельфії, Непорочного Зачаття в Гемтремк, Кирила й Методія в Оліфант, зокрема ж православна церква-пам'ятник в Бавнд Бруку та католицька катедра в Філадельфії. У стадії будови є церкви св. Юрія в Нью-Йорку, — на візантійських зразках, св. Йосифа в Чикаго, — модерністичного характеру, та інші.

Значно підніс нашу архітектуру в ЗСА Сергій Тимошенко своїми проектами церков. З хвилею еміграції прибув Володимир Січинський, який виконав низку проектів церков у ЗСА, зокрема ж церкви в Гартфорд, Конн., та

Пресв. Трійці в Ньюарку. Олекса Повстенко (1902-1973), який виконав в Україні багато проєктів шкільних будинків, бібліотек і клубів, у ЗСА проявляв себе як теоретик архітектури. Євген Блакитний (нар. 1914 р.) виявив могутній талант своїм проєктом церкви-монументу в Німеччині — синтезу дерев'яної архітектури з модерними рисами. У ЗСА, на жаль, він не проявляє себе ширше.

З архітектів молодшої генерації працюють у ЗСА Ярослав Січинський, Аполінарій Осадца й інші, які в проєктах великих модерних будівель дали чималий вклад у нашу архітектуру.

У ділянці скульптури в ЗСА десятки років творив геніальний Олександр Архипенко (1887-1964), унікальна постать не тільки на тлі української, але й світової скульптури. Учився він спершу в Мистецькій школі в Києві, потім — у Москві, а в 1908 р. виїхав до Парижа, де продовжував студії скульптури, але швидко занехав їх, ставши непримиренним противником геніального Родена. З того моменту Архипенко працював сам над собою, беручи собі за основу здобутки архаїчного мистецтва. У 1910 р. він виступав із своїми творами на виставках у Берліні й Гагені, а в 1912 р. відкрив свою школу.

Він увів у скульптуру нові естетичні елементи: моделювання простору, вглиблені форми й прозорість. А коли ще він примінив кубізм, що його розробили Пікассо й Брак, то вже цілком вивів скульптуру на зовсім нові рейки. Сполучивши скульптуру з малярством, Архипенко створив синтезу окремої галузі образотворчості. Деякі критики зустріли це явище з подивом, інші — з завзятим протестом.

У 1921-1923 рр. він вів свою школу в Берліні, і з своїми творами об'їхав усі центри Європи. Один визначний критик заявив: „Архипенко прорубав новий шлях в європейській скульптурі”.

У 1923 р. він переїхав до ЗСА і там у 1924 р. створив картину „Архипентура” — комбінацію малярства з простором і часом. У 1928 р. він опатентував машину для продукування ілюзій мальованого предмету, як аналогію до повільного руху в кінематографії. У 1935-1939 рр. він вів свою школу скульптури в Нью-Йорку, Вудстоку й Чикаго, викладав скульптуру в Вашингтонському університеті, а від 1950 р. — в Кансас Сіті.

Творчий шлях О. Архипенка позначений безперервним шуканням за новими висловами й засобами. Він черпав надхнення з неоліту, Єгипту, Асирії, Греції і т.д., і в висліді створив „скульптомалярство“, що в ньому кольор доповнює рельєф, і навпаки. У 1936 р. він створив прозору скульптуру („Plexiglass“) — комбінацію скла з плястикою — нову естетичну експресію моделювання світла, прозорості, простору та вглиблення.

Творчість Архипенка позначена подивугідною інвентивністю, динамізмом, незвичайним ритмом та синтетичною й лаконічною формою. Творчий дорібок О. Архипенка становить понад 1000 творів, що були виставлені в найповажніших галеріях світу, а число його індивідуальних виставок доходить до 130. Приблизну характеристику його творчості можуть дати архитвори: „Ідуча постать“, „Чорна сидяча постать“, „Постать у просторі“, „Мати й дитина“, „Блакитна танцюристка“, „Мадонна“, „Еспанка“, „Арабка“, „Материнство на скелях“, „Шехерезада“, „Жінка перед дзеркалом“, „Приязнь“, „Промінь“, цикл торсів, малярських творів та рисунків. З українською тематикою найвидатніші такі його шедеври: „Тарас Шевченко“, „Іван Франко“ й „Володимир Великий“.

Сергій Литвиненко, який придбав собі широку славу в Україні й на скитальщині, в ЗСА в 1949-1964 рр. створив великі цінності в камерній та монументальній скульптурі. Вартісними є його б'юсти „Гетьманівна“, „В. Кричевський“, „В. Кубійович“, „Є. Маланюк“, „Ф. Дудко“, „Р. Купчинський“, „К. Гриневичева“, „І. Керницький“, „М. Понеділок“, „Дружина мистця“, „Гетьман І. Мазепа“ і т.д. Глибоко психологічними та сильними своєю експресією є „Спокій“, „Лірник“, „Невільник“, „Не віддам“, „Рибалка“ і т.п. С. Литвиненко створив у ЗСА низку намогильників, а між ними — І. Раковському, В. Блавацькому й през. А. Лівичькому.

Силою особливого таланту проявляє себе в ЗСА син Лемківщини Михайло Черешньовський. Народився він 1911 р., студіював скульптуру в Школі Прикладного Мистецтва в Кракові, задеб'ютував різьбою в дереві „Мати з дитиною“ на виставці СУОМ у Львові 1942 р. З рейду-ючою групою УПА 1947 р. дістався до Західньої Німеччини і там, у таборі скитальців у Міттенвальді, розгорнув творчу роботу. На виставці „І. Кейван - М. Черешньов-

ський" 1949 р. він показав свій могутній талант б'юстами „О. Данський", „С. Бандера", „Р. Шухевич" та композицією „Втеча до Єгипту", які своєрідним реалізмом та оригінальною стилізацією нагадують скульптури старовинного Єгипту. Майже до верхів'я дійшов М. Черешньовський б'юстами „Дмитро Донцов", „Йосиф Гіряк", „Портрет дружини" і т.д., що вражають подивугідним схопленням фізичних і духових рис, а зокрема — своєю виразною самобутністю. Такими ж рисами позначені його „Мадонна на ослі", „Мадонна навколішках", „Мадонна-Рятівниця" й інші. Дорібок особливої вартості є монументальні твори М. Черешньовського, зокрема „Пам'ятник героям", пам'ятник Лесі Українці в Клівленді й Торонто та пам'ятник Олегові Ольжичеві в Лігайтоні. Усі вони відзначаються монументальним підходом, досконалою композицією й глибокою одуховленістю.

У ЗСА працює талановитий скульптор Петро Капшученко. Найвартіснішими його творами є „За волю України", „Дума", „Розстання", „Гончар", „Втрачені надії", „Кошовий Сірко", „Благословіння", „Музика" і т.п. Усі вони надзвичайно переконливі й самобутні.

Валентин Сімянцев виробив свою мистецьку мову на основі реалізму. Високовартісними є його твори „Ген. П. Дяченко", „Ген. Б. Палій-Неїло", „Портрет сина", „През. А. Штефан", „Крутам", „Молитва", „Смуток" та інші.

Зокрема відзначився на цьому континенті Андрій Дараган. Народився він в Україні 1902 р., закінчив відділ скульптури в Харківському Художньому Інституті, і в Україні створив низку архітектурних декорацій та пам'ятників, в Західній Німеччині — низку фігуральних композицій та монументальних голів, що знаходяться в приватних збірках З. Німеччини й Франції. У 100-річчя смерті Т. Шевченка А. Дараган виконав проєкт пам'ятника великому Кобзареві, що побудований на площі перед будинком Манітобської легіслатури в Вінніпезі. У скульптурі працював уродженець Буковини Ярослав Паладій (1910-1977). Його твори „Задуманий", „Портрет дружини", „Автопортрет" та проєкт пам'ятника гетьманові І. Мазепі вирізняються досконалою технікою виконання.

З молодого покоління скульпторів проявляють себе в ЗСА Р. Василюшин-Гармаш („Тарас Шевченко", „Портрет дружини"), І. Букоемська, О. Громич, М. Урбан і т.д.,

які ще перебувають у стадії формування своєї мистецької мови.

У ЗСА творять найчисленніші наші малярі й графіки. Не один з них збагатив українське мистецтво й творами світового значення. Відомий монументаліст Михайло Осінчук виконав поліхромії двох церков і три іконостаси в ЗСА та двох церков у Канаді. М. Анастазієвський створив серії святкових листівок з українськими народними мотивами. Ірина Шухевич створила картини „Хрещення в Йордані”, „Княгиня Ольга” й „Володимир Великий”, а М. Стефанович-Ольшанська — композиції із старокняжою тематикою. Твори Ольги Дядинюк (нар. 1903 р.) — це низка композицій: „Легенди про св. Юрія”, „Княгиня Ольга”, „Плач Ярославни”, „Княжі лови” та інші — в дусі староукраїнської іконографії.

В ЗСА надзвичайну творчу продуктивність, зокрема в графіці, виявив Микола Бутович. Збагатив він нашу образотворчість такими шедеврами як „Зевс відпочиває”, „Лісовики посварились”, „Запорожець і красуня”, „Щедрик”, „Івасик-Телесик”, „Скоморохи” й інші, а з олійних картин — „Ярило”, „Капуш-женокрад”, „Відьма на бурсакові”, „Поединок пряників”, „Там Гандзя була”, „Три брати Азовські”, „Козака несуть” та низка подібних. М. Бутович також скомпонував цикл надзвичайно оригінальних проектів костюмів.

Петро Мегик займає одне з передових місць у нашому мистецтві в ЗСА. Шлях на провідне місце він проторував собі ще в Варшаві, і вже давно скристалізував собі самобутню мистецьку мову, свій стиль. (Про це була тут мова вже раніше). У ЗСА, в цьому і в Філядельфії, Мегик створив чимало дуже вартісних картин олійною технікою, темперою, казеїною, сангіною, вуглем та олівцем. Найвидатніші його твори з цього періоду — це „Старий емігрант”, „Голова селянина”, „Дівчина в білому”, „Біля вікна”, „Розп'яття” та цикл натюрмортів. Є він автором і низки сницерських творів („Єпископський хрест”, „Панагія”).

Окремою заслугою П. Мегика є той факт, що він заснував Українську Мистецьку Студію (в Філядельфії), яку він веде з великою самопосвятою понад 25 років. П. Мегик — голова відділу ОМУА в Філядельфії й головний ре-

дактор „Нотаток з мистецтва” від часу заснування цього журналу.

У ЗСА творчо працює Петро Холодний (син) — автор низки творів олією, темперою та в інших родах техніки. Особливо цінними є його „Дві дівчини”, „Весна”, „Осінь”, „Квіти”, „Цикади” й серія натюрмортів. Дуже оригінальними є його книжкові оформлення („Шлях Велетня” Н. Лівницької-Холодної, „Сонячна машина” В. Винниченка і т.п.), що сповнені глибокою символікою. Він уже довгими роками ілюструє дитячу газетку „Веселка”.

Петро Андрусів, також колишній „варшав'як”, широко проявляє себе в малярстві й графіці. Він народився 1905 р. на Львівщині, закінчив Варшавську Академію та педагогію. У 1929-1930 рр. він ілюстрував дитячі видання (львівські) „Світ дитини”, „Наш приятель”, „Дзвіночок”, а згодом — „Княжу славу” О. Лотоцького. Прибув він до ЗСА в 1947 р., як перший з наших мистців, і поселився в Філадельфії. З його олійних картин найвартісніші „Княжичі”, „Княжий пир”, „Сватання Анни Ярославни”, „З'їзд князів”, „Князь Ігор”, „Княжа пристань у Києві”, а на теми козаччини — „Зустріч І. Мазепи з К. Гордієнком”, „Гетьман І. Мазепа”, „Під Корсунем”, „Байда”, „Богун” та інші. П. Андрусів є автором безчлечі ілюстрацій до дитячих видань, він же й розмалював церкву в Філадельфії-Френкфорд. Твори Андрусева позначені реалізмом своєрідного характеру.

Володимир Баляс є одним з найвидатніших наших графіків у діаспорі. Народився він 1906 р. в Рогатині, спеціалізувався в графіці в Академії Мистецтв у Варшаві, і ще за студентських часів виконав плякати „Баль в Академії Мистецтв”, „Запорожець за Дунаєм” і т.д., і виявив свій могутній талант оригінальною стилізацією й шляхетним кольоритом. У 1936 р. він особливо виявив свій талант знаменитим циклом дереворитів з Болгарії, про які П. Ковжун писав ось що: „Спрецизувати, чи нагинати творчість Баляса до якогось стилю, чи напрямку тепер зайве. Баляс — це сучасність. Баляс — це вже стиль”. А по смерті П. Ковжуна писав М. Голубець: „Булаву української графіки, яку держав Павло Ковжун, гідно перебрав Володимир Баляс”.

До війни (1939 р.) Баляс працював у Львові в ділянці реклами для різних наших підприємств. За першої боль-

шевицької окупації (1939-1941 рр.) його визнали за „формаліста”. За німецької окупації під час 2-ої світової війни він був професором графіки Вищої Образотворчої Студії. Тоді він, між іншим, скомпонував низку книжкових оформлень для „Українського Видавництва”. У цей же ділянці Баляс виявився першорядним майстром під оглядом опанування площі, ясністю й чіткістю композиції та оригінальністю шрифтів. У періоді скитальщини він створив композиції „У ніч Івана Купала”, „Смерть легія” й інші, що вартісні глибокою драматичністю й графічним сприйманням. У безнастаному шуканні за новими мистецькими „істинами” Баляс значно еволюціонував, зокрема в ЗСА й Мексико в 70-их роках, і вкінці майже дійшов до меж крайнього модернізму, — своєрідного експресіонізму. Про це свідчать його лінорити „Боротьба когутів”, „Сироти”, „Ікар”, „Самітня фігура”, „Сліпці”, „П’яні жебраки”, „Веселі маски” і т.п., що позначені глибоким психологізмом та внутрішнім переживанням мистця. Баляс проявив себе також і в паперовій скульптурі та в мозаїці. У Канаді він працював також у церковній поліхромії. (Про це буде мова нижче). На твори Баляса появилася безліч прихильних рецензій.

Яків Гніздовський, — наймолодший з „Варшавської групи”; він народився 1915 р. Свої студії (два роки) почав у Варшаві, а закінчив їх у Загребі в Хорватії. Деб’ютував він своїми творами „Другий семестр”, „Втікачі”, „Старець” і дереворізами „Молитва”, „Перед сном”, „Убогий”, „Молодість і старість” на скитальщині в Німеччині. Ці його твори звернули увагу критиків якістю композиційного вміння і майстерністю техніки. У цьому етапі Я. Гніздовський оформив безліч українських видань: книжок, журналів, календарів, а також скомпонував низку грамот і плякатів. Ранні граверські твори Гніздовського перегукувалися з творами Альтдорфера чи Альдегравера, а в книжковому оформленні — з традиціями рукописної книги й стародруків XVI-XVII сторіч.

У ЗСА Я. Гніздовський почав експериментувати, — заперечувати свої ранні здобутки, і так у висліді створив свій самобутній стиль, що його умовно можна назвати модерним реалізмом. Деякі критики вбачають в його стилі дух сюрреалізму, інші ж — дух синтетичного реалізму,

і т.д. Насправді ж творчість Гніздовського — це своєрідне стилеве явище.

У 1956-1958 рр. Я. Гніздовський працював у Парижі. Його цикл паризького „Метро” французька критика сприйняла дуже прихильно. Гніздовський досягнув рівня світової слави своїми дереворізами з анімалістичною й рослинною тематикою. Славні його дереворізи — „Вівця”, „Два барани”, „Отара овець”, „Пелікан”, „Черепашка”, „Зебра”, „Чорний лебідь”, „Безлисте дерево” „Кукурудза”, „Соняшник”, „Капуста”, „Тюльпани”, „Пшеничний лан” і т.д., що в своїй основі — реалістичні, а проте вони надзвичайно оригінально стилізовані, не рідко з характером декоративної орнаментики. Вони збуджують у глядача безмежний подив своєю надзвичайно прецизною технікою виконання.

Майже однолітком Гніздовського є Богдан Доманик (народжений 1914 р.), що також закінчив Варшавську Академію. Він — мистець тонкої культури. Його пейзажі („Осінній пейзаж” і т.д.) багаті вальорами й кольором.

Наймаркантнішою постаттю між нашими мистцями (раніш — у Львові, потім — на скитальщині, а останньо в ЗСА) є Едвард Козак (Еко). Він безперервно видає гумористичний часопис „Лис Микита”, заповнює його незрівняними карикатурами й гумористичними текстами. Е. Козак також ілюструє дитячу газетку „Веселка”. Найбільший його осяг — це альбом листівок „Еко”, „Сорочинський ярмарок”, „Коломийки”, „У 50-тиріччя УСС”, а зокрема „Гриць Зозуля”, що є незрівняними шедеврами свого роду. Його ілюстрації і твір І. Франка „Лис Микита” — конгеніальні. Творчість Е. Козака також позначається успіхами в малярстві.

Творчість Михайла Мороза широко виявляється в пейзажах. Його твори „Захід сонця”, „Осінь”, „Потік”, „Ріка Езон”, „Водоспад з Канади” — це справжні кольористичні поеми. Звичайно, М. Мороз працює і в інших жанрах малярства.

Святослав Гординський, — один з найбільших авторитетів у нашому мистецтві. У ЗСА він присвятився виключно монументальному малярству, і розмалював багато церков, ікон та проектів іконостасів. Найвартісніші з них — Академія св. Василя Великого й Манастир Місіонерок у Стенфордї, св. Володимира в Елізабет, св. Івана в Джонс-

тавні, св. Володимира в Ембридж, св. Миколая в Форд Ситі, зокрема мозаїки катедри св. Софії в Римі. Поліхромії С. Гординського ґрунтовані на традиціях українського візантинізму, перепущеного крізь призму оригінальної інтерпретації цього мистця. С. Гординський — багатогранний талант. Він же й автор мистецтвознавчих праць („Т. Шевченко — маляр”, „Павло Ковжун”, „Крук-Павлось-Мухин” й інших). Останньою він написав монументальну працю „Українська ікона 12-18 сторіч”. Гординський також відомий поет і літературний критик.

З колишніх учнів О. Новаківського дали поважний вклад у наше мистецтво в ЗСА Степан Луцик, Антін Малуца, Леонід Папара й інші.

Чітке становище в нашому мистецтві зайняв Мирослав Радиш (1910-1956), що виявився знаменитим декоратором. Це він оформив вистави режисера В. Блавацького в Українському Оперному Театрі у Львові в 1941-1944 рр. Особливо вартісними є його оформлення опер, опереток і драм („Кармен”, „Мадам Батерфлай”, „Продана наречена”, „Травіата”, „Фавст”, „Гамлет” і т.д.). На скитальщині Радиш оформив низку вистав В. Блавацького („Мина Мазайло” й „Народній Малахій” М. Куліша, „Ворог” Ю. Косача й інші). Із станкового малярства найвартіснішими є його твори „Львівський Париж”, „Вид на св. Юр”, „Після бомбардування”, „Будують шлях”, „Над рікою” й інші, що подекуди характеризуються експресіоністичною формою та імпресіоністичними кольорами. У Нью-Йорку він оформив кілька вистав Я. Гірняка і вів свою малярську студію.

Звичайно, треба покласти наголос на видатних мистців-продовжників „Великої Традиції”, тобто студентів колишньої Академії Мистецтв у Києві, що буйно проявила себе за часів УНР. (Московсько-більшевицька влада перемінила її в „Художній Інститут”). З середовища цієї Академії вийшло багато таких видатних наших мистців, що здобули поважні мистецькі позиції в Україні, а тепер вони збагачують наше мистецтво в ЗСА.

До найповажніших з них належить Василь Кричевський (син славетного Василя), що народився 1901 р. в Харкові, закінчив Академію Мистецтв у Києві 1923 р. і працював як педагог у Художньо-Індустріальній школі в Києві, а також співпрацював у кінематографії з режи-

сером О. Довженком. Він оформив 16 фільмів. Кричевський працював також у ділянці оформлення книги. Особливо вартісним є його альбом „Донбас”. Проте найціннішими є його твори станкового малярства, а Кричевський чимало створив їх в Україні і в ЗСА (Каліфорнія). Особливим враженням обдають глядача незрівняний кольорит, світлотінні ефекти й технічна майстерність його пейзажів („Річка Псло”, „Після бурі”, „Карпати”, „Київ з-за Дніпра”, „Київська Лавра”, „Над Дніпром”, „Полтавщина”, „Хмари в степу”, „Сонце сідає”, „Вечір на морі”, „Гора св. Олени” та інші). В. Кричевський — мистець лірик-оптиміст, і це виразно віддзеркалюється в кожній його картині. Цей мистець передусім неперевершений майстер неба й хмар, і в цьому жанрі він, мабуть, безконкурентний. Він реаліст, але реаліст суто український, бо ж він формувався в широко-українській мистецькій атмосфері. (В. Кричевський помер 1978 р.).

Славну „династію” Кричевських продовжує Катерина Кричевська-Росандіч, дочка Василя (молодшого), що формувала свій талант в атмосфері родини, згодом закінчила Мистецько-Промислову школу в Празі, а в кінці завершила свої студії в Гайдельберзькому університеті. Вона присвятилася пейзажеві, зокрема — з водою (ріки, озера, океани), і дійшла до майстерности в техніці акварелі. „Пристань в Сан Франціско”, „Монтерей”, „Старе Чикаго”. „Париж над Сеною”, „Венеція”, „Гондоли”, „Тихий ранок” і т.д., а з українською тематикою — „Київ з „Дніпра”, „Канів”, „Весна в Карпатах” — навіяні ліризмом, кольористичною експресією і бурхливим темпераментом. Катерина вміє лаконічно передати своє сприймання води, особливо ж — її глибини. Її твори — реалістичні, проте ж наскрізь самотні.

На особливу й окрему увагу заслуговує Михайло Дмитренко — один з найвидатніших і найпопулярніших мистців у нашій діаспорі. Народився він 1908 р. в Лохвиці, на Полтавщині, студіював малярство в Художньо-Індустріальній профшколі, а згодом закінчив Художній Інститут у Києві. Був він улюбленим учнем Федора Кричевського, і після закінчення студій був його асистентом, а в кінці — доцентом відділу малярства. У 1939 р. Дмитренко прибув до Львова як організатор Спільки Радянських Художників України, і залишився там після втечі

большевиків уліті 1941 р. Він виявився одним з найдіяльніших організаторів СУОМ, відзначився своїм талантом, широким творчим діапазоном, сміливістю й розмахом у своїх творах на виставках СУОМ у Львові в 1941-1944 рр. Його твори „Дівчата з Заліщик“, „Гуцулка“, „Газда Василь Леб'як з Городниці“, композиція „Пісня“, низка жіночих портретів та проектів костюмів до п'єси Гольдони „Самодури“ відразу звернули на себе увагу публіки. „

На скитальщині в Німеччині М. Дмитренко був душею українського мистецтва — співосновником УСОМ і її секретарем, організатором „Тижня Української Культури“ та співредактором журналу „Українське Мистецтво“.

У 1950 р. він переїхав до Канади, а від 1960 р. живе й творить у Дітройті, ЗСА. Талант Дмитренка особливо виявив себе в жіночих портретах. „Маруся Бек“, „Ільза Грушка“, „Жінка з вахлярем“, „Жінка в турбані“, „Дівчина з голубом“, „Жнива“, а також безліч інших належать до найкращих здобутків портретистики з уваги на якість композиційного укладу, незрівняної гармонії, ритму й милого кольориту. Про це свідчать також і портрети його синів (Ореста й Марка) і композиції „Свідок слави“, „Ранок“ й „Тисяча дев'яност тридцять третій“ Друга блискуча сторінка творчости М. Дмитренка — це монументальне малярство. Ще за німецької окупації України він виконав проекти поліхромії церкви в Городку біля Львова. У Канаді ж він виконав низку релігійних творів, а в ЗСА на весь діапазон проявив свій могутній талант. Особливу вартість мають такі його твори: велетенський проект мозаїк „Епізоди з життя о. Габріеля Річарда“, 14 проектів „Хресної дороги“ для костела св. Андрія в Дітройті, 30 проектів мозаїк та вітражів для церкви св. Колумба в Янгставні в Огайо. А вже верхів'ям його творчости є поліхромія церкви Н.З.П. Діви Марії в Гамтремк — з 53 великими композиціями й 20 мотивами орнаментики. Це чудова синтеза елементів візантики, українського барокко й народніх мотивів, — синтеза, що являє собою самобутній стиль Дмитренка. Конгеніально завершує іконостас його ж роботи, що нагадує світлу добу Козацького Барокко. Як першорядний графік, М. Дмитренко оформив низку творів наших письменників, дитячих видань та виконав багато плякатів, реклям емблем, поштових марок.

Працювали (а деякі й досі працюють) в ЗСА й інші мистці, що вийшли з Академії й Художнього Інституту в Києві, як: Дмитро Поторка (1897-1962), Людмила Морозова (нар. 1907 р.), Микола Шрамченко (1909-1968) та Олекса Булавицький (нар. 1916 р.), щедро обдарований маляр та автор чудових портретів, пейзажів і натюрмортів; усі вони позначені шляхетним кольоритом. На увагу заслуговують також інші мистці, які проявляють себе в більшій чи меншій мірі.

З „Краківської групи” наших мистців найбільш творчо продуктивна в ЗСА Марія Гарасовська-Дачишина. Вона успішно закінчила Академію Мистецтв у Кракові і педагогію, а також Інститут Реклями в Катовицях. Походить вона із Старого Самбора. Уже ранні її малярські твори („Церква у Вербіжі”, „Свята Варвара”, „Мое улюблене місце”, „Самота” й інші) звернули на себе увагу на виставках.

За час свого побуту в Чикаго ця мисткиня створила низку композиційних портретів („Гетьман І. Мазепа”, „Українська народня творчість”, „Гуцулка” і т.п.) та безліч пейзажів з ЗСА й Європи. Найвартісніші („Краєвид із Кольорадо”, „Повінь”, „Сім замків”, „Дуб узимі”, „Царська гора в Дев’ятині”, Боснія й інші) — з переважливими рисами імпресіонізму.

Мирон Білінський (нар. 1914 р.) студіював малярство й графіку в Краківській Академії, а визнання придбав собі прекрасними дереворитами. „Гуцулка”, „Українська церква”, „Церква в Карпатах” і „Голова дівчини” дуже цінні своєю технічною майстерністю. Його олійні й акварельні твори („Дівчинка”, „Верби”, „Соняшники”, „Дорога” й інші) відзначаються непересічними мистецькими вальорами. Проте М. Білінський — передусім талановитий графік.

Михайло Михалевич, найповажніший представник „Празької групи”, народився в Києві, закінчив Робітничий факультет Київського Художнього Інституту, згодом дістався до Праги, там закінчив Мистецько-Промислову школу, і спеціалізувався в графіці в Празькій Академії Мистецтв. Зокрема був він декоратором різних імпрез у Карпатській Україні. На особливу увагу заслуговують його лінорити („Симон Петлюра”, „Євген Коновалець” і т.п.). Проявив він себе як знаменитий ілюстратор, а в цьо-

му й як ілюстратор дитячих видань у Празі, в Карпатській Україні, в Німеччині та в ЗСА.

Мирослав Григорійв (нар. 1911 р.) закінчив Українську Плястичну Студію в Празі. Як добрий графік-ілюстратор, він оформив низку видань у Празі, Львові та ЗСА, а зокрема „Пригоди Сірка Клаповухого” С. Риндика.

Роман Пачовський (1911-1968), син поета Василя, студіював у Празі та в Національній Академії в Нью-Йорку. Заслужив собі популярність композиціями з козацькою тематикою („Запорожці під Кафою”, „Дума про бурю на Чорному морі”, „Дума про трьох братів озівських”, „Дума про Самійла Кішку”, „Битва під Полтавою” та ін).

Борис Пачовський (нар. 1931 р.) звернув на себе увагу своїми цікавими дереворитами „Молитва”, „Рибалки”, „Харон” і т.п.

Любомир Кузьма (нар. 1913 р.) студіював малярство у Львові й Варшаві, і проявив себе як один з нечисленних мистців, що працюють у ділянці техніки енкастики. Вартісними є його твори „Портрет Матері”, „Портрет Дружини”, „Автопортрет”, „Дикі качки й водні лілеї”, „Місячна ніч” та ін. — з виразною самобутністю, яку можна підвести під синтетичний реалізм. Він же й автор цінних статей на мистецькі теми.

Любослав Гуцалюк (нар. 1923 р.) закінчив студії в Об'єднаній Школі Мистецтва в Нью-Йорку. Від абстракціонізму Гуцалюк еволюціонував (почерез експресіонізм) до своєрідного реалізму. Нехтуючи тривимірністю, він зображує об'єкти кольористично. Гуцалюк — передусім урбаніст і пейзажист. Надзвичайно цікаві його твори „Паризький пейзаж”, „Чорні і червоні дома”, „Еспанський пейзаж”, „Паризькі завулки” і „Міст у Венеції”, а з портретів — „Портрет М. Андрієнка-Нечитайла” і „Портрет Вадима Лесича”. Л. Гуцалюк — мистець наскрізь оригінальний, і перед ним ще світле майбутнє.

Богдан Божемський (нар. 1923 р.) знайшов свою мистецьку мову перш за все в графіці й гравюрі. Він особливо присвятився побутові й етнографії Гуцульщини, про що свідчать такі його твори як „Гуцул”, „Гуцульське подружжя”, „Гуцули в церкві”, „Дівчата під дзвіницею”, „Трембітар”. Творить він і на теми фльори й анімалістики. Його твори „Соняшники”, „Берези”, „Сосни”, „Куку-

рудза", „Квітучі яблуні", „Сова", „Орел", „Котеня" й „Півень" — реалістичні з модерністичною стилізацією.

Юрій Соловій (нар. 1924 р.) студіював малярство у Вищій Образотворчій Студії у Львові. Ранні його твори („Козак Мамай", „Гуцулка" і т.д.) ще позначені рисами реалізму. Але в ЗСА він наблизився до крайнього модернізму („Космічне диво"), а згодом підійшов до мистецтва по-філософському („Боже, де Ти, мій Творче?"). А далі Соловій творить під гаслом „символічної емблематики" („Синій сон", „Європа з синім биком", „Ляндшафт мертвих"). Останньо він звернувся до релігійної тематики, і тут яскравою оригінальністю вражають його твори „Різдво", „Розп'яття", „Бичування", „Пієта", „Процесія" й інші. Соловій — автор численних статей на мистецькі теми.

У Філядельфії проявляє себе Наталія Стефанова (нар. 1904 р.) в малярстві („Стара церква", „Школярка", „Гірські квіти") та в кераміці („Ваза", „Макітра").

З молодшого покоління тих наших мистців у ЗСА, що набули собі освіту в різних американських мистецьких школах (зокрема в Мистецькій Студії в Філядельфії, що стоїть на рівні справжньої Академії Мистецтва) можна назвати десятки тих, що проявляють себе на різних виставках. Кільканадцять з них уже виразно показали свою оригінальність і самобутність у різних ланках техніки малярства, графіки, шовкодруків, кераміки тощо. Слава Геруляк працює в різних ділянках техніки малярства, а також у галузі керамічних статуеток — з оригінально стилізованими формами й кольорами. Вона ж оформлює й українські видання. Надзвичайно продуктивний Степан Рожок. Його твори („Жіночий портрет", „Приятель", „Утомлена", „Мати", „Молитва", „Верба" і т.п.) виразно оригінальні й самобутні. Василь Дорошенко творить у ділянках книжкової графіки, проєктів марок („Петро Дорошенко"), листівок, друкарських і видавничих знаків, а також і в ділянці гравєрства („Осінь", лінорит) — з надзвичайно прецизною технікою.

Заповідають світле мистецьке майбутнє молоді мисткині, що працюють у ділянках олійної та акварельної техніки, а також у галузях деревориту, літографії, акриліку, рисунку вуглем, олівцем тощо, і вони досі дали багато творів високої якості. Найвидатніші з них — Р. Лучаков-

ська-Армстронг, Н. Климовська, Х. Зелінська, О. Мошинська, І. Букоемська, І. Петренко-Федишина, А. Оленська-Петришина, С. Лада-Зубар, Н. Сомко, Н. Погребинська, С. Білінська та інші.

Талановитими й оригінальними мистцями, що працюють у ділянках малярства, графіки, різних технік гравєрства та скульптури, це Р. Василюшин-Гармаш, Т. Венгрінович, Ю. Колесар, Р. Ольховецький, П. Косик, П. Громницький, К. Мазур, З. Онишкевич, Г. Доценко, А. Коломиєць, Т. Шепко, М. Німець, Б. Певний та інші. Між ними небагато таких, що стоять на клясичних зразках; велетенська більшість з них просякнута модерними течіями. Не один з них уже оформив свою мистецьку мову, інші ж ще перебувають у стадії шукання й експериментів.

У Канаді наше мистецтво (зокрема малярство, графіка й скульптура) розвинулося досить пізно, бо щойно після 2-ої світової війни. Значно раніше проявила себе тут наша архітектура, чи точніше будівництво наших церков. Почалося це з прибуттям у Канаду перших українських поселенців (у 90-их рр. XIX ст.). Звичайно, перші церковні будівлі були далекими від вимог архітектури. Між піонерами бо не було архітектів чи будівничих; не було також матеріяльних засобів. Церкви будували сільські ремісники — „сокирники” (часто й неписьменні), що намагалися передати зразки дерев'яних церков з рідних сторін. Церкви ці були, звичайно, хатнього типу з одною чи більше банями, пов'язаних неорганічно з корпусами. У деяких місцевостях були більш вдалі церковні будови, що хоч трохи нагадували собою прекрасні церкви в Україні.

Муроване будівництво наших церков тут почало розвиватися перед 1-ою світовою війною. Найзамітніші з них — церква Матері Божої Н.П. в Йорктоні, Саск., з 1914 р. і церкви проєктів о. Пилипа Ру: св. Йосафата в Західньому Торонті, Успіння М.Б. в Портедж-ля-Прері, св. Юрія в Саскатуні, катедра св. Йосафата в Едмонтоні, Івана Хрестителя („Степова катедра”) й інші, що основані на візантійсько-романських зразках. Також заслуговують на увагу такі церкви: свв. Володимира й Ольги в Віндзорі, св. Миколая і св. Володимира в Торонті, свв. Володимира й Ольги в Вінніпезі і т.д. Проте найвартісніші наші церкви в Канаді — це православна катедра св. Івана Хрестителя

в Едмонтоні й Пресв. Трійці у Ванкувері (обидві проекту С. Тимошенка), православна церква в Саскатуні, а зокрема церква св. Софії в Монреалі — проекту В. Січинського (його ж проекту й Народній Дім у Монреалі).

В останніх десятиріччях нашу архітектуру в Канаді значно збагатили й інші архітекти, що прибули із скитальщини, а саме: Микола Фляк (1899-1973), що закінчив архітектуру в Данцігу, спершу працював у Польщі (Торунь, Лясковіце), а за німецької окупації був директором Будівельного Ліцею в Коломиї. Від 1950 р. він у Канаді виконав низку проектів церков і світських будівель. Найвизначніші з них — церква Успіння Пресв. Богородиці в Калгарі, св. Юрія в Нью-Вестмінстер, Б.К., церкви в Ту Гиллс та в Іннісфрі, Альберта, й інші, що позначені ранніми візантійськими й романськими рисами, — у новочасній конструкції й приміненні нових будівельних матеріалів.

В Едмонтоні, та в Альберті взагалі, проявляє себе Юрій Черненко (нар. 1923 р.), що студіював архітектуру в Данцігу, а закінчив її в Грацу, в Австрії. За його проектами побудовано в Альберті низку церков і громадських та приватних будівель. Найважливіші з них: церква свв. Бориса й Гліба в Редвотер, церква в Дейзленд, куполи православної катедри св. Івана в Едмонтоні, Дім Молоді і т.п. Ю. Черненко основує свої проекти на стилях візантійства й українського барокко в сполучі з модерними течіями та приміненні модерного матеріалу.

Чудово показав себе в архітектурі Юрій Кодак (син письменника С. Васильченка), що основує свій стиль на традиціях козацького барокко. Церкви його проектів св. Василя Великого в Ляшін, у Квебеку, в Торонті й ЗСА відзначаються особливою монументальністю й оригінальністю.

Євген Грень виконує проекти церков на основах здобутків старої архітектури; зокрема ж він користується мотивами дерев'яної архітектури, що в сполучі з модерними течіями в висліді дало синтезу модерного українського стилю. Прообразом цього можуть бути його проекти церкви в Гвелф, Онт., Пречистої Діви Марії в Торонті і т.д. Грень досконалий знавець стилів та автор численних праць.

Радослав Жук (нар. 1931 р.) зайняв передове місце в українській архітектурі Канади. Студії архітектури він закінчив у Мекгільському університеті в Монреалі, а поглиблював їх в Технологічному Інституті в Бостоні, ЗСА. Він відзначений кількома нагородами на конкурсах архітектури в Калгарі, Монреалі й Оттаві. Був він викладачем проєтування в Бостон Архітектурал Сентер, а згодом — асистентом, а далі професором відділу архітектури Манітобського університету. Р. Жук працював над проєктами нового міста Порт Карт'єр в Квебеку, Музичного Центру в Лявrentидах, виконав проєкт ратуші в Оттаві і т.д. З його проєктів церков найважливіші: св. Івана Хрестителя в Монреалі, св. Михайла в Тиндал, Ман., Пресв. Родини і св. Йосифа в Вінніпезі, Пресв. Евхаристії в Торонті та низка інших. Хоч форми церков Р. Жука ґрунтовані на українських будівельних традиціях, усе ж таки вони виразно модерні. Творить він модерні форми української архітектури шляхом пов'язання їх із світовою архітектурою.

У проєктах українських церков у Канаді проявляє себе Л. Пенцак, що працює над розв'язкою справи конструкції, кермуючись канадськими умовами.

Про українську скульптуру в Канаді в ранній добі нашого поселення годі й говорити, у неї бо не було відповідної для розвитку атмосфери. Була тут тільки прикладна різьба (іконостасів, престолів, кивотів), рівень якої був ремісничого характеру. Після 2-ої світової війни, коли до Канади прибули мистці із скитальщини, постали вже іконостаси високої мистецької якості. Іконостас для церкви св. Володимира в Торонті виконали мистці В. Баляс та І. Кубарський у стилі козацького барокко. В. Доброліж виконав іконостас для катедри св. Івана в Едмонтоні, а І. Денисенко — для катедри св. Йосафата в Едмонтоні. Та й інші мистці дали вартісний вклад в іконостаси та в інші твори в ділянці церковної різьби.

Справжнім твором скульптури є пам'ятник Тарасові Шевченкові, що його створив Андрій Дараган з ЗСА на замовлення Комітету Українців Канади в 100-річчя смерті Т. Шевченка. Цього пам'ятника побудовано в 1961 р. на площі перед Манітобською легіслятурою в Вінніпезі. Можна сказати, що ця знаменна подія започаткувала собою певну епоху української скульптури в Канаді.

Найпопулярнішим нашим скульптором у Канаді є Лев Молодожанин (нар. 1915 р.), що студіював у Відні, Берліні й Гагені. Широку славу він придбав собі головно пам'ятником Т. Шевченкові в Вашингтоні, що побудований в 1964 р. в 150-річчя народин великого Кобзаря. Він також автор пам'ятника Т. Шевченкові в Буенос Айрес, в Аргентині, статуї королеви Єлисавети II (в 100-річчя Манітоби) й пам'ятника Сер Робертові Борденові. Молодожанин виконав багато творів камерної скульптури, а з б'юстів найвизначніші такі: „Д. Айзенгавер“, „Дж. Діффенбейкер“, „Митрополит Іларіон“, „Микола Лисенко“, „Папа Іван XXIII“, „Скульптор А. Дараган“, „Д-р Б. Стебельський“ та інші, що позначені виразним реалізмом та глибоким одуховленням. Як майстер вітражу, Л. Молодожанин виконав понад 40 вітражів для наших і чужих церков, між ними 30 вітражів для церкви свв. Володимира й Ольги в Вінніпезі. Проявляє він себе також і в кераміці.

Дають про себе знати й молоді скульптори, що набули собі освіту в Канаді — в університетах і коладжах. У деяких з них помітні непересічні таланти.

Українське малярство й графіка також розвинулися в Канаді з прибуттям мистців із скитальщини; до тих бо часів малярство виявлялося тут дуже слабо, не кажучи вже про графіку. Тільки всякі самоуки копіювали ікони для церков, нерідко з чужих зразків; і тільки чи не одинокою мистецькою працею було розмалювання М.Б.Н.П. в Йорктоні, Саск., що його виконав Степан Меуш у 1939-1941 рр. А вже великої вартости були ікони створені для церкви св. Йосафата в Зах. Торонті О. Куриласом. Про виставки українського мистецтва не було й мови до 1948 року. Того ж року в роковій виставці „Едмонтон Екзибишен“ уперше взяв участь своїми творами Юліян Крайківський, і його удостоїли першою премією за картину „Аркан“. Вадим Доброліж влаштував свою особисту виставку в Едмонтоні. Іван Кейван узяв участь у виставці Асоціації Мистців Альберти та в мандрівній виставці Асоціації в 1950-1951 рр. У 1951 р. заходами КУК була влаштована в Вінніпезі виставка (47 експонатів) творів наших мистців у 60-річчя поселення українців у Канаді. У 1953 р. відбулася імпрезантина виставка (коло сотні експонатів) в Едмонтоні з нагоди з'їзду УНО, що її організував І. Кейван. У 1954 р. Осередок Української Культури й Осві-

ти влаштував виставку в Саскатуні. Найбільш імпозантна виставка відбулася в тому ж році в Торонті — з нагоди „Першої зустрічі українських мистців Канади й Америки”. У ній взяло участь 56 мистців з 156 експонатами. У 1955 р. відбулася виставка українського модерного малярства в Монреалі, в якій взяло участь понад 20 найвидатніших мистців.

Щоб скоординувати діяльність наших мистців у Канаді, в 1956 р. за ініціативою мистців М. Дмитренка, Б. Стебельського та І. Кейвана постала в Торонті Українська Спілка Образотворчих Мистців — з кількома філіями. Головою УСОМ кілька років був д-р Б. Стебельський, згодом — І. Кейван, а останньо — М. Левицький. УСОМ влаштувала низку виставок у Торонті, зокрема ж у 300-річчя Конотопської перемоги, 250-річчя Мазепинського зриву, 100-річчя смерті Т. Шевченка й інші. Від 1956 р. виходить „Література й мистецтво” — додаток до „Гомону України”, що його зразково редагує д-р Б. Стебельський.

У монументальне й станкове малярство та графіку вклали чимало цінностей ті наші мистці, що поселилися в Канаді чи в ЗСА, або тільки деякий час проживали в Канаді. У Монреалі жив і творив Леонід Перфецький, що розмалював Ораторію св. Йосифа (французьку), і даліше проявляв себе в баталістиці. У Вінніпезі працювала Катерина Антонович (1884-1975) — випускниця Київської Академії та Плястичної Студії в Празі. У Вінніпезі вона вела свою мистецьку школу й випустила низку талановитих учнів. Працювала вона й творчо. У Вінніпезі творила й Надія Білецька (1898-1963) — авторка низки портретів („Портрет Олега Ольжича”), пейзажів і натюрмортів. Поліхромії церков св. Йосафата й оо. Редемптористів у Торонті виконав Михайло Осінчук — в стилі українського візантику. А поліхромію церкви св. Миколая й молитовницю св. Софії виконав І. Дикий з Югославії — в дусі неовізантинізму, що має певну вартість з погляду композиції, стилізації й кольориту.

До найкращих здобутків церковного мистецтва в Канаді одначе належить поліхромія православної катедри св. Володимира в Торонті та її іконостас, що їх виконали І. Кубарський, В. Баляс і М. Дмитренко. Кілька десятків великих настінних композицій — це прекрасна синтеза українського стилю. Завершенням її є іконостас у дусі

українського барокко; він майстерний своєю композицією, кольоритом і технічним виконанням. Кубарський з Балясом також розмалювали церкву біля Сифтону в Манітобі. Іван Кубарський (1896-1971) закінчив Художній Інститут у Києві, і 12 років працював головним декоратором Київської Опери. На скитальщині він вів з Балясом мистецьку студію, а в Канаді (Торонто) оформив низку українських академій та концертів. Із станкового малярства найвидатнішими є такі твори Кубарського: „Гамалія“, „Кобзар“, „Палата гетьмана І. Мазепи“, „На Полі“ і т.д., і всі вони — в реалістичному дусі. За час свого побуту в Канаді В. Баляс оформив низку українських видань та в мозаїці („Свв. Володимир і Ольга“, „Козак Мамай“), а М. Дмитренко — в станковому малярстві, в оформленні книги й плякаті.

На тлі українського мистецького життя в Канаді яскраво зарисовується Богдан Стебельський. Народився він 1911 р. в Галичині, студіював малярство в Краківській Академії (і зокрема вивчав народне мистецтво), в 1942-1944 рр. був директором Мистецько-Промиславої школи в Яворові, а на скитальщині був співорганізатором УСОМ у Мюнхені, і був він одним з її найдіяльніших членів.

У Канаді особливо розгорнув він свою діяльність як організатор і голова УСОМ та редактор „Літератури й мистецтва“. Б. Стебельський впродовж довгих років своїми винятково вартісними статтями формує обличчя українського мистецтва в діаспорі. Статті його глибокі й сумарні. „Недалеко той момент, коли українські груди відіхнуть повним віддихом і світ почує новий голос“ — це його кредо. Як мистець, Стебельський імпресіоніст з виразними українськими рисами. Про це свідчать його твори „Над ставом“, „Доми“ й „Замкове подвір'я“, а з релігійною тематикою — „Сошествіє Св. Духа“ й інші. Оформив він безліч українських видань, і всі вони вирізняються його оригінальним підходом до цієї галузі мистецтва. Мистецтвознавчі праці Б. Стебельського („Дитячий рисунок і його періодичний розвиток“, розвідки й статті про Шевченка, Нарбута, Бойчука, Бурачека та інші) — це цінний вклад у наше мистецтвознавство. На тлі нашої діаспори Б. Стебельський — унікальна постать.

Одним з найпродуктивніших і найпопулярніших наших мистців у Канаді й діаспорі є Мирон Левицький.

Народився він 1913 р. у Львові, студіював спершу в Мистецькій школі О. Новаківського у Львові, а потім закінчив Краківську Академію. М. Левицький — талант наскрізь зрівноважений у всьому: в малярстві, графіці, в різних ділянках техніки виконання, в тематиці, жанрах, у манерах, напрямках, а навіть і в стилях. Він же монументаліст, портретист, пейзажист та урбаніст. В його стиль, що є наскрізь модерним й наскрізь українським, входять риси візантинізму, реалізму, імпресіонізму, експресіонізму, кубізму, а навіть абстракціонізму. Про це свідчать такі його твори як „Карпатська Мадонна“, „Схоплення Насті“, „Портрет Дружини“, „Порт ле Гавр“ і „Дев'ятий вал“, а з найновіших — „Цокотухи“, „Три царі“, „Останній пророк“, „Лукаш“, „Альгамбра“, „Ковчег Ноя“ і т.д. Вони маніфестують собою буйну уяву мистця й невичерпну творчу помисловість. Особливо виявився М. Левицький в оформленні української книги. „Велика історія України“, „Історія українського війська“, „Духовий портрет Ольги Кобилянської“ Юр. Мулика-Луцика, „Дорога“ Б. Кравцева, „Броди“ О. Лисяка й безліч інших найповажніших видань, включно з „Кобзарем“ Т. Шевченка. В оформленні нашої книги М. Левицький безконкурентний; він здобув собі в цій ділянці колосальну популярність і поклав на неї виразну печать свого стилю.

У Торонті творчо працює добра мисткиня Галина Новаківська. Вона студіювала в Кракові, Відні й Мюнхені. Її твори („Весна“, „Рибалки“, „Свячення пасок“. „Жовті нарциси“ та інші) вартісні передусім під оглядом чисто малярського трактування.

Збагачують нашу образотворчість у Канаді О. Теліжин, П. Сидоренко, П. Мелашенко, А. Струвер, І. Носик, І. Шумська-Мороз, М. Бідняк, Л. Палій, А. Бабич, Л. Генуш, Д. Залуцька й низка інших.

У Ванкувері, а пізніше — в Ст. Катеринс, творив Степан Стеців (1905-1964), родом з Дрогобича. Студіював він малярство в Лієжі в Бельгії, в Кракові та в Варшаві. Стеців створив низку вартісних композицій і пейзажів у реалістичному дусі. Солідними в рисунку й кольоритними є його „Вівці на дорозі“, „Ліс“, „Альпи“, „Втікачі“, „Пленер“ і т.д. Працював він також і в церковному малярстві.

Роман Коваль здобув собі широку популярність у Канаді, зокрема ж у Вінніпезі. Він народився 1922 р. в Любачівщині, а студіював малярство в Мистецько-Промисловій школі у Львові та в Вищій Образотворчій Студії С. Литвиненка в Німеччині. Коваль відзначається як першорядний урбаніст, добрий портретист і пейзажист. Виразною самобутністю позначені його твори „Весна“, „Відгомін у горах“, „Перед купіллю“, „Портрет Дружини“ і т.д. Разом із С. Гординським розмалював він церкву в Вінніпезі та виконав мозаїку Святилища катедри св. Івана в Едмонтоні, трансформуючи проект В. Доброліжа. Р. Коваль працює також і в ділянках скульптури й кераміки.

У Манітобі дає про себе знати молоде покоління наших мистців, переважно уродженців Канади: добрий карикатурист Петро Куць, що працює в щоденнику „Фрі Пресс“; у Манітобському Театральному Центрі працює добрий декоратор Тарас (Тед) Король; тут творчо працюють Степан Репа, Дарія Зельська-Даревич, Галина Когуська (зам. Гомес-Перелес), Христина Навроцька-Кудрик, Л. Оброца, М. Пересунька-Гарасимчук, Б. Ахтимійчук, М. Онуфрійчук, І. Кузева та інші.

У Монреалі особливо виявляє себе Адріана Лисак — абстракціоністка, талановитий та оригінальний Руслан Логуш, і Темертей, яка відзначається перфектним реалістичним рисунком. Творчо працюють і інші, і перед ними гарне майбутнє.

Свого часу чітко виявлявся осередок в Едмонтоні, де творчо працювала група визначних мистців. Юліян Буцманюк, що студіював малярство в Краківській Академії й спеціалізувався в Празі, працював якийсь час із славетним М. Сосенком при розмалюванні церков у Галичині. У Канаду він прибув з мистецьким дорібком, мавши за собою поліхромію церкви св. Йосафата в Жовкві й багато портретів. В Едмонтоні Ю. Буцманюк розмалював катедру св. Йосафата, що авртісна оригінальною стилізацією постатей святих, християнських символів та орнаментикою й кольористичною гармонією. З його портретів найзамітніші еп. Ніля Саварина, митр. М. Германюка, о. синкела д-ра В. Лаби, С. Петлюри, Є. Коновальця, А. Мельника, Д. Вітовського, Р. Смаль-Стоцького й інших. Упродовж 10 років він вів свою мистецьку студію й випустив низку

деб'ютантів, і з них деякі здобули відповідні позиції в мистецтві.

Юліян Крайківський — це перший поселенець з наших мистців в Едмонтоні. За ним були вже поважні здобутки на рідних землях, а на скитальщині він створив композиції „Розстріл“, „Втікачі“, „УССР“, „Колективізація“ й капітальний „Аркан“, за якого він був відзначений першою нагородою на Роковій виставці в Едмонтоні 1948 р. У Канаді він створив композиції „Гагілки“, „Танцювальна романтика“, „Чортківська офензива“, „Дочка Оксана“ й низку інших. Був він автором низки театральних декорацій та серії святкових листівок. Твори Ю. Крайківського характеризуються реалізмом з деякою романтичною закраскою.

В Едмонтоні працювали мистці й старшого покоління: Василь Залуцький (1895-1973) — рисувальник-натураліст, що виконав низку ікон та іконостасів у різьбі і малював театральні декорації; Стефанія Базюк (нар. 1904 р.) намалювала цикл пейзажів із Скелястих гір у дусі імпресіонізму.

Іван Кейван (нар. 1909 р.), уродженець Покуття, студіював у Школі О. Новаківського та в Краківській Академії і спеціалізувався в артистичній графіці в Варшавській Академії. Окремо студіював він також історію мистецтва. У Канаді виявився передусім у граверстві й графіці, а частково і в малярстві. Найзаметніші його праці: „Родина“, „Т. Осьмачка“, „Олена Кисілевська“, „Іван Мазепа“, „Моя дружина“, „В. Лесич“, „Автопортрет“ і цикл композиційних портретів Т. Шевченка. І. Кейван також працює як мистецтвознавець та історик мистецтва. Написав він багато статей та кілька монографій, а між ними й монографія „Тарас Шевченко — образотворчий мистець“, і закінчує монументальну „Історію українського мистецтва“.

На тлі Західньої Канади, а особливо Едмонтону, найчіткіше вирізнявся Вадим Доброліж (1913-1973), уродженець Ніжина, що студіював у Київському Художньому Інституті і студії поглиблював у Ленінградській Академії. Був він репресований советською владою, і на засланні розмалював Хабаровський та Нікольсько-Усурійський Дім Червоної Армії. Згодом він працював над оформленням кіно-студії в Києві. На скитальщині (у Гайденаві) він вів

свою мистецьку студію. Поселившись у Канаді, В. Доброліж виконав поліхромію церкви в Вегревил та низку ікон для церков: у Редвей, Вилингдон, Мусідора й Брудергайм. Створив він також прекрасний іконостас для катедри св. Івана в Едмонтоні (при допомозі П. Пауша, який виконав столярську роботу), включно з іконами. Іконостас цей у стилі козацького барокко. Крім цього він виконав проект мозаїки Святилища, але, на жаль, смерть перервала її реалізацію. В. Доброліж був передусім знаменитим декоратором. Він виконав низку декорацій для українських постановок й академій („Лис Микита”, Мазепинська й Шевченківська академії), а також і для англійської опери. Найвартісніші його твори станкового малярства — це „Втікачі”, „Кодня”, „Портрет Дружини”, „Ольга”, „Митрополит Іларіон”, „Пустка”, „Осінь” і т.д. Оформив він низку видань, працював у ділянці шовкодруку, пробував сил у скульптурі („Т. Шевченко”).

У творчості учнів Ю. Буцманюка ширше зарисовується праця в кераміці Ольги Манастирської, а в малярстві — Парасі Іванець, що створила низку вартісних пейзажів, великий цикл українських церков Альберти та ікони для іконостасу катедри св. Йосафата в Едмонтоні. Серед мистців молодшої генерації відомі є Ігор Дмитрук (твори якого позначені своєрідним експресіонізмом) та безкомпромісова абстракціоністка Ксеня Аронець. У ланці малярства працюють в Едмонтоні численні аматори, переважно жінки, і деякі з них уже набули елементарну освіту на вечірніх курсах відділу мистецтва Албертського університету. До таких належить Ольга Лукомська (нар. у Львові), що портретами, пейзажами та натюрмортами (олійна техніка) намагається досягнути певних успіхів.

У Вікторії, Б.К., виявляється в малярстві талановитий Петро Шостак, переважно в пейзажі, що позначені змодернізованим реалізмом.

Епохальним феноменом на фоні нашого мистецтва в Канаді став Василь Курилик (1927-1977). Народився він у Вудфорді, Альберта, як син фермерів-буковинців, а виростав у Манітобі, і там закінчив Манітобський університет, а згодом студіював в Онтарійському Інституті Мистецтва та в Мистецькій школі в Аленде в Мексико. Свої студії завершив він у Лондоні в Англії в 1952-1959 рр. Щоб добути собі засоби на студії, він працював у лісах

Онтаріо й Квебеку. Тяжко захворів він на очі, і це грозило йому сліпотою. Хоч був він атеїстом (з роду православний), але звернувся до Бога, і чудесно прозрів. З того моменту В. Курилик став щиро віруючим християнином; поїхав до Святої Землі, пройшов її пішки й змалював кожне місце, кудю колись ступав Ісус, а перш за все Вифлием, Єрусалим, Назарет й Генезаретське озеро, а далі — краєвиди, архітектуру й типи людей. Це послужило мистцеві до створення велетенського циклю (понад 60 картин) — „Пасії св. Матвія”. У Торонті Курилик вперше виступив із своїми творами в Галерії Айзак 1960 р., і безмірно здивував глядачів та критиків. За своє коротке життя він показав свої твори на 26 персональних виставках, і кожна з них була присвячена окремій темі й проблемі: на тему життя батьків-фермерів, ремінісценцій із своїх дитячих років і юности, лісорубів („Лісоруби”), чудесного прозріння („Господи, коли б я міг бачити!”), на теми Княжої й Козацької держав („Пустельник у печері св. Лаври Київської”, „Вибирають гетьмана”) й московсько-большевицького жахиття („Трагедія в Вінниці”). Окрему виставку присвятив В. Курилик злочинам-геноцидові, а в цьому й геноцидові Москви над українським народом (звичайно, це не сподобалося т. зв. „гуманістам”). Курилик не тільки мистець-містик, він бо й своєрідний філософ. Бачимо в його творах сатири на грубий матеріалізм і гедонізм, — перед лицем загрози катаклізму — атомової війни („Візії нуклеарної зброї”, „Торонто, Торонто!”). Мистецтво В. Курилика — не фах, а покликання, що служить найвищій ідеї, зокрема ж — християнству. В його творах бачимо риси примітивізму, реалізму, а навіть сюрреалізму, що в сумі вкладаються в його самобутній стиль. Його твори зберігаються в 15 галеріях і музеях Канади й ЗСА; про нього вийшла окрема монографія, написано багато статей, його життю й творчості присвячено 4 фільми.

Центром українського мистецького життя є Торонто. Там існує центральна УСОМ, мистецька галерія „Ми і світ” М. Колянківського (що перенесена до Ніагара Фолс під назвою „Дім Василя Курилика”), галерія „Фокус” І. Шумської-Мороз і новозаснована Канадсько-Українська Фундація, КУМФ, що постала завдяки жертвенності М. Шафранюка і його дружини. Там щороку відбуваються ви-

ставки творів молодих мистців (по кільканадцять на рік), і це дає їм поле для їхнього творчого самовияву. КУМФ має далекосяжне значення для розвитку українського мистецтва, бо вона поширює його між своїми та глядачами інших національностей.

Для справи підготовки молодих кадрів наших мистців багато причинилися мистецькі школи К. Антонович, Ю. Буцманюка й П. Сидоренка.

„По той бік світу”, тобто в країнах Південної Америки, також опинилося деяке число наших мистців. Є вони й в Австралії. Незважаючи на дуже вбоге середовище нашої тамтешньої еміграції, деякі наші мистці там широко розгорнули свою творчість, а дехто навіть відіграв домінуючу роль, зокрема ж в Аргентині, Венесуелі й Австралії. Про нашу архітектуру в Аргентині годі й говорити. У ділянці скульптури там працював тільки Констянтин Бульдин (1897-1966), що закінчив Художній Інститут в Києві, і потім працював був у галузі декоративної скульптури будівель Києва, Харкова, Одеси й Дніпропетровська. Виконав він проект пам'ятника Т. Шевченкові (а його ідею використав Манізер у своїх проектах пам'ятників Т. Шевченкові в Харкові й Києві). В Австрії К. Бульдин створив одну композицію „Бездомні” й одну на тему „Тарас Бульба”. В Аргентині він оформив Економічну Виставку в Авелянеді (1950 р.) та комплекс будівель п.н. „Республіка дітей” в Буенос Айрес.

В Аргентині вітішається успіхами Микола Голодик не тільки як скульптор, але й також як маляр-декоратор.

У Буенос Айрес споруджено пам'ятник Т. Шевченкові проекту Л. Молодожанина.

Зате далеко поважнішими є здобутки наших мистців в Аргентині в малярстві й графіці. До вершин дійшов там Віктор Цимбал, що емігрував до Аргентини в 1928 р., і там скоро й широко прославився й зайняв провідне становище в мистецтві Аргентини. В. Цимбал ілюстрував найповажніші аргентинські видання, відзначився в комерційній графіці, і найвизначніші фірми та банки замовляли в нього графічні праці. Він графічно оформив низку державних документів, виконав різні проекти грошей, гербів, грамот, плакатів і т.п. для урядів Аргентини, Бразилії, Уругваю, Чіле, а навіть Англії. За рисунки до журналів „Асідар” та „Орбіс” і за графічну працю „Мистецтво про-

паганди" 1948 р. відзначило його 4 золотими медалями. Як щирий український патріот, В. Цимбал фінансував українську школу, декорував святкові академії й безплатно оформив багато українських видань. Окрему вартість мають його твори „Бог-Творець", „Христос у пустині", „Переображення Господне", „Київська Богородиця Ненарушима", „1933 рік", „Руїни Київської Лаври", „Київ над Дніпром", „Курган у степу" і т.п. Віктор Цимбал займає унікальне становище в українському й світовому мистецтві, і то передусім яскравістю композиції й безконкурентною технікою виконання. В його стилі є велика сугестивна сила, а його надзвичайно прецизна техніка виконання — це вже справжній модернізм, що є антитезою сьогоденського т. зв. „модернізму" — наскрізь неграмотного. Віктор Цимбал — подивугідний майстер мікрокосму. У 1960 р. він переїхав до ЗСА; там він і помер.

В Аргентині прославився й Борис Крюків (1895-1967). Мистецьку освіту він набув у Києві, але в підяремній Україні не мав поля для вияву свого таланту. В Аргентині він відзначився як знаменитий ілюстратор. Крюків оформив видання „Ель Атенео" в Буенос Айрес: „Тисяча й одна ніч", „Божественна комедія", „Декамерон", „Дон Кіхот", „На заході без змін", твори Е. По, А. Франса, Каведо і т.д., а також „Еспанський класичний театр". Оформив він і безліч українських видань. Крюків був майстром і в олійній техніці („У Києві на Подолі", „Шлях крізь руїни").

Його дружина, Ольга Гурська, є авторкою пейзажів в імпресіоністичному дусі, а дочка Лідія працює в кераміці й намагається створити синтезу аргентинської кераміки з полтавською й гуцульською, нав'язуючи до трипільської культури.

В Аргентині творчо працює Микола Неділко (нар. 1902 р.), який у минулому був декоратором театру й опери, в цьому й Музкомедії в Києві. Неділко прекрасний пейзажист — лірик. На виставках у Львові заповнювали глядачів його „Осінь", „Осінній мотив", „Дерева над рікою", „Зимовий пейзаж" та цикл пейзажів з-над Дністра. Аргентинські критики дуже високо оцінюють пейзажі М. Неділка.

Микола Азовський (1903-1947) визначний маляр-реаліст. Він студіював у Київській Академії, пізніше закін-

чив Художній Інститут, і працював театральним декоратором у Харкові, в Донбасі та в Києві. Азовський створив низку композицій, як: „Шевченко на засланні“, „Кармелюк“, „Робітники Донбасу“ та інші. На виставках СУОМ у Львові в 1941-1944 рр. він відзначився своїми олійними картинами („Жнива“, „Жінка в капелюсі“, „Верба“, „Нагробок І. Франка“, „Хата народження І. Франка“, „Хрест на роздоріжжі“ і „Мерлець у хаті на Гуцульщині“) та циклом урбаністичних пейзажів. Створив він низку пейзажів з Італії („Церква в Бресції“, „Прохід у гондолях“, „Церква св. Марка“, „Піяцетта“, „Дві скелі й море“, „Краєвид Капрі“), а вкінці — пейзажі з Аргентини. Твори М. Азовського вражають глядача передусім своїм завершеним кольоритом.

Володимир Ласовський, що був широко відомий у Львові, після 2-ої світової війни якийсь час побував у Парижі, а згодом переїхав до Аргентини. У Буенос Айрес він був головою СНЛМ (Спілки Науковців, Літераторів і Мистців) та викладав у мистецьких школах. Останньо проявляв себе більше як теоретик мистецтва, і написав безліч цінних статей.

У 1957 р. Ласовський переїхав до ЗСА, працював там у ділянці монументального малярства й був головою Культурної Ради СКВУ.

Іван Денисенко народився 1910 р. на Харківщині, закінчив Мистецьку профшколу, а згодом Художній Інститут у Києві. Під час війни він, як німецький полонений, дістався до Львова, а після війни — до Парижа, де ще два роки студіював в Академії Гран Шуміє. В Аргентині він творив як монументаліст і портретист. Денисенко виконав низку поліхромій та ікон для православних і католицьких церков у Буенос Айрес, у провінції Міссіонес, у Беріссо й Санта Роза, в Кордобі, в семінарії Сан Альфонсо, в Ля Ріоха і т.д. Він також створив низку іконостасів: для Євхаристійного Конгресу в Куритибі, Бразилія, для каплиці в Малеті, в Павльо Фронтін, в Антоніо, Прудентополіс, Порто Уніон і т.д. Переїхавши (1963 р.) до ЗСА, Денисенко виконав декілька іконостасів, а між ними й для катедри св. Йосафата в Едмонтоні, для церкви в Ванкувері, для православної церкви в Парижі й католицької місії в Сен Жермен. Твори І. Денисенка вирізняються чітким рисун-

ком, виразністю композиції та милим сонячним кольоритом.

В Аргентині деякий час працював Олександр Климко, що творив церковні поліхромії, ікони й театральні та фільмові декорації. Надзвичайно продуктивний там Володимир Пономаренко: він виконав понад 2000 творів олійних, рисунків та етюдів. З молодших, що працюють у різних ділянках мистецтва, — це Н. Сомко, Л. Грицай, С. Макаренко, М. Борсальський, М. Крушельницький, Л. Прокіпович, А. Симончук та інші, що набули мистецьку освіту вже в Аргентині.

У Бразилії наше мистецтво проявляється найслабше — через убогість нашої еміграції. Одиноким пам'ятником нашої архітектури є церква проекту В. Січинського в Порто-Уніон. Про скульптуру годі й згадувати. У Ріо-де-Жанейро вирізнявся в малярстві Дмитро Ізмайлович, що став модним портретистом серед дипломатичних кіл, зокрема ж серед жінок дипломатів Індії, Пакистану й інших. Створив він цикл урбаністичних картин із східною тематикою та релігійних композицій у візантійській манері.

Венесуела — одна з наймолодших країн нашого поселення, бо до 1948 р. там не було традиції нашого мистецтва. У Каракасі — столиці Венесуели, короткий час творив Василь Кричевський; на схилі свого життя він намалював низку пейзажів, а в 1952 р. помер, і його останки перевезено на цвинтар в Бавнд-Бруку, ЗСА.

Одною з найвидатніших наших мисткинь там є Гаїна Мазепа (зам. Коваль), що творчо працює в Каракасі. Народилася вона 1910 р. в сім'ї прем'єра УНР Ісаака Мазепи, закінчила Школу Мистецького Промислу, а згодом і Академію Мистецтв у Празі. Уже 1935 р. на виставці у Львові вона вирізнялася творами „Хлопчик з песиком”, „Голова дівчини” й „Дві жіночі голови” — в модерному й суто українському характері. Пізніші її твори („Ой, п'є Байда”, „Козаки”, „Три дівчини”, „Дівчина з намистом”, „Русалка”, „Казка про дівчину-качечку” й т.п.) вимовно говорять про стиль Г. Мазепи, — антиреалістичний в рисунку й кольориті. В основу свого стилю вона поклала народне мистецтво й поєднала його риси з модерними течіями: експресіонізмом, сюрреалізмом, навіть з інфантилізмом. Мисткиня виконала безліч ілюстрацій: до казок „Дума про чайки” О. Лятуринської, „Княжна-жаба” О.

Олеся, „Служниця Гапка“, „Русалка“, „Відьма“, „Дідько“, „Чортенята“, „Дід і баба“, „Івасик-Телесик“ і т.п., а також до збірки М. Понеділка „Зорепад“. Галина Мазепа живе стихією українського народного генія, і тому відіграє передову роль в формуванні обличчя нашого мистецтва.

Українські мистці розпорошилися майже по всій земній кулі; деяких зокрема доля 1948 р. закинула й до Австралії. Між ними чітко вирізнився Михайло Кміт. Він народжений 1910 р. в Стрию, студіював малярство в Краківській Академії; потім студіював у Чехо-Словаччині, Німеччині й Італії. Перед війною він працював як редактор Наукової Пресової Агенції в Варшаві, а за часів німецької окупації вчив малярства в Мистецько-Промисловій школі у Львові. Створив він низку портретів, композицій та натюрмортів, що позначені в рисунку рисами експресіонізму, а в кольориті — імпресіонізмом. Найцінніший його твір — це „Автопортрет“. М. Кміт добився величезних успіхів в Австралії, а між тим і на виставках в Сіднеї і Нью-Кастлі. Його нагородили безліччю перших премій.

Володимир Савчак, уродженець Бережан, учився в Школі Прикладного Мистецтва в Варшаві, а потім — у Вільні. В Австралії він учив малярства дітей „аборигенів“ (автохтонів) у центральних областях цієї країни та був учителем технічної школи в Північній Тасманії. Живе він у приятні із славним аборигенським пейзажистом Албертом Намат'ірою — з племені Аранда. Найвидатніші твори Савчака: „Ранок“ в Брізбені, „Св. Покрова“, „Богородиця з Дитяком“, „Божа Мати“ й інші. Створив він також цикл австралійських пейзажів.

В Австралії також працює декоратор Василь Цибульський (нар. 1929 р.), що студіював у Харківському Художньому Інституті й в Ленінградській Академії. Він створив цикл картин українських гетьманів і письменників, декорує українські святкові академії в Джілонг, і успішно виставляє там свої твори.

В Аделейді бере участь у різних австралійських виставках та одержує нагороди мистець Мисак.

В Австралії немає об'єднання українських мистців, тому кожен з них торує собі шлях самостійно.

На заході Європи тепер українське мистецьке життя представляється досить слабо, бо там дуже мало наших мистців. За винятком кількох, вони масово емігрували за океан, та й взагалі число наших емігрантів, чи „залишенців", там мінімальне. В архітектурі виняткова подія — це побудова катедри св. Софії в Римі заходами патріярха Йосифа в 1967-1969 рр. Церква ця наскрізь монументального характеру: в основі — український візантик, але з модерними рисами. Високомистецькою є її мозаїка роботи С. Гординського. У православній церкві св. Симона в Парижі знаходяться ікони роботи М. Дмитренка. Є також його ікона „Мати Божа" в Люрді.

У Швейцарії проявляє себе талановита малярка Зоя Лісовська-Нижанківська, дочка відомого графіка Роберта Лісовського. Народилася вона у Львові, а виросла в Карпатах. Початки своєї мистецької освіти набула від батька, згодом закінчила відділ графіки в Школі Мистецтва в Лондоні, а потім завершила цю освіту в Римській Академії. Там вона заблистіла своїм талантом, і її твори появились на виставках у Лондоні, Римі й Барі (1955 р.) і були вони відзначені низкою нагород. Зоя ілюструвала італійський театральний місячник „Сценаріс, створила низку портретів та композицій і натюрмортів. Стиль Зої наскрізь оригінальний — з рисами експресіонізму.

Підсумовуючи здобутки українського мистецтва в діяспорі, можна з чистою совістю сказати, що вони блискучі, коли взяти до уваги той факт, що моральні й матеріальні умовини наших мистців переважно не сприятливі. Головним позитивним явищем тут є той факт, що наші мистці проявляють себе свobodно як у своїх стилях, так і в тематиці. І тому вони можуть показати світові справжні скарби українського мистецтва і сказати те, що в поневоленій Україні суворо проскрибоване режимом.

XV. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В УССР

Українське мистецтво в УССР слід розглядати з інших аспектів, — з уваги на колоніальну залежність України від т. зв. ССРСР, тобто Російської червоної імперії. Звичайно, умовини творчості наших мистців у цій поліційній державі протилежні до умов у демократичних країнах. Творча свобода там обмежена до крайности, і мис-

тець мусить беззастережно підкоритися „геніяльній лінії” комуністичної партії, та її „мечеві”, тобто органам КГБ (попередні назви якого — за чергою: Че-Ка, ГПУ, НКВД, МГБ). Український мистець в УССР, прикований до режимного, тобто до імперіяльного московського „воза”, мусить творити під диктат окупанта, бо інакше йому загрожувала б тюрма чи концентраційний табір-каторга, або й смерть. Усе ж, незважаючи на жакхливий режим, якого досі ще не знала історія світу, наші мистці зуміли створити великі цінності для рідного мистецтва. Ті з наших мистців, що були вірні принципам українського національного мистецтва, були зліквідовані, інші, „допасувавшись” до режиму, мусіли давати окупантам грубу „данину”, але при цьому вони зуміли дати чималий вклад у скарбницю рідного мистецтва; треті ж — це або кар’єристи, що беззастережно пішли на послуги Кремля (таких дуже мало), або залякані терором, творять силою інерції, щоб сяк-так проявляти себе, і якомсь животіти.

У перших роках большевицького режиму (за часів т. зв. „воєнного комунізму”), а також і пізніше — за часів т. зв. „українізації” й НЕП-у (Нової Економічної Політики) мистецтво в СССР взагалі, і в УССР зокрема, пішло на шлях крайнього модернізму — від імпресіонізму по через кубізм аж до конструктивізму, пуризму, експресіонізму й футуризму, включно з сюрреалізмом. Як основу „пролетарського стилю”, було вибрано конструктивізм в архітектурі й футуризм у малярстві та графіці. Тільки в скульптурі було збережено класичні форми, а це тому, що Україну з веління Москви було густо „удекоровано” пам’ятниками „вождям світового комунізму” — московської й жидівської національностей.

Змушені творити згідно з режимовою доктриною („мистецтво національне формою й інтернаціональне змістом”), наші архітекти пробували відродити форми українського барокко (Сільськогосподарська Академія в Києві за проектом арх. В. Дяченка). Та ось просто понад їхні голови прийшов конструктивізм, — стиль, що був очищений від усяких прикрас, і мав він служити виключно практичному стосуванню.

У 1921-1923 рр. діяли т. зв. пролеткульти (пролетарські культурно-освітні організації), метою яких було розбудувати міста — Харків, Київ, Одесу, Миколаїв, Чернівці

і ін. Вони хапалися за всякі „наймодерніші стилі” (часто нелогічні з архітектурного погляду), і намагалися створити т. зв. „пролетарський стиль”. Та все ж таки перемогли форми конструктивізму, і тоді побудовано низку робітничих селищ у Донбасі — біля Юзівки, Горлівки, Краматорська, Дніпропетровська, Харкова і т.д. — в стилі „казарм”. Репрезентативні зразки „конструктивізму” — це архітектура нових будівель у Харкові, тодішній столиці УССР: будинок Держпрому, будинок кооперації, гуртожиток „Гігант”, „Палац культури залізничників”, будинок поштамту, АТС й інші. У цьому ж стилі тоді побудовано низку будинків у головних містах УССР — будинків урядових, комунальних, культурно-освітніх, шкіл, театрів, „клубів”, лікарень, держбанків, „вокзалів”, фабрик, електростанцій і т.д. На особливу увагу тут заслуговують силова станція й гребля Дніпрогесу. У цих будівлях широко застосовано залізобетон, а під оглядом стилів — це було шукання функціональних і конструктивних рішень — шукання часто безуспішне.

В Українській ССР особливо проявили себе архітекти О. Бекетов, П. Альошин, О. Вербицький, О. Красносельський та О. Молокін. Деякі з них у своїх проектах послужилися формами козацького барокко та дерев'яної архітектури й т. зв. „українського модерну”. Інші ж (архітекти російської національності) прищеплювали в Україні зразки російського „класицизму”.

Узагалі ж будівництво велося тоді стихійно й хаотично.

Творчу ініціативу архітектів укінці припечатала „Постанова” ЦК ВКП(б) з 1932 р. „про перебудову літературно-художніх організацій”. Ця „Постанова” ввела т. зв. „соціалістичний реалізм”. Насправді ж це був поворот до т. зв. „вітчизняної спадщини”, тобто до російського псевдокласицизму. Так почалася режимова русифікація української архітектури в УССР. Режим створив тоді Спілку Радянських Архітекторів, що стала його слухняним нарядом, строго підпорядкованим Москві. Конструктивізм ще далі був подекуди толерований на провінції, але в 1937 р. він і там був засуджений, як „вияв формалістичного занепадництва”.

У 1933-1941 рр. в УССР було побудовано низку репрезентативних будівель у дусі тієї славнозвісної „віт-

чизняної спадщини", а саме: Адміністративний будинок у Києві (арх. Й. Лянґбарда), Театр опери й балету (арх. Л. Котовського), Кінотеатр ім. Т. Шевченка в Донецьку (арх. Л. Теплицького), Театр в Дніпропетровську (арх. О. Красносельського) та низку житлових будинків у Києві, Харкові, Запоріжжі і т.д. Будинок музею Т. Шевченка в Каневі (проекту В. Кричевського) мав бути справжнім шедевром української архітектури, але окупаційні чинники, на жаль, затаврували його, як „націоналістичний" і тому цей проект виправив П. Костирко в дусі соцреалізму, і так цей будинок став зразком крайнього примітивізму.

Коли (1934 р.) столицею УРСР став Київ, окупаційна влада запланувала спорудити в Києві „новий центр" — ціною зруйнування „історичних храмів", якими вона вважала св. Софію, Михайлівський монастир, Трисвятельську церкву і т.д. На щастя В. Кричевському пощастило запроектувати новий плян того „центру", а саме перемістити плян цієї урядової площі за Печерськ, і цим він урятував від знищення Київський Акрополь. Але з того часу Кричевському суворо заборонили втручатися „в не своє діло".

У тому ж періоді часу було поставлено низку репрезентативних будинків, які не мають нічого спільного з українською архітектурою. Найвидатніші з них — це будинок Ради Міністрів УРСР (арх. І. Фоміна й П. Абросімова) в 1935-1937 рр. з виразними рисами класицизму, що робить враження монументальності, і будинок Верховної Ради УРСР (арх. В. Заболотного) з 1936-1939 рр. Цей будинок (із модернізованими коринтськими колонами й скляною куполою) характеризується прикметами класицизму. Його структура — пропорційна, а світлотінна фасада дійсно вдалася архітекторів. Ці два будинки вважають за найкращі у всьому СРСР.

Після Другої світової війни, що її називають „Великою вітчизняною війною", архітектура в УРСР розвивалася під кличем „відбудови батьківщини". Ці зусилля може й могли мати велике майбутнє, та ось настала ще суворіша централізація та ще гостріше обмеження ініціативи архітектів.

Року 1945-го в Києві заснували Академію Архітектури УРСР, яка діє згідно з директивами Управління

в справах культури СРСР у Москві. Архітекторам-українцям докраю обмежено ініціативу, а найвідповідальніші завдання доручили архітекторам інших національностей — І. Фоміну, П. Абросімову, В. Єлізарову, В. Величкіну, В. Козлову, Е. Гольштейнові, В. Гаммерлінгові й ін. А коли часом проявляють себе й українці, то тільки на провінції, або в ролі помічників.

Будинок Міськради в Харкові побудований за проектом В. Костенка, Театр у Вінниці — В. Чорновола, Театр у Тернополі — І. Михайленка, двірець у Дрогобичі — Л. Трав'янка, монумент в 300-річчя „возз'єднання” України з Росією — авторства українців А. Мілецького та скульптора І. Гончара. Риси класицизму мають такі будинки як Головний павільйон вистави в Києві, Палац культури в Новій Кахівці, Залізничний двірець у Харкові; натомість готель „Дніпро” нагадує американський модерн, а готель „Тарасова гора” в Каневі (проекту російських архітектів) — це вже будинок з рисами ультрамодернізму. Будинок економіки Держплану в Києві, Будинок культури в Кодаках та Міськради в Донецьку — це проекти архітектів-українців. Деякі з будинків вдалі під оглядом стилю й конструкції, інші ж спотворені. Під оглядом стилю вдалим є пансіонат „Гуцульщина” в Яремчі — проекту І. Боднарчука й інших.

Відновлено, перебудовано й розбудовано багато міст УРСР під кермою росіян, не без участі українців. Зокрема ж відновлено Хрещатик у Києві, зруйнований самими таки більшовиками восени 1941 р. З одного боку побудовано адміністративні будинки, з другого ж — житлові, але, на жаль, це затерло первісний, український образ Хрещатика.

„Постановою” ЦК ВКП й Ради міністрів СРСР з 1955 р. ще більше обмежено ініціативу архітектів, бо в цій „постанові” суворо засуджено всякі „прикрашательські тенденції в архітектурі останніх років і надмірне захоплення індивідуальними проектами”. Отже Москва виповіла нещадну боротьбу всяким національним стилям, крім російського псевдокласицизму.

На підставі голосної пропаганди російських більшовиків про „колосальні досягнення” в архітектурі можна виробити собі наскрізь фальшиву картину. В УРСР, як і в усьому СРСР, дбають передусім про репрезентатив-

ні будинки й споруди промислового типу, зате будова житлових будинків просто жалюгідна, як під оглядом якості, так і кількості. Панує головню „стахановщина“, тобто крайня недбалість. Будинки виконані несолідно, навіть по-партацькому, і вони часто валяться просто на очах. Незважаючи на всякі „плани“ й „постанови“, в СРСР впродовж більш як 60-тирічного його існування збудовано далеко менше будівель ніж у демократичних країнах, зокрема ж у ЗСА і в Канаді, впродовж 10 років, і то без всякої голосної пропаганди й засобів терору.

У добі „воєнного комунізму“ скульптура в УССР не мала нічого спільного з українською духовістю. Окупанти передусім присвоїли собі всі здобутки УНР з 1917-1920 рр., а в цьому й б'юст Т. Шевченка роботи Ф. Балавенського, пам'ятник Т. Шевченкові в Ромнах — І. Кавалерідзе та інші. Це факт, що в революцію зруйновано в Україні пам'ятники московським царям, але після окупування України її міста — за гаслом Леніна „мистецтво служить масам“ — густо позначили тріумфальними арками й монументами на тему „Жовтневої революції“. Згодом побудовано безліч пам'ятників „вождям комунізму“: Марксові, Енгельсові, Леніну, Сталіну, Р. Люксембург, Лібкнехтові, Арт'омові й іншим, що їх авторами були переважно жида: Епштейн, Містаковер, Ганізер, Лянґбард і т.п. Пам'ятники були стандартні й шабльонові аж до зануди.

У камерній і декоративній скульптурі були помітні різні модерні напрямки: кубізм, футуризм, експресіонізм, або й дивовижна натуралістично-кубістична комбінація. Тут проявили себе всякі неуки, або й просто шарлатани.

Іван Кавалерідзе створив пам'ятник Г. Сковороді в Лохвиці й Т. Шевченкові в Полтаві з деякими рисами кубізму. У повоєнних роках він створив б'юст арт. А. Бучми та низку горельєфів.

Г. Манізер виконав проект пам'ятника Т. Шевченкові в Харкові в 1935 р. та в Києві в 1939 р. в дусі соцреалізму. На жаль, у цих пам'ятниках, крім монументальності, патетики й технічної майстерності, не видно духовості Шевченка.

Ю. Білостоцький створив нагробки М. Заньковецької та М. Лисенка на Байковому цвинтарі в Києві й б'юст

П. Тичини. А решта, — це вже звичайна собі його данина окупантові.

Іван Севера створив б'юсти „Коперник“, „Іван Франко“ „Василь Стефаник“, Іван Гончар (нар. 1911 року) дав прекрасний твір „Молодий Тарас Шевченко“, а Галина Кальченко (1926-1976) створила пам'ятника М. Леонтовичеві й Тулакові-Артемовському та вдалі погруддя Л. Українки й О. Кобилянської. Володимир Сколоздра (нар. 1912 р.) виконав монументальні скульптури „Олекса Довбуш“, „Бетховен“, „Шевченко-солдат“, „Василь Стефаник“, „Ф. Коцюбинський“, погруддя молодого Шевченка, „Думи молоді“, „М. Коцюбинський“ та інші. Шевченківській тематиці наші скульптори в УССР присвятили дуже багато уваги: І. Зноба, М. Короткевич, Д. Карвавич, М. Вронський, І. Довженко, О. Євтушенко, А. Косаревська, Е. Низова, Б. Попович та багато інших. Творили вони і в ділянці камерної скульптури. Деякі з їхніх творів мають високу вартість, а інші — нижчу, а це з огляду на сувору цензуру Москви, бо це з її веління українські мистці повинні зображувати Шевченка „як борця за соціальну справедливість“, або як ступайка Москви.

Пам'ятники І. Франкові побудовано в Києві 1956 р. за проектом А. Білостоцького й О. Сапуна, а у Львові в 1964 р. поставили йому пам'ятник колективного проекту. З б'юстів І. Франка найвартісніші І. Севери та Д. Кравича.

О. Здиховський створив скульптуру „Буковинський кобзар Ю. Федькович“, а з гуцульською тематикою найвартісніші твори В. Свиди це „Гуцулка з конем“ й „Опришки“ та В. Поповича „Довбуш“.

Коли йдеться про монументальну скульптуру в УССР, треба сказати, що вона дуже вбога на рідну тематику, бо більшість пам'ятників побудована тим особам, які нічого спільного не мали з українською духовістю, або й навіть були наставлені до неї крайньо вороже. Трохи краще представляється камерна скульптура, хоч і вона сильно обмежена окупантами під оглядом тематики й стилю. Українських творчих сил в УССР дуже багато, нерідко й з колосальними талантами; на жаль, вони приковані до окупаційних крат російсько-советського імперіялізму, і їхні творчі крила підрізані. Замість вільно творити, вони

мусять давати грубу данину російсько-советським окупантам з великою шкодою для рідної образотворчості.

Російсько-советська окупація, яка силою багнетів принесла гасло Леніна „мистецтво служить масам“, аж ніяк не заїмпонувала українським мистцям, бо ж Україна мала давно самобутнє мистецтво, що діаметрально відрізнялося від російського. Тут бо вже існувала Академія Мистецтв (у Києві) під кермою таких знаменитостей, як В. і Ф. Кричевські, Ю. Нарбут, М. Бойчук, О. Мурашко, М. Бурачек та інші, що вже встигли підготувати тут талановитих учнів, а обличчя українського малярства давніше формували С. Васильківський, О. Сластьон, П. Мартинович, І. Іжакевич, Ф. Красицький і т.д. Факт залишався фактом, що українське мистецтво взагалі, а малярство зокрема пішло зовсім іншим шляхом ніж російське, що заскорузло в передвижництві останньої фази, тобто в еклектизмі-науралізмі. Та ось здобутки українських мистців з часів УНР російсько-советські окупанти присвоїли собі, повністю ігноруючи ідею української державності.

Наші видатні мистці, зустрівши нову, большевицьку, владу в Україні або крайньо вороже, або з недовір'ям і страхом, не ангажувалися в т. зв. „радянське мистецтво“. Не дарма ж відмітили советські критики (З. Виноградова), що „ці художники лише приглядалися до революційних подій і, не розуміючи їх, стояли осторонь від сучасного життя“. Зате ж у початках т. зв. „воєнного комунізму“ в малярстві заангажувалися малярі неукраїнського походження: П. Володикін, В. Бальц, П. Васильєв, І. Бродський, В. Заузе, Б. Егіз, С. Кишинівський, Я. Хаст і т.д., що за них вимовно говорять їхні прізвища. До них прилучилися всякі самоуки й вульгарно-примітивні халтурники. Тільки винятково дехто з наших мистців допасувався до большевицького режиму, а між ними був і видатний баталіст Микола Самокиш (1860-1944).

М. Самокиш, уродженець М. Ніжина, закінчивши Академію Мистецтв у Петербурзі в 1885 р., спеціалізувався у баталістиці в Парижі в 1886-1889 рр. Як доброволець у російській армії за часів японської війни в 1904-1905 рр., він створив цикл баталістичних композицій. Був він безконкурентним баталістом європейської міри, зокрема ж у зображенні коней у всіх ракурсах. З 1890 до 1917 р. М. Самокиш був професором баталістики Ака-

демії Мистецтв у Петербурзі. Створив він також цикл баталістичних композицій на тему походу Наполеона на Росію. М. Самокиш почувався тільки „малоросом”, а проте він виконав низку ілюстрацій до альбомів „Із української старовини” й „Мотиви українського орнаменту”, що їх виготовував С. Васильківський, товариш Самокиша з академії. Російсько-більшевицька інвазія на Україну застала М. Самокиша в Криму, і там він негайно включився в „радянське” мистецтво. У 1930-их рр. він створив кілька баталістичних картин на теми „геройства” Червоної Армії та нашої історії, а в цьому й „Похід запорожців на Крим”, „Іван Богун”, „Бій Максима Кривоноса з Яремою Вишневецьким” та „Вїзд Б. Хмельницького в Київ”, що хоч і вартісні з мистецького погляду, але зате ж чужі українській духовості.

В УССР постали мистецькі об'єднання: АХЧУ (Асоціація Художників Червоної України), АРМУ (Асоціація Революційного Мистецтва України), ОММУ (Об'єднання Молодих Мистців України) та АСМУ (Об'єднання Сучасних Мистців України) — залежно від стилів і напрямків, які мали ще деяку свободу вияву. Академію Мистецтв у Києві 1923 р. основано переорганізували на Художній Інститут з архітектурним, малярським, поліграфічним, різьбарсько-керамічним та педагогічним відділами, приноровивши їх до своєї пропагандивної мети. Усе ж таки національні традиції продовжували в Інституті її професори В. і Ф. Кричевські, а також М. Бойчук, який створив свою школу монументалістів. Наші видатні мистці вкінці силою факту були підпорядковані російсько-советській системі. І. Іжакевич створив низку картин на теми доби кріпаччини в Україні: „Торг кріпаками”, „На панщину”, „Привели до пана” і т.п. В. Кричевський, втікаючи від советської тематики, малював пейзажі, працював у книжковій графіці, а також у декорації фільмів: „Тарас Трясило”, „Тарас Шевченко”, „Назар Стодоля” та „Борислав сміється” й першого в Україні кольорового фільму — „Сорочинський ярмарок”.

Ф. Кричевський створив у малярстві багато композицій, як: „Довбуш”, триптих „Життя”, „Мати”, „Пряха”, й зокрема знаменитий автопортрет (у білому кожусі) й портрет Г. Павлуцького. Ф. Кричевський також виконав цикл майстерних портретів письменників, учених і

музик для ВУАН у Києві наприкінці 20-их років. Решта ж його творів — це вже тільки груба данина окупантам.

Найяскравішою постаттю за часів жахливого сталінського терору був Михайло Бойчук (1882-1939), уродженець Галицького Поділля. Студіював він у Краківській Академії, а завершив свою мистецьку освіту в Парижі. Він дуже рано знайшов собі власний стиль, що був оснований на старих іконографічних традиціях та на ранній фазі ренесансу (джотизмі). У тому самому дусі він розмалював каплицю „Дяківської бурси” у Львові, а в 1914 р. переїхав у Наддніпрянщину й там реставрував у Лемешах церкву родини гетьмана К. Розумовського.

Як професор Академії Мистецтв, а згодом Художнього Інституту в Києві, М. Бойчук створив школу українських монументалістів і виховав учнів — пізніших виданих мистців, як: В. Седляр, І. Падалка, О. Мизін, М. Рокитський, Т. Бойчук, О. Павличенко. До цієї школи приєднали й І. Шульга та С. Налепинська-Бойчук.

У синтезу свого стилю М. Бойчук включив надбання монументалізму Київської княжої держави, риси раннього італійського ренесансу (Джотто) та елементи українського народного мистецтва. Це був своєрідний український стиль, діаметрально протилежний російському передвижницькому „направленію”. У тому ж стилі М. Бойчук розмалював Луцькі казарми в Києві (під його керівництвом там працювало коло 200 мистців), велетенські фрески Червонозаводського театру в Харкові й санаторію ім. ВУЦКВ на Хаджибеївському лимані. Створив він цикл портретів для Київського Кооперативного Інституту.

Стиль — „бойчукізм” розпалив в Україні стихійне пожарище й поклав печать свого духа не тільки на фрески й портрети, але й перекинувся на графіку й скульптуру, а навіть на кераміку, килимарство й ткацтво. Коли йшлося про гасло „мистецтво національне формою, соціалістичне змістом”, Бойчука годі було в чомунебудь поприкнути. М. Бойчук проте рішуче відкидав „благородний вплив передового російського мистецтва” на українське, що в очах окупантів було найгіршим „злочином”. Року 1934-го відбувся в Москві „Перший Всесоюзний з’їзд советських письменників”, на якому росіяни М. Горький та А. Жданов сформулювали принципи „соціалістичного реалізму” й тоді настав нещадний наступ на укра-

інських мистців-„формалістів” і „бойчукістів”. Спочатку розгромили професорський склад Художнього Інституту в Києві, а в 1937 р. НКВД арештувало М. Бойчука, С. Налепинську-Бойчук та І. Падалку, а далі В. Седляра, І. Шульгу, арх. Д. Дяченка й інших, і всі вони погинули на засланні.

Іван Падалка (1894-1938) вчився в школі рисування в Києві, а потім був учнем М. Бойчука й працював з ним при розмалюванні Луцьких казарем у Києві й Червонозаводського театру в Харкові. Створив він низку жанрових картин („Молочниці”, „Збирання яблук” і т.д.) і виконав безліч вартісних, оригінальних творів у гравюрі та ілюстрацій до різних видань.

Василь Седляр (1899-1938) також спершу вчився в школі рисування в Києві, а потім в Академії Мистецтв у Києві, спеціалізуючись у монументальному малярстві в М. Бойчука. З ним він розмальовував уже згадані тут об’єкти й виконав низку картин темперою, а найвидатніші з них — це „Портрет Оксани Павленко”, „Селянка”, „Свято на Дніпрельстані” і т.д. Був він і викладачем у Межигірському Художньо-Керамічному Інституті.

Анатоль Петрицький (1895-1964) — надзвичайно оригінальний мистець, особливо ж у театральній та фільмовій декорації. Закінчив він школу рисування в Києві та Академію Мистецтв, а за часів УНР блискуче проявив себе в театральній декорації, виконаній для Молодого Театру. Тоді він близько співпрацював з Л. Курбасом.

За часів большевицької окупації він деякий час працював у Москві, а від 1924 р. проявляв себе як декоратор у Києві й Харкові. Оформив він багато п’єс для Театру ім. І. Франка та для Державного оперного театру, а також для Театру Революції. Найвидатніші оформлення А. Петрицького — це „Сорочинський ярмарок”, „Камінний господар”, „Тарас Бульба”, „Князь Ігор”, „Русалка”, „Богдан Хмельницький”, „Фавст” та інші. Усі вони просто безконкурентційні й неповторні. Виконав він і низку портретів: М. Семенка, М. Хвильового, Ю. Яновського, О. Вишні, П. Тичини, М. Рильського, Л. Курбаса, взагалі — понад 20 портретів письменників, композиторів та артистів театру „Березіль”. А. Петрицький знайшов собі оригінальний стиль, в якому помітні риси експресіонізму в поєднанні з елементами народнього мистецтва. Його

стиль аж ніяк не вкладався в рамки „соцреалізму“, і тому окупанти посуджували Петрицького в „формалізмі“. Усе ж таки йому пощастило врятуватися за часів нагінки на „бойчукустів“.

Поруч з А. Петрицьким тоді працювали Кость Єлева (1897-1950) і І. Курочка-Армашевський (Кубарський) в театральних декораціях, хоч Єлева також проявляв себе в графіці.

Автором добрих реалістичних портретів був Олексій Шовкуненко (нар. 1884 р.), а визначним пейзажистом-імпресіоністом був Микола Бурачек — проф. Київської Академії, а потім Інституту, що його російсько-советська влада ледве толерувала. Бурачек створив низку високомистецьких пейзажів: „Яблуні в цвіті“, „Ранок на Дніпрі“, „Рече та стогне Дніпр широкий“ і т.п.

У малярстві тоді проявляли себе Г. Світлицький, Є. Світличний, Ю. Бершадський, М. Міщенко, М. Козик й К. Трохименко, а також ті молодші, що й досі творять мистецькі цінності. Передове місце зайняв Михайло Дергус (нар. 1904 р.), що закінчив Художній Інститут у Харкові на поч. 30-их років, і проявив себе картинами „Відпочинок“, „Збирання яблук“, „Кодня“ і т.д., а вже особливо після т. зв. „Вітчизняної війни“.

Року 1938-го була основана Спілка Радянських Художників України, що підлягає директивам ВКП(б) у Москві, а ґрунтується вона на базі соцреалізму. Перовзором цього стилю мали бути твори російського „передвижника“ Васілія Сурікова („Бояриня Морозова“), а про інші стилі, особливо ж національні, не могло бути й мови. Провід Спілки був у руках росіян і жидів, а тих українців, які ще були вижили, взяли на „перевиховання“ в душі соцреалізму.

Мистці стали на мистецькому „заводі“ роботами, що мусіли фабрикувати твори згідно з „генеральною лінією“ комуністичної партії, а точніше — Москви. Усе ж таки наші мистці часто творять на українські теми, хоч їх і піддають суворій селекції окупаційних чинників. Так було до Другої світової війни, так воно є й тепер. Умовини творчої праці наших мистців останньо навіть погіршилися.

Від 1945 р., тобто від закінчення т. зв. „Вітчизняної війни“, в малярстві УРСР домінує тематика „партизан“, „двічі героїв“ та „вождів“ СРСР.

Запрягли до „творчої“ праці й наших старих мистців, як: О. Курилас, А. Манастирський, О. Кульчицька та О. Бокшай, які поміж советською тематикою дали чималий вклад і в рідне мистецтво.

М. Дерегус, крім данини окупантам, створив ряд картин, а між ними „Тарас Бульба“, „Дума про козака Голоту“, „Перебендя“, „Народження пісні“ і т.п. Т. Яблонська, яка малює переважно панегірики на честь Москви, все ж таки створила й низку пейзажів з України — „Весна“, „Над Дніпром“, „Влітку“ й „Ранок“, а також — „Наречена“, портрет О. Шовкуненка і т.д.

У малярстві працюють Д. Безуглий, В. Костецький, В. Кравченко, В. Задорожний, М. Хмелько, К. Заруба, В. Полтавець, В. Забашта, М. Божій, М. Міщенко, С. Кошовий, С. Шишко, Я. Карась і багато молодих талановитих малярів.

Чимало картин створили наші мистці (почавши від І. Іжакевича до наймолодших, як: І. Тюха, В. Югай, І. Тихий та інші) на теми Т. Шевченка, хоч навіть і шевченківська тематика сильно обмежена „височайшими указами“ з Москви.

Появилось й багато малярських творів на теми гетьмана Б. Хмельницького, але вони також тематично обмежені, бо окупантам ідеться головню про відмічення „300-річчя возз'єднання України з Росією“, що аж ніяк не приносить чести українським мистцям.

З моментом окуповування України російськими большевиками, влада, кермуючись кличем Леніна, що „мистецтво служить масам“, та його пляном (з 1918 р.) „монументальної пропаганди“, до пропагандивного воза запрягла головню графіку. Почалася фабрикація всяких плякатів, „лозунгів“ та інших агіток, і з цією метою були створені плякатні „артілі“, що ними керував Всенздат Політуправління Київського Окрвоєнкомма. У цій ділянці верховодили росіяни й жиди, а між ними й останні халтурники; тому то графічний рівень цих праць був крайню безвартісний. Але їхній рівень згодом значно підвищився, коли влада запрягла до цієї роботи деяких наших визначних графіків (К. Єлева, Г. Світлицький, К. Костен-

ко), а вже дійсно підвищився він на належну висоту (зокрема ж книжкова графіка), коли в ній почали проявляти себе учні Нарбута.

У 20-их і на початку 30-их рр. графіка, як і інші галузі мистецтва, була в різних стилях, — від натуралізму, реалізму аж до футуризму й конструктивізму. Особливу вагу надавали тоді оформленню книги, і спочатку (в 1919-1920 рр.) навіть Ю. Нарбута заангажували до оформлення журналів „Мистецтво” й „Солнце труда”. Також проявляли себе його учні, зокрема ж Марко Кирнарський (1893-1941) — камерно-інтимний графік, твори якого позначені чудовою стилізацією й неперевершеною технікою. Про це свідчать оформлення видань „Український театр”, журнал „Гроно”, „Кобзар” Т. Шевченка й „Перша в'язочка бубликів”, — усе це з чудовими шрифтами — „нарбутівкою”.

Лесь Лозовський (1900-1922) оформив серію „Українські народні пісні”, твори Т. Шевченка, М. Коцюбинського, С. Васильченка, П. Тичини й чудові портрети — „Г. Сковороди”, „Портрет моєї душі” й інші. Микола Алексєєв (1894-1934), гарячий послідовник творчості Ю. Нарбута, оформив твори М. Рильського, Ю. Яновського, „Мертві душі” М. Гоголя, „Шевченківський збірник”, збірники „Іван Франко”, „Леся Українка” і т.д., а Леонід Хижинський (нар. 1896 р.) також у цьому дусі працював у галузі книжкової графіки. Антін Серєда (1890-1961) своїм стилем і технікою виконання достоту нагадує Ю. Нарбута („Селянин у брилі”, обкладинки до творів Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, „Слово о полку Ігорєвіч”). Також знаменито наслідував нарбутівський стиль Олекса Маренков (1888-1944) в обкладинках до „Селянської читанки”, до оповідання Ю. Яновського „Рейд” та інших.

На тлі станкової й книжкової графіки в УССР надзвичайно чітко зарисувалася Софія Налепинська-Бойчук (1884-1939), — дружина Михайла. Студіювала вона гравєрство й графіку в Петербурзі, Мюнхені й Парижі та дійшла до майстерності в усіх різновидностях техніки гравєрства, зокрема ж у деревориті й ксилографії. Була вона керівницею майстерні ксилографії Київської Академії — пізніше Художнього Інституту. Дуже вартісні такі її твори як „Мені тринадцятий минало”, „На вакаціях”

і т.п. та оформлення творів Т. Шевченка („Катерина”), С. Васильченка й інших.

Сеньйор українських мистців І. Їжакевич відіграв особливу роль в книжковій ілюстрації різними родами техніки, що можуть бути творами станкової графіки. Зілюстрував він майже всього „Кобзаря” Т. Шевченка, твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Коцюбинського, І. Франка, Л. Українки й багато інших — усе в реалістичному стилі.

В. Кричевський також оформив багато наших видань в 20-30 рр. для Державного Видавництва України, Інституту Книгознавства, в-ва „Рух”, „Літературного Ярмарку”, а також понад 400 рисунків до видання А. Хвилі „Українська пісня”. А. Петрицький оформив журнал „Нова генерація”, „Нове мистецтво”, „Універсальний журнал” та виконав ілюстрації до творів І. Микитенка, М. Семенка, Ю. Яновського й інших, що позначені особливою оригінальністю.

У зв'язку з „Постановою” з 1932 р. та уведенням „указу” про соціалістичний реалізм з 1934 р., школи М. Бойчука та Ю. Нарбута були натавровані як „формалістичні” й „контрреволюційні”. Бойчука зліквідували. Також зліквідували майже всіх його учнів, а твори Нарбута опинилися в музеї-відділу „контрреволюції”.

На тлі граверства й графіки в УССР початку 30-их рр. виринула велика мистецька індивідуальність, якою був Василь Касіян. Переїхав він в Україну з Праги вже із значними досягненнями (особливо в творах з соціальною тематикою) 1927 р. Як неперевершений гравер, В. Касіян скоро проторував собі шлях на перше місце й зробив кар'єру, даючи грубу данину окупантам тематикою „Жовтневої революції”, „героїв” Перекопу, „арсенальців”, виробництва-„стахановщини” й портретами кремлівських можновладців. Однак він дав багато граверських творів і з українською тематикою, а в усіх них помітна глибока любов до України. В. Касіян дав свій велетенський вклад в оформлення української книги: до „Кобзаря” Т. Шевченка, до творів І. Франка („Борислав сміється”), М. Голя („Загублена грамота”, „Зачароване місце”), Ю. Федьковича, М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника, П. Тичини, А. Тесленка і т.д., що технічною завершеністю мають вартість високомистецьких творів

станкової графіки. Зокрема вартісний його цикл композиційних портретів Т. Шевченка, що характеризуються глибокою одуховленістю. Його граверські портрети І. Франка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, М. Кропивницького, О. Довженка, П. Тичини, М. Рильського й Г. Косинки, включно з серією автопортретів, могли б бути шедеврами світової міри, якщо б мистець був творив їх у вільній країні. Але в українському граверстві Василь Касіян і так є постаттю унікальною й неповторною.

Великим майстром деревориту виявлялася в УССР в кінці 20-их і на початку 30-их рр. Олена Сахновська (1902-1958), що народилася в Києві, студіювала в Київській Академії, пізніше — в Художньому Інституті, а потім спеціалізувалася в майстерні С. Налепинської-Бойчук. Дійшла вона до верхів'я в знаменитих дереворитах „Читають газету”, „Жінка в революції”, „Тарас Шевченко” й капітальними ілюстраціями-дереворитами до драми-феєрії „Лісова пісня” Л. Українки, „Ніч перед Різдом” та „Ревізор” М. Гоголя, а також до творів О. Копиленка, П. Панча й І. Микитенка. Працювала вона і в ділянці літографії. В 1934 р., коли в УССР шаліла нагінка на українських мистців-„формалістів”, О. Сахновська, щоб зберегти своє „голе життя”, переїхала до Москви. Під час Другої світової війни, коли німці наступали на Москву, Сахновську з іншими мешканцями советчиками заставили... копати рови навколо Москви.

Її твори прецизійні, а під технічним оглядом стоять майже нарівні з творами геніїв. Компетентні „чиновники” соцреалізму не надто прихильно ставилися до творів О. Сахновської, бо хоч вони й ніби реалістичні, але в них занадто виразна українська духовість. Після війни вона вже небагато створила, а між даниною окупантам виконала й рисунки дитячих іграшок.

В ілюструванні дитячих видань безконкурентним виявився Охрім Судомора (1889-1968) — учень І. Іжакевича й Київської рисувальної школи. За часів УНР він працював у видавництвах „Час”, „Дніпросоюз”, „Дзвін”, „Рух” та „Вернігора”. Він зокрема проявив себе в кольоровій дитячій ілюстрації, що вирізнялася знаменитим рисунком, оригінальною стилізацією та особливим кольоритом. Ілюстрації О. Судомори до казок і байок були конгеніальні з текстами і вони глибоко хвилювали дитячу

душу. На жаль, у советських умовинах Судомора не міг мати поля для свого самовияву, бо вже в 1924 р. вийшла „Постанова” ЦК ВКП(б) — „вжити заходів для створення радянської дитячої літератури”, а з уведенням соцреалізму стиль О. Судомори і йому подібних був засуджений як „формалістичний”. Тому, крім зілюстрування трьох книжечок для дітей, він працював як ілюстратор советських журналів, шкільних підручників та календарів. І вже аж у 1943 р. (за німецької окупації), працювавши для Українського Видавництва у Львові, О. Судомора оформив журнал „Малі друзі”, видання „Дві кізочки”, „Кирило Кожум'яка”, „Весела праця”, а частково й байки Л. Глібова.

Стиль О. Судомори наскрізь декоративний з виразними елементами народнього мистецтва. А це і є виразна протилежність до російсько-советського соцреалізму. Про це наглядно свідчать його ілюстрації до „Дві кізочки”, „Дзень-дзень”, „Горобличка — гарна птичка хатку замітає”, „Близький світ” та інші.

Дитячі видання в УРСР ілюстрували й сьогодні ілюструють видатні наші мистці: А. Петрицький, І. Падалка, М. Котляревська, Г. Бондаренко й інші. Деяких з них уже засуджено за „декадентство”, „формалізм” та „штукатурство”. І хоч російсько-советські критики й цензори горляють проти всякого натуралізму, самі вони заціплюють натуралізм у формі свого соцреалізму. Згідно з „ученням” Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна (а тепер Брежнєва) дитину наказують виховувати в душі відданості комуністичній партії й „рідного” уряду, тобто викривлювати дитячу психіку: виховувати слухняних рабів і фабрикувати всяких сексотів та провокаторів. До цього непочесного діла окупанти запрягли й наших мистців-ілюстраторів, які найчастіше сидівано працюють у цій ділянці.

Після т.зв. „Вітчизняної війни” в образотворчості УРСР нічого не змінилося. У 1945 р. вийшла „Постанова” ЦК КПСС із суворим засудженням мистців за всякі „ухили” в бік інших стилів і звеліла прямувати втертими рейками російсько-советського соцреалізму. Плякатне мистецтво було спрямоване на теми „відбудови батьківщини”, „перевиконання норм”, кличів за „завоювання миру”, за „дружбу між народами”, проти „буржуазних на-

ціоналістів", „Ватікану", „Уолл-стріту" і т.п., що своєю трафаретністю безперечно обнижує мистецьку вартість плякатів.

У станковій та книжковій графіці в УССР в останніх десятиріччях постало чимало вартісних творів з українською тематикою. І. Їжакевич з Ф. Коновалюком виконали ілюстрації до „Енеїди" І. Котляревського, „Кобзаря" Т. Шевченка і т.д. О. Судомора створив ілюстрації до поем „Сон", „Кавказ", „Іван Гус", а В. Касіяна намалював безліч ілюстрацій до „Кобзаря" („Катерина", „На панщині" і т.д.), а в цьому й високовартісних композиційних портретів Т. Шевченка („Т. Шевченко на заслання", „Шевченко з казахським хлопчиком", „Шевченко-офортист", „Т. Шевченко на Україні").

У 100-річчя смерті й 150-річчя народин Шевченка українські підсоветські мистці вклали багато творчої наснаги в шевченківську тематику; зокрема це помітно було серед графіків — В. Авраменка А. Базилевича, Н. Божка, О. Гнатюка, С. Караффа-Корбута, В. Кравченка, М. Масловського, В. Мисика, А. Пономаренка, В. Чернухи, Ю. Сиротенка, В. Якубовича, Г. Якутовича і багатьох інших. Деякі з них це твори високої якості.

І. Франкові також багато уваги присвятили наші мистці в УССР, почавши від В. Касіяна, що створив низку ілюстрацій („Бориславські оповідання", „Борислав сміється", „Ріпник"), Г. Бондаренка („Малий І. Франко слухає народні мелодії" і „Розмальовує в столярні народні скрині"), Є. Світличного („Зустріч з М. Лисенком"), почерез О. Любимського („І. Франко з Ольгою Рошкевич" — автолітографія), аж до молодшої генерації, як Ю. Сиротенко („Зустріч І. Франка з М. Коцюбинським"), В. Литвиненко („Захар Беркут"), С. Адамович („Боа констріктор", „Украдене щастя"), О. Хмельницький („Каменирі"), А. Базилевич („Історія хлопського кожуха") й багато молодших.

Незважаючи на тяжкі умовини творення, наші мистці все ж таки дали великий вклад у скарбницю українського мистецтва, й багато їхніх творів матимуть постійну вартість. В останніх роках умовини творчості стали ще тяжчими, бо ж тут ідеться не тільки про „геніяльну лінію" комуністичної партії, але й про беззастережне підпорядкування нашого мистецтва ще другій „лінії"-не-

щадної русифікації української культури й духовости — під гаслом — „злиття націй” в один „советський народ”. Очевидно, це духовий геноцид. Мистці старшого покоління, докраю залякані сталінського типу терором, творять силою інерції, але таки ставлять спротив русифікації, ставлять зокрема наші мистці молодшої генерації. В 1964 р. у вестибюлі Київського університету 3 мистці — Опанас Заливаха, Алла Горська й Людмила Семикина створили вітраж „Пророк” — із зображення Т. Шевченка на тлі України й сходячого сонця із заціпленими п’ястуками, як знаком протесту проти поневолення України. Окупанти знищили вітраж, О. Заливаху запроторили в концтабір, а А. Горську скрито замордували органи „безпеки”-КГБ. Усе це свідчить про невмирущість українського образотворчого мистецтва, що вкінці таки затріумфує — тоді, коли Україна скине з себе московські кайдани.

Підсумовуючи осяги українського образотворчого мистецтва на шляху історії нашого народу й беручи до уваги винятково тяжкі творчі обставини українських мистців в УРСР під окупаційним обухом і не надто пригожі умовини в діаспорі — головню ж з уваги на відрізання „Залізною заслоною” від Батьківщини, можна об’єктивно заявити, що творча потенція наших мистців винятково сильна й живуча. Українські мистці дали колосальний вклад не тільки в рідне мистецтво, але також у мистецтво світове.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Микола Голубець, Начерк історії українського мистецтва. Львів, 1922
- Ярослав Пастернак, Археологія України. Торонто, 1961.
- В. Січинський, Історія українського мистецтва. I. Архітектура. Нью-Йорк, 1956.
- В. Січинський, Пам'ятки української архітектури. Філадельфія, 1952.
- Нариси історії архітектури Української РСР, Київ, 1957.
- А. В. Німенко, Українська скульптура. Київ, 1963.
- Святослав Гординський, Крук, Павлось, Мухин. Мюнхен, 1947.
- Сергій Литвиненко — скульптор (статті В. Січинського, М. Гоція і М. Островерхи). Нью-Йорк, 1956.
- Грегор Крук (І. Баер, В. Попович). Мюнхен, 1969 (Німецькою мовою).
- А. Німенко, Кавалерідзе-скульптор. Київ, 1967.
- Микола Голубець, Галицьке малярство. Львів, 1926.
- Микола Голубець, Українське малярство XVI-XVII ст. Львів, 1920.
- Ю. Турченко, Київська рисувальна школа. Київ, 1956.
- І. Сенів, О. Л. Кульчицька. Київ, 1955.
- Г. Островський, А. І. Манастирський. Київ, 1958.
- А. В'юнник, Осип Петрович Курилас. Київ, 1963.
- Дмитро Антонович, Українська культура (циклостиль). Регенсбург-Берхтесгаден, 1947.
- Іван Кейван, Володимир Січинський. (Монографія). Торонто, 1957.
- Іван Кейван, Тарас Шевченко — образотворчий мистець. (Монографія). Вид. КУК. Вінніпег, 1964.
- М. Рутковський, Сергій Васильківський. Прага, 1927.
- Іван Кейван, Українське мистецтво княжої доби. („Гомін України", січень-серпень 1959 р.).

- Іван Кейван, Іван Іжакевич („Новий Шлях”, серпень 1962 р.).
- Іван Кейван, Олександр Архипенко („Самостійна Україна”, жовтень-листопад 1962 р.).
- Микола Бутович (Автобіографія. Стаття В. Січинського). Нью-Йорк, 1956.
- Іван Кейван, Юліян Крайківський. („Новий Шлях”, серпень 1967 р.).
- Іван Кейван, О. Сахновська — майстер деревориту. („Наше Життя”, травень 1968 р.).
- Іван Кейван, Олекса Грищенко. („Самостійна Україна”, березень 1963 р.).
- Іван Кейван, Модест Сосенко — український Фра Анджеліко. („Наша Мета”, 20-27 квітня 1968 р.).
- Іван Кейван, Михайло Дмитренко. („Терем” ч. 3, листопад 1968 р., „Північне сяйво” — Альманах IV, 1969 р.).
- Іван Кейван, Василь Кричевський — творець українського національного стилю („Богословія”. Рим, 1968 р.).
- Іван Кейван, Федір Кричевський. („Нові Дні”, квітень 1974 р.)
- Іван Кейван, Олександр Мурашко. („Нові Дні”, листопад 1975 р.).
- Святослав Гординський, Павло Ковжун. Українське Видавництво. Краків-Львів, 1948.
- Іван Кейван, Володимир Баляс. („Самостійна Україна”, травень 1962 р.).
- Іван Кейван, Юрій Нарбут. („Нові Дні”, червень 1977 р.).
- Іван Кейван, Історія українського мистецтва (Не друкована).

UKRAINIAN FINE ARTS

INTRODUCTION

As research has proven, there is no nation in the world, nor even a tribe, that would not show some tendencies and impulses toward art, notwithstanding their spiritual or material level. Nor are there any such objects in the world that would not have the traces of human impulse toward aesthetics, or beauty in general.

The Fine Arts are man's conquest over matter, more specifically — assigning it a certain form with the power of the creative genius of man and the aid of technical devices. The Fine Arts are composed of architecture, carving (sculpture), and painting with the sub-branches of engraving arts and graphic arts.

Architecture is the crown of the Fine Arts. It is the oldest branch of art which is the most closely tied with the life of a human being. Architecture is the capability of erecting a given building in such a way that, on the one hand, it would fulfill practical requirements, and on the other, the requirements of beauty, harmony, and style.

The second branch of art is sculpture. Sculpture is the three-dimensional portrayal of man and animal, and sometimes even plant. Works of architecture and sculpture are limited by material and space; they can be recognized by sight and touch.

The third branch of art — painting — surpasses the other two with its unlimited field of possibilities of expression; through painting one can express all that which is accessible to the human eye. A painter's work leads the spectator into an illusion, into a subconscious self-deception, for that which he sees in the picture, he sees through the prism of illusion.

Engraving arts and graphic arts are related to painting. Engraving arts are accomplished on hard materials: on wood (wood engraving, woodcut, xylography), on copper (copperplate engraving), on steel (steel engraving),

on linoleum (linocut), on stone (lithography), and others, through the technique of lines, surfaces, and various points. Usually this is a black-and-white technique, although it could also be colored (wood engraving, lithography). Engraving, which was once the only method of reproducing art works, was connected with the printing of books. Eventually it developed as an independent branch of art, i.e., it became an easel art.

Graphic arts — the most recent branch of the Fine Arts — are accomplished by pencil, pen and brush, usually ink, gouache, water-color, crayon, etc. The characteristics of graphics are a clear drawing, which is characterized by the technique of lines, strokes, surfaces and various points. In the first decade of the twentieth century, graphics especially Ukrainian, found wide adaptation in the artistic finishings of books, placards, advertisements, documents, diplomas, ex libris, etc. The most outstanding artists in Ukrainian book art were Vasyl Krychevsky and Yury Narbut.

The development of art is dependent on various conditions: on the government independence of a nation, on economic conditions, on the creative genius of a given nation, and, primarily, on some tremendous spiritual upheaval — religious, national, etc. K. Libelt states (in his work "Esthetics") that in ancient and modern nations religion always was the source and motivator of art; Taras Shevchenko agreed with this as well.

Every nation began to develop its art from the level of extreme primitivism in order to bring it to the highest level, to its peak of perfection. The Ukrainian nation went through a similar evolution, in other words — the leaders of its spirituality, the individual creators of the acquisitions of Ukrainian art, went through such an evolution. Fate placed Ukraine on the boundaries of two worlds not only geographically, but also in spiritual outlook. Diverse and often opposing cultures crossed on Ukrainian territory — the cultures of the Near East, Byzantium, and of the countries of Western Europe. Nevertheless, Ukraine developed a specific culture and original examples of specific art of such high quality that we have right to be proud. The nations of the West must marvel at the high achievements in Ukrainian art particularly because of the fact that

throughout its entire history, and at the present time, our nation has undergone such tragic moments as probably no other nation of our time.

The Fine Arts are closely tied with life and with its historical phases, thus throughout the centuries art has manifested itself in various styles. This work examines Ukrainian art in accordance with these styles. As regards Ukrainian art in Diaspora, the results of the re-settlement of our peoples in various countries of the world is taken into account.

I. PREHISTORIC TIMES

The beginnings of the Fine Arts in Ukraine are lost in the twilight of prehistory. Near Balamutivka, in Bukovyna, on the walls of the caves of Kamyana Mohyla, in Zaporizhya, etc., archeologists discovered representations of animals — mammoths, horses, bulls, wolves, dogs, and even human figures — from the Mesolithic period (between the Paleolithic and Neolithic) i.e., from 13,000 to 8,000 years. But the richest findings are from the Trypillian Culture (about 3,000 B.C.) (named after the place name Trypillia near Kiev). The Trypillian Culture encompassed a wide span of Ukrainian territory. This period manifested itself most brilliantly in ceramics with its perfect forms, inexhaustible wealth of elements of ornamentation, imaginative compositional inventions, and technical accomplishments that have never been surpassed. The Trypillian Culture had no equal in the Europe of the time. It lasted for almost 2,000 years and had a far-reaching significance in the process of the development of the culture of ancient Greece.

The Bronze Age, although it lasted for almost a thousand years in Ukraine, did not leave many acquisitions behind because of a lack of copper. Nevertheless, there are findings of women's diadems, necklaces, bracelets, needles, and the like, that are skillfully accomplished in bronze, gold, and silver. These were discovered in the Kherson, Kuban, Chernihiv, and Komariv regions.

The Scytho-Sarmatian Period, which lasted about 800 years, gave numerous quality acquisitions of applied art.

In the excavations of the Kurhany tribe, silver and gold artifacts have been found — hilts, armor, horns, diadems, necklaces, vases, cups, amulets, and the like — all skillfully made by the metaloplastic technique. Other tribes, as, Alyany, Roksolyany, Aorsy, Yazygy, etc., also contributed much to the Scytho-Sarmatian art.

The process of the development of the Ukrainian culture must be viewed in connection with the existence of Greek colonies in southern Ukraine, particularly in Crimea (in the 4th and 5th centuries B.C.), that left highly artistic acquisitions behind in architecture, sculpture, ceramics, mosaics, and metaloplastics with a highly developed ornamentation.

The Germanic Goths left only remains of weapons, harnesses, and women's adornments. The Asiatics — Huns, Avars, Khazars, Pechinigs, and Polovtsi left only "stone babas", in northern Ukrainian lands. However, many inventions and skills were put into the Ukrainian prehistoric culture by the Antes, the Slavonic tribe, which in the ninth century came to be known as the polyany — the founders of the Kievan State. Besides ceramics and very fine work of items of applied art from iron, bronze, and gold, as — knives, buckles, flint, various weapons, gold trinkets, and jewelry — they developed wooden architecture (unfortunately there are no remains), and even sculpture that was significant in the portrayal of gods: Perun, Dazhboh, Svaroh, Veles, etc. Unfortunately, these too have been lost, because they were made of wood. The Chronicle describes Perun as having a silver head and a golden moustache and states that Prince Volodymyr Velyky, after baptizing Ukraine, ordered that the god be thrown into the Dnieper River. Only one bas-relief and the statue of Svitovyd has been preserved; this statue is made of sandstone and has four faces. We find, from archaeological excavations, however, that in this period gold jewelry and enamel was highly developed. There are findings of gorgeous diadems, earrings, necklaces, metal wreaths, tiny shields on chains, bracelets, perfume bottles, etc., that are evidence to the aesthetic tastes of the Ukrainian woman in prehistoric times. There is nothing preserved of the architecture of the time; we can perhaps visualize it only on the basis of wooden church buildings and village huts. Of brick archi-

ture over 30 ruins of Christian churches have been unearthed near the Black Sea from the times of the Greek colonies. The most noteworthy of these is the church rotunda of Chersonesus from the year 600 and the church Ivan Predtechy in Kerch of the seventh century.

It would be in vain to speak of painting in prehistoric times, except for drawings — ornaments on dishes and metal works that amaze us with their precision and inventiveness. Even in prehistoric times our ancient ancestors created numerous highly artistic and original works.

II. THE BYZANTINE STYLE

Fine Arts manifested their Ukrainian character more distinctly in the period of the Kievan State, particularly with the adoption of Christianity by Prince Volodymyr Velyky. At this time Byzantium had a very strong influence on Ukrainian art. The combination of the early acquisitions of Ukrainian art with Byzantine influences resulted in the specific synthesis of the Ukrainian Byzantine almost in all the branches of art.

The architecture of the Kievan State that was marked by a distinct Byzantine character had reached its peak. In 1037 chroniclers had recorded 400-700 churches in Kiev alone, 80 of which were stone cathedrals. The oldest was the Church of the Tithes built by Volodymyr Velyky in the Byzantine style. In size and artistic refinement it surpasses almost all the cathedrals of Europe of that time. The most grandiose, however, in the artistic sense, was the St. Sophia Cathedral built by Yaroslav Mudry. The construction of this cathedral went on for half a century. Its mosaics and frescoes had, perhaps, no equal to them in the entire world. Metropolitan Ilarion, in the eleventh century, wrote that St. Sophia "earned the admiration of all surrounding nations" and that "another will not be found in the entire north — east to west". The Byzantine character of St. Sophia is marked by distinct features of ancient Ukrainian wooden construction; therefore, it should be considered as an independent achievement of Ukrainian architecture. These features characterized the churches of the time not

only in Kiev, but also in Chernihiv, Kaniv, Ovruch, Bilhorod, and other centres of the Kievan State.

Sculpture in the period of the Kievan State did not have a free reign because of the strict canons of the Eastern Church which treated sculpture as idol worship. The artists of the time, therefore, channelled their creativity into decorative and illustrative carving creating unsurpassed decorations-ornamentations in marble and stone-slate. Such works decorated the Church of the Tithes, St. Sophia, St. Irene, and also the Pecherska Lavra (Kievan Cave Monastery), St. Michael's Golden-Domed Monastery, the Cathedral of the Savior in Chernihiv, and others. These techniques were used also on the sarcophagus of Princess Olha and of Prince Yaroslav Mudry which are skillfully accomplished in marble and slate. In the period of the Kievan State bas-relief appeared, particularly in the gold and silver coins of Volodymyr Velyky and Yaroslav Mudry with the sign of the tryzub (trident). Twelve variants of this coin have been discovered. They are dated from 980-1055. Mural paintings and iconography were characterized by a distinct Byzantine stylization. In the paintings of the saints iconographers portrayed a minimum of the human flesh, extremely enfeebled bones, thin lips ("the vessels of sin"), and big eyes (emphasizing spirituality). They are covered from head to foot with heavy and richly ornamented clothing and are placed, in heavenly harmony and rhythm, in their own proportion and perspective with emphasis on the background. The drawing is hard; the parts of clothing and various draperies are graphically stylized; and the color is somber. Such figures had to have a character of piety and holiness, the character of humans that were detached from the earth and brought nearer to the heavens.

At that time ornamentation in mural paintings developed with exuberance. This is evident particularly in the Church of the Tithes, St. Sophia, Cathedral of the Savior in Chernihiv, St. Cyril's Church, and in St. Michael's Golden-Domed Monastery. The mosaics from 1108-1113 were particularly unequalled.

The Pecherska Lavra in Kiev (Kievan Cave Monastery) was an artistic centre where many monumentalists, iconographers, and mosaic artists worked. They fulfilled

orders not only for churches, but for princes, and other dignitaries as well. The centre had a school of iconography under the direction of monk iconographers. Unfortunately, we do not have their names because works were not signed at that time. Their work was a service to God and not for personal glory. From the "Pechersky pateryk" (Patericon of the Kievan Cave Monastery) we have learned only of one iconographer — "the miracle worker" Olimpiya (Ali-piya) of Pechersk (died 1113). He painted the Church of the Assumption and was the author of the famous mosaics of Moses, Gregory, and Avraam of Smolensk in St. Michael's Golden-Domed Monastery.

In examining a number of preserved icons of Byzantine, Kievan, and Korsun productions, we are certain that the iconographers of the time, in keeping to the basic Byzantine stylization and techniques, gave their icons a Ukrainian coloring, poured the Ukrainian spirit into them and, thus, the Ukrainian Byzantine style emerged.

Art of the Kievan State was closely tied with the manuscript book. The peaks of perfection as regards their artistic finishing were: "Ostromyrove Yevanheliye" ("Ostromyr Gospel"), "Zbirnyk Svyatoslava" ("Svyatoslav Collections"), "Trirsky Psalter", (Trier Psalter"), "Slovo Hryhoriya Bohoslova" ("Sermon of Hryhory Bohoslov"), and others. They are all adorned with miniatures, illuminations, initials, colophons, and ornamentations with weaving motifs of geometrical, plant, and teratological elements. These are perfect examples of artistic perfection.

III. THE BYZANTINO-ROMANESQUE STYLE

After the downfall of the Kievan State which resulted from the attacks and invasions of Asiatic nomads, the Halytsko-Volynska (Galician-Volhynian) State emerged. It existed a full century, i.e., till the first half of the fourteenth century. The traditions of the Kievan Byzantine and strong influence of the countries of Europe crossed on its territory gave rise to a unique synthesis, especially in architecture, which has come to be known as the Halytska architectural school. Its oldest accomplishments are the Cathedral and Church of St. Basil in Volodymyr Volynsky,

and the Cathedral of St. John the Baptist in Peremyshl. In 1141 (when Halych became the capital of the Galician-Volhynian State) church building began to rise to the peak of perfection, especially during the reign of Yaroslav Osmomysl. The most illustrious church structures in Halych were: the Cathedral of the Assumption of the Virgin Mary and the churches of the Savior, St. Elias, Annunciation, and particularly St. Panteleymon (the only preserved church, the others are in ruin). In Halych more than 30 ruins and church foundations have been found with features of the Halytsk architectural school, i.e., with features of Byzantine construction and Roman decoration. Their plan was basilic, or central, and the basic material used was hewed stone, whereas the churches of the Kievan State were built of brick. The buildings of King Danylo are not preserved, but it is known from the Halytsko-Volynsky "litopys" (the Galician-Volhynian chronicle) that there were the churches of John Chrysostom, of Kuzma and Demyan, of the Blessed Virgin Mary, and the Holy Trinity. Of the church architecture in Lviv only the churches of St. Nicholas, Holy Friday, and St. Onuphrius have been preserved. Unfortunately the search for traces of other structures would be in vain, as those of Zvenyhorod, Cherven, Terebovlya, and other ancient capitals, were ruined by Polish occupants. The only preservations are the church rotunda at Horyany and the three towers: in Bila-vyne, in Stolpe, and in Kamyanyets Lytovsky.

Unfortunately, traces of sculpture of this period have not been found except for a memorial tablet near the St. John Cathedral in Peremyshl; it has a portrayal of a knight in helmet, probably Prince Volodar Rostyslavych. Many fragments of decorative carvings have been found at this same location as well as in the ruins of the churches of the Assumption, St. Elias, and others. Fragment of heads of columns, plinths, archivolts, etc., as well as brilliant decorative ornaments of the Church of St. Panteleymon have been preserved. These all have Romanesque features with a distinct ancient Ukrainian character. Lead seals have also been preserved of the Bishops Kosma and Ilarion, of the Lviv town council, and two seals of Prince Yury Lvovych which have Romanesque features.

Nothing has been preserved of monumental paintings of the Galician-Volhynian State; they were ruined with the churches. The Galician-Volhynian Chronicle does state that the princes had the churches decorated with frescoes, icons and "Roman glass" (stained glass windows). Iconography of the period was continued in the traditions of the Kievan State, thus it was of a Byzantine-Ukrainian character. But the Galician icon was more elegant, more embellished with unusually refined reliefs of gold and silver, and decorated with precious stones. The manuscript art of the period was also on the highest level as in the period of the Kievan State, with the very same motifs, but show some influences of the Romanesque style. The best illustrations are the Gospels of Halych, Krylos, Dobryliv, Buchach, Kholm, and others, which were of the same quality as the best Western European examples in this field of art.

IV. GOTHIC STYLE

After the downfall of the Galician-Volhynian State (in the midfourteenth century) the Fine Arts in Ukraine went through a period of transition, marked with certain Gothic features, especially in architecture. Gothic features appeared particularly in buildings in Lviv and in other centres in Western Ukraine at the time when these lands came under Polish occupation. The sharp-arched and sullen forms of Gothic were alien to the Ukrainian spirituality, therefore Ukrainian architects accepted them with reservation. These forms, of course, did not influence Ukrainian wooden architecture. The Gothic character came into centres that had Polish churches and fortresses as Lviv, Kamyanets Podilsky, Mezhybizh, Ostrih, Khotyn, Dubno, Kremyanets, Lutsk, Berezhany, Buchach, Polyava, and even in Uzhorod, Mukachev, and Khust, which the occupants built with foreign hands on our lands.

Ukrainian buildings, nevertheless, did eventually adopt Gothic characteristics, as the Church in Halych, St. George's Cathedral in Lviv, the earlier structure of St. Onuphrius in Lavriv, as well as the church fortresses: Blessed Virgin in Rohatyn, Church in Zymne, Church of the Holy Spirit

in Kodno, and the beautiful example — St. Mary the Protectress in Sutkivtsi. Some traces of Gothic are evident in monastery-fortresses: in Derman, Mezhyrichya, Zymne, etc.

However, the Gothic style did not give rise to any original synthesis in Ukrainian architecture; therefore, this period has the character of transition only.

The sculpture of the period was quite impoverished because of the difficult political conditions of the time. There are few remains of decorative ornamentations of buildings and bas-reliefs with distinct Gothic features, and also a few reliefs in various materials: "The Crucifixion" (XIV-XV c.), "St. Demetrius", "Triptych of the Mother of God", and the icons "Sophia-Omniscience of God", "St. George", similar icons of Peter and Paul, and some others. Of special worth is the iconostasis from Kamyanets Podilsky (end XV c.); it consists of remarkable reliefs of "Prayers", "St. Mary the Protectress", apostles, prophets, and other saints. In the outlying areas sculpture continued to develop in the old Ukrainian tradition.

Monumental painting and iconography were also touched by Gothic influence and even by influences of the early Renaissance (Tricento). Ukrainian features outweighed the other, however, as is evident in the mural paintings in some of the churches, as in the rotunda in Horyany, the Armenian Cathedral in Lviv, the Church of St. Cyril in Kiev, the monastery in Bakota, and others. In iconography these influences are most illustrative in "The Assumption of the Mother of God", and "The Prayer" from Starysk, "Savior-Immanuel", and "Transfiguration", from Tseperiv and Busovysk, "King's Gates" from Domazhyr, and others. All these works are very different from the earlier, marked by Byzantine hierarchism.

Some of our artists, not having necessary conditions for creativity in Ukraine, took employment elsewhere. For example, the iconographer Petro Ratensky became the founder of art in Moscow. Others, as Andriy, Vladyka, Hoyil, painted churches in the cities of Poland when art was at its lowest level there. These were artists of European stature. Andriy was even called the Giotto of the North.

The traditions of Ukrainian art in Poland continued until the end of the sixteenth century.

Manuscript texts continued to develop along the old, princely tradition. The centres of their production were the monasteries: Pechersky (Kievan Cave), Dermansky, Zymensky, Univsky, and others. Books were usually written by monks. The basic structure of the formation of the book of the fourteenth-fifteenth centuries was not different from those of the princely era, except that it was more abundant in plant and teratological motifs, especially — national. The best examples are "Pandekty Antiocha" ("Pandects of Antioch"), a cycle of Gospels and the "Apostol" (XIV c.), "Halytske Yevanheliye" ("Halych Gospel"), "Psalter", and others. These all are accomplished with great decorative skill.

The manuscript book continued to flourish until the appearance of printing. Even then it still held its own position in the arts.

V. RENAISSANCE

The Renaissance (Rebirth) arose in Italy at the outset of the fifteenth century with the objective of reviving ancient (Graeco-Roman) art. The Renaissance reached Ukraine in the middle of the sixteenth century and blended together with a cultural-national and political renaissance, as well as the beginnings and development of printing.

In architecture the Renaissance made its mark on the building style of churches and palaces, especially in Lviv. In 1559 the Church of the Assumption was built, and then the Korniyak Palace and the "Black Stone Building". Eventually many churches were rebuilt in this style — in Lviv, Krylos, Horodok, Zhovkvi, and Robotytska Posada. Castles were rebuilt in Lutsk, Ostrih, Stare Selo, Pidhirtsi, Dubno, etc. Monasteries were fortified — Pechersky, Dermansky, Metzhyritsky, Univsky, and others. Although the builders were Italian (Paolo Romana, Paolo Barbon) they had to modify their Renaissance in accordance with the wishes of the Ukrainians who engaged them, i.e., Ukrainize their work.

Sculpture of the Renaissance period in "Ukraine showed its stylistic features more clearly even if only on memorial tombs to famous peoples as: Prince Konstantyn Ostrozky in the Kievan Cave Monastery, the Senyavsky family in Berezhany, V. Lahodovsky in Univ, the Herburt family in Skelivka, the Danylovych family, Ramult, S. Lyubomyrsky, and others. Contrary to the elegiac tone of earlier tombs these were characterized with a spirit of optimism. In the Renaissance period artists showed more interest in Ukrainian ornamentation; one must marvel at the abundance and imaginative inventiveness in the decorative motifs of the time. The peak of perfection is the sculptured decoration of the Chapel of Three Saints at the Church of Assumption in Lviv. The authors of this work were Konstantyn and Yakiv Kulchytsky. Numerous iconostases filled the churches at the time, all of which were produced in the Ukrainian Renaissance spirit. Genuine masterpieces are the Pyatnytsky, Rohatynsky, and Bohorodchansky iconostases.

Painting suffered a "painful" transition from the old Byzantine traditions to the spirit of the Renaissance period, which "revealed nature and man", — contrary to the former hieratical spirit, especially in iconography. Although the Renaissance period in Ukrainian painting was of very short duration, it, nevertheless, was a very intense period as regards creativity. The most outstanding iconographers were Fedushko from Sambir (the author of "The Annunciation"), Vasyl from Stry, Vasko, Vorobiy, Mykhaylo Petrakhnovych, and many others.

This period is clearly characterized by the following icons: "The Crucifixion", "The Prayer", "Christ Pantokrator", the cycle "The Last Judgement", from Dolyna, Volch, Trushevych, and others. The drawings on these are already realistic, although in stylization they are still Byzantine — with pressed ornamentation, often of plants, on a golden background. The icons of the fifteenth century already depict Ukrainian scenes — grass, trees, and flowers.

In the spirit of the late Renaissance the priest-monk Iov Kondzalevych genially produced icons for the Bohorodchansky iconostasis, and Fedir Senkovych and Mykola Petrakhnovych for the iconostasis at the Church of the As-

sumption in Lviv. Splendid iconostases also appeared in the Pecherska Lavra, in the Holy Trinity Church, and St. Sophia's Cathedral in Kiev (under the auspices of Metropolitan Petro Mohyla).

The Renaissance accomplished its task brilliantly in a new genre — portrait painting, in the middle of the sixteenth century. Of very high quality are the portraits of Anastasia Lisovsky (Roksolyana), Konstantyn Ostrozky, Rayina Mohylyanka-Vyshnevetsky, hetman Petro Konashevych-Sahaydachny, and the Renaissance masterpiece — the portrait of Varvara Lyangishivny, and others.

Ukraine adopted printing during the Renaissance period. Among the oldest printed books (Oktoyikh-Shesty-dnev, Chasoslov, Yevanheliye Uchytelne) of most epochal significance is the Lviv "Apostol" (1514) and "Ostrozka Bibliya" (Bible of Ostrih). Both of these are from the printing press of Ivan Fedorov, or Fedorovych. Very valuable editions came out of the Stratynsky printing press, but the most illustrious editions came out of the printing press of the Pecherska Lavra: Anfolohion, Triod postna, Istoriya Antoniia Velykoho (History of Anthony the Great). Besidy Yoana Zolotoustoho (Discourses of John Chrysostom), and others. These were published in 1961 and were "white ravens" of European book art.

In 1622 the first wordly publication appeared: "Verses to commemorate the death of the noble knight Petro Konashevych-Sahaydachny, Hetman of the Zaporozhian Kozaks". As all the books of the Renaissance period, this book contained illustrations in wood engraving. At that time, the engraving arts came to the fore as an independent genre. The engravers of the period were: Taras Zemka, Tymofey Petrovych, Voshchanka, Heorhiy, Afanasiy, and others.

VI. UKRAINIAN BAROQUE

Baroque came into Ukraine in the middle of the seventeenth century during the time of the formation of the Ukrainian Cossack State. Baroque is a style of grandiose conceptions, complicated ideas and plots, and very imaginative inventiveness. Very little has been preserved of

Baroque architecture of the hetmanate of Bohdan Khmelnytsky because of the turbulent period of wars. The only remains are the Church of St. Elias, the remains of the Hetman's Palace in Subotiv, and a few churches in Kiev, Chernihiv, Pereyaslav, and in Lviv which were rebuilt in the Baroque style. Building flourished more during the hetmanate of I. Samoylovych, as is evident from these buildings: the Holy Trinity Church of the Hustynsky Monastery, the Church of the Savior in the Mharsky Monastery, the Cathedral of St. Mary the Protectress in Kharkiv, and many others. The style came to be known as "Kozak Baroque". Architecture (and art in general) reached its apogee during the hetmanate of Ivan Mazepa, 1687-1709, and became known as "Mazepa Baroque". Hetman Mazepa, the greatest patron of arts in Ukrainian history, constructed and renovated over 20 churches. The jewels of architecture of the time were: the Mykolayiv Cathedral, the All-Saints Church at Pecherska Lavra, the St. George Church at the Vydubtsky Monastery in Kiev, the Church of St. Mary the Protectress in Pereyaslav, the Holy Trinity Cathedral in Chernihiv, the Cathedral of the Elevation of the Cross in Poltava, and many others. The basic reconstruction of the Mohyla Academy in Kiev (Kiev Academy) took place at this time.

Buildings in the spirit of Kozak Baroque were founded by other hetmans as well, particularly by Danylo Apostol (the Church of St. Mary the Protectress in Velyki Sorochyntsi).

Distinguished foreign architects were employed in Ukraine at the time, as Baptist, Zernykav, and especially J. Schaedel — the designer of the belfries in St. Sophia's Cathedral and in Pecherska Lavra which were unique masterpieces in all Europe of the time. Distinguished Ukrainian architects also emerged in this period. These are: Yosyp and Fedir Starchenko (the main church in Pecherska Lavra), Stepan Kovnir (1695-1786) (designer of the corpus of Pecherska Lavra), Ivan Basky, and Ivan Zarudny.

This period reached a good peak of achievements in Ukrainian architecture.

Ukrainian wooden architecture, which was very deep-rooted still from pre-historic times, continued to preserve its individuality throughout the centuries. Nevertheless,

the historical stylistic trends reached this form of art also, especially the churches. Among these, some genuine masterpieces can be found as, for example, St. George's Church in Drohobych (from the 1600's), and the masterpiece of world fame — the Nine-Dome Holy Trinity Cathedral in Novoselytsya (Samara) (from 1772-1781) which was built by the native master Yakym Pohrebnyak.

Sculpture in the period of Baroque (as in the Renaissance period) manifested itself mainly in memorial tombs in Western Ukrainian lands. These were erected by foreign sculptors, however. The only examples of Ukrainian sculpture of the time are the memorial tombs for Adam Kyseliv in Nyzkynychi and for Tymosh Khmelnytsky in Subotiv (mentioned by Pavlo Alepsky). The sculptors of the period placed all their creative energies into the production of iconostases which reached the heights of their development at this particular time. Iconostases became like art galleries, in five, seven, and nine tiers. Their authors were P. Volokh, I. Zavadovsky, F. Taran, M. Balyk, and others.

Painting of the period was under the influence of Flemish Baroque painters, especially Rubens, in church murals, icons, and portraits. The Pecherska Lavra played the leading role in this aspect, followed by Chernihiv, Strodub, Nizhyn, Pereyaslav, Zhovkvi, etc. Church murals depicted Ukrainian life, ethnography, and scenes, as well as public figures. This was the trend during the hetmanate of Ivan Mazepa in particular. In this period a whole gamut of battle scene paintings emerged, as well as paintings from folk motifs (as "Kozak-Mamay", "Kozak-Banduryst") and numerous portraits of hetmans, bishops, metropolitans, etc. All these displayed a distinct Baroque manner with clear Ukrainian characteristics. It is in this period that painters started to sign their works, as Stepan Malyar, Alimpiy Halyk, S. Vyshensky, etc., besides the aforementioned Y. Kondzalevych, O. Lyanytsky, I. Rutkovych, and Vasyl of Lviv. The portraits of Kozak Baroque are characterized by panegyricizing and mastery.

Engraving arts stood at the heights of art in the period of Kozak Baroque. Besides woodcuts, copper engraving emerged, an art most conducive to the Baroque style. The most famous engravers of the time were Monk Illya (who produced 415 engravings and was the illustrator of the

book "Pechersky Pateryk" (Patericon), Nykodym Zubrytsky, and many others. At the end of the seventeenth and the beginning of the eighteenth centuries, particularly during the hetmanate of Ivan Mazepa, there were engravers of, perhaps, world stature, as Leontiy and Oleksander Tarasevych, Ilarion Mygura, Inokentiy Shchytsky, and Danylo Galakhovsky, all who produced unequalled masterpieces in the engraving arts.

Book art of the time was particularly elaborate; it harmonized with the linguistic style and contextual spirit. It possessed attributes of unusual artificiality and panegyric often crossing the borders of reality. Congenially, its elaborateness was further emphasized by an extraordinary rich binding. These books were printed at the Pecherska Lavra in Kiev, and the printing-houses of the Lviv Brotherhood, in Pochayiv, and in Chernihiv. Many valuable publications appeared at this time, publications which now have become priceless.

VII. ROCOCO

A change from the overburdened forms of the Baroque came about in Ukraine in the middle of the eighteenth century with the new elegant and cheerful style — Rococo (from the French word "rocaille"). This was a simplification of the Kozak Baroque. Rococo manifested itself most clearly in architecture, less in sculpture, and the least in painting. As regards architecture, a few significant buildings were constructed, as the St. Andrew's Church in Kiev (by W. Rastrelli), St. George's Cathedral in Lviv (by B. Meretini), the City Hall in Buchach (also by B. Meretini), a complex of buildings at the Pochayivska Lavra (Pochayiv Monastery) (by G. Hoffman), the Cathedral of the Protectress in Kozelets, and others. These are of unique artistic value and thus rival the most illustrious buildings in Europe.

Sculpture of the Rococo period has left its traces in the portrayals of St. George on the facade of St. George's Cathedral in Lviv, in the symbolic figures of the City Hall in Buchach, and in the portrayal of Samson by the fountain in Kiev.

This period saw a tremendous flourishing in wood sculpture, engraving arts, and plaster decorating of architectural objects. The rococo style made its mark also on iconostases, which, from the aspects of inventiveness and technical accomplishment, have no precedence in Europe. Classic examples of these are the iconostases of St. Andrew's Church and the Mharsky Monastery. Their unequalled masters were S. Stazhevsky, I. Obrotsky, M. Filevych, and many others.

Painting of the Rococo period is characterized by elegance, nobility, and cheerful colors. Church murals are very illustrative of these characteristics. The best example is the St. Andrew's Church in Kiev, the painting of which was done by Antropov, assisted by H. Levytsky. The highly artistic portraits of hetmans, officers, and bishops are distinguished by their remarkable softness, and cheerful colors. Ukrainian Rococo is most similar to the Western European Rococo. This is evidence of a spiritual rapprochement of Ukraine with that of the countries of Western Europe and of the close contacts Ukrainian artists held with those of Western Europe. This underscores the difference between the spirituality of Ukraine and that of Moscow.

The engraving arts declined markedly in the period of Rococo when compared with the tremendous dynamism of these arts in the period of Kozak Baroque (especially in the hetmanate of Mazepa). Nevertheless, some new characteristics entered the Ukrainian engraving arts at this time — elegance, piquancy, and elegy. The leading artist was Hryhory Levytsky-Nis (1697-1769). He is unequalled in his "theses" — welcoming documents honoring I. Nehrebetsky, Roman Kop-Archimandrite of Pecherska Lavra, Metropolitan Rafayil Zaborovsky, and others. The other first-class masters of the time were: O. Kozachkivsky, I. Fylypovych, I. Zarytsky, Y. and A. Gochemsky, and many others who worked in the field of easel engraving and illustrated many publications. Other well-known engravers were: H. Vyshlovsky, T. Karnokholsky, Ireney, Manuel, and others. The book publishing centres were the Pecherska Lavra and the Pochaivska Lavra which defended Ukrainian spirituality against Moscow attacks on all which was Ukrainian.

VIII. CLASSICISM

Classicism came into Ukraine at the close of the eighteenth century and on the eve of the downfall of the Kozak State. It originated in France and spread rapidly throughout Europe. Although this style completely destroyed our Fine Arts tradition, its gentle forms were quickly accepted, not only among the leading ranks, but penetrated the depths of the folk masses as well, because the forms were in harmony with the Ukrainian spirituality.

The last hetman of Ukraine — Kyrylo Rozumowsky was the inaugurator of Classicism in architecture. His palaces were built in Pocher (architect Valen de la Moto), and in Baturyn (architect Charles Cameron). Other outstanding buildings of the period were the Zavadovsky Palace (architect Giacomo Quarenghi), the Yahotyn Palace (architect Meneles), churches in Khorol and Hlukhiv, and eleven brick and wooden churches.

Classicism quickly spread into the countryside, particularly in wooden architecture leaving beautiful memorials to the period. Beautiful examples of wood sculpture have also been preserved.

In the sculpture of the period of Classicism, Ukraine produced a few sculptors of world fame, but, unfortunately, the Academy of Arts in St. Petersburg, the capital of the Russian Empire, became the centre of their careers. The Russian occupants drained Ukraine of its creative forces compelling them to work in St. Petersburg and thus turned Ukraine into an obscure province.

The producers of Moscow sculpture were: Ivan Martos (1754-1835), Mykhaylo Kozlovsky (1753-1802), and Kost Klymchenko (1816-1849). They gave Moscow unsurpassed treasures in the field of sculpture.

In the period of Classicism, Ukrainian artists also developed painting in St. Petersburg. Its genial representatives in St. Petersburg were Ukrainians: Dmytro Levytsky (1735-1822), Volodymyr Borovykovsky (1757-1825), Kyrylo Holovachevsky (1735-1823), Ivan Sabluchok (1735-1777), and Antonin Losenko (1737-1773). They laid the foundations for Russian painting. Of these only I. Sabluchok returned to Ukraine; he founded a school of arts in Kharkiv. Losenko ended his life in suicide in St. Peters-

burg because the Russian government would not allow him to return to Ukraine.

Oleksa Venetsiyanov (1779-1847) was a professor at the Academy of Arts in St. Petersburg. Ivan Soshenko (1807-1876) was a student there. Both did much to help buy Taras Shevchenko out of serfdom. Two of Shevchenko's friends studied there — A. Mokrytsky (1810-1871) and Vasyl Shternberg (1818-1845), and also Ivan Ayvazovsky (1817-1900). Ayvazovsky was born in Crimea and emerged as a genial marinist, producing many sea scape paintings with a very rich thematic wealth from the Gulf of Finland to the Neapolitans. He put his soul, however, particularly into his scenes of the Black Sea. Few world marinists were as capable of transmitting every nuance of the sea wave and every tenderest water reflection. Ayvazovsky became an unsurpassed world marinist.

A unique phenomenon is the artist who, from Classicism through Romanticism, directed towards Realism. This was Taras Shevchenko (1814-1861), a first-rate painter of portraits, unsurpassed landscape painter, and an unrivalled graphic artist. Shevchenko is known not only as a genial poet, who with the force of his poetic word awakened the Ukrainian masses and made them conscious of their objectives and historical destination, he is known as one of the coryphaei of Ukrainian art as well.

Shevchenko studied at the Academy of Arts in St. Petersburg under K. Briulov and was one of his most talented students, as is evident in his academic work: "Khlopchyk-zhebrak" ("The Little Beggar Boy"), "Tsyhanka-vorozhka" ("The Gypsy Fortune Teller"), and "Avtoportret" ("Selfportrait"). Early in his artistic career Shevchenko revealed his capabilities in portrait painting, as evident in his water-color portraits of Yevhen Hrebinka, Kateryna Abazy, M. Lupin, and others.

During his first journey through Ukraine, Shevchenko produced oil paintings of Mayevska, Hanna and Platon Zakrevsky, and others, which show his inventiveness, lac-onism, harmony, mastery of light and shadow, and his deep psychologism.

After he completed his studies at the Academy (1845), Shevchenko returned to Ukraine where his portrait paintings reached the peak of perfection, as is evident in his

portraits of Y. Rudzynsky, Havrylko Rodzyanko, Lukyanovych, Horlenko, and Lyzohub. His portrait of Y. Keykuatova, of 1847, is a masterpiece which, with its perfection of harmony, soft coloristic transmission, psychological penetration, and technical mastery can compete with the best portraits of Western Europe.

As a member of the Archaeographic Commission, Shevchenko produced a number of invaluable architectural drawings from Ukraine. As a colorist, who was a forerunner of the Impressionists, Shevchenko revealed himself particularly in the compositions "Selyanska rodyna" ("Peasant Family") and "Na pasitsi" ("In the Apiary").

In the period of his exile (1847-1857) Shevchenko painted many water color landscapes and portraits, among these were a few of his own selfportraits, which are invaluable to Ukraine. He also created a number of historical compositions, as "Smert Bohdana Khmelnytskoho" ("The Death of Bohdan Khmelnytsky"), "Kozatsky Benket" ("Kozak Banquet"), "Smert Socrata" (The Death of Socrates) and many others. Shevchenko's role in Ukrainian painting is unique and unrepeated on the background of Ukrainian art in the nineteenth century.

One of the last representatives of Classicism was Shevchenko's contemporary Dmytro Bezperny (1825-1918), who lived and painted in Kharkiv for 50 years. He painted many ethnographic pictures, portraits and landscapes in water-color, oil, and pencil drawings. Some of his works are: "Nichny pryval chumakiv" ("The Evening Crowd of Carters"), "Khlopchyk-rybalka" ("The Little Fisher-boy"), "Selyanski dity" ("Peasant Children"), and others.

Kost Trutovsky (1826-1893) another one of Shevchenko's contemporaries from the school of Classicism of the Academy in St. Petersburg, established himself in paintings of Ukrainian ethnography. The most famous of these are: "Banduryst", "Ukrayinsky Yarmarok" ("Ukrainian Fair"), "Shevchenko nad Dniprom" ("Shevchenko Near the Dnieper"), "Nad potokom" ("By the Stream"), and "U misyachnu nich" ("In the Moonlit Night"). Although these are still marked with the spirit of Classicism, they have Romantic elements and elements of Realism. The works of K. Trutovsky are marked by an unusually pleasant coloring, and often by a Romantic mood.

During this period there were many artists in the lands of Western Ukraine (under the Austrian Empire). Some of these were: Ostap Bilyavsky (1740-1803), the author of many church murals (he studied in Rome); Luka Dolynsky (1745-1824), who accomplished a brilliant painting of the St. George Cathedral in Lviv; and other artists (some of whom received world acclaim) who worked outside of Ukraine, as T. Yakhymovych, R. Hadzevych, Y. Kossack, etc.

Ukrainian engraving arts eventually declined and the printing-house at Pecherska Lavra suffered a great shortage of engraving artists for illustrating its publications. This shortage was also felt by the printing-houses in the monasteries in Lviv, Pochayiv, Univ, and Chernihiv. The Ukrainian engraving artists were in need of the creative foundations that were destroyed by the ruling Russian government. It is just at this time of decay that "the heavenly light" appeared in Taras Shevchenko, who, having tied the threads of the Kozak State, revived it and imbibed it with a clear national content. An epochal phenomenon is his album "Zhyvopysna Ukrayina" ("Pictorial Ukraine") of 1844. After his return from exile, he composed a row of high quality etchings-eau-forte and aquatints. The most representative of these are: "Starets na kladovyshchi" ("The Old Man in the Cemetery"), "Verba" ("The Birch"), ("Dvi divchyny" ("Two Girls"), and also the portrait eau-fortes of Count F. Tolstoy, F. Bruni, P. Klodt, I. Hornostayev, and five selfportraits.

Shevchenko perfected the technique of aquatints, had a sound knowledge of galvanography, lithography, woodcuts, copper engraving, steel engraving, and xylography. He invented a few instruments for etching. He was known as the most prominent engraving artist, not only in the Russian Empire of the nineteenth century, but also in all of Central and Eastern Europe. Shevchenko's engraving heritage consists of over 40 etchings.

Other engraving artists of the time are K. Trutovsky, H. Semyradsky, L. Zhemchuzhnikov, and others, who became prominent in illustrating books. Ukrainian publications experienced quite an upheaval at the time because of the changes in the character of letters from the Old Church Slavonic language to the "book language" to the

modern script, which came with modern Ukrainian literature, i.e., with Ivan Kotlyarevsky's "Eneyida" ("Aeneid"), Shevchenko's "Kobzar" ("The Bard"), Kulish's "Ukrayina", and others.

IX. REALISM, "PEREDVISHNIKI", ECLECTICISM

In the second half of the nineteenth century the rigid Classicism — academism was replaced by Realism (from the Latin word "realis") which made its imprint on almost all branches of art. (At this time Ukraine was torn between the Russian and Austro-Hungarian Empires).

In architecture Realism underwent an evolution through eclecticism, "Viennese Renaissance", and Secessionism. A mixture of various historical styles arose which often were not organically tied with one another, as elements of Classicism and even Baroque. Nevertheless, there were successful trials in the synthesis of a Ukrainian style in this period as well.

In this period — the period of city building and construction of new industrial sites — standardization dominated. Architects did not aim toward a broader self-realization, instead armies of building engineers and master artisans emerged. Nevertheless, numerous structures of very high quality arose — churches, theatres, palaces, universities, train stations, etc. The architects that became known at the time were Alosyn, Beketov, Verbytsky, Beretti, Krasnoselsky, and others. This is the time that the Odessa Opera Theatre was constructed, new buildings in Kiev, the Kharkiv Library, the University of Odessa, and many churches. In Halychyna (Galicia) and Bukovyna (under Austrian rule) there was an eclecticism in the forms of a "Viennese Renaissance" with the mixture Secession-Modern ("Vienna Secession" and French "Modernism") which clearly manifested itself in the style of buildings in Lviv, Chernivtsi, Peremyshl, Ternopil, and Stanislaviv. The architect Ivan Levynsky (1851-1918) became famous at this time. Some of his projects were the main railway station in Lviv, the Lysenko Musical Institute, the "Dniester" Building, and the Home of the Sisters Basilian in Lviv, as a magnificent synthesis of the Ukrainian national construction with a brick architecture.

Sculpture took on a new vitality in this period. It manifested itself in distinct realistic forms which were expressed in studio and monumental branches. The famous sculptor Viktor Zabyla (1830-1917) was the author of the memorial to N. Gogol, a bust of Shevchenko, a number of portraits and genre compositions. Fedir Kamensky produced the bust of Shevchenko, as a fiery fighter for freedom. The monumentalist Mykhaylo Mikeshyn (1835-1896) produced (in the 1860's) a magnificent memorial to Bohdan Khmelnytsky in Kiev with eclectic characteristics but with definite features of the Italian Renaissance. Leonid Pozen (1848-1921) became famous with his memorials to Ivan Kotlyarevsky in Poltava and to N. Gogol, and his portraits and genre groupings. Boris Edwards (1861-1921) a sculptor of world renown, was the author of the memorial to N. Gogol in Kharkiv and the colossal monument of the Zaporozhian Kozaks in Kodak. Fedir V. Balavensky (1864-1943) was the last of the "Peredvizhniki", from 1907-1927 he composed a cycle of twelve busts of plaster of Ukrainian writers, and cultural and educational leaders. Petro Viytovych (1862-1936) made his mark in the sculpture of Western Ukrainian lands; he decorated many well-known buildings in Lviv among which were the theatre in Lviv and the Industrial Museum.

Ukrainian Realism in the painting arts emerged in the 1860's in the St. Petersburg Academy as a revolt of thirteen students against a rigid pseudoclassicism. This was under the leadership of the Ukrainian student Ivan Kramsky (1837-1887), Mykola Ge (1831-1894), and Hryhory Myasoyidiv (1835-1911).

In the 1870's, with Realism as their base, they founded the "Association of Travelling Exhibitions". Their aim was to popularize art works among the people of the Russian Empire. The Russian name "peredvizhniki" ("perenosnyky" in Ukrainian) was maintained to the end of the period of this movement.

Unfortunately the above mentioned artists contributed nothing to Ukrainian art. Nor was there any contribution made by two other Ukrainian "peredvizhniki" — O. Lytovchenko and M. Yaroshenko. Nevertheless, a tremendous talent emerged from this circle, that of Ilya Repin (1844-1930), a native of Chuhuyev on the Donets River. After

he completed his studies at the Academy of Arts in St. Petersburg (honored with a gold medal) Repin started to make a tremendous impact with his creative achievements in religious, historical, and ethnographic compositions as well as in the portraits of the most prominent figures of the Russian Empire. Repin, a classic representative of "idea realism", was, at the end of the nineteenth century, acknowledged as the greatest artist in the Russian Empire. Despite the government oppression of Ukrainian culture, Repin always manifested his feelings as a Ukrainian and created a number of masterpieces for Ukraine, as: "Mo trya Kochubeyivna", "Chornomorske hultaystvo" ("The Black Sea Roguery"), "Silsky muzyka" ("The Village Musician"), "Vechernytsi" ("Evening Parties"), "Kozatski mohyly" ("Kozak Graves"), "Svyati hory nad Dintsem" ("The Divine Hills of the Donets River"), "Nenasytets" ("Insatiable"), and others. Of prime importance is his painting "Zaporozhtsi pyshut lysta do turetskoho sultana" ("The Zaporozhian Kozaks Writing a Letter to the Turkish Sultan"). This work is profoundly historical and psychological, unequalled in its coloring, and imbued with a giant expression. It belongs to the greatest masterpieces of world art.

In the period of the "peredvizhniki" an important role was played in Ukrainian art by A. Kuyindzhi (1842-1910), M. Murshko (1844-1909), M. Pymonenko (1862-1912), I. Pokhytoniv (1850-1923), P. Levchenko (1856-1917), M. Samokysh, and many others.

When the Ukrainian community, which had become more nationally conscious, began to demand clear national positions of the Ukrainian artists, a trio of artists emerged who took the task upon themselves to create a national art. One of these was Serhiy Vasylykivsky (1854-1917), who acquired his education in St. Petersburg and in Paris. He brilliantly revealed his talents in Ukrainian landscape, and in historical paintings as, for example, his albums "Z ukrayinskoyi starovyny" ("From Ukrainian Antiquity") and "Motyvy ukrayinskoho ornamentu XVII-XVIII st.st." ("Motifs of the Ukrainian Ornament of the XVII-XVIII Centuries"). He also painted the interior of the Land Administration Building in Poltava. Opanas Slaston (1855-1933) also belonged to this group. He was the most pro-

lific painter-interpreter of the Shevchenko muse. He illustrated Shevchenko's poem "Haydamaky" ("The Haydamaks") and painted excellent portraits of Ukrainian minstrels. Porfiry Martynovych (1865-1933), who composed numerous landscapes and Ukrainian peasant models, was one of the trio that became an excellent illustrator of Ukrainian publications.

Following these were Amvrosiy Zhdakha (1855-1927), the author of many illustrations of historical and folk songs, and Ivan Izhakevych (1864-1962) who created many historical-ethnographic paintings and illustrations to many publications.

In the Western Ukrainian lands a clear imprint was made by Korniylo Ustianovych (1839-1903), who possessed many diverse talents. He was the author of the valuable compositions "Moysey" ("Moses"), and ("Khrystos pered Pylatom") ("Christ Before Pilate"), and church murals in Halychyna. He also created a number of genre paintings and illustrations. K. Ustianovych is worthy of being known as the pioneer of modern Ukrainian art in Halychyna. His works are characteristic of Realism with elements of Classicism.

Ustianovych's contemporary, Teofil Kopystynsky (1844-1916) came to the fore in the painting of church icons, and village (hutsul) models and became distinguished as the author of the composition "Halshka z Ostroha" ("Halshka from Ostroh").

An exceptional talent of the time was Yulian Pankevych (1863-1933) a tragic figure throughout. He completed the school of Classicism at the Cracow Academy and history at the Munich Academy of Arts, but always remained an experimentalist and innovator, even in iconography. His icons of Jesus and the Virgin Mary in hutsul dress are particularly original. He painted two portraits of Ivan Franko that distinguish themselves with an excellence of drawing, subtle coloring, and deep psychology. Valuable, also, are his other works as the compositional portrait "T. Shevchenko na tli Dnipro" ("T. Shevchenko on the Dnieper Background"), and a series of genre paintings and landscapes as, for example, "Vodospad u lisi" ("The Waterfall in the Woods").

In the 1890's widespread fame was acquired by the painter and battle scene composer Mykola Ivasyuk (1865-1930). He was born in Bukovyna and studied at the Vienna and Munich academies. His most eminent historical battle compositions are "Khmelnysky pid Zborovom" ("Khmelnysky near Zboriv") and "Vyizd Khmelnytskoho v Kyyiv" ("The Entrance of Bohdan Khmelnytsky into Kiev"). These are of large dimensions (4 x 6 metres) and took fifteen years to complete. Another such painting is "Bohun pid Berestechkom" ("Bohun near Berestechok"). These paintings became very popular and spread throughout Ukraine in reproductions.

The graphic arts were quite impoverished at this time. Illustrations for publications were made by painters, as S. Vasylykivsky, O. Staston, P. Martynovych, A. Zhadakha, and the exceptionally prolific I. Yizhakevych. In Halychyna, publications were illustrated by K. Ustyanovych, T. Kopystynsky, T. Romanchuk, and Y. Pankevych. The latter illustrated the anthology of Ukrainian lyrics "Akordy". He is worthy of being known as the innovator of the modern Ukrainian publication.

The methods of reproduction in the nineteenth century were xylography and, eventually, lithography. In the 1890's zincography emerged which made precision and mass reproductions possible.

X. THE CONTEMPORARY PERIOD

On the threshold of the twentieth century came a period of confrontation of Ukrainian art with the art of Western Europe on the grounds of the impressionistic style. Impressionism (Plein air-ism) gives special attention to the problems of the painter, primarily to colors, light, and air.

Impressionism manifested itself most clearly in painting, and to a lesser degree in sculpture. Ukrainian architecture of this period saw the rebirth of the national style. Although buildings continued to show features of the "Viennese Renaissance" and the Modern Secessionism, Ukrainian architects turned to ancient national sources, i.e., the style of the Ukrainian wooden building and adapted it into the forms of stone architecture. An important role, in this as-

pect, was played by the Ukrainian Hromada, an association of the students of the Institute of Civil Engineers in St. Petersburg, which was founded at the beginning of the twentieth century. Two groups emerged. The first (O. Krasnoselsky, I. Fomyn) experimented in their endeavors to create a "Ukrainian Modern", while the other was based on the style of Ukrainian wooden building and tried to create a synthesis of the Ukrainian national style.

The best illustration of the works of the second group is the Land Administration Building in Poltava designed by Vasyl Krychevsky (1872-1952). Krychevsky was born in the Village of Vorozhba in the Lebedyn region. From 1886 to 1888 he studied in the Technical School in Kharkiv. For three years he studied architecture under the engineer S. Zahoskin and then worked for ten years in the building office of the architect O. Beketov where he completed a number of building projects, in particular the exteriors and interiors. Beginning in 1900 he worked independently. Krychevsky's talents were of a unique character. This is clearly evident in his two-storey project of the palace building of the Poltava Land Administration. Krychevsky utilized elements of wooden architecture, which he adapted into stone architecture in a modern interpretation. He thus created a new and beautiful synthesis which has met no equal. The palace of the Poltava Land Administration is a genuine architectural masterpiece which initiated a period of rebirth in Ukrainian architecture. Krychevsky also accomplished a series of other projects, as school buildings, hospitals, libraries and private buildings in the Kiev, Poltava, Chernihiv, and Podillya regions.

Other architects and engineers followed in Krychevsky's footsteps, as S. Tymoshenko, K. Zhukov, A. Trakal, F. Shumiv, E. Serdyuk, and D. Dyachenko.

In Halychyna, Vasyl Nahirny (1847-1921) became particularly well-known. He created a number of church projects that became known as the "nahirnyansky" style in Kalush, Karliv, Tukhlya, and Lyubachev. Their style is the synthesis of the Byzantino-Romanesque forms with elements of Secessionism.

Oleksander Lushpynsky (1878-1944) is the author of building projects of the Red Cross in Lviv, the Monastery

of the Sisters Basilian in Stanislaviv, and many stone churches.

Yevhen Nahirny (1885-1951) was known as the author of many church projects and of community and private buildings. Their style is marked with the elements of wooden architecture and of Ukrainian Baroque.

In sculpture of the beginning of the twentieth century F. Balavensky, from the older generation of artists, continued to be active. He revealed his talents particularly in the monumentally decorative sculpture of the Red Cross Building in Kiev, the facade of the Kiev hippodrome, and others. In the branch of monumental sculpture, Balavensky completed a number of memorial projects, among them were the memorials to Princess Olha and to Shevchenko.

Yelysaveta Trypilsky (1883-1958) composed a cycle of Ukrainian models, genre groups (animal and monumental) which are marked with clear Ukrainian specifics.

Many valuable works originated from the sculptors Vasyl Ishchenko, Tetyana Rudenko, Oleksa Temerets, and particularly from Ivan Kavaleridze (born in 1887), who is the author of excellent portraits and monumental works as the bust of N. Gogol, memorial projects in honor of Shevchenko, H. Skovoroda, and also a cycle of Symbolistic groups.

There were a number of notable sculptors in Halychyna at the time, as, for example, Hryhoriy Kuznevych (1871-1936), a Realist with elements of Classicism. He obtained his education in Lviv and in Italy and became famous with the works "Honchar", "Pershy khliborob" ("The First Agriculturalist"), the bust-haut reliefs of Shevchenko and M. Lysenko, and also with decorative sculptures.

A remarkable sculptor and portrait-painter, animalist and monumentalist, was Mykhaylo Brynsky (1883-1957). He was born in Dolyna and received his education in Vienna. His best works are "Eney" ("Aeneas"), "Selyanka" ("The Villager") "Khlopchyk z huskoyu" ("The Boy and the Goose"), and the memorial in honor of the dead workers at Ottaring (near Vienna).

Pure Impressionism is found in the works of the sculptor Mykhaylo Parashchuk (1878-1963) who studied first in Cracow and then in Paris in the studio of the famous Rodin. Later he taught sculpture in the Munich Academy. Among

his valuable works are his cycle "Ponevolyni" ("The En-bondaged") and "Materynstvo" ("Motherhood"), and his cycle of busts of T. Shevchenko, M. Drahomaniv, I. Franko, V. Stefanyk, B. Lepky, M. Mentsinsky, S. Lyudkevych, and others. Of his monumental works the most important are his memorial projects in honor of T. Shevchenko, the dead soldiers of the Ukrainian Army in Wetzlar, and M. Drahomaniv in Sophia, where Parashchuk lived his final years and died.

A vigorous talent is found in Mykhaylo Havrylko (1882-1920) of Poltava. He studied in St. Petersburg and at the Cracow Academy, and later in Paris. His most valuable works are "Banduryst" ("The Minstrel"), "Proshchannya" ("Farewell"), "Kozak na koni" ("Kozak on a Horse"), and the excellent busts of the writers T. Shevchenko, M. Shashkevych, Y. Fedkovych, and others, which he created between 1910 and 1914. Havrylko participated in one of the competitions regarding the memorial project to honor T. Shevchenko in Kiev.

Before World War One the sculptor Ivan Severa (1891-1971) emerged. He studied in Lviv, St. Petersburg, Prague, and, finally, in Rome. He became known as an excellent decorator of buildings, in Lviv and in Rome. He was particularly well-noted for his haut reliefs. To his valuable acquisitions belong "Try sarny" ("Three Does"), and "Starrenka babusya" ("The Elderly Lady"). From 1926 he worked in the USSR and gave a massive endowment to the Communists.

Impressionism came into Ukrainian painting from the Cracow Academy where numerous Ukrainians studied (as I. Trush, O. Novakivsky, M. Burachek, V. Maslyanykiv, M. Zhuk, and others). The first and most brilliant Ukrainian Impressionist was Ivan Trush (1869-1941). He was also a leader and organizer of the art community in Halychyna.

Ivan Trush was born in Vysotsk, in the Brody region. He studied at the Cracow and Munich academies. He was a brilliant talent, firstly, in landscapes — from Italy, Egypt, Palestine, and Ukraine (in the cycle of landscapes from Crimea). His famous paintings are: "Piramida Kheopsa" („Cheops Pyramid"), "Z Palestyny" ("From Palestine"), "Dnipro pid Kyjevom" ("The Dnieper by Kiev"), "Mohyla

T. Shevchenka v Kanevi" ("The Grave of T. Shevchenko in Kaniv"), "Sofiysky Sobor" ("St. Sophia Cathedral"), "Zakhid sontsya v lisi" ("Sunset in the Woods"), "Samitnya sosna" ("The Solitary Spruce"), and many others. The most valuable of his genre compositions are "Hahilky" ("Easter Spring Songs"), "Trembitari" ("The Trembita Players"), "Hutsulochka" ("The Hutsul Girl"), "Silsky gasda" ("The Village Master"), and others. He painted excellent portraits of I. Franko, V. Stefanyk, L. Ukrainka, M. Lysenko, and others.

Ivan Trush played a leading role in Ukrainian art, particularly in Halychyna. He gave it an original style and brought it closer to the art of Western European countries.

The second and most notable figure (post-impressionistic) was Oleksa Novakivsky (1872-1935) born in Podillya. He became distinguished by his spontaneous talent, and exuberant stroke and expression. Although he studied at the Cracow Academy (from 1892-1902) and although the influences of many of his professors crossed in his works, he created his own, original style. Even the very first exhibits of his paintings (in Cracow in 1905 and in Lviv in 1913) were his genuine triumph as the author of "Nad domovynoyu" ("By the Coffin"), "Portret druzhyny" ("Wife's Portrait"), "Kolyada" ("Carol"), "Avtoportret" ("Selfportrait"), "Moya muza" ("My Muse"), "Probudzhennya" ("The Awakening"), "Vyzvolennya" ("The Liberation"), and others. Unrivalled, as regards its symphonic coloring, is his triptych "Sv. Yur u Lvovi" ("St. George in Lviv"). From that same era his unsurpassed portraits "Moysey" ("Moses"), "Svyatoslav", "Yaroslav Mudry", and "Yaroslav Osmomysl", as well as medallions for the Music Institute. Of his still life paintings "Bratstvo Ukrayiny" ("The Wealth of Ukraine") is at the peak of his achievements.

O. Novakivsky reached the summit of his creativity in the period between the two world wars. It is at this time, also, that he founded and directed the Ukrainian School of Art in Lviv.

In the art of the Western lands of Ukraine the artist-intellectual Modest Sosenko (1875-1920) was an exceptional talent. Having brilliantly completed the Cracow Academy, he continued his studies in Munich and Paris. Sosenko

was first a monumentalist. He painted many churches in Halychyna and icons for their iconostases. Having united the Byzantine style with a Classical anatomy and proportion, he created an original synthesis — the "Sosenkivsky" style — Ukrainian throughout. M. Sosenko is also the author of beautiful paintings found in the Music Institute in Lviv. The power of the artist's concentration is characterized in his following works: "Avtoportret" ("Self-portrait"), "Zhinocha holova" ("Woman's Head"), "Dama v zhovtomu" ("Lady in Yellow"), and others, and also in his compositions from folklore, as "Tankovy khorovid" ("Round Dance"). His landscapes "Verby rannyoyu vesnoyu" ("Willows In Early Spring"), "Shlyakh z verbamy" ("The Willow Path") and the cycle of landscapes from the Adriatic and Balkan countries are imbued with a tender lyricism.

Osypp Kurylas (1870-1951) born in Lviv, also completed the school of Impressionism at the Cracow Academy. His creativity, however, is marked with features of Realism. His works are characterized by a solid drawing, pleasant coloring and genuine persuasion. Especially popular are his religious paintings "Maty Bozha" ("The Mother of God") and "Isus Khrystos" ("Jesus Christ") in Ukrainian clothing, and also the portraits of Hetman Mazepa, Ivan Franko, and others, which could often be seen in Ukrainian homes in reproductions.

O. Kurylas was also the co-creator of "Striletski legendy" ("The Striltsi Legends") from the time he worked in the Press Quarters of the Ukrainian Regiment — Sichovi Striltsi. He also created a cycle of water color paintings of the Striltsi songs: "Yikhav strilets na viynonku" ("The Strilets Was Going Off to War"), "Oy, kazala maty" ("Oh, Mother Said"), "Bo viyna viynoyu" ("For War is War"), etc. This artist was prolific in a number of genres within a ten year span.

Antin Manastyrsky (1878-1969) a contemporary of Kurylas, is also a graduate of the Cracow Academy. He also enriched Ukrainian art with a number of various genres. His notable works are: "Portret materi" ("Portrait of Mother"), "Taras Shevchenko", paintings on themes from folksongs, and works on Kozak themes. A. Manastyrsky painted a series of illustrations for the works of T.

Shevchenko and illustrated many children's publications, particularly that of tales and fables.

A. Manastyrsky's contemporary, Yaroslav Pstrak (1878-1916) was born in Kolomyia and completed the Academy at Munich. Pstrak produced 340 works with diversified thematics. The most noted of his works are: "Khrystos na Olyvniy hori" ("Christ on Mount Olive"), "Tayna vecherya" ("The Last Supper"), "Yordan" ("Jordan"), "Hutsuly bilya tserkvy" ("Hutsuls by the Church"), and the like. He illustrated N. Gogol's "Taras Bulba" I. Franko's "Zakhar Berkut", and others.

In Halychyna, at the beginning of the twentieth century, the most famous Ukrainian female artist Olena Kulchytsky (1877-1967) emerged. She was born in Berezhany, studied first in Lviv, and then completed her studies at the Industrial Arts School in Vienna. The fields of her creativity were various — painting, engraving, graphics, illustrations, enamel, and decorative and folk art. She captured the public and critics with her original style and broad diapason. Olena Kulchytsky worked in woodcuts, eau-fortes, aquatints, and colored linographs and thus became the co-founder of modern Ukrainian graphic arts and of the rebirth of enamel art. Of particular importance are the works "Bora", "Zyma" ("Winter"), "Za more" ("Beyond the Sea"), "Pid chuzhym nebom" ("Under the Foreign Sky"), "Hutsulski dobroviltsi" ("Hutsul Volunteers"), "Molokh viyny" ("Moloch of War"), and many similar works. This artist also illustrated children's publications — the magazines "Dzvinochok" ("The Little Bell") and "Svit dytny" ("The Child's World"), and the tales and fables "Nashym naymeshym" ("For Our Little Ones"); she gave all of these an original, Ukrainian style. Olena Kulchytsky is a unique artistic figure, not only in the history of Ukrainian art.

In this period Ivan Severyn (1881-1964) emerged as a talented and original artist. He was born in Poltava, was a pupil of O. Slaston, and a graduate of the Cracow Academy. Having settled in the Hutsul (Carpathian) region, Severyn created a series of Hutsul models and Carpathian landscapes in pastel. His works are characterized by dynamism and a very broad color diapason. His exhibit "Hutsulshchyna" ("The Hutsul Land") made a great impres-

sion on the French; he was acclaimed as the "poet of the Hutsul land".

In Central and Eastern Ukrainian lands there were numerous artists during the period of Impressionism, among which were artists of European standard. Petro Levchenko (1856-1917) and Mykhaylo Tkachenko (1860-1916) were already creating under the influence of Impressionism, especially in the field of the Ukrainian landscape. But the most unique position in painting was held by the architect Vasyl Krychevsky, a versatile and equipoised talent. Besides his achievements in the field of architecture, he became noted as a first-class painter, graphic artist, theatrical and film designer, a learned scholar of Ukrainian antiquity, and excellent pedagogue. He created many landscapes, particularly architectural, with a beautiful unity of architectural objects and nature. The paintings of V. Krychevsky are distinguished by a deep sense of color and mood together with a masterful technique of accomplishment. Although his works reflect all the styles and epochs of Ukrainian art, his works are clearly penetrated with the artist's originality. V. Krychevsky was also the reformer of Ukrainian book illustrations and the co-founder of modern Ukrainian graphic arts.

A completely original artist of the time was Petro Kholodny (1875-1930), a professor of the Polytechnical School of Kiev. He reached the summits of art self-taught, for he studied only through evening courses at the M. Murashka School of Art. He diligently studied art works at exhibitions and worked persistently at his own talents. He learned old iconography on his own, eventually used its technique in the composition of the paintings "Divchyna z pavoyu" ("The Girl and the Peacock"), "Pokhid Ihorya na Polivtsiv" ("Ihor's Campaign against the Polovtsi"), and others, and later in the creation of his unsurpassed icons (in Lviv). He painted a series of illustrations for the works of T. Shevchenko, as "Kateryna", "Naymychka" ("The Maid-Servant"), "Chernets" ("The Monk"). These, in fact, were his monumental works.

P. Kholodny's contemporary, Oleksander Murashko (Kryachkovsky, 1875-1919) was a graduate of the Academy at St. Petersburg where he was a favorite pupil of Repin. Even as a student his achievements were such that

his very first work "Portret divchyny" ("Portrait of a Girl") was bought by the Academy Museum. For his exhibit "Pokhoron koshovoho" ("The Funeral of an Officer") he was awarded the first prize and received a stipend for studies abroad. In Paris and Munich O. Murashko freed himself completely from the influence of the Realism of the St. Petersburg Academy. His works of 1902-1903 "Na vulytsyakh Paryzhu" ("On the Streets of Paris"), "Paryzke kafe" ("Parisian Cafe"), and others were clearly Impressionistic. His painting "Karaselya" ("The Carousel"), which he exhibited at the International Exhibition in Munich in 1909, was distinguished among the thousands of works of the most prominent artists by a gold medal. He exhibited his works in the most eminent galleries of the capitals of Europe. Monumental are his works: "U nedilyu" ("On Sunday"), "Tykhe hore" ("Quiet Sorrow"), "Selyan-ska rodyna" ("Peasant Family"), "Zhinka z kvitamy" ("Woman with Flowers"), and others. When the Ukrainian Academy of Arts was founded in Kiev (1917), O. Murashka was given a professorial post. He was very dedicated to his work at the Academy. After the Bolshevik invasion in Kiev, Murashka was shot by a Russian Bolshevik assassin (June 14, 1919).

The master of the Ukrainian landscape Mykola Burachek (1871-1942) received his education in art in Cracow and Paris. He then perfected his talents in Vienna, Germany, and Italy. His landscapes are noted for their refined culture and noble color, as, for example, "Ranok na Dnypri" ("Morning On the Dnieper"), "Reve ta stohne Dniproshyroky" ("The Wide Dnieper Roars and Moans"), and others.

T. Shevchenko's nephew, Fotiy Krasyt'sky, was a distinguished painter and engraving artist. His works "Hist z Zaporizhzhya" ("The Guest from Zaporizhzhya"), and the portraits of T. Shevchenko, I. Franko, L. Ukrainka and M. Starytsky were very popular.

One of the most prolific Ukrainian painters at the beginning of the twentieth century was Fedir Krychevsky (1879-1947), the brother of the famous Vasyl. At first he studied in Moscow and then in the studios of I. Repin and F. Roubaud at the Academy in St. Petersburg (1903-1910). There his competition paintings "Narechena" ("Betroth-

ed"), and "Oplakuvannya Khrysta" ("Weeping Over Christ") brought him a gold medal and a stipend to travel abroad. Having seen the museums and galleries of Europe, F. Krychevsky created his own style combining the new "language" of art with the art of the seventeenth century. The best examples of this were his works: "Try viky" ("Three Generations"), "Portret Lidiyi Starytskoyi" ("Portrait of Lydia Starytsky"), "Avtoportret" ("Self-portrait"), "Litniy krayevyd" ("Summer Scene"), "Stary mist u Florentsiyi" ("Old Bridge in Florence"), and others. These reveal the artist's original approach, unsurpassed color, and decorativeness. (About his work during the period of the Bolshevik occupation and about his brilliant pedagogical career, see below.)

Many treasures were bestowed on Ukrainian art by Victor Maslyankiv (1877-1944) a 'poet' of the Ukrainian landscape and Mykhaylo Zhuk (1883-1964) the author of numerous portraits of literary and cultural figures, and the composition "Smutok" ("Sorrow"). Noteworthy also were the drawing artist Ivan Kulets, Hryhoriy Svitlytsky, Ivan Burachok, and others who exhibited their works before 1914 and were members of the Association of Kiev Artists, which existed until the revolution (in 1917).

XI. THE PERIOD OF THE UKRAINIAN STATE AND THE ACADEMY OF ART IN KIEV

During the turbulent times of the struggle for independence and the formation of the Ukrainian State conditions were unsuitable for the creative work of the Ukrainian artist, particularly the conditions for creativity in the field of architecture and sculpture. It is true, the Government of the Ukrainian National Republic founded an Architectural Institute in Kiev in 1918, but unfortunately, in practice it could not be realized. In the field of sculpture only one memorial was erected, that in honor of T. Shevchenko in Romny by T. Kavaleridze. The conditions were more conducive to painters, and even more so to graphic artists. There was one remarkable event in the history of Ukrainian art — the founding of the Academy of Arts in Kiev (in November, 1918). Contemporary artists entered the

composition of the professorial staff: V. Krychevsky (architecture, design, and folk art), F. Krychevsky (easel painting), M. Boychuk (murals and mosaics), M. Zhuk (portraits), M. Burachek and A. Manevych (landscapes), Y. Narbut (graphic arts), and H. Pavlutsky (art history). The first Director of the Academy was V. Krychevsky, followed by F. Krychevsky, and, finally, Y. Narbut. The Academy of Arts in Kiev was on the level of the best contemporary European academies. Studies in graphic arts were on a particularly high level and were divided into three departments. At this same time the Association of Ukrainian Artists and Activists of Art was formed which arranged a number of retrospective exhibitions.

V. Krychevsky created in the field of decorative graphic arts — projects on currency, stamps, and excise state papers. He also refined the form of the national emblem (on the basis of the trident of Volodymyr Velyky) and illustrated a number of publications in the modern style.

In the period of the Ukrainian National Republic the superb talent of Y. Narbut (1886-1920) came to the fore. Narbut was a masterful graphic artist and the founder of a new epoch in Ukrainian graphic arts. Narbut was a descendant of an old Kozak family from Narbutivky in the Chernihiv region. He studied graphic arts in the studios of E. Lanceray, C. Comov, A. Benois, and Zvantsov in St. Petersburg, then Rerich and Bilibin, and from 1909 Aschbe and Hollosky in Munich. In St. Petersburg he illustrated many distinguished publications. Narbut became known as the most authoritative graphic artist in the capital. He was engaged in the designing of the Russian Pavillion at the International Exhibition of Printing in Leipzig (in 1914).

When the Ukrainian Central Rada was formed in Kiev, Narbut moved to Kiev in March, 1917, and devoted his talents to the service of the new Ukrainian State. He dedicated himself wholeheartedly and became the centrifugal force of almost every artistic initiative. Narbut was active in various commissions — regarding the national emblem, currency and state papers, memorial projects (particularly in honor of T. Shevchenko), but most of his inventiveness went into the organization and career at the Academy of Arts. The years 1917 to 1920 were his most productive years, his triumphant period. His versatile work in book

art gave the Ukrainian publication a modern and yet, essentially, a Ukrainian form. He also became the reformer of the Ukrainian script which came to be known as the "narbutivka".

The heights of Narbut's achievements in graphic arts is his "Ukrainian alphabet" and works in memorial graphic arts — documents, diplomas, certificates, etc., and projects on Ukrainian currency (karbovanets, hryven), and post stamps. These projects, which are distinguished by their composition and technical mastery, show an original style, based on motifs from Kozak Baroque. These are artistic masterpieces which can compete with the works of world graphic artists. Narbut had very many followers and his creative genius has never been forgotten in the circles of Ukrainian art.

Many other artists were involved in projects of currency and state papers of the Ukrainian National Republic. Mention must be made of I. Mozalevsky (born 1890), and M. Kyrnarsky (1893-1941), a pupil of Narbut. Although the period of the Ukrainian State was short-lived, it was a brilliant one. It showed that Ukrainian artists in the atmosphere of their own state and full-fledged freedom of artistic creativity are capable of attaining the summits.

XII. BETWEEN TWO WORLD WARS

Following the downfall of the Ukrainian National Republic, Ukraine was dismembered between occupants. This should have led to the complete downfall of Ukrainian art. This did not occur, however, for some of the Ukrainian artists defended the specificity of their native art against the invasion of the Russian Bolshevik occupant in the fictitious "Ukrainian Soviet Socialist Republic". Others fled to Western Ukrainian lands, which were under Polish rule, and still others immigrated to Czechoslovakia, Austria, Germany, France, and other countries.

From 1919 to 1939 Ukrainian art life centred chiefly around Lviv.

In Lviv, in 1922, the Society of the Activists of Ukrainian Art was formed. It united Ukrainian artists from Halychyna and from the central-eastern lands. It held such

prominent members as P. Kholodny, S. Tymoshenko, V. Kryzhanivsky and others. This Society arranged a number of exhibits in Lviv that elicited a favorable response from the public and critics.

Architecture in the Western lands of Ukraine was quite impoverished because of the unfavorable political and financial conditions. O. Lushnytsky accomplished two albums of projects "Vidbudova sela" ("The Restoration of the Village") and "Halychyna XVI-XVII c." Roman Hrytsay (born 1887) and Yevhen Nahirny accomplished a series of church projects in Halychyna with a remarkable sensitivity of styles. Serhiy Tymoshenko (1878-1950), an eminent architect, accomplished a number of church projects in Lviv (Klepariv, Levandivka), in Drohobych, Luts'k, and other places. A gigantic project by S. Tymoshenko is the nine-domed church Liberation of Ukraine (for 3,500 people) which was to be realized in the future Ukrainian State.

S. Tymoshenko was also a professor of architecture at the Agricultural Academy in Podebrady. At this time his textbook on building materials was published. In 1946 he settled in the United States. S. Tymoshenko's church projects are based mainly on the stone architecture of Kozak Baroque.

In this period a very strong talent emerged in Volodymyr Sichynsky (1894-1962) as an architect, graphic artist, and art scholar. He was born in Kamyanets Podillya to the family of the archpriest Yukhyma, well-known historian and archaeologist. From 1912 to 1917 he studied at the Institute of Civil Engineering in St. Petersburg, then completed his studies at the University of Prague.

During the time of the Ukrainian National Republic he was the director of the Building Department in Podillya and participated in the founding of the Architectural Institute in Kiev. V. Sichynsky accomplished many projects in Western Ukraine, such as the church memorial in honor of M. Shashkevych in Pidlyssya, the church of M. Terletsky's foundation, the wooden church in Komyrny, Boykiv region, and particularly the monastery church of the Holy Spirit in Mykhaylivka, Pryashiv region (for 2,000 people) which in size surpasses St. George's Cathedral in Lviv. In this building V. Sichynsky was successful in incorporating

traditions of the old princely era (11-13 centuries) achieving a modern structure to accommodate contemporary needs.

The architects in Halychyna and Volynya were Lev Levynsky, Oleksander Pezhansky, Artem Korniychuk, Lev Maslov, and others.

Ukrainian sculpture, especially monumental, in Western Ukraine and in emigration, did not reveal itself more fully. Nevertheless, its high quality contributed much to the treasury of Ukrainian art. In the 1930's new talents had come to the fore. Among these was Andriy Koverko (1894-1967). He was born in Lviv, studied first at the O. Novakivsky School of Art, and then completed industrial arts in Lviv. He emerged mainly as a master of wood sculpture. In the 1930's he carved an iconostasis for the chapel of the Ukrainian Theological Academy in Lviv; this, with the icons of P. Kholodny, formed a beautiful synthesis of Ukrainian art. A. Koverko carved many projects for the churches in Halychyna, all are highly artistic. As a monumentalist, A. Koverko became known for his memorials to Metropolitan Andrew, I. Franko, and T. Shevchenko. As a studio sculptor he became known for his figures of the Saints George and Methodius and the busts of M. Vorony, I. Trush, and others.

In the Ukrainian sculpture of the 1930's an extraordinary talent appeared in Serhiy Lytvynenko (1899-1964). He was born in Poltava, completed the Cracow Academy of Art with eight rewards, and continued his studies in Paris. In 1929 he had already become known as the author of the memorial to the Ukrainian soldiers in Dombie, and in 1931 as the author of the memorial project to the fallen near Bazar. After settling in Lviv, S. Lytvynenko worked intensely and won acclaim for his memorial to I. Franko at the Lychakivsky cemetery which was unveiled in 1933; it portrays a dynamic figure of a stone mason (personifying Franko) upon a granite base.

From 1936 to 1939 Lytvynenko produced a series of memorials, in honor of — the fallen Ukrainian soldiers in Ravi Ruski and in Yavoriv, Metropolitan Andrew (for the National Museum in Lviv), Volodymyr Velyky (for St. George's Cathedral), artist M. Bentsal in Kolomyia, and poet V. Pachovsky in Lviv. He also created a series of sym-

bolic compositions as "Upered" ("Forward"), "Zryv" ("Up-rising"), "Kryk" ("Screams"), "Probudzhennya" ("The Awakening"), and the genre compositions "Kermanych" ("The Helmsman"), "Pobratymy" ("Friends") "Kuli" ("Bullets"), and the like. The best of his busts are "T. Shevchenko", "O. Karpenko", and especially "Mazeppa" which was nominated as the best work at the art exhibition in Paris (1930).

S. Lytvynenko's works are marked by expression and synthesis. Foreign critics have noted that his creativity "emerges from Rodin's Impressionism and is directed toward Neoclassical monumentalism".

About his further creative career mention is made in subsequent chapters.

Oksana Lyaturynsky (1902-1970) made a valuable contribution to Ukrainian sculpture. She was born in Volynya, studied sculpture at the Ukrainian Plastic Studio in Prague and then completed the Post-Secondary School of Applied Arts. Many memorials were erected after her projects, to — Y. Konovalets in Rotterdam, Prof. Kobyzky in Olshany, "For the Fallen" in Pardubytzi, and A. Zhyvotkiv in Aschaffenburg. She created a series of originally stylized busts, acts, and genre statuettes, and many folk ornaments and items for the Museum VBU in Prague. Unfortunately, they were all lost without a trace during the Second World War. In Cracow she worked in the field of religious bas-reliefs ("Madonna"), "Maty" ("Mother"), and the busts of "Olha Kobylansky", "Lesya Ukrainka", "Natalya Mil-yanivny (1896-1942)".

In Prague, K. Stakhovsky emerged as an excellent animal sculptor ("Rhinoceros" and "Oriental Bull"). Fedir Yemets (born 1894) became known in Berlin. He brilliantly completed the Berlin Academy and became an assistant, and then Professor and technical specialist in bronze casting. His works "Maty" ("Mother"), "Otaman pry skoni" ("The Dying Otaman"), "Tanets" ("The Dance"), "Kupil" ("The Bath"), etc., have Gothic features and remind one of the sculpture of the archaic period. In this period painting was the most flowing branch of art, especially in Lviv. The most distinguished painter of the time was O. Novakivsky. During this period he enriched Ukrainian art with over 70 works, in particular with compositional portraits,

as "Oleksander Barvinsky", "Dmytro Levytsky", "Svyatoslav", "Yaroslav Mudry", "Yaroslav Osmomysl". His best works are "Dzvinok" ("The Bell") and "Dovbush". They are characterized with a powerful expression and an unequalled symphony of color. A special service was rendered by O. Novakivsky through his art school which he led for many years (until his death in 1935). It brought forth over twenty talented students who gained fame and acquired an important position in Ukrainian art.

In religious painting Petro Kholodny was the most discernible. He is especially noted for his famous stained glass windows for the Church of the Assumption in Lviv — "Sv. Volodymyr Velyky" ("St. Volodymyr Velyky"), "Pokrova Bozhoyi Materi" ("Mother of God — the Protectress"), "Pochesni Dobrodiyi Tserkvy" ("Honorable Church Benefactors"), with the portrayal of hetmans and Ukrainian dignitaries of the seventeenth and eighteenth centuries. He also created a cycle of compositions "Khresny shlyakh Isusa Khrysta" ("The Road to Calvary") for the mural of the Chapel of Three Saints. P. Kholodny created genuine masterpieces for the chapel at the Theological Academy. He also composed a series of historical paintings, portraits, and works in graphic arts.

Mykhaylo Osinchuk (1890-1969) was also well known for his religious paintings. He specialized in monumental painting at the Cracow Academy. He worked successfully at rejuvenating the old Ukrainian style in church murals. From 1927 to 1939 M. Osinchuk painted many churches in Halychyna and many icons for iconostases. Osinchuk's style is especially reflected in "Spasytel" ("The Savior"), and "Bozha Maty" ("The Mother of God") and in his woodcut technique: "St. Eustachius-Hunter", "St. George", and others.

M. Osinchuk continued his creativity in the United States and in Canada.

Damyhan Hornyatkevych (1892-1902) appeared as an outstanding monumentalist. He completed the Cracow Academy and continued his studies in Munich and Dresden. He also studied art history. D. Hornyatkevych painted several churches in Halychyna (in Uhniv, Nastasiv, Nemyriv, etc.) where he incorporated folk motifs into the orna-

mentation. It must be emphasized that D. Hornyatkevych is a most refined scholar of styles.

Yulian Butsmanyuk (1885-1967) (Julian Butsmaniuk) was another painter who emerged in the church art of Halychyna. He was particularly known for his work on the church of the Basilian Fathers in Zhovkvi. His work also appeared in Canada where he eventually settled.

Mykola Anastazyevsky (1891-1974) also became known in this period. He was born in Podillya, completed the Cracow Academy and the Institute of Handicrafts in Warsaw. His works "Divchyna" ("The Girl"), "Shkolyaryk" ("The School boy"), "Spomyn" ("A Memory"), etc., are basically Realistic with Impressionist tones. Yulian Kraykivsky (1892-1975) was another talented artist. He completed the Academy of Arts in Vienna and became known as the author of numerous works, the most important of which are "Pastukhy pry vatri" ("Shepherds by the Fireside"), "Pokhid Natsiyi" ("The Campaign of the Nation"), "Pokhid Bohdana Khmelnytskoho" ("Bohdan Khmelnytsky's Campaign"), "Karpatska Ukrayina" ("Carpathian Ukraine"), the portrait of V. Stefanyk and cycle of illustrations to T. Shevchenko's poem "Haydamaky" ("The Haydamaks"). Y. Kravivsky created a series of paintings outside the borders of Ukraine, including Canada, where he died.

A number of members of the former Press Quarters USS became notable artists. The oldest of them, O. Kurylas, painted valuable pictures of the Hutsul region, as "Hutsul-ska para" ("Hutsul Pair"), "Hutsulka na tli hir" ("Hutsul Woman against the Mountains"), "Tantsi" ("Dances"), "Na Hutsulshchyni" ("In the Hutsul Region"), and the like, and also a cycle of landscapes. Besides this he enriched children's publications with his illustrations.

Osyp Sorokhtey (1889-1941) produced a number of portraits, landscapes, and still life paintings. While still in the Press Quarters of the USS, Sorokhtey illustrated the USS publication "Samokhotnyk" ("The Volunteer"), and later A. Lototsky's "Pryhody Tsyapky-Skoropada" ("The Adventures of Tsyapka-Skoropad"). He acquired acclaim as an excellent caricaturist.

Ivan Ivanets (1893-1945) illustrated Striltsi songs, as "Hey, vydno selo" ("The Village"), "Noktyurn" ("Noc-

turne"), etc. From 1920 to 1927 he studied at the Ukrainian Plastic Studio in Prague. He was an excellent artist in ink drawing; he produced a cycle of battle drawings on themes from the Ukrainian Independence Movement. The most valuable is "Kinnota UHA v pokhodi na Odesu" ("The Cavalry of the UHA in Campaign on Odessa"), "Artyleriya" ("Artillery"), and "Pokhid Ihorya" ("Thor's Campaign"). The most important of his genre works are "Molotba" ("Threshing"), "Na poli" ("In the Field"), "Za pluhom" ("Behind the Plow"), "U Khati" ("In the House"), and others.

Lev Gets (1896-1971) one of the youngest members of this group, illustrated beautifully the "Antolohiya striletskoyi tvorchosti" ("The Anthology of the Works of the Striltsi") and a cycle of postcards on themes from the horrors of war. These are reminiscent of the tragic masterpieces of F. Goya. After the war Gets completed the Cracow Academy and emerged as a great master of drawing. He worked also in various branches of graphic arts. Gets' works are marked with symbolism and mysticism. After the Second World War, Gets became a professor at the Cracow Academy of Arts; he died in Cracow.

At this time Ukrainian Art was vastly enriched also by female artists. Besides Olena Kulchytsky, who was the most prolific, special attention was given to the works of Yaroslava Muzyka (1896-1973) who was a specialist in Byzantine techniques. She studied Byzantine iconography and restoration under Prof. I. Hrabar in Moscow. From 1935 she studied in Paris under the direction of the famous André Lhote. This artist produced her own artistic language mainly from the basis of the ancient iconographic traditions. She manifested herself in various techniques in art, tempera, gouache, pastel, glass painting, enamel, batik, leather crafts, tapestries, and even in metal carving. Particularly of high quality are her works "Knyahynya Olha" ("Princess Olha"), "Anna Yaroslavna", "Hutsul z lyulkoyu" ("Hutsul with a Pipe"), etc. Of her mosaic the best is "Zustrich Dovbusha z Dzvinkoyu" ("The Meeting of Dovbush and Dzvinka"), and in enamel work "Narodni povirya" ("Popular Beliefs").

Mykhaylyna Stefanovych-Olshansky (born 1895) attained her art education under P. Kholodny and in Paris.

Her style is based on the acquisitions of the old princely era. Very valuable are her works "Knyahynya Yaroslavna" ("Princess Yaroslavna"), "Bondarivna" ("The Cooper's Daughter"), "Pisnya pro chayku" ("Song about the Seagull"), "Syreny" ("Sirens"), "Salomeya" ("Salome"), "Obloha zamku lyubovy" ("The Siege of the Fortress of Love"), and of her graphic arts "Khid Bohorodytsi po mukam" ("Walk of Mother of God Through Sufferings"). S. Olshanska is a purely Ukrainian artist.

Maria Dolnytsky-Nedbal (1895-1974) was distinguished in the field of enamel. She was born in Lviv but lived her life in Vienna. She studied at the Industrial Arts School for seven years and completed her studies with the highest award. At first she was a portraitist in the fields of water color and pastel, but from 1925 she devoted herself entirely to enamel. Having studied various types of enamel techniques — from ancient Egypt, through the Trypillian and Graeco-Roman culture, to the old princely — Ukrainian culture — M. Dolnytsky attained the heights of mastery and even made a series of inventions in the techniques of enamel works. Her religious works are "Madonna", "Pokrova" ("St. Mary the Protectress"), and scenes from the life of Christ. Her works on ancient mythology and on Hutsul themes have a particular artistic significance not only for Ukrainian art but for that of Western Europe as well; thus her works are a unique phenomenon.

This particular period saw the flourishing of Ukrainian graphic arts. Its coryphaei were Mykola Butovych and Pavlo Kozhun, both were officers in the Army of the Ukrainian National Republic.

Mykola Butovych (1895-1961), of Kozak ancestry, was born in the Poltava region and was reared and spiritually moulded in the native region of N. Gogol. He had a natural "Gogol" humor and utilized it remarkably in his creative works. He studied art in the Post-Secondary School of Industrial Arts in Prague and then in the Academy of Arts which he completed in 1926. He continued studies at the Academy of Graphic Arts in Leipzig under the famous Tittmann. At this time he received numerous awards for his work. Butovych revealed himself as an original stylist already in his work on the early covers of the publications "Ratay" ("Peasant") and "Vivat Akademiya!" ("Long Live

the Academy!"). Further along in his works a spirit of Constructivism emerged. In 1924 he became famous in Western European countries for his series of woodcuts "Ukrayynski dukhy" ("Ukrainian Spirits") which, with their unusual thematics, amazing expression, and original graphic interpretation, elicited a sensational response. During his education in Paris, Butovych studied various modern styles and trends in detail adapting all that was constructive in forming his own original style.

The thematics of M. Butovych's work are primarily folklore, demonology, folktales, carols, and the like. They pulsate with Ukrainian elements, scope, dynamic, and a Homeric Kozak humor. The works that speak eloquently of this are "Eney, Dydoni y muzyka" ("Aeneas, Dido, and Music"), and "Eney hulyaye" ("Aeneas dances"); from demonology "Polyovyk" ("The Field Spirit"), "Lisovyk" ("The Forest Spirit") "Vodyanyk" ("The Water Spirit"); puppets for "Ukrayynsky vertep" ("The Ukrainian Puppet Theatre") — "Muzhyk — Klym" ("Peasant Clem"), "Tsyhan" ("The Gypsy"), "Zhyd" ("The Jew"), and grotesques "Kozak-Mamay" and "Pasichnyk" ("The Bee-Keeper"). M. Butovych produced a wealth of illustrations, book covers, ex libris, monograms, advertisements, and even projects in tapestry, furniture, porcelain design, costumes, etc. He also formed a bank note (5 hryven) for Carpathian Ukraine. M. Butovych is a unique and original figure on the background of Ukrainian and world art.

Pavlo Kovzhun (1896-1939) clearly stamped Ukrainian graphic arts and book finishing "with the seal of his own spirit". He was born in Volynya and studied for some time in the Drawing School in Kiev. His talent was illuminated when he was eighteen, when critics compared his works to those of the English artist Whistler. During the time of the Ukrainian National Republic, P. Kovzhun worked in the Army-History Department of the Army General Staff at the Ministry of Finance for Provisions of State Documents. He was the editor of the newspaper "Volya" ("Freedom") and an organizer of the publication "Grunt" ("Land"). As a member of the Army of the Ukrainian National Republic he was interned by the Poles. Having fled from the camp of the interned, he settled first

in Stanislaviv and then in Lviv where he widely expanded his work in the field of graphic arts.

His works, particularly at the exhibition "Nova ukrayinska knyha" ("The New Ukrainian Book") in 1923, impressed the public and critics with their new, therefore inconceivable revolutionary spirit. Kovzhun's talent grew like lightning, not in years, but in months. He awakened a genuine amazement with his original stylization, inventiveness, and remarkable routine in the book covers to I. Franko's works: "Iz dnev zhurby" ("From the Days of Sorrow"), "Zivvayale lystya" ("Withered Leaves"), "Panski zharty" ("Landlord's Jokes"), "Boryslav smiyetsya" ("Boryslav Is Laughing"), "Velyky shum" ("The Great Up-roar"), "Kazky" ("Tales"), and others. These were followed by the book covers for "Zoloti vorota" ("Golden Gates") and "Sonyashny promin" ("Sun's Ray") by B. Hrinchenko, and "Poeziyi" ("Poems") by O. Oles, the designing of calendars, beautiful ex libris, logos, placards, and the like. With extraordinary ease P. Kovzhun combined Ukrainian Baroque with Expressionism and even Futurism; this resulted in a specific "kovzhunivsky" style, modern and, at the same time, purely Ukrainian.

A separate and independent place was held by the engraving artist Vasyl Masyutyn (1884-1955), a kozak ancestor from the Chernihiv region. He completed his studies in Moscow, became distinguished by his tremendous success in the engraving arts and as a professor of the Moscow Teaching Institute he taught many talented students including the Ukrainian artists O. Kravchenko and O. Usachov. He went abroad as a "Russian artist", but the spirit of the exhibition of Ukrainian graphic arts in Berlin in 1923, which was organized by the Ukrainian Scientific Institute, brought Masyutyn back to his native roots. He became a sincere Ukrainian patriot and dedicated his engraving skills solely to Ukraine. He composed a cycle of copper engravings and eau fortes of princes, hetmans, and cultural leaders. The most notable of these are "Bohdan Khmelnytsky", "Ivan Mazepa" (two variants), "Pylyp Orlyk", "Symon Petlyura", "Pavlo Skoropadsky", "Avtoportret" ("Selfportrait"), and others. The work of B. Masyutyn is a giant achievement for Ukrainian graphic arts.

Some notable Ukrainian graphic and engraving artists worked in Prague centering around the Ukrainian Plastic Studio. One of these was Ivan Kulets (1880- ?) a professor at this Studio and a very skillful drawing artist. Another was the architect Volodymyr Sichynsky, an erudite in drawing. Especially valuable is his artistic finishing of the publications "Nova Ukrayina" ("New Ukraine") and the trilogy "Mazepa" by B. Lepky, and others. Of special value also is the artistic finishing of his own works, as "Istoriya vsesvitnyoho mystetstva" ("The History of Universal Art"), the album "Styli" ("Styles"), "Ukrayinske uzhytkove mystetstvo" ("Ukrainian Applied Arts"), "Derevyani dzvinytsi i tserkvy Halytskoyi Ukrayiny" ("Wooden Belfries and Churches in Halychyna"), "Architektura v starodrukakh" ("Archival Architecture"), and many others that are characterized by a Renaissance ease and Baroque abundance.

A special talent in graphic arts was Robert Lisovsky (born 1893) of the Katerynoslav region. First he studied at the Ceramic Arts School in Myrhorod, then in the Drawing School in Kiev, and finally at the Academy of Arts in Kiev in the studios of Y. Narbut and M. Boychuk. Abroad, he completed the Berlin Academy and later became a professor of Graphic Arts at the Ukrainian Plastic Studio in Prague. He became known, primarily, as a master of book art, as M. Chyrsky's "Emali" ("Enamels"), O. Olzhych's "Vezhi" ("Towers"), etc. He also created his own script. R. Lisovsky is the author of the nationalistic trident with sword.

The Ukrainian emigration in Prague produced two powerful talents — V. Kasiyan and V. Tsymbal. Vasyl Kasiyan (1896-1976) of Pokuttya (Mykulyntsi village, Snyatyn county) studied engraving arts at the Prague Academy under the famous M. Svabinsky. His early works of woodcuts, eau fortes and lithographs already revealed his rare type of talent: "V shukanni zarobitku" ("In Search of Work"), "Robitnycha simya" ("Working Family"), "Bezdomni" ("Homeless"), "Vidpochynok" ("Rest"), "Strayk" ("Strike"), etc., the portrait of I. Franko, and also a cycle of woodcut illustrations to V. Stefanyk's "Klenovi lystky" ("Maple Leaves"). In 1927 V. Kasiyan settled

in the Ukrainian SSR and began a new period of creativity which was greatly limited by the government.

His younger contemporary Viktor Tsymbal (1901-1968), Shevchenko's countryman, was born in Zvenyhorod in the Kiev region. He was a former soldier of the Army of the UNR. He studied at the Ukrainian Plastic Studio and completed the Post-Secondary Industrial Arts School in Prague. He won the competition held on the graphic portrait of the Czech historian Palasky. Hundreds of famous Czech graphic artists had entered this competition. At this time V. Tsymbal created many woodcuts, eau fortes and aquatints, all characterized by a most refined precision. V. Tsymbal also illustrated many publications. In 1928 he settled in Argentina and soon became one of the leading artists of Latin America.

The Art School of O. Novakivsky in Lviv produced a whole row of artists many of whom hold prominent positions in Ukrainian art.

Hryhor Smolsky (born 1893) continued his education in Paris; he became known as the author of the works "Ostanni UHA" ("The Last of the UHA"), "Dovbush", and "Hen. M. Tarnavsky" ("Gen. M. Tarnavsky"), and paintings from Hutsul thematics.

Vasyl Dyadynuk (1900-1945) also studied at the Conservatory of Art and Industry in Paris and worked in fields of techniques of painting and graphic arts. Dyadynuk's works consist of various styles, from Byzantine to Realism. The most important of his works are: the album "Volodari Ukrayiny knyazhoyi doby" ("The Rulers of Ukraine in the Princely Era"), portraits of the hetmans Khmelnytsky and Mazepa, and others.

Edvard Kozak (Eko) (born 1902) is a unique phenomenon on the back-ground of Ukrainian art of Western Ukraine. He was born in the Stry region. He was a student of the O. Novakivsky Art School for a while, but it is his talent and his persistent work that brought him his tremendous success. He became extremely popular with his superb caricatures in the humoristic newspapers "Zyz", and "Kozmar" ("The Mosquito"). As a genuine psychologist, E. Kozak knows how to capture the psyche of a given individual and transmit it into a humorous perception, and also to compose congenial texts. He created a giant gallery of

caricatures on political and actual themes in "Halytskoyi volosty" ("The Halychyna District"). Eko also illustrated a number of publications for "Ukrayinska presa" ("The Ukrainian Press") in Lviv and the children's publications "Svit dytyny" ("Child's World"), "Dzvinochok" ("The Little Bell"), "Yuni druzi" ("Young Friends"), and others. Eko is an extraordinary caricaturist, perhaps even of world acclaim.

Mykhaylo Moroz (born 1904), a favored student of O. Novakivsky, is one of the most noteworthy Ukrainian painters. M. Moroz broadened his education in Paris. He gained particular attention by his landscapes, which are saturated with a wealth of color and a deep sensitivity. The nature of the Carpathian mountain region, especially that of Kosmach, captivated Moroz, thus he created the valuable paintings: "Hutsulski orly" ("Hutsul Eagles"), "Dovbushivski zvory" ("Dovbush Hills"), "K o s m a c h", "Hutsulka Paraska", "Hutsulske vesillya" ("A Hutsul Wedding"), etc.

This painter's scale of colors is unusually rich; every landscape is a colorful poem. Moroz continues his creative work in the USA where he settled after the war.

One of the foremost positions in art in Western Ukraine was held by Svyatoslav Hordynsky, also from the Novakivsky school. He was born in Kolomyia in 1906. From 1929 he studied at the Academy of Julien and F. Leger in Paris. In Lviv, S. Hordynsky became widely known as a painter and graphic artist, particularly in book art. Having a feeling for the old Ukrainian art traditions, and having studied modern styles, he is able to combine the elements of various epochs and to combine these further with elements of folk art, thus forming his own style. These characteristics come clearly to the fore in his publications: "Arkhitektura mista Bardiyeva" ("Architecture of Bardiyev") by V. Sichynsky, "Shestykrylets" ("Six-winged") by K. Hrynevych, in his oil portrait "Avtoportret" ("Selfportrait"), and others, in his architectural landscapes and still life paintings "Notr Dam u Paryzhi" ("The Notre Dame in Paris"), "Katedra v Konstantsi" ("The Cathedral in Constance"), "Sv. Yur u Lvovi" ("St. George in Lviv"), and also in his gouache works, as the cycle "Narodnya nosha" ("National Dress").

S. Hordynsky, an equipoised talent, is well-known as a poet, art scholar, and literary critic.

In that same period a deep imprint was made by the painter Volodymyr Lasovsky (1907-1975) of Podillya. Having completed the Novakivsky School, he continued his studies, from 1933, at the Academy of Grande Chaumiere and with the Cubist F. Leger in Paris. Having combined the art acquisitions of former epochs with modern trends, Lasovsky created the first synthesis — his own original Expressionism, his own original language of art. His most valuable works are: "Portret Druzhyny" ("Wife's Portrait"), "Poet B. I. Antonych", "Zhinka z rudym volosyamy" (Red-haired Woman), "Robitnyky" ("Workers"), "Ranok" ("Morning") and a cycle of figurative compositions and landscapes. B. Lasovsky was an artist of exceptional culture; he was a theoretician and deep analyst of Ukrainian and world art, as evident by his numerous invaluable articles.

Of the students of the Novakivsky School that became noteworthy in Lviv were: Volodymyr Ivanyuk (1905-1943) an excellent monumentalist and portraitist; Stepan Lutsyk (1906-1963) of Lviv who studied also in Paris and created in the spirit of his original Impressionism. Especially notable are his "Sv. Yur u Lvovi" ("St. George in Lviv"), "Tserkva na Hutsulshchyni" ("Church in the Hutsul Region"), "Krayevyd z Delyatyna" ("View from Delyatyn"), "Hutsul", and others. Antin Malutsa (1908-1970) was noted primarily for his drawings in pencil and for various branches in engraving arts techniques. His best works are "Banduryst" and "Zhinochy portret" ("Portrait of a woman"), and a cycle of architectural landscapes, especially "Tserkva Sv. Mykolaya u Lvovi" (St. Nicholas Church in Lviv), "Tserkva v Karpatakh" ("Church in the Carpathians"), "Stary tsvyntar" ("Old Cemetery"), and others.

Roman Chorniy (1908- ?) became known for his caricatures, book art, and advertisements. He died in the dungeons of the NKVD, probably in 1939.

The youngest student of the Novakivsky School was Ivanna Nyzhnyk-Vynnykiv. She was born in Lviv in 1912. Her distinguished achievements are "Mytrat O. Bazyuk" ("Archpriest O. Bazyuk"), "Pani Rudakevych" ("Mrs. Rudakevych"), "Avtoportret" ("Selfportrait"), and others.

She also composed a series of landscapes and still life paintings in her own original Impressionism. She continued her creative work as a displaced person in France.

Mention must be made of Volodymyr Hawrylyuk (born 1904) also of this school and the Cracow Academy. He displayed great talent in painting, having created his own independent "painting language". He produced many compositions and portraits, and had very broad creative horizons. Unfortunately he abandoned art and has dedicated himself to poetry. However, he is a prominent poet as well.

At the end of the 1920's Ukrainian artists were faced with the question — whether to put Ukrainian content into new forms or whether to put a new content into old forms. This problem was solved by a new organization *Asotsiyatsiya Nezalezhnykh Ukrayinskykh Mystsiv* (ANUM) (Association of Independent Ukrainian Artists) in Lviv, in 1931. Its founders were Pavlo Kozhun, Mykhaylo Osinchuk, and Svyatoslav Hordynsky. The ANUM was soon joined by V. Sichynsky, Y. Muzyka, I. Ivanets, and others, including younger artists. The objective of ANUM was to unite all Ukrainian artists in Ukraine and abroad whatever their style and trend. During its existence (1931 to 1939) ANUM was unusually active. It organized over ten collective and individual exhibitions in Lviv. At the first exhibition already (1931) not only Ukrainian local and emigre artists participated but also 22 non-Ukrainian artists of European and world fame, as: Picasso, Chagall, Severini, Derain, Dufy, and others. ANUM published a periodical "Mystetstvo" ("Art") and a few monographs, beautifully finished, with Ukrainian and French texts. ANUM brilliantly led the confrontation of Ukrainian art and the art of Western Europe.

In 1932 another art organization (RUB) was formed. The founders were former students of O. Novakivsky. This organization published an almanac "Karby" ("Scores") and arranged a few exhibitions. Another organization UTPM defended old art traditions.

In the 1930's a few Ukrainian artists studied at the Cracow Academy and other art schools. Some of the notable painters among these were: O. Kasarab, M. Kmit, B. Stebelsky, M. Harasovsky, Y. Kulchytsky, M. Levytsky, and

M. Bilynsky. Among the sculptors were: H. Kruk, M. Cheshnyovsky, M. Novytsky, and others. They founded the association "Zarevo" and organized exhibitions of their works, mostly in Lviv.

Ukrainian art was greatly endowed by the group of artists who studied at the Warsaw Academy and at the Industrial Arts schools in this city between the two world wars. Some of them achieved notable artistic heights still in Warsaw, others — in later years. Petro Mehyk took the leading place among these. He was born in 1899 in Vashkivtsi, Bukovyna. From 1921 to 1930 he studied at the Academy in the departments of monumental and decorative painting, and interior architecture. He completed his studies with a Teacher's Diploma in art for high schools and professional schools. He taught at carpentry-building and gilding-engraving schools. He eventually became an assistant-illustrator at the Medical Department of the University of Warsaw and a member of the Program Commission of professional schools and, finally, superintendent of technical schools.

Petro Mehyk was the founder of the Warsaw art society "Spokiy". His numerous works — portraits, compositions, landscapes and still life paintings — are characterized by a masterful drawing, original coloring, and a genuinely Ukrainian art language. Petro Mehyk is a completely original artist, as is evident in his "Verby" ("Willows"), "Divchyna" ("Girl"), "Krayevyd z Karpats" ("Carpathian Scene"), "Stary khrest" ("Old Cross"), and cycle of still life. P. Mehyk eventually became well-known in Philadelphia, U.S.A.

Petro Kholodny (Jr.) was also an outstanding figure in Warsaw. He was born in 1902 in Kiev in the family of the famous P. I. Kholodny. He received his elementary education from his father, later he studied at the Ukrainian Plastic Studio in Prague, and then completed his studies at the Warsaw Academy. He is the author of many works, in painting and graphic arts, with genuinely Ukrainian characteristics, as in the paintings with religious themes "Blahovishchennya" ("The Annunciation"), "Bozha Maty" ("Mother of God"), and others. Kholodny created a synthesis of the modern and antiquity in iconography. His works are deeply inspired and marked with a refinement

of culture. Kholodny is particularly well-known in graphic arts, especially in book art; he has enriched our publications with his original illustrations, including children's editions in the U.S.A.

In this same period the powerful talent Nil Khasevych emerged. He was born in 1905 in Kostopil region in Volynya. He specialized in woodcuts at the Warsaw Academy completing his studies with brilliant success.

In woodcut mastery Khasevych has no rival. He received first prize at the International Exhibition, 1936-1937, for his *ex libris* works. In 1939 a monograph was published (under the initiative of "Spokiy" in Warsaw) about Nil Khasevych's *ex libris* works. He accomplished a series of honorary documents (for Metropolitan Andrew, Prof. D. Antonovych, and others) which distinguished themselves firstly with their beautiful script.

During the German occupation Khasevych lived in his native village Dyuksenya. When the Germans burned this village (in 1943) Khasevych joined the Ukrainian Insurgent Army and there fought the occupants with his art. He died in the bunkers of the Insurgent Army, probably in 1952.

Others that studied at the Warsaw Academy at this time were P. Andrusiv, V. Balyas, T. Kuzmovych, O. Shatkivsky, I. Keyvan, and the younger Y. Havran, Y. Hnizdovsky, B. Domanyk, and others. Most of these were affiliated with the association "Spokiy" which was founded in 1927 by P. Mehyk in cooperation with Andrusiv, Vaskivsky, Pobulavtsya, Marynyakiv, and Khasevych. The group was active until 1939 under the direction of P. Mehyk. During its existence it organized 13 exhibitions in Warsaw and in Volynya.

For some time the Group of Young ANUM was also active. Y. Havran was its ideologist.

In Bukovyna between the wars Ukrainian art was very much impoverished because of the cruel Roumanian occupation. M. Ivasyuk managed to accomplish a series of portraits, including that of Metropolitan Repta, Yasin-Yasinet-sky, and others. In 1925 he went to the Ukrainian SSR and assumed a professorial post at the Kiev Art Institute. Unfortunately the occupants viewed his work as subversive and the artist died in grief in 1930.

Two of M. Ivasyuk's students emerged in Bukovyna, K. Dzyerzhik, the author of a series of portraits and landscapes, and I. Vydynivsky, the author of portraits, landscapes, church icons, and illustrator of O. Kobylansky's works: "U nedilyu rano zillya kopala" ("On Sunday Morning She Picked Herbs"), "Ale Hospod movchyt" ("The Lord is Silent"), and others.

In this period the biggest impact in Bukovyna was made by Yevseyi Lipetsky (1889-1970), born in Verbiivtsi near Zastavna. He studied painting and the technique of restoration and conservation of paintings at the Royal Academy in Munich. During the First World War L. Lipetsky worked at the Army Geographical Institute in Vienna when he painted a series of portraits of the emperor's family. During the Roumanian occupation he had his own studio and school in Chernivtsi at which time he painted a number of portraits — of Count M. Vasylo and the Metropolitans Kotlyarchuk and Visarion, as well as portraits of Y. Fedkovych, O. Kobylanska, Lukiyan Kobylitsya — all in the spirit of the Munich school. After emigrating to Germany, Y. Lipetsky accomplished portraits of the composer I. Nedilsky, Dr. K. Kysilevsky, the singer K. Bukey, and others. All are characterized by a perfect drawing.

The Ukrainian Plastic Studio in Prague was very active between 1923 and 1945 with its branches of architecture, painting, and graphic arts. This school was on the level of European academies. It was led by such eminent figures as I. Kulets, D. Antonovych, S. Mako, K. Stakhovsky, S. Tymoshenko, V. Sichynsky, R. Lisovsky, I. Mirchuk, Y. Rusov, S. Litov, and F. Slyusarenko. This school saw many graduates who eventually attained dignified positions, some of them even acquired European fame.

The Paris group of artists made a great impact on Ukrainian art and helped its universal propagation. This group was composed of such artists as S. Levytsky, O. Hryshchenko, M. Andriyenko-Nechytaylo, M. Krychevsky, V. Perebynis, I. Babi, P. Omelchenko, S. Zarytsky, V. Khmeluk, later S. Borachok, L. Perfetsky, and many other artists who had studied in various academies and schools.

The most brilliant figure was Oleksa Hryshchenko (Gritchenko) (1883-1977) born in Krolevets in the Chernihiv region. He studied painting first at the Drawing

School in Kiev and completed his studies in Moscow. He broadened his studies mostly, however, through his travels, firstly in the southern part of Ukraine, particularly Crimea, and also the Caucasus. In 1911 he was in Paris where he became acquainted with modern trends, especially Impressionism and Cubism. In 1913-1914 he travelled through Italy visiting 28 art centres. At this time O. Gritchenko broke away from the Russian "peredvizhniki" and found his own independent path.

The revolution of 1917 found Gritchenko in Moscow. But although the Bolshevik government honored him with high posts as — professor of the Art School, member of the Committee for the preservation of historical treasures, and member of the Commission for the restoration of icons at the Kremlin, and others — these honors could in no way reconcile him with Bolshevism. In 1919 he travelled through Sevastopol to Istanbul where he lived until 1921. Here he produced unequalled art treasures, particularly urban works: St. Sophia, St. Irene Church, the mosques of Suleiman, Selim, Mehemet, Mendresse, Bayezid, and the walls of Theodosia, etc., in which he reveals himself as a remarkable aquarellist and master of colors.

In 1921 O. Gritchenko sojourned in Greece where he painted the ruins of Corinthe, Delphi, and Mistri. In 1922 he went to France where he participated in the exhibition of the Salon D'Automne in Paris. He sojourned in Spain, Portugal, Sweden, Denmark, and England where he painted seascapes. He exhibited his works in various countries, primarily at the Paris Salon d'Automne of which he was a permanent member from 1930.

Gritchenko composed over 3,000 paintings which met with colossal success at world exhibitions. He formed his own original style which entails notable characteristics of Expressionism. Some of his genuine masterpieces are: "Morske dno" ("Bottom of the Sea"), "Zakhid sontsya v porti" ("Sunset at a Port"), "Port Odierne", "Morska synyava" ("Sea Azure"), "More vesnoyu" ("The Sea in Spring"), "Mist u Toledo" ("Bridge in Toledo"), "Veselka" ("Rainbow"), "Hrudneva nich u Nyu-Yorku" ("December Night 7 in New York"), "Katedra de Luk" ("Cathedral de Luc"), "Turkenya v Sharfi" ("The Turkish Woman in Scarf"),

"*Moloda zhinka v turbani*" ("The Young Woman in a Turban"), "*Avtoportret*" ("Selfportrait"), and others.

Gritchenko captures his audience with a powerful colorful language. Life pulsates in his works, which are filled with joy and sunshine. As a notable memoirist, O. Gritchenko wrote a number of works, of which the most noteworthy are "*Moyi roky v Tsarhorodi*" ("My years in Tsarhrad") and "*Ukrayina moyikh blakytnykh dnvi*" ("Ukraine of My Azure Days") which appeared in Ukrainian and in French. Gritchenko belongs to the group of Ukrainian artists that have attained world fame.

Another artist of the Prague group that attained European fame was Mykola Krychevsky (1898-1961), the son of the famous Vasyl.

He acquired his elementary education from his father and then studied at the Academy of Arts in Kiev under the direction of his uncle Fedor, O. Murashka, Y. Narbut, and M. Boychuk. In 1919 he joined M. Sadovsky's Theatre in a tour of Europe and after the downfall of the Ukrainian National Republic he went to Prague and completed his studies at the Academy of Arts.

In Paris, where he eventually settled permanently, he acquired acclaim as a master painter of peaceful waters. His water colors of the Seine and Venice brought him particular success at exhibitions. They are distinguished by an unusual subtlety, softness and depth, as well as a superior artistic mastery. Among hundreds of his works the most characteristic are "*P a r y z h*" ("Paris"), "*Nad Senoyu*" ("Near the Seine"), "*Barzhi na Seni*" ("Barges on the Seine"), "*Venetsia*" ("Venice"), "*Ploshcha sv. Marka*" ("St. Mark's Square"), "*Kanal'ye Grande*" ("Grand Canal"), "*Lyaguny*" ("Lagoons"), "*Gondoli*" ("Gondolas") and the like. Of great value also are his woodcuts and drawings.

Vasyl Perebynis (1896-1966) was born in Volynya. He began his studies in Ukraine and completed them in Paris. Like almost every "Parisian" he underwent an evolution from Classicism and Realism to Cubism and Constructivism. Perebynis composed a series of portraits, landscapes, and still life paintings with an original interpretation of forms and colors. He became famous for his designs for the Odeon Theatre in Paris. Very original also are his costume projects for the theatre.

Petro Omelchenko (1894-1952) also emerged against the Paris back-ground. He studied the engraving and graphic arts at the Prague Academy and in 1929 began to work in Paris in various branches of art crafts — various tapestries, stained glass windows, furniture projects, and picture cutting on glass. The French critics valued his work very highly. His wife, Sophia Zarytsky, (born in Peremyshl) also completed her studies in Prague specializing in fresco painting. She created a cycle of frescoes on women's themes which are characterized particularly by their pleasant coloring. Noteworthy is her work "Madonna" with genuinely Ukrainian characteristics.

Severyn Borachok (1898-1975), of Terebovlya gained particular attention in Paris. He studied painting at the Cracow Academy. In 1924 he went to France where he became a favored student of Pierre Bonnard. At the Modern Art Exhibition in Montparnasse, he received first prize for his works from the hands of the world famous artists Bonnard and Dufy. Critics admired: "Splyacha zhinka" ("Sleepy Woman"), "Kompozytsia" ("Composition"), "Avtoportret" ("Self-portrait"), and others, which are characterized by a clearly marked style, a remarkable harmony of colors. S. Borachok had particular success at exhibitions in Paris and other capitals of Europe. His later works are real gems in regard to the aspect of color. These are: "Zhnyva" ("Harvest"), "U lisi" ("In the Woods"), "Sonyachna kupil" ("Sunny Bath"), "Ranok" ("Morning"), "Dnister bilya Horodnytsi" ("The Dniester near Horodnytsya"), "Hartsyuyuchi koni" ("Spirited Horses"), "Tuha" ("Sorrow"), "Probudzhennya" ("Awakening"), and others. S. Borachok died in the U.S.A.

Leonid Perfeky (1900-1977) was Borachok's contemporary who also studied at the Cracow Academy and broadened his education in Paris. He became a notable battle-scene painter with his compositions "Naskok mazepyntsi" ("The Mazepite Attack"), "Bateriya v nebezpetsi" ("Bateriya in Danger"), "Kruty", "Bazar", "Chorni Zaporozhtsi" ("Black Zaporozhians"), "Ostanni naboyi" ("The Last Charges"), "Kozaky nad Trapezuntom" ("The Kozaks near Trebizond"), and a cycle of battle-scene drawings. He painted "Marie de Luxemburg" in Paris and a portrait of the Sultan Ubangi-Shari. In Montreal, L. Perfeky painted the

Church of the Holy Spirit and the chapel at St. Joseph's Oratory. His works especially enriched Ukrainian battle-scene art.

The artists M. Hlushchenko, T. Babi, V. Khmelyuk, S. Hladky and others, also worked in Paris between the wars. After the Second World War, Paris was enriched with the younger generation of artists; some of these only studied there, while others settled in Paris permanently.

Mention must be made of Yuriy Kulchytsky, born in 1912 in the Drohobych region. From 1933 to 1938 he studied at the Cracow Academy specializing in graphic arts. He earned the fame of a remarkable graphic artist through his woodcuts: "Zaporozhets" ("The Zaporozhian"), "U Synopi" ("In Sinop"), "Luchnyky" ("Archers"), the cycle "Zaporizhzhya", "Pohonya" ("Pursuit"), and "Rozkurkuleni" ("De-kurkulized"). Very valuable also are his woodcut illustrations to K. Malysky's book of legends "Harfa Leyili" ("Leyilya's Harp"). Kulchytsky works closely with Ivanna Vynnykiv, they both run a ceramic shop in Mougins, in Provence.

Of the younger generation, Andriy Solohub is noteworthy. He studied in Vienna, Salzburg, and Paris. His talent came forth in portraits, landscapes and also in sculpture. Solohub operates with a limited color spectrum and his works are clearly marked by Modernism. His sculpture "Bull" contains features of archaism.

The works of Arystyd Vystra are landscapes and still life paintings with Abstract features.

Anatol Yablonsky (1912-1955) of Kiev worked in Paris for some time. He studied in Lviv and then in Paris. His composition "Knyazhi lovy" ("Princes' Hunts") is of merit.

Such artists as Myron Levytsky, Y. Hnizdovsky, Lyuboslav Hutsaluk, and others, broadened their art education in Paris and participated in art exhibitions there. Thus, Paris gave much to the creative growth of Ukrainian artists.

XIII. THE SECOND WORLD WAR AND REFUGEE PERIOD

The Second World War and primarily the Russian Bolshevik occupation of 1939 curbed the freedom of creativity

of the Ukrainian artists and the activities of ANUM and Western Ukraine. The new government placed the reins of propaganda and agitation of the Communist ideology upon the artist. The Union of Soviet Artists was formed with an organizational committee in Lviv which encompassed artists of various nationalities — Ukrainians, Poles, and Jews. Their first task was to paint giant portraits of the Soviet leaders and various propaganda slogans. An "army" of various amateurs and mercenary artists took to this task, thus the quality of art declined terribly.

Because of the need of "persuasive" devices for propaganda, the Bolshevik government turned particular attention to the senior authorities of Ukrainian art such as O. Kulchytsky, I. Trush, O. Kurylas, A. Manastyrsky, I. Ivanets, and others to participate in exhibitions, while the best artists from central and eastern Ukraine were sent to organize the Union. The exhibitions, which took place in Lviv, Stanislaviv and Kiev, displayed mostly the portraits of Lenin, Stalin, and other Soviet officials, and compositions on the theme of "the joyful and abundant life" of the USSR in the spirit of Realism, or inclinations toward Socialist Realism. Although this was a mockery of art, it did bring about something positive and very important — the artists from Central and eastern Ukraine, who were sent to Lviv, brought with them a solid knowledge of art and the artists of Western Ukraine quickly adapted their very imaginative element and broad creative span.

The vitality of Ukrainian art was indestructible. When (in the summer of 1941) the Russian hordes fled from Western Ukraine, due to pressure by the German Army, the Union of Ukrainian Fine Arts Artists was formed in Lviv (Spilka Ukrayinskykh Obrazotvorchykh Mystsiv) (S.U.O.M.). This Union united all Ukrainian artists, irrespective of style, and allowed them to compete in all aspects of creativity. I. Ivanets first headed the Union, then E. Kozak (Eko), until the end of the German occupation in 1944. Ukrainian artists began to spread their wings because the Germans did not interfere with their style of thematics. During this short period, the S.U.O.M. organized a few exhibitions in Lviv, among them the "Exhibit of the Four" (Novakivsky, Kholodny, Trush and Kovzhun) and the exhibition to commemorate the 25 years of the Academy of

Arts in Kiev. The members of S.U.O.M. displayed their artistic accomplishments amongst themselves and before a foreign public, and reared young Ukrainian artists who were studying at the Industrial Arts School. The School functioned under the direction of S. Lytvynenko and the professors M. Butovych, V. Balyas, M. Mukhyn, O. Povstenko, M. Kmit, and others. In 1943, the status of the school was raised to Post-Secondary Art Studies, i.e., to the level of an academy. V. Krychevsky became Rector of the school and S. Lytvynenko became Dean. The professors were Metropolitan Andrew, M. Dmytrenko and A. Maluyutsya.

At the exhibitions of the S.U.O.M., new talents emerged from central and eastern Ukraine — M. Azovsky, M. Dmytrenko, M. Mukhyn, M. Nedilko, and others.

During the war events of 1944, the majority of Ukrainian artists fled to the West. After the war, they landed in displaced persons' camps in Germany and Austria. Although they were forced to live in simply horrid conditions, in barracks, attics, cellars, overcrowded stables, they still endeavored to keep art alive, to create valuable works and organize exhibitions. Artistic life gathered around the camps at Carlsfeld, Berchtesgaden, Augsburg, Mittenwald, Aschaffenburg, and in Austria, — in Bregenz and Salzburg. In Carlsfeld (eventually in Berchtesgaden), there was even a Post-Secondary Art Studio under the direction of S. Lytvynenko.

Munich became the art centre. In January, 1947, an art exhibition of various nationalities took place there with the help of I.M.K.A. and U.N.R.R.A. Out of 290 exponents, 48 were Ukrainian artists. In that same year, the Ukrainian Union of Fine Arts Artists was formed (Ukrayinska Spilka Obrazotvorchykh Mystsiv) (U.S.O.M.), which aspired toward professional principles and the uniting of artists of various trends. E. Kozak was president, S. Borachok — vice-president, M. Dmytrenko — secretary, and S. Lutsyk and Y. Hnizdovsky — members of the administration. The convention passed a resolution which has remained actual to this very day. U.S.O.M. displayed its ingenuity in the organization of exhibitions. The most notable were "The Week of Ukrainian Culture" in Regensburg and Munich in the spring of 1948. U.S.O.M. published a

few editions of the almanac "Ukrayinske mystetstvo" ("Ukrainian Art"), edited by S. Hordynsky, M. Dmytrenko, E. Kozak, and S. Lutsyk. The almanac was superior in artistic finishing. It published also S. Hordynsky's work "Kruk, Pavlos, and Mukhyn" and the album "Ukrayinske obrazotvorche mystetstvo" ("Ukrainian Fine Arts"). All this was accomplished under very difficult circumstances.

There was a Union of Ukrainian Fine Arts Artists in Salzburg, Austria, under the leadership of Y. Kraykivsky, which also organized a few exhibitions. Ukrainian artists, as displaced persons, were intensely active until their departure to the U.S.A., Canada, Australia or South America.

A few artists almost attained the heights of their achievement on the background of the refugee period. These are the aforementioned S. Lytvynenko, and the sculptors A. Pavlos, M. Mukhyn and H. Kruk, who had already attained prominent positions earlier in Ukraine.

Antin Pavlos (1905-1954) was born in the Kholm region. From 1930 to 1935, he studied at the Industrial Arts School in Lviv and already revealed his brilliant talent in his early works "Pobratymy" ("Friends") and portraits of the artists V. Ivanyak and P. Chorniy. At the S.U.O.M. exhibitions in Lviv (1941-1944), he received special attention for his works "Korol Danylo" ("King Daniel"), "T. Shevchenko", "Kozak u tantsi" ("Kozak in Dance"), "Materynstvo" ("Motherhood"), and others. As a refugee in Germany, A. Pavlos produced, in gypsum and terra cotta, the sculpture: "Knyaz Roman Halytsky" ("Prince Roman of Halychyna"), "Bohdan Khmelnytsky", "Sv. Yuriy" ("St. George"), "Vidpochynok" ("Rest"), "Smutok" ("Sorrow"). "Divchyna" ("Girl"), "Pastukh" ("Shepherd"), and others. They are marked with an ease of composition, dynamics, perfection, and particularly with a high estheticism and lyricism. The artist died in Minneapolis, U.S.A., where he had eventually settled.

Mykola (Bohdan) Mukhyn (1910-1962) was born in the Donetsk region. He studied sculpture at the institutes of Kharkiv, Odessa, and Kiev from 1930 to 1939. Mukhyn's spontaneity could not be fitted into the narrow frame of Russian Bolshevik Socialist Realism. Mukhyn emerged during the S.U.O.M. exhibitions in Lviv in 1941-1944. He captivated his audience with "Slava" ("Glory"), "Chumak"

("Carter"), *Kin u stepu* ("Horse in the Steppe"), *Zvilnennya z yasyru* ("Release from Turkish Captivity"). From the refugee period are his works *"Knyaz Ihor"* ("Prince Ihor"), *"Kozatsky sotnyk"* ("Kozak Captain"). *"Kozak z arkanom"* ("Kozak with Lasso"), *"Zaporozhes"* ("Zaporozhian Kozak"), *"Otaman"*, and others, which display an extraordinary rhythm and extreme dynamism, particularly in the motion of horses and actions of the riders. The artist died prematurely in Philadelphia, U.S.A.

Hryhor Kruk, the other of this trio of famous sculptors, was born in 1911, in the Stanislaviv region. He began his studies at the Cracow Academy and completed them in the Academy of Arts in Berlin with distinction. His works, accomplished in gypsum and bronze, brought him acknowledgements at the Retrospective Exhibition of Ukrainian Art in Lviv in 1934. He participated at the exhibitions of U.S.O.M. in Germany as a master sculptor. In his early works, H. Kruk drew from archaic sources and sources of antiquity. Later he went through stages from dynamism to static and monumental works which he captures in the form of blocks. He is an incomparable artist in the mastery of this material with a sense of its unusual relief-position in space, harmony of forms, and esthetics of motion. He is a miracle-worker in the spiritualizing of raw material, for he shows how a live work is born of it. He has crude moments, hard and severe, together with soft moments, tender and noble. *"Tuha"* ("Sorrow"), *"Prachka"* ("Washerwoman"), *"Selyanyn"* ("Peasant"), *"Skytaltsi"* ("Displaced Persons"), *"Vahitna"* ("Pregnant Woman"), and a series of portraits are deeply psychological works, priceless gems in sculpture.

H. Kruk participates in the most eminent exhibitions of Europe and North America. He is a permanent resident of Munich and is a professor of sculpture at the Munich Academy.

M. Chereshnovsky displayed his spontaneous talent during the refugee period and reached his heights in the U.S.A. and Canada. Many of the young generation of sculptors, painters, and graphic artists that were developing their talents at this time eventually achieved success overseas, or in Europe.

XIV. UKRAINIAN ART IN DIASPORA

The wave of emigration of displaced persons (1947-1950) took many Ukrainian artists overseas. They brought with them the ideal of serving their native art and of propagating it among the non-Ukrainians. Difficult times and the struggle for survival slowed down their creativity but, nevertheless, they persisted in their endeavors in spite of the new and not always pleasant conditions.

In the U.S.A. and more so in Canada (not to mention other countries) Ukrainian art was almost non-existent. There was only one genial sculptor here, O. Archipenko, like a solitary oak in the steppe. Thus the arrival of a number of Ukrainian artists to the U.S.A. was a genuine epoch in Ukrainian art in emigration. Most of the Ukrainian artists live in New York, Philadelphia, Detroit, and some in Chicago, and Washington. In New York in 1952, a Union of Ukrainian Artists of America (Obyednannyya Mystsiv Ukrayintsiv Ameryky) (O.M.U.A.) was formed under the leadership of S. Lytvynenko, then S. Hordynsky, and finally M. Cheresnovsky. Thus far the O.M.U.A. has organized many exhibitions of very high standards, for example, "The Exhibition of Ukrainian Art" in Detroit, in 1960, which was on a world scale, with 78 famous artists participating. The O.M.U.A. sponsors the Association of Young Ukrainian Artists of various trends who have acquired their education in various art schools of the U.S.A.

Ukrainian architecture in the U.S.A. entails primarily church building. The early emigration brought with it the traditions of wooden building of churches and endeavored to instill them in the new countries. There were no professional Ukrainian builders therefore churches were built either by amateurs or by non-Ukrainians. This is why the early church buildings were inorganic conglomerates of various styles, with no synthesis. Nevertheless, there are some Orthodox and Catholic churches that deserve to be noted: The Saints Peter and Paul in Jersey City, The Holy Trinity in Youngstown, St. Nicholas in Ford City, The Saints Peter and Paul in Mount Carmel, and others. Of the later churches: Christ-King in Philadelphia, The Immaculate Conception of Hamtramck, Michigan, Cyril and Methodius in Olyphant, Penn., in particular the church-memorial in

Bound Brook, New Jersey, and the Catholic Cathedral in Philadelphia. In the building stage are the churches of St. George in New York (on Byzantine models), St. Joseph in Chicago (of a modernistic character), and others.

Serhiy Tymoshenko raised Ukrainian architecture significantly with his church projects. Volodymyr Sichynsky who arrived with the wave of emigration, accomplished series of church projects in the U.S.A., particularly in Hartford, Connecticut and the Holy Trinity in Newark. Oleksa Povstenko (1902-1973), who accomplished the building of many school projects, libraries, and clubs in Ukraine, has become an architectural theoretician in the U.S.A. Yevhen Blakytyn (born 1914) displayed a tremendous talent with his church-monument project in Germany — a synthesis of wooden architecture with modern features. Unfortunately, he is not active in the U.S.A.

Of architects of the younger generation in the U.S.A. mention should be made of Yaroslav Sichynsky, Apolinariy Osadtsa, Myroslav Nimtsiv, among others, who enriched Ukrainian architecture through their projects of huge modern buildings.

As regards sculpture in the U.S.A., for decades it saw the productivity of the famous Aleksander Archipenko (1887-1964), a unique figure not only in Ukrainian, but in world sculpture as well. Archipenko studied first at the Art School in Kiev, then in Moscow. In 1908 he went to Paris to continue studies in sculpture but soon abandoned them, having become an irreconcilable opponent of the genial Rodin. From that time on Archipenko worked on his own adapting elements of archaic art for his base. In 1910 he participated in the exhibitions at Berlin and the Hague, and in 1912 opened his own school.

Archipenko brought new esthetic elements into sculpture — the modelling of space, the deepening of forms and transparency, and when he went so far as to adapt Picasso's and Braque's Cubism he led sculpture out on a totally new path. Having combined sculpture with painting, Archipenko produced a synthesis of a separate branch of Fine Arts. Some critics accepted this phenomenon with admiration, others — with a relentless protest.

From 1921-1923 Archipenko held his own school in Berlin and toured all European centres with his works.

One outstanding critic wrote: "Archipenko has hewed a new path in European sculpture".

In 1923 Archipenko arrived in the U.S.A. In 1924 he produced a picture "Archipentura" — a combination of painting with space and time. In 1928 he patented a machine for producing illusions of a colored object, as an analogy to slow motion in cinematography. From 1935-1939, Archipenko held his own school of sculpture in New York, Woodstock, and Chicago and taught sculpture at the University of Washington, and, from 1950, in Kansas City.

Archipenko's creative path is marked with a constant search for new expression and devices. He drew his inspiration from the Neolithic, Egypt, Assyria, Greece, etc., and as a result produced "sculpto-painting" in which the color compliments the relief, and vice versa. In 1936 he invented transparent sculpture (plexiglass) — a combination of glass and plastic — a new esthetic expression of modelling light, transparency, space and volume.

Archipenko's creativity is marked with an astonishing inventiveness, dynamism, an unusual rhythm and synthetic and laconic form. Archipenko's creative acquisitions encompass over 1,000 works which were exhibited in the most eminent galleries of the world. He held about 130 of his own individual exhibitions. The following masterpieces give an approximate characterization of his works: "Yducha postat" ("Walking Figure"), "Chorna sydyacha postat" ("Black Seated Figure"), "Postat u prostori" ("Figure in Space"), "Maty y dytyna" ("Mother and Child"), "Blakyt-na tantsurystka" ("The Azure Dancer"), "Madonna", "Es-panka" ("Spanish Woman"), "Arabka" ("Arabian Woman"), "Materynstvo na skelyakh" ("Motherhood on the Rocks"), "Shekherezada" ("Scheherazade"), "Zhinkapered dzerkalom" ("Women in Front of a Mirror"), "Pry-yazn" ("Friendship"), "Promin" ("The Ray"), a cycle of torsos, paintings, and drawings. Of his Ukrainian thematics the most noteworthy are the following masterpieces "Taras Shevchenko", "Ivan Franko", and "Volodymyr Velyky".

Serhiy Lytvynenko, who gained fame in Ukraine and in the refugee period, produced invaluable works in the U.S.A. in stone and monumental sculpture from 1949-1964. Of especial value are his busts "Hetmanivna" ("Hetman's Daughter"), "V. Krychevsky", "V. Kubyovych", "Y. Ma-

lanyuk", "F. Dudko", "R. Kupchynsky", "K. Hrynevych", "I. Kernytsky", "M. Ponedilok", "Druzhyna mystsya" ("Artist's Wife"), "Hetman I. Mazepa", and others. Deeply psychological and powerful in expression are "Spokiy" ("Peace"), "Lirnyk" ("Minstrel"), "Nevilnyk" ("Enbondaged"), "Ne viddam" ("I'll Not Give it Back"), "Rybalka" ("Fisherman"), and others. S. Lytvynenko produced many memorial tombstones in the U.S.A. among which are those to I. Rakovsky, V. Blavatsky and A. Livytsky.

Mykhaylo Chereschnyovsky is an especially forceful talent in the U.S.A. He was born in the Lemko region in 1911, studied sculpture in the School of Applied Arts in Cracow, and made his debut with the wood carving "Maty z dytynoyu" ("Mother with Child") at the S.U.O.M. exhibition in Lviv in 1942. As a member of the Ukrainian Insurgent Army he got to West Germany in 1947 and began his creative work in a displaced person camp in Mittenwald. At the exhibit "I. Keyvan — M. Chereschnyovsky" in 1949 he displayed his powerful talent with the busts "O. Dansky", "S. Bandera", "R. Shukhevych", and the composition "Vtecha do Yehyptu" ("Escape to Egypt"), which with their specific realism and original stylization are reminiscent of the sculpture of ancient Egypt. Chereschnyovsky almost reached his summit with the busts "Dmytro Dontsov", "Yosyf Hirnyak", "Portret druzhyny" ("Wife's Portrait"), and others, which are striking in their remarkable grasp of physical and spiritual features, especially, in their specific originality. Such characteristics are evident in his "Madonna na osli" ("Madonna on the Donkey"), "Madonna navkolishkakh" ("Madonna on Her Knees"), "Madonna-Ryativnytsya" ("Madonna-Savior"), and others. Of especial value are Chereschnyovsky's monumental works, in particular "Pamyatnyk heroyam" ("Memorial to the Heroes"), the memorials to Lesya Ukrainka in Cleveland and Toronto, and the memorial to Oleh Olzhych in Leighton, near Philadelphia. They are outstanding in their monumental approach, their perfect composition and depth of spirituality.

Petro Kapchuchenko is another noteworthy sculptor in the U.S.A. His best works are: "Za volyu Ukrainy" ("For the Freedom of Ukraine"), "Duma" ("Historical Ballad"), "Rozstannya" ("Parting"), "Honchar", "Vtracheni nadiyi"

("Lost Hopes"), "Koshovy Sirko" ("Leader Sirko"), "Blahoslovinnya" ("Blessing"), "Muzyka" ("Music"), etc. All of these are unusually persuasive and original.

Valentyn Simyantssev developed his artistic language on the basis of Realism. Highly artistic are his works "Gen. P. Dyachenko", "Gen. B. Paliy-Neyilo", "Portret syna" ("Son's Portrait"), "Pres. A. Shtefan", "Krutam" ("In Honor of Kruty"), "Molytva" ("Prayer"), "Smutok" ("Sorrow").

Andriy Darahan is particularly well-known on this continent. He was born in Ukraine in 1902 and completed his studies in sculpture in the Kharkiv Art Institute. In Ukraine, he produced a number of architectural decorations and memorials. In West Germany, he produced a number of figural compositions and monumental heads, which are found in private collections in West Germany and France. On the commemoration of the hundredth anniversary of T. Shevchenko's death, A. Darahan accomplished the memorial in honor of the poet which was erected on the Manitoba Legislature Grounds in Winnipeg.

Yaroslav Paladiy (1910-1977) from Bukovyna also worked in the field of sculpture. His perfect techniques of accomplishment are evident in his works "Zadumany" ("Meditating"), "Portret druzhyny" ("Wife's Portrait"), "Avtoportret" ("Selfportrait"), and his memorial project honoring Hetman I. Mazepa.

Of the young generation of sculptors in the U.S.A. are I. Bukoyemsky, O. Hromych, M. Urban, R. Vasylyshyn-Harmash, and others, who are presently in the stage of developing their artistic expression.

Most of the Ukrainian artists in the U.S.A. work in the fields of painting and graphic arts. Many of them have enriched Ukrainian art with works of world significance. The well-known monumentalist Mykhaylo Osinchuk accomplished murals in two churches in Canada. M. Anasztazievsky created a series of holiday cards with Ukrainian motifs. Irena Shukhevych produced the paintings "Khreshchennya v Yordani" ("Baptism in the Jordan"), "Knyahynya Olha" ("Princess Olha"), and "Volodymyr Velyky". M. Stefanovych-Olshansky created a composition dealing with the old princely thematics. Olha Dyadynuk (born 1903) produced a series of compositions in the spirit of old

Ukrainian iconography: "Legendy pro sv. Yura" ("Legends About St. George"), "Knyahynya Olha" ("Princess Olha"), "Plach Yaroslavny" ("Yaroslava's Lament"), "Knyazhi lovy" ("Prince Hunts"), and others.

Unusually prolific in the U.S.A., particularly in graphic arts, is Mykola Butovych. He has enriched Ukrainian art with such masterpieces as: "Zevevs vidpochyvaye" ("Zeus Rests"), "Lisovyky posvarylys" ("The Forest Spirits Had an Argument"), "Zaporozhets i krasunya" ("The Zaporozhian Kozak and the Beauty"), "Shchedryk" ("New Year's Carol"), "Ivasyk-Telesyk", "Skomorokhy" ("Jesters"), and others. Of his oil paintings are: "Yarylo", "Kapush-zhenokrad" ("Kapush — The Lady Stealer"), "Vidma na bursakovi" ("Witch on the Student"), "Poyedynok pryanykiv" ("The Dual of the Gingerbread Men"), "Tam Handzya bula" ("Handzya Was There"), "Try braty Azovski" ("Three Brothers of Azov"), "Kozaka nesut" ("Carrying the Kozak"), and many like these. Butovych also composed a number of remarkably original costume projects.

Petro Mehyk occupies one of the leading positions in Ukrainian art in the U.S.A. He began laying the way to this position still in Warsaw and crystalized his own specific art language, his own style, long ago. (This has been aforementioned.) In Philadelphia, Mehyk produced a number of very valuable works in oil, tempera, casein, sanguine, coal, and pencil. The most outstanding of his works of this period are: "Stary emigrant" ("Old Emigrant"), "Holova selyanyna" ("Peasant's Head"), "Divchyna v bilomu" ("Girl in White"), "Bilya vikna" ("Near the Window"), "Rozpyattya" ("Crucifixion"), and a cycle of still life paintings. He is also the author of a number of inlaid works, as: "Yepyskopsky khrest" ("Bishop's Cross"), "Pana hiya" ("All Saints").

Of particular merit, also, is the fact that P. Mehyk founded the Ukrainian Art Studio in Philadelphia to which he has been devoted for over 2 years. P. Mehyk heads the O.M.U.A. in Philadelphia and has always been the chiefs editor of the journal "Notatok z mystetstva" ("Notes from Art").

Petro Kholodny (Jr.) is the author of a number of works in oil, tempera, and other techniques. Especially noteworthy are his works: "Dvi divchyny" ("Two Girls"),

"Vesna" ("Spring"), "Osin" ("Autumn"), "Kvity" ("Flowers"), "Tsykady" ("Cicadas"), and a series of still life paintings. His book art is very original and full of symbolism, as H. Livytsky-Kholodny's "Shlyakh veletnya" ("The Giant's Path"), V. Vynnychenko's "Sonyachna mashyna" ("Solar Machine"), and the like. For many years he has illustrated the children's magazine "Veselka" ("The Rainbow").

Petro Andrusiv (1905-1981), a former Warsaw student, is known widely for his painting and graphic arts. He was born in the Lviv area. In 1905 he completed the Warsaw Academy and pedagogy. In 1929-1930 he illustrated the children's publications (in Lviv) "Svit dytyny" ("The Child's World"), "Nash pryvatel" ("Our Friend"), "Dzvinochok" ("The Little Bell"), and O. Lototsky's "Knyazha slava" ("Princely Glory"). He was the first Ukrainian painter to arrive in the U.S.A.; he settled in Philadelphia in 1947. The most valuable of his oil paintings are: "Knyazhychi" ("Prince's Sons"), "Knyazhy pyr" ("Princely Banquet"), "Svatannya Anny Yaroslavny" ("The Courtship of Anna Yaroslavna"), "Zyizd knyaziv" ("Princes' Convention"), "Knyaz Ihor" ("Prince Ihor"), "Knyazha prystan u Kyievi" ("Prince Harbor in Kiev"), and on Kozak themes: "Zustrich I. Mazepy z K. Hordiyenkom" ("The Meeting of I. Mazepa and K. Hordiyenko"), "Hetman I. Mazepa", "Pid Korsunem" ("Near Korsun"), "Bayda", "Bohun", and others. Andrusiv is the author of numerous illustrations of children's publications. He also painted the church in Frankford, Philadelphia. Andrusiv's works are marked with a realism of an original character.

Volodymyr Balyas (1906-1980) was one of the most prolific Ukrainian graphic artists at the Academy of Arts in Warsaw. Still as a student he produced the placards "Bal v Akademiyi Mystetstv" ("The Ball at the Academy of Arts"), "Zaporozhets za Dunayem" ("The Zaporozhian Kozak Beyond the Danube"), and others. His powerful talent is evident in his original stylization and bold colors. In 1936 he especially displayed his talent in his remarkable cycle of woodcuts from Bulgaria. In writing about these, P. Kovzhun noted: "...bending the works of Balyas to some style or trend cannot be done at this time. Balyas is contemporary. Balyas is a style in itself". After Kovzhun's death, M. Ho-

lubets wrote: "The mace of Ukrainian graphic arts which was held by Pavlo Kozhun was worthily taken over by Volodymyr Balyas".

Until the war (1939) Balyas worked in Lviv in the field of commercial art for various businesses. During the first Bolshevik occupation (1939-1941) he was branded as a "formalist". During the Second World War, at the time of the German occupation, he was a professor of graphic arts at the Post-Secondary Art Studio. At this time he worked on a series of books for "Ukrayinske Vydavnytstvo" ("The Ukrainian Publishing House"). In this field Balyas showed his masterfulness in his control of the surface, in his clarity and precision of composition, and in his originality in the script. In the refugee period he composed "U nich Ivana Kupala" ("St. John's Eve"), "Smert lehinya" ("Death of a Boy"), and others, that are valuable in their profound dramatics and graphic conceptions. In constant search for new artistic "truths", Balyas underwent a tremendous evolution, particularly in the U.S.A. and Mexico in the 1970's, and finally arrived almost at the borders of extreme Modernism — his own specific Expressionism. Evidence to this are his linocuts: "Borotba kohutiv" ("Cock Fight"), "Syroty" ("The Orphans"), "Ikar" ("Icarus"), "Samitnya fihura" ("Solitary Figure"), "Sliptsi" ("Blind Men"), "Pyani zhebraky" ("Drunk Beggars"), "Veseli masky" ("Happy Masks"), and others. All are characterised by a deep psychology and the internal conflict of the artist. Balyas revealed his talents also in paper sculpture and in mosaics. In Canada he worked on murals as well. (This is discussed below.) Many favorable reviews have been written on the works of Balyas.

Yakiv Hnizdovsky is the youngest of the "Warsaw group". He was born in 1915. He studied in Warsaw for ten years and completed his studies in Zagreb, Croatia. He began his debut as a displaced person in Germany with the following works: "Druhy semester" ("The Second Semester"), "Vtikachi" ("The Escapees"), "Starets" ("Old Man"), and the wood engravings "Molytva" ("Prayer"), "Pered spannyam" ("Before Sleep"), "Ubohy" ("Wretched"), "Molodist i starist" ("Youth and Old Age"). These particular works captured the attention of critics with their quality of compositional capability and mastery in technique. In

this stage of his evolution, Hnizdovsky illustrated many publications — books, journals, calendars, and a series of documents and placards. His early graphic works were reminiscent of those of Altdorfer or Aldegraver and the book illustrations of the traditions of the old written texts and manuscripts of the sixteenth and seventeenth centuries.

In the U.S.A. Hnizdovsky began to experiment and to contradict his early works, as a result he created his own original style which could be labeled as Modern Realism. Some critics see the spirit of Surrealism in him, others — the spirit of synthetic Realism, etc. — Nevertheless, Hnizdovsky's work is truly an original stylistic phenomenon.

From 1956-1958 Hnizdovsky worked in Paris. His cycle of the Paris "Metro" received a most favorable response from the French critics. Hnizdovsky acquired world fame with his woodcuts of animals and plants, as "The Ewe", "Two Rams", "Flock of Sheep", "Pelican", "Turtle", "Zebra", "Black Swan", "Leafless Tree", "Corn", "Sunflower", "Cabbage", "Tulips", "Wheat Field", etc. Basically, these works are realistic, but they are in a remarkably original style, often with the character of decorative ornamentation. They captivate their audience with their unusually precise technical accomplishment.

Bohdan Domanyk (born 1914), an artist of a refined culture, is also of the Warsaw Academy. His landscapes, as "Osinniy peyzazh" ("Autumn Landscape"), etc., are rich in shade and color.

The most distinguished figure among the Ukrainian artists (first in Lviv, then as a displaced person, and finally in the U.S.A.) is Edward Kozak (Eko). He continuously edits the humorous newspaper "Lys Mykyta", with unequalled caricatures and humorous texts. E. Kozak also illustrates the children's magazine "Veselka" ("The Rainbow"). His greatest achievement is the album of postcards "Eko", "Sorochynsky Yarmarok" ("Sorochynsky Fair"), "Kolo-myyky", "U 50-ty ricchya USS" ("In the 50th Anniversary of the USS"), and particularly "Hryts Zozulya", which is an unequalled masterpiece of its kind. His illustrations and work on I. Franko's "Lys Mykyta" are congenial. E. Kozak also is successful in painting.

Mykhaylo Moroz is widely known for his landscapes, which are genuine colorful poems: "Zakhid sontsya" ("Sun-

set"), "Osin" ("Autumn"), "Potik" ("Stream"), "Rika Ezop" ("River Aesop"), "Vodospad z Kanady" ("Waterfall in Canada"). Moroz works in other genres of art also.

Svyatoslav Hordynsky is one of the greatest authorities on Ukrainian art. In the U.S.A. he dedicated himself to monumental painting and painted many churches, icons and iconostases. The most noteworthy is the Academy of St. Basil the Great and the Monastery of Missionaries in Stamford, St. Volodymyr in Elizabeth, St. John in Johnstown, St. Volodymyr in Embridge, St. Nicholas in Ford City, and particularly the mosaics at the St. Sophia Cathedral in Rome. Hordynsky's murals are based on the traditions of the Ukrainian Byzantine passing through the prism of the artist's original interpretation. Hordynsky is a diversified talent. He is the author of a number of works on art: "T. Shevchenko-malyar" ("T. Shevchenko — The Painter"), "Pavlo Kozhun", "Kruk-Pavlos-Mukhyn", and others. Recently he has written a monumental work "Ukrayinska ikona 12-18 storich" ("The Ukrainian Icon 12-18 Centuries"). Hordynsky is also a distinguished poet, translator, and literary critic.

Of the former students of O. Novakivsky, who contributed significantly to art in the U.S.A., are: Stepan Lutsyk, Antin Malyutsa, Leonid Papara, and others.

Myroslav Radysh (1910-1956) has a unique position in Ukrainian Art, having emerged as a remarkable designer. He accomplished the designs of the performances under the direction of V. Blavatsky in the Ukrainian Opera Theatre in Lviv, 1941 to 1944. Of especial note was his work on "Carmen", "Madame Butterfly", "Traviata", "Faust", "Hamlet", and others. As a displaced person Radysh designed V. Blavatsky's staging of „Myna Mazaylo" and "Narodniy Malakhiy" ("The People's Malakhiy"), by M. Kulish, "Voroh" ("Enemy") by Y. Kosach, and others. Of his easel paintings the most valuable are: "Lvivsky Paryzh" ("The Lviv Paris"), "Vyd na sv. Yur" ("View of St. George's"), "Pislya bombarduvannya" ("After the Bombardment"), "Buduyut shlyaky" ("Building Roads"), "Nad rikoyu" ("By the River"), and others. These are often characterized by an Expressionistic form and by Impressionistic colors. In New York he designed a few of Y. Hirnyak's performances and had his own painting studio.

Emphasis must be placed on the notable artists-continuers of the "Great Tradition", i.e., the students of the former Academy of Arts in Kiev which was so very active during the period of the Ukrainian National Republic. (The Russian Bolshevik government changed the name of the academy to "Art Institute"). Many artists, who achieved distinguished positions in Ukraine and are now enriching Ukrainian art in the U.S.A., came out of this Academy.

The most distinguished of these is Vasyl Krychevsky (Jr.), the son of the famous Vasyl. He was born in 1901 in Kharkiv, completed the Academy of Arts in Kiev in 1923 and worked as a pedagogue at the Industrial Art School in Kiev, and also was O. Dovzhenko's co-worker in cinematography. He accomplished 16 films. Krychevsky worked also in book art. Especially noteworthy is his album "Donbas". His easel paintings are his most valuable works, many accomplished in Ukraine, and many in California. Particularly impressive is the unequalled coloring, light-and-shadow effects, and technical mastery of his landscapes: "Richka Pslo" ("The Pslo River"), "Pislya buri" ("After the Wind Storm"), "Karpaty" ("The Carpathian Mountains"), "Kyyiv z-za Dnipra" ("Kiev Beyond the Dnieper"), "Kyyivska Lavra" ("The Kievan Cave Monastery"), "Nad Dniprom" ("By the Dnieper"), "Poltavshchyna" ("The Poltava Region"), "Khmary v stepu" ("The Clouds in the Steppe"), "Sontse sidaye" ("Sunset"), "Vechir na mori" ("Evening on the Sea"), "Hora sv. Oleny" ("Mount St. Helen"), and others. Krychevsky is a lyricist-optimist as is clearly reflected in each of his paintings. This artist is an unequalled master of the sky and clouds and in this genre he, probably, has no rival. He is a Realist, but an essentially Ukrainian Realist for he evolved in a broad environment of Ukrainian art. Krychevsky died in 1978.

The famous Krychevsky "dynasty" is continued by his daughter Kateryna Krychevsky-Rosandich. Her talents were formed in the family environment, then she completed her studies at the Heidelberg University. She dedicated herself particularly to the landscape with water (rivers, lakes, oceans), and reached mastery in the water color paintings: "Prystan v San Frantsisko" ("Harbor in San Francisco"), "Monterey", "Stare Chicago" ("Old Chicago"), "Paryzh nad Senoyu" ("Paris on the Seine"), "Venetsiya" ("Ve-

nice"), "Gondoli" ("Gondolas"), "Tykhy ranok" ("Calm Morning"), etc., and on Ukrainian themes: "Kyyiv z Dnipra" ("Kiev from the Dnieper"), "Kaniv", "Vesna v Karpatakh" ("Spring in the Carpathians"). These are all imbued with lyricism, colorful expression, and a tempestuous temperament. Kateryna is able to transmit her concept of water, especially its depths, laconically. Her works are realistic, but original throughout.

Of special note is Mykhaylo Dmytrenko, one of the most prolific and most popular artists in our Diaspora. He was born in 1908 in Lokhvytsya, the Poltava region. He studied painting at the Industrial Arts Professional School and later completed the Art Institute in Kiev. He was a favored student of Fedor Krychevsky and after completing his studies became his assistant and, finally, a lecturer at the Art Department. In 1939 Dmytrenko arrived in Lviv as an organizer of the Union of Soviet Artists of Ukraine and remained there following the Bolshevik escape in 1941. He became one of the most active organizers of S.U.O.M. and displayed his broad, creative diapason, and boldness and scope in his works at the S.U.O.M. exhibits in Lviv from 1941-1944. The works that gave him immediate attention were: "Divchata z Zalishchyk" ("Girls from Zalishchyk"), "Hutsulka" ("Hutsul Woman"), "Gazda Vasyl Lebyak z Horodnytsi" ("Master Vasyl Lebyak from Horodnytsya"), the composition "Pisnya" ("Song"), a series of women's portraits and costume projects.

As a displaced person in Germany, Dmytrenko was the soul of Ukrainian art — the co-founder and secretary of U.S.O.M., the organizer of "Ukrainian Culture Work", and co-editor of the journal "Ukrayinske Mystetstvo" ("Ukrainian Art").

In 1950 he arrived in Canada; since 1960 he lives in Detroit. Dmytrenko's talent is revealed primarily in women's portraits: "Marusya Bek", "Ilza Hrushka", "Zhinka z vakhlyarem" ("Woman With Fan"), "Zhinka v turbani" ("Woman in Turban"), "Divchyna z holubom" ("Girl With a Dove"), "Zhnyva" ("Harvest"), and also numerous others that belong to the best acquisitions of portrait art as regards the quality of compositional accord, unsurpassed harmony, rhythm, and pleasant color. This is seen also in his portraits of his sons, Orest and Mark, and in the composition

"Svidok slavy" ("The Witness of Glory"), "Ranok" ("Morning"), and "Tysyacha devyatsot trydtsyat tretiy" ("One Thousand Nine Hundred Thirty Third"). The other illustrious field of Dmytrenko's creativity is monumental painting. Still during the German occupation of Ukraine, Dmytrenko had accomplished mural projects in the church in Horodka, near Lviv. In Canada, too, he produced a series of religious works, and in the U.S.A. he revealed his talent completely. Of special value are his following works: the giant project of mosaics "Epizody z zhyttya o. Gabrielya Richarda" ("Episodes from the Life of Father Gabriel Richard"), 14 projects "Khresnoyi dorohy" ("Road to Cavalry") for the St. Andrew Church in Detroit, and 30 projects of mosaics and stained glass windows for the St. Columbus Church in Youngstown, Ohio. The height of his creativity is his mural painting in the church N.E.P. Virgin Mary in Hamtramck consisting of 53 large compositions and 20 ornamentation motifs. This is a brilliant synthesis of elements from the Byzantine, Ukrainian Baroque, and folk motifs, that portrays Dmytrenko's original style. As an excellent graphic artist, Dmytrenko accomplished numerous works of Ukrainian writers, children's publications, placards, commercial logos, and postage stamps.

There are other artists, who were former students from the Academy of Art and Art Institute in Kiev, that work in the U.S.A. Some of these are Dmytro Potorka (1897-1962), Lyudmyla Moroziv (born 1907), Mykola Shramrenko (1909-1968) and Oleksa Bulavysky (born 1916), a gifted artist of beautiful portraits, landscapes, and still life paintings.

Of the "Cracow group" of artists, Maria Harasovsky-Dachyshyn is the most productive in the U.S.A. She successfully completed the Academy of Arts in Cracow and pedagogy, and also the Institute of Commercial Arts in Katovytsi. Her birthplace is Stary Sambir. Her early paintings already brought her recognition at exhibitions: "Tserkva u Verbizhi" ("Church in Verbizh"), "Svyata Varvara" ("St. Barbara"), "Moye ulublene mistse" ("My Beloved Place"), "Samota" ("Solitude"), and others.

After her arrival in Chicago, Maria created a number of compositional portraits as "Hetman I. Mazepa", "Ukrayinska narodnya tvorchist", ("Ukrainian Folk Creativity"),

and "Hutsulka" ("Hutsul Woman"). She also produced many landscapes from the U.S.A. and Europe. The best are: "Krayevyd iz Colorado" ("Landscape from Colorado"), "Povin" ("Flood"), "Sim zamkiv" ("Seven Strongholds"), "Dub u zymi" ("Oak in Winter"), "Tsarska hora v Devyatyni" ("Tsar Mountain in Devyatyn"), "Bosnia", and others, with features of Impressionism prevailing.

Myron Bilynsky (born 1914) studied painting and graphic arts at the Cracow Academy and gained recognition for his woodcuts "Hutsulka" ("Hutsul Woman"), "Ukrayinska tserkva" ("Ukrainian Church"), "Tserkva v Karpatakh" ("Church in the Carpathians"), and "Holova divchyny" ("Girl's Head"), which are very valuable in their technical mastery. His oil and water color paintings "Divchynka" ("Girl"), "Verby" ("Willows"), "Sonyashnyky" ("Sunflowers"), "Doroha" ("Road"), and others, show his unusual mastery of shades. Besides this, Bilynsky is a talented graphic artist.

Mykhaylo Mykhalevych is the most distinguished representative of the "Prague group" of artists. He was born in 1906 in Kiev. He completed the Faculty of Labor at the Kievan Art Institute, and then completed the Industrial Arts School in Prague and specialized in graphic arts at the Prague Academy of Arts. He was a designer of various productions in Carpathian Ukraine. Especially noteworthy are his linocuts: "Symon Petlura", "Yevhen Konovalets", etc. He emerged as an excellent illustrator of children's publications in Prague, Carpathian Ukraine, Germany, and the U.S.A.

Myroslav Hryhoriyiv (born 1911) completed the Ukrainian Plastic Studio in Prague. As a talented graphic artist-illustrator he accomplished a number of publications in Prague, Lviv, and the U.S.A. Of special merit is "Pryhody Sirka Klapovukhoho" ("The Adventures of Sirko Klapovukha") by S. Ryndyk.

Roman Pachovsky (1911-1968), son of the poet Vasyl Pachovsky, studied in Prague and at the National Academy in New York. He attained popularity with his compositions from Kozak themes "Zaporozhtsi pid Kafayu" ("The Zaporozhian Kozaks Near Kafa"), "Duma pro buryu na Chornomu mori" ("Historical Ballad About the Squall on the Black Sea"), "Duma pro tryokh brativ Ozivskykh" ("His-

torical Ballad About the Three Brothers of Azov"), "Duma pro Samiyla Kishku" ("Historical Ballad about Samiyl Kishka"), "Bytva pid Poltavoyu" ("Battle Near Poltava"), and others.

Borys Pachovsky (born 1931) became popular with his interesting woodcuts "Molytva" ("Prayer"), "Rybalky" ("Fishermen"), "Kharon", and others.

Lyubomyr Kuzma (born 1913) studied painting in Lviv and Warsaw and emerged as one of the few artists working in the field of encaustic painting. Valuable are: "Portret Materi" ("Portrait of Mother"), "Portret Druzhyny" ("Wife's Portrait"), "Avtoportret" ("Selfportrait"), "Dyki kachky y vodni lileyi" ("Wild Ducks and Water Lilies"), "Misyachna nich" ("Moonlit Night"), and others, with a specific originality which can be classified as synthetic Realism. He is also the author of valuable essays on art.

Lyuboslav Hutsalyuk (born 1923) completed his studies at the United School of Arts in New York. From Abstractionism Hutsalyuk underwent an evolution (through Expressionism) to an original Realism. Disregarding three-dimensionalism, he depicts objects colorfully. Hutsalyuk is primarily an urban and landscape artist. Especially interesting are: "Paryzky peyzazh" ("Paris Landscape"), "Chorni i chervoni domy" ("Black and Red Homes"), "Espansky peyzazh" ("Spanish Landscape"), "Paryzki zavulky" ("Paris Lanes"), and "Mist Venetsiyi" (Bridge in Venice). Of interest also are his portraits of M. Andriyenka-Nechytaylo and Vadym Lesych. Hutsalyuk is a completely original artist with a bright future.

Bohdan Bozhemsky (born 1923) worked, firstly, as a graphic and engraving artist. He devoted himself primarily to the ethnography of the Hutsul region as apparent from his works "Hutsulske podruzzhya" ("Hutsul Wedding"), "Hutsuly v tserkvi" ("Hutsuls in Church"), "Divchata pid dzvinytseyu" ("Girls By the Belfry"), and "Trembitar" ("Trembita Player"). He also works on flora and animal themes; these are realistic with a modernistic stylization; "Sunflowers", "Willows", "Spruces", "Corn", "Flowering Apple Trees", "Owl", "Eagle", "Kitten", and "Rooster".

Yuriy Soloviy (born 1924) studied painting at the Post-Secondary Fine Arts Studio in Lviv. His early works

"Kozak-Mamay", "Hutsulka" ("Hutsul Woman"), and others contain features of Realism. In the U.S.A., however, he approached extreme Modernism, as in "Kosmichne dyvo" ("The Cosmic Wonder"), and eventually approached art in a philosophical manner, as in "Bozhe, de Ty, miy Tvorche?" ("Lord, Where Art Thou, My Creator?"). Later Soloviy creates the slogan "Symbolistic Emblematics" as: "Syniy son" ("Blue Dream"), "Evropa z synim bykom" ("Europe with a Blue Bull"), and "Lyandshaft mertvykh" ("Landshaft of the Dead"). Finally he turned to religious themes; the following works are impressive in their brilliant originality: "Rizdvo" ("Christmas"), "Rozpyattya" ("Crucifixion"), "Bychuvannya" ("Whipping"), "Piyeta" ("Piety"), "Protseziya" ("Procession"), and others. Soloviy is also an author of many essays on art.

In Philadelphia, Natalia Stefaniv (born 1904) is an active artist in painting and ceramics. Some of her paintings are: "Stara tserkva" ("Old Church"), "Shkolyarka" ("School Girl"), and "Hirski kvity" ("Mountain Flowers"). Some of her ceramic works are: "Vase" and "Mixing Bowl".

There are many young Ukrainian artists in the U.S.A. who acquired their education in various American art schools (particularly in the Art Studio in Philadelphia which is of the same level as an art academy). Many of these participate in various exhibitions and a few have already shown their originality and specifics in various branches of painting, graphic arts, silk screening, ceramics, etc. Slava Gerulyak works in various types of painting and also in ceramic statuettes with originally stylized forms and colors. She also illustrates Ukrainian publications. Stepan Rozhok is unusually prolific. His works are very original and specific: "Zhinochy portret" ("Portrait of a Woman"), "Pryyatel" ("Friend"), "Utomlena" ("Weary"), "Maty" ("Mother"), "Molytva" ("Prayer"), "Verba" ("Willow"), etc. Vasyl Doroshenko works in the field of book graphic arts, postage stamps ("Petro Doroshenko"), postcards, printing and publication logos, and in engraving arts. His linocut "Osin" ("Autumn") is accomplished with an unusual precision.

A bright artistic future is foreseen for the young female artists working in the fields of oil and water color paintings, woodcuts, lithography, acrylic, coal and pencil

drawings, etc. They have thus far produced many works of high quality. The most noteworthy are P. Lychakovsky-Armstrong, N. Klymovsky, Kh. Zelinsky, O. Moshynsky, I. Bukoyemsky, I. Petrenko-Fedyshyn, A. Olensky-Petryshyn, S. Lada-Zubar, N. Somko, N. Pohrebynsky, S. Bilynska, and others.

Other talented and original artists who work in the field of painting, graphic arts, various engraving arts, and sculpture are: P. Vasylyshyn-Harmash, T. Venhrynovych, R. Olkhovetsky, P. Kosyk, P. Hromnytsky, K. Mazur, Z. Onyshkevych, H. Dotsenko, A. Kolomyets, T. Shepko, M. Nimets, B. Pevny, and others. Not many of these base their works on Classical examples, rather, most follow modern trends. Not one of them has formulated his own artistic language; many are still in the experimental stage.

In Canada, Ukrainian art (especially painting, graphic arts, and sculpture) developed only after the Second World War. Architecture developed much earlier in the building of Ukrainian churches with the arrival of the first Ukrainian settlers in the 1890's. The first church buildings, however, were far from the requirements of architecture. There were no architects among the first pioneers, nor financial means. Churches were built by village carpenters who endeavored to transmit models of the wooden churches at home. Usually these were similar to houses, with the addition of one or two domes connected to the corpus. In some places, however, there were churches built that had some similarities to the beautiful churches in Ukraine.

Brick building of Ukrainian churches began to develop in Canada before the First World War. The most noteworthy of these is the Church of the Mother of God in Yorkton, Saskatchewan, built in 1914, and the church projects by Father Philip Ruh: St. Josaphat's in West Toronto, Assumption of the Virgin Mary in Portage la Prairie, St. George's in Saskatoon, St. Josaphat's Cathedral in Edmonton, St. John the Baptist ("The Cathedral of the Steppe"), and others. All are based on Byzantino-Romanesque models. Mention should be made also of the churches: Sts. Volodymyr and Olha in Windsor, St. Nicholas and St. Volodymyr in Toronto, Sts. Volodymyr and Olha in Winnipeg, etc. But the most noteworthy of the churches in Canada are: the Orthodox Cathedral of St. John the Baptist in

Edmonton and the Holy Trinity in Vancouver (both S. Tymoshenko's projects), the Orthodox Church in Saskatoon, and particularly the St. Sophia in Montreal — project by V. Sichynsky (The National Home in Montreal is also his project.).

In the recent decades Ukrainian architecture in Canada was much enriched by refugee architects, particularly: Mykola Flyak (1899-1973), who completed his studies in architecture in Danzig. He first worked in Poland (Torun, Laskowice), and during the German occupation was the director of the Building Lyceum in Kolomya. From 1950 he accomplished many church projects and other buildings in Canada. The most notable are the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Calgary, St. George's in New Westminster, British Columbia, churches in Two Hills and Innisfree, Alberta, and others, which have features of the early Byzantino-Romanesque within modern construction and with new building materials.

Yuriy Kodak (son of the writer S. Vasylychenko) is an outstanding architectural talent. He bases his style on the traditions of the Kozak Baroque. His church projects St. Basil the Great in Lachine, Quebec, in Toronto, and the U.S.A. are marked by a particular monumentalism and originality.

Yevhen Gren accomplished church projects on the basis of ancient architecture, particularly of wooden architecture. This, in combination with modern trends, results in a synthesis of a Modern Ukrainian style. Illustrative of this are his church projects in Guelph, Ontario, the Blessed Virgin Mary in Toronto, etc. Gren is an erudite of styles and an author of many works.

Radoslav Zhuk (born in 1931) occupies a prominent position in Ukrainian architecture in Canada. He completed his studies in architecture at the McGill University in Montreal and broadened them at the Technological Institute in Boston. He has been distinguished by a number of awards at architectural competitions in Calgary, Montreal, and Ottawa. He was a lecturer at the Boston Architectural Centre, then — an assistant professor, and finally, professor at the School of Architecture at the University of Manitoba. Zhuk worked on projects for Port Cartier in Quebec, on the Musical Centre in the Laurentians, the City Hall in Ot-

tawa, etc. Of his church projects the most noteworthy are: St. John the Baptist in Montreal, St. Michael's in Tyndal, Manitoba, the Holy Family and St. Joseph's in Winnipeg, the Holy Eucharist in Toronto, and many others. Although Zhuk's church projects are based on Ukrainian traditions, they are definitely modern. He created modern forms of Ukrainian architecture combining them with world architecture.

L. Pentsak has also emerged in church projects in Canada. He works on the problems of construction under Canadian conditions.

There was no Ukrainian sculpture in Canada in the period of the early settlements because there was no atmosphere conducive to such a development. Only applied carving prevailed (of iconostases, altars, ciboria) of an artisan character. Iconostases of high artistic quality came to the fore after the Second World War with the arrival of the refugee artists. The iconostasis at St. Volodymyr's Church in Toronto was accomplished by V. Balyas and T. Kubarsky in Kozak Baroque. V. Dobrolige accomplished the iconostasis for the St. John's Cathedral in Edmonton, and I. Denysenko for the St. Josaphat's Cathedral in Edmonton. Other artists also added to the art of iconostases and various works of church sculpture.

A genuine work of sculpture is Andriy Darahan's memorial to Taras Shevchenko at the Manitoba Legislature Grounds. This was accomplished in 1961 under the auspices of the Ukrainian Canadian Committee on the 100th Anniversary of the poet's death. It can be said that this remarkable event started a definite epoch in Ukrainian sculpture in Canada.

The most popular Ukrainian sculptor in Canada is Lev Molodoshanyyn (Leo Mol). Mol was born in 1915; he studied in Vienna, Berlin, and the Hague. He acquired fame for his memorial to Taras Shevchenko in Buenos Aires, his statue of Queen Elizabeth II (on the 100th Anniversary of Manitoba), and his memorial to Sir Robert Borden. Mol accomplished many works of stone sculpture. Of his busts the most notable are: "D. Eisenhower", "J. Diefenbaker", "Metropolitan Ilarion", "Mykola -Lysenko", "Pope John XXIII", "Sculptor A. Darahan", "Dr. B. Stebelsky", and others, which are marked with a definite realism and a

deep spiritualism. As a master of stained glass windows, Mol has produced over 40 for Ukrainian and non-Ukrainian churches, 30 of which are in the church of the Sts. Volodymyr and Olha in Winnipeg. Mol is also a ceramic artist.

There is an emergence of young sculptors in Canada who have received their education in Canadian universities and colleges. Some of these possess notable talents.

Ukrainian painting and graphic arts also developed in Canada following the arrival of the refugee artists. Before this, painting arts were very impoverished, not to even mention the graphic arts. Selftaught "artists" were copying icons for churches, often from foreign models. Perhaps the only artistic work was the painting of the Church of the Mother of God in Yorkton, Saskatchewan, accomplished by Stepan Meush, 1939-1941. Of high artistic quality, also, were the icons created by O. Kurylas for the St. Josaphat's Church in West Toronto. There were no exhibitions of Ukrainian art until 1948 when Yulian Kraykivsky was the first to exhibit his works at the Edmonton Exhibition. He received the first award for his painting "Arkan" ("Ukrainian Lasso Dance"). Vadym Dobrolige organized his own personal exhibition in Edmonton. Ivan Keyvan took part in the exhibition of the Association of Artists of Alberta and in the touring exhibition of the Association, 1950-1951. In 1951, under the auspices of the Ukrainian Canadian Committee, an exhibition of 47 works was held in Winnipeg to commemorate the 60th Anniversary of Ukrainian Settlers in Canada. In 1953 an impressive exhibition of around 100 works was held in Edmonton at the convention of U.N.O. It was organized by I. Keyvan. In 1954 the Centre of Ukrainian Culture and Enlightenment organized an exhibition in Saskatoon. The most impressive exhibition was held the same year in Toronto on the occasion of "The First Meeting of Ukrainian Artists of Canada and U.S.A."; 56 artists participated with 156 exhibits. In 1955 an exhibition of Ukrainian Modern Painting was held in Montreal with over 20 of the most notable artists participating.

In order to coordinate the activities of our artists in Canada, in 1956, under the initiative of the artists M. Dmytrenko, B. Stebelsky, and I. Keyvan, the Ukrainian Union of Fine Arts Artists (Ukrayinska Spilka Obrazotvorchyykh Mystsiv U.S.O.M.) was formed in Toronto with a few af-

filiated bodies. Dr. Stebelsky headed U.S.O.M. for a number of years, then — I. Keyvan, and finally — M. Levytsky. U.S.O.M. arranged a number of exhibitions in Toronto, in particular in commemoration of the 300th Anniversary of the Victory of Konotop, the 250th Anniversary of the Mazepa Revolt, the 100th Anniversary of the Death of T. Shevchenko, and others. Since 1956 the journal "Literatura y mystetstvo" ("Literature and Art") is published, as an addition to "Homin Ukrayiny" ("Echo of Ukraine"), which is edited by Dr. B. Stebelsky.

Much has been contributed to monumental and easel painting, and graphic arts by those artists who settled in Canada and the U.S.A., or those that lived in Canada but for a short time. Leonid Perfecky, who painted St. Joseph's Oratory in Montreal, lived and worked in Montreal. He also emerged as a battle-scene painter. Kateryna Antonovych (1884-1975), from the Kievan Academy and the Plastic Studio in Prague, held her own art school in Winnipeg from which a number of talented students emerged. She also created her own works. Nadiya Biletsky (1898-1963) also worked in Winnipeg. She is the author of a number of portraits (including the portrait of Oleh Olzhych), landscapes, and still life paintings. Mykhaylo Osinchuk accomplished the mural at the churches St. Josaphat and of the Redemptorist Fathers in Toronto in the Ukrainian Byzantine style. T. Dyky, from Yugoslavia, accomplished the same in the Church of St. Nicholas and in the chapel of St. Sophia in a Neo-Byzantine spirit. These are especially impressive as regards composition, stylization, and coloring.

The best acquisitions of church art in Canada is the mural painting of the Orthodox Cathedral of St. Volodymyr in Toronto and its iconostasis, which was accomplished by I. Kubarsky, V. Balyas, and M. Dmytrenko. Numerous large wall compositions blend into a beautiful synthesis of a Ukrainian style. Its peak of perfection is the iconostasis in the spirit of Ukrainian Baroque, masterful in its composition, color, and technical accomplishment. Kubarsky and Balyas also painted a church near Sifton, Manitoba. Ivan Kubarsky (1896-1971) who completed the Art Institute in Kiev was the chief designer of the Kievan Opera for twelve years. Together with Balyas, Kubarsky held an art studio during the refugee period. In Toronto, Kubar-

sky worked on the designing of many Ukrainian academies and concerts. Of Kubarsky's easel paintings, the most notable are "Mamaliya", "Kobzar", "Palata Hetmana I. Mazepy" ("The Palace of Hetman I. Mazepa"), "Na poli" ("On the Field"), etc.; all in the realistic spirit. Balyas, during his stay in Canada, worked on a series of Ukrainian publications and mosaics ("Sts. Volodymyr and Olha", "Kozak-Mamay"). M. Dmytrenko worked in easel painting and illustrations of books and placards.

Bohdan Stebelsky makes a deep imprint in the Ukrainian art life in Canada. He was born in 1911 in Halychyna, studied painting at the Cracow Academy (particularly folk art), from 1942-1944 he was the Director of the Industrial Arts School in Yavoriv, as a displaced person he was the co-organizer of U.S.O.M. in Munich, and was one of its most active members.

In Canada he became active as an organizer and head of U.S.O.M., and editor of "Literatura y mystetstvo" ("Literature and Art"). For many years B. Stebelsky has been writing outstanding articles on Ukrainian art. As an artist, Stebelsky is an Impressionist with definite Ukrainian features, as seen in the works: "Nad stavom" ("By the Pond"), "Domy" ("Houses"), "Zamkove podvirya" ("Castle Grounds"), "Soshestviye Sv. Dukha", ("Descension of the Holy Spirit"), and others. Stebelsky accomplished the book art of many Ukrainian publications, all distinguished by his original approach. Stebelsky is a unique figure on the background of the Ukrainian Diaspora.

Myron Levytsky is one of the most productive and most popular Ukrainian artists in Canada and the Diaspora. He was born in 1913 in Lviv, studied first at O. Novakivsky's Art School in Lviv, and then completed the Cracow Academy. Levytsky is an equiposed talent of many fields — painting, graphic arts, various branches of technical accomplishment, thematics, genres, manners, trends, and styles. He is a monumentalist, and a portrait, landscape, and urban painter. His style, which is completely modern and completely Ukrainian, contains features of the Byzantine, of Realism, Impressionism, Expressionism, Cubism, and even Abstractionism. This is seen in his works: "Karpatska Madonna" ("Carpathian Madonna"), "Skhoplennya Nasti" ("The Abduction of Nastya"), "Portret Druzhyny" ("Wife's

Portrait"), "Port le Havre", and "Devyaty val" ("The Ninth Wave"), and the more recent works: "Tsokotykhky" ("Chatterers"), "Try tsari" ("Three Kings"), "Ostanni prorok" ("The Last Prophet"), "Lukash", "Alhambra", "Kovcheh Noya" ("Noah's Ark"), etc. They portray the vivid imagination and inexhaustible creative thought of the artist. Levytsky is particularly active in the field of book art, as: "Velyka istoriya Ukrayiny" ("The History of Ukraine"), "Istoriya ukrayinskoho viyska" ("The History of the Ukrainian Army"), "Dukhovyy portret Olhy Kobyl'yanskoyi" ("The Spiritual Portrait of Olha Kobyl'yanska") by Y. Mulyk-Lutsyk, "Doroha" ("The Road"), by B. Kravciv, "Brody" by O. Lesyak, and many other distinguished publications, including T. Shevchenko's "Kobzar". In this field of art, Levytsky is unsurpassed, has attained a tremendous popularity, and has placed within it a distinct seal of his own individual style.

Halyna Novakivsky works in Toronto. She studied in Cracow, Vienna, and Munich. Her most interesting works are: "Vesna" ("Spring"), "Rybalky" ("Fishermen"), "Svyachennya pasok" ("Blessing of Easter Breads") and "Zhovti nartsyzy" ("The Yellow Narcissi").

Enriching Ukrainian art in Canada also are: O. Telizhyn, P. Sydorenko, P. Melashchenko, A. Struver, I. Nosyk, I. Shumka-Moroz, M. Bidnyak, L. Paliy, A. Babych, L. Genush, D. Zalutsky, and many others.

Stepan Stetsiv (1905-1964) worked in Vancouver and then in St. Catherine's. He was born at Drohobych, studied painting in Liege, Belgium, in Cracow, and in Warsaw. Stetsiv created a number of valuable compositions and landscapes in the Realistic spirit. Interesting as regards to drawing and color are his works: "Vivtsi na dorozi" ("Sheep on the Road"), "Lis" ("Forest"), "Alpy" ("Alps"), "Vtika-chi" ("The Escapees"), "Plener" ("Plein air"), etc. He also worked in the field of church art.

Roman Kowal attained wide popularity in Canada, especially in Winnipeg. He was born in 1922 in the Lyubachiv area, studied painting at the Industrial Arts School in Lviv and at the Post-Secondary Art Studio of S. Lytvynenko in Germany. Kowal is distinguished as a first-class urban painter, and a good portrait and landscape painter. His distinct individuality marks the works: "Vesna" ("Spring"),

"Vidhomin u horakh" ("Echo in the Mountains"), "Pered kupillyu" ("Before the Bath"), "Portret druzhyny" ("Wife's Portrait"), etc. Together with S. Hordynsky, Kowal painted a church in Winnipeg and accomplished the mosaic in the sanctuary of the St. John's Cathedral in Edmonton transforming V. Dobrolige's project. Kowal also works in fields of sculpture and ceramics.

In Manitoba a young generation of Ukrainian Canadians have come to the fore, as: Petro Kuts, a good caricaturist who works at the daily "Free Press"; Taras (Ted) Korol a designer at the Manitoba Theatrical Centre; Stepan Repa, Dariya Zelsky-Darevych, Halyna Kohuska (Gomez-Peralles), Khrystyna Navrotsky-Kudryk, L. Obrotsa, M. Pere-sunky-Harasymchuk, B. Akhtymiychuk, M. Onufriychuk, T. Kuziv, and others.

In Montreal, Adriyana Lysak is an original artist of exceptional talent; Ruslan Logush is talented and original; and Lyudmyla Temertey is distinguished with her perfect realistic drawing. There are others, too, with a bright future.

Edmonton has become a definite centre of a group of notable artists. Yuliyana Butsmanyuk (J. Bucmaniuk) studied art at the Cracow Academy and continued his specialization in Prague. He worked for some time with the famous M. Sosenko in the painting of churches in Halychyna. He arrived in Canada as a full-fledged artist, having accomplished the murals at St. Josaphat's Church in Zhovkva and many portraits as well. In Edmonton, Bucmaniuk painted St. Josaphat's Cathedral which is outstanding in its original stylization of the figures of the saints and Christian symbol as well as in its ornamentation and harmony of color. The most outstanding of his portraits are those of Bishop Nil Savaryn, Metropolitan M. Hermanyuk, Very Rev. Dr. V. Laba, S. Petlyura, I. Konovalev, A. Melnyk, D. Vitovsky, R. Smal-Stocky, and others. For ten years Busmaniuk had his own art studio; a number of debutantes of his school have acquired positions in art.

Yulyan Kraykivsky was the first Ukrainian artist who settled in Edmonton. He already had produced many works in Ukraine and as a displaced person he created the compositions "Roz stril" ("Execution"), "Vtikachi" ("Escapes"), "U.S.S.R.", "Kolektyvizatsiya" ("Collectiviza-

tion"), and "Arkan" ("Ukrainian Lasso Dance") for which he received first award at an exhibition in Edmonton in 1948. In Canada he created the compositions "Hahilky" ("Eastern Spring Songs"), "Tantsyuvalna romantyka" ("Dance Romantics"), "Chortivska ofensyva" ("The Devil's Offensive"), "Dochka Oksana" ("Daughter Oksana"), and many others. He was the author of many theatrical designs and many postcards. Kraykivsky's works are characterized by Realism with some Romantic undertones.

Artists from the older generation also worked in Edmonton. Vasyl Zalutsky (1895-1973) is a drawing artist of the Naturalist school who accomplished a series of icons for iconostases and painted in the field of theatrical design. Stefaniya Bazyuk (born 1904) painted a cycle of landscapes of the Rocky Mountains in the spirit of Impressionism.

Ivan Keyvan (J. Keywan) was born in Pokuttya in 1909, studied at the O. Novakivsky School, at the Cracow Academy, and specialized in graphic arts at the Warsaw Academy. He studied the history of art as well. In Canada he emerged primarily in engraving and graphic arts, and partly in painting. His most notable works are: "Rodyna" ("Family"), "T. Osmachka", "Olena Kysilevsky", "Ivan Mazepa", "Moya druzhyna" ("My Wife"), "V. Lesych", "Avtoportret" ("Selfportrait") and a cycle of compositional portraits of T. Shevchenko. I. Keyvan works also as an art scholar and art historian. He has written many essays and a few monographs, including the monograph "Taras Shevchenko — obrazotvorchy mystets" (Taras Shevchenko — The Fine Arts Artist), and is completing the monumental "Istoriya Ukrayinskoho mystestva" ("The History of Ukrainian Art").

The most distinguished Ukrainian artist in Western Canada was Wadym Dobrolizh (Dobrolige) (1913-1973). Dobrolige was born in Nizhyn; he studied in the Kiev Art Institute and at the Leningrad Academy. He was repressed by the Soviet government and in exile painted the Khabarousk and Nikolsk-Ussury Home of the Red Army. He later designed the film studio in Kiev. As a displaced person (in Heidenau) he held his own art studio. Having settled in Edmonton, Alberta, Dobrolige accomplished the murals of a church in Vegreville and a series of icons for

churches in Radway, Willingdon, Musidora, and Bruderheim. He also created a beautiful iconostasis and icons for the St. John's Cathedral in Edmonton (with the aid of P. Paush, who did the carpentry). This iconostasis is in the Kozak Baroque style. He started a project of mosaics for the sanctuary but, unfortunately, his premature death curbed its full realization. Dobrolige was an excellent designer. He worked in this field for Ukrainian productions and academies ("Lys Mykyta", Mazepa and Shevchenko academy), and for non-Ukrainian operas as well. The best works of his easel paintings are: "Vtikachi" ("The Escapees"), "Kodnya", "Portret druzhyny" ("Wife's Portrait"), "Olha", "Metropolitan Ilarion", "Pustka" ("Vacant House"), "Osin" ("Autumn"), etc. He also worked in the fields of book art and silk screening, and tried his talents in sculpture ("T. Shevchenko").

Ceramic artists who work in Alberta are Ted Diakiv, Ivanna Ivanusiv, and Olha Manastyrska. Parasya Ivanets is a painter in Alberta who composed a number of valuable landscapes, an impressive cycle of Ukrainian churches in Alberta, and icons for the iconostases of the St. Josaphat's Cathedral in Edmonton. Among the noteworthy artists of the young generation is Ihor Dmytruk whose works are marked with an original Expressionism and Ksenya Aronets, an uncompromising Abstract painter. There are many amateur painters in Edmonton, mostly women, who have attained an elementary education in art through evening courses at the University of Alberta. One of these is Olha Lukomsky (born in Lviv) who, with her oil technique in portraits, landscapes, and still life paintings, is endeavoring to achieve heights.

Petro Shostak is a talented painter in Victoria, British Columbia. He deals primarily with landscapes which are characterized by a modernized Realism.

Vasyl Kurylyk (William Kurelek) (1927-1977) is an epochal phenomenon in Ukrainian art in Canada. He was born in Whitford, Alberta, in a family of farmers who settled here from Bukovyna. He grew up in Manitoba and completed his studies at the University of Manitoba. He then went on with his studies at the Ontario Institute of Art and at the Art School in San Miguel de Allende in Mexico. He culminated his studies in London, England, 1952-1959. In

order to obtain financial means for his studies he worked in the forests of Ontario and Quebec. He became plagued by a disease of the eyes which threatened him with blindness. Although he was an atheist (he was of the Orthodox religion from birth) he returned to God and miraculously regained his vision. From this moment Kurelek became an ardent Christian; he visited the Holy Land, went through it on foot, and painted the places where Christ had walked, firstly Bethlehem, Jerusalem, Nazareth, and the Sea of Galilee, and then scenery, architecture, and people. This led to the composition of a gigantic cycle (of over 60 paintings) "Pasiya sv. Matviya" ("Passion of St. Matthew"). When Kurelek first exhibited his works in Toronto in 1960 at the Isaac Gallery he astonished the audience and critics. During his short life he exposed his works at 26 personal exhibitions; each was dedicated to a separate theme and problem: on the life of his parents-farmers, reminiscences from his childhood and teen age years, on "Lumberjacks", on the miracle of regaining his sight ("Lord, If Only I Could See"), on themes from the Princely and Kozak States ("Hermit in the Kievan Cave Monastery"), ("Selecting a Hetman"), and on the horrors of Russian Bolshevism ("Tragedy in Vinnytsya"). One separate exhibition was dedicated to the crimes of genocide, including Moscow's genocide over the Ukrainian nation (this was not to the liking of the so-called "humanists"). Kurelek was not only an artist-mystic, he was an original philosopher. In his works we see a satire on materialism and hedonism in the face of the threat of a cataclysm ("Visions of Nuclear Arms", "Toronto, Toronto!"). Kurelek's art is not a profession, it is a calling which serves the highest ideal — Christianity. Kurelek's works are characterized by Primitivism, Realism, and even Surrealism which blend into his own individual style. His works are preserved in fifteen galleries and museums in Canada and the U.S.A. A monograph has appeared on the artist as well as a number of articles. Four film-strips have been dedicated to his life and works.

Toronto is the Ukrainian art centre of Canada. Its organizational activities include the headquarters of U.S.O.M., M. Kolyankivsky's art gallery, "My i svit" ("The World and Us") which has been transferred to Niagara Falls under the name "Home of William Kurelek", T. Shumsky-

Moroz gallery "Focus", and the newly founded Canadian-Ukrainian Foundation (Kanadsko-Ukrayinska Fundatsiya) (K.U.M.F.), which came into being under the sponsorship of Mr. and Mrs. M. Shafranyuk. Many exhibitions of the works of young artists are held there annually thus providing a field for their creativities. K.U.M.F. is most significant to the development of Ukrainian art because of its role of exposing its treasures to Ukrainian and non-Ukrainian viewers.

The art schools of K. Antonovych, J. Bucmaniuk, and P. Sydorenko have contributed greatly to the development of young artists.

A number of artists from Ukraine have settled also in countries of South America. In spite of the very impoverished conditions, some of the artists have been successful in developing their talents, a few have even enjoyed dominant roles, particularly in Argentina, and Venezuela. There was only one Ukrainian architect in Argentina — Konstyantyn Buldyn (1897-1966). Buldyn completed the Art Institute in Kiev and then worked in the field of decorative sculpture of buildings in Kiev, Kharkiv, Odessa, and Dnipropetrovske. He accomplished a memorial project in honor of T. Shevchenko (Manizer took advantage of his ideas in his own memorial projects to T. Shevchenko in Kharkiv and Kiev.) In Austria, Buldyn created the composition "Besdomni" ("Homeless") and "Taras Bulba". In Argentina he designed the Economic Exhibition in Avellaneda (1950) and in Buenos Aires, a complex of buildings, under the name "The Children's Republic".

Mykola Holodyk enjoys his achievements in Argentina as a sculptor and as a painter-designer.

There is a memorial in Buenos Aires honoring T. Shevchenko, a project by Leo Mol (from Canada; mentioned earlier).

Painting and graphic arts take a much more eminent position in the Ukrainian art of Argentina. Victor Tsymbal, who emigrated to Argentina in 1928, received sudden and wide acclaim, and a leading position in Argentinian art. Tsymbal illustrated the most distinguished Argentinian publications, became well-known in commercial graphic arts working for the most noted business firms and banks. He worked on many government documents, various mone-

tary projects, emblems, diplomas, placards, etc. for the governments of Argentina, Brazil, Uruguay, Chile, and even England. In 1948 he was awarded four gold medals for his drawings for the journals "Asidar" and "Orhis" and for his graphic work "The Art of Propaganda". Tsymbal financed the Ukrainian school in Argentina, designed many productions, and illustrated many Ukrainian publications. Of particular importance are his works: "Boh-tvorets" ("God-Creator"), "Khrystos u pustyni" ("Christ in the Wilderness"), "Pereobrazhennya Hospodnye" ("Transfiguration"), "Kyyivska Bohorodytsya Nenarushyma" ("Sacred Mother of God of Kiev"), "1933", "Ruiny Kyyivskoyi Lavry" ("Ruins of the Kievan Cave oMnastery"), "Kyyiv nad Dniprom" ("Kiev by the Dnieper"), "Kurhan u stepu" ("Mound in the Steppe"), etc. Tsymbal holds a unique position in Ukrainian and world art primarily because of his brilliant composition and an unrivalled technique. There is a tremendous suggestive power in his works; his unusual precise technique of accomplishment is a genuine modernism, an antithesis to the contemporary so-called "modernism". Tsymbal is a remarkable master of the microcosm. In 1960 he settled in the U.S.A. where he died.

Borys Kryukiv (1895-1967) also acquired fame in Argentina. He achieved his art education in Kiev but was unable to reveal his talent in the yoked Ukraine. In Argentina he became distinguished as a remarkable illustrator. Kryukiv illustrated the publication "El Ateneo" in Buenos Aires, "A Thousand and One Nights", "Divine Comedy", "Decameron", "Don Quixote", "In the West Without Change", works of E. Poe, A. France, and others, and also "The Spanish Classical Theatre". He also illustrated many Ukrainian publications. Kryukiv was a master in oil painting too, as "U Kyyevi na Podoli" ("Podil in Kiev"), "Shlyakh kriz ruyiny" ("Path Through the Ruin").

His wife, Olha Hursky, is an author of landscapes in the Impressionistic spirit. His daughter Lidia is a ceramic artist endeavoring to create a synthesis of the Argentinian ceramics with that of the Poltava and Hutsul regions tying in with the Trypillian culture.

Mykola Nedilko (born 1902) was the designer of the theatre and opera house and the vaudeville in Kiev. Nedilko is a beautiful landscape artist, a lyricist. He captured

the viewers at the exhibitions in Lviv with his works "Osin" ("Autumn"), "Osinniy motyv" ("Autumnal Motif"), "Dereva nad rikoyu" ("Trees by the River"), "Zymovy peyzash" ("Winter Landscape"), and a cycle of landscapes from around the Dniester River. Argentinian critics value Nedilko's landscapes very highly.

Mykola Azovsky (1903-1947) is a noted Realist painter. He studied at the Kievan Academy, later he completed the Art Institute, and worked as a theatrical designer in Kharkiv, Donbas, and Kiev. Azovsky created a number of compositions, as "Shevchenko na zaslanni" ("Shevchenko in Exile"), "Karmelyuk", "Robitnyky Donbasu" ("Workers of Donbas"), and others. At the S.U.O.M. exhibitions in Lviv, 1941-1944, Azovsky was distinguished by his oil paintings "Zhnyva" ("Harvest"), "Zhinka v kapelyusi" ("Woman in a Hat"), "Verba" ("Willow"), "Nahrobok I. Franka" ("I. Franko's Memorial"), "Khata narodzhennya I. Franka" ("I. Franko's House of Birth"), "Khrest na rozdorizhi" ("Cross on the Crossroads"), and "Merlets u khati na Hutsulshchyni" ("A Corpse in a House in the Hutsul Region"). Azovsky also exhibited a cycle of urban landscapes. He created a number of landscapes of Italy "Tserkva v Berestysi" ("Church in Brescia"), "Prokhid u gondolakh" ("Procession in Gondolas"), "Tserkva sv. Marka" ("St. Mark's Church"), "Piacetta", "Dvi skeli y more" ("Two Cliffs and the Sea"), and "Krayevyd Kapri" ("Scenery of Capri"). Azovsky's last paintings were landscapes of Argentina. His works impress the viewer primarily with their perfection of color.

Volodymyr Lasovsky was a very well-known artist in Lviv. He lived in Paris after the Second World War, and eventually settled in Argentina. In Buenos Aires, he headed the Union of Scientists, Writers, and Artists and lectured at art schools. Recently Lasovsky has become an art theoretician writing many valuable articles. In 1957 Lasovsky moved to the U.S.A. where he worked in the field of monumental painting and headed the Cultural Committee of S.K.V.U.

Ivan Denysenko was born in 1910 in the Kharkiv region; he completed the Professional Art School and the Art Institute in Kiev. He got to Lviv as a German prisoner of war. After the war went to Paris where he studied for

two years at the Academy of Grande Chaumiere. In Argentina he worked as a monumentalist and portrait painter. Denysenko accomplished a series of murals and icons for the Orthodox and Catholic Churches in Buenos Aires, in the province of Missones, in Berisso and Santa Rosa, in Cordoba, in the Seminary of San Alfonso, in La Rioja, etc. He also created a series of iconostases: for the Eucharist Congress at Curitiba, Brazil, for a chapel in Malet, in Paulo Frontin, in Antonio, Prudentopolis, Porto Uniao, etc. Upon moving to the U.S.A. in 1963, Denysenko accomplished a number of iconostases for various churches outside the country, as St. Josaphat's Cathedral in Edmonton, Alberta, and a church in Vancouver, British Columbia, for the Orthodox Church in Paris, and the Catholic Mission in San Germaine. The works of Denysenko are characterized by a perfect drawing, clarity of composition, and pleasant, bright coloring.

Oleksander Klymko worked in Argentina for a while in the fields of church murals, icons, and theatrical and film design. Volodymyr Ponomarenko is a very productive artist in Argentina. He accomplished over 2,000 works in oil, drawings, and etudes. Of the younger generation of artists that acquired their art education in Argentina are: N. Somko, L. Hrytsay, S. Makarenko, M. Borsalsky, M. Krushelnytsky, L. Prokopovych, A. Symonchuk, and others.

Brazil is the most impoverished in regards to Ukrainian art because of the prevailing unfavorable economic conditions. As far as architecture is concerned there is only one church project, by V. Sichynsky in Porto Uniao. Sculpture is non-existent in Brazil. In Rio de Janeiro, Dmytro Izmaylovych emerged as a stylish portrait painter in the diplomatic circles. He has painted portraits of women diplomats of India, Pakistan, and others. He produced a cycle of urban paintings with Eastern thematics as well as religious compositions in a Byzantine manner.

Venezuela is one of the youngest countries of Ukrainian settlement; before 1948 it had no traditions of Ukrainian art. For a short while Vasyl Krychevsky worked in Caracas. In the decline of his years he painted a series of landscapes. He died in 1952 and was buried in Bound Brook, New Jersey.

Halyna Mazepa (Koval) is one of our most productive artists in Venezuela. She works in Caracas. She was born in 1910 in the family of the Premier of the Ukrainian National Republic, Isaac Mazepa. She completed the Industrial Arts School and the Academy of Arts in Prague. Already in 1935 she distinguished herself at the exhibition in Lviv with her works: "Khlopchyk z pesykom" ("Boy with a Dog"), "Holova divchyny" ("Girl's Head"), and "Dvi zhinochi holovy" ("Two Women's Heads") in a modern and essentially Ukrainian character. Her later works are antirealistic in drawing and color; these are: "Oy, pye Bayda" ("Oh, Bayda Drinks"), "Kozaky" ("Kozaks"), "Try divchyny" ("Three Girls"), "Divchyna z namystom" ("Girl with a Necklace"), "Rusalka", ("Nymph"). "Kazka pro divchynu-kachechku" ("The Tale About the Girl-Duck"), etc. She has laid folk art into the base of her style and combined the features of folk art with modern trends — Expressionism, Surrealism, and others. Halyna Mazepa accomplished many illustrations to the tales: "Duma pro chayky" ("Song About the Gulls") by O. Lyaturynska, "Knyazhna-zhaba" ("The Frog Princess"), by O. Oles, "Sluzhnytsya Hapka" ("The Servant Hapka"), "Rusalka" ("The Nymph"), "Vidma" ("The Witch"), "Didko" ("The Devil"), "Chortenyata" ("Little Devils"), "Did i baba" ("Grandfather and Grandmother"), "Ivasyk-Telesyk", etc., and also to M. Ponedilok's collection "Zorepad" ("Starfall"). Halyna Mazepa possesses the elements of a Ukrainian national genius and, therefore, plays a leading role in the formation of Ukrainian art.

In 1948 some Ukrainian artists settled also in Australia. Of these Mykhaylo Kmit (1910-1981) is clearly distinguishable. He was born in Stry, studied art at the Cracow Academy, then in Czechoslovakia, Germany, and Italy. Before the war he was an editor to the Scientific Press Agency in Warsaw; during the German occupation he taught art at the Industrial Arts School in Lviv. He created a number of portraits, compositions, and still life paintings which, in their drawing, are marked with features of Expressionism, and in their coloring — by Impressionism. His most valuable work is "Avtoportret" ("Selfportrait"). Kmit has achieved tremendous success in Australia, in-

cluding the exhibitions in Sydney and in Newcastle where he has received many first prizes.

Volodymyr Savchak was born in Berezhany, studied at the School of Applied Arts in Warsaw, and then in Vilna. In Australia he taught art to aborigine children in the central regions and was also a teacher of the Technical School in Northern Tasmania. He is friends with the famous aborigine landscape artist Albert Namatyrira of the Aranda aborigines. Savchak's best works are: "Ranok v Brizbeni" ("Morning in Brisbane"), "Sv. Pokrova" ("St. Mary the Protectress"), "Bohorodytsya z Dytyatkom" ("Virgin Mary with Child"), "Bozha Maty" ("Mother of God"), and others. He also created a cycle of Australian landscapes.

Vasyl Tsybulsky (born 1929) is a designer in Australia. He studied art at the Kharkiv Art Institute and at the Leningrad Academy. He created a cycle of paintings of Ukrainian hetmans and writers; he designs Ukrainian productions in Jilong and successfully exhibits his works there.

In Adelaide, the artist Mysak participates in various Australian exhibitions and has received a number of awards.

There is no union of artists in Australia, therefore, each one of them paves his own way independently.

There are very few Ukrainian artists in Western Europe at this time and, therefore, Ukrainian art is not well represented there. The only exceptional event in architecture is the building of the St. Sophia Cathedral in Rome with the endeavors of Patriarch Joseph, 1967-1969. This cathedral is monumental in character. Basically it is in the Ukrainian Byzantine style with modern features. Its mosaics, accomplished by S. Hordynsky, are highly artistic. The St. Simon Orthodox Church in Paris contains icons by M. Dmytrenko. His icon "Maty Bozha" ("Mother of God") is preserved in Lourdes.

Zoya Lisovsky-Nyzhankivsky works in Switzerland. She was born in Lviv to the family of the well-known graphic artist Robert Lisovsky and grew up in the Carpathians. She received her elementary education in art from her father, then she completed her studies at the Academy in Rome. There she illuminated her talents and her works appeared at exhibitions in London, Rome, and Bari (1955) where she acquired many awards. Zoya illustrated the

Italian theatrical monthly "Scenaris", created many portraits, compositions, and still life paintings. Zoya's style is completely original, with features of Expressionism.

In summation one can undoubtedly say that the acquisitions of Ukrainian art in Diaspora are brilliant achievements, especially when taking into account the difficulties and financial conditions that faced the refugee artist in his new homeland. The most important fact, however, is that the Ukrainian artist in Diaspora is allowed to express himself freely, in his own style, and in the thematics of his own choice. He can, therefore, exhibit genuine treasures of Ukrainian art before the world and say that which is not allowed to be said in an enbondaged Ukraine.

XV. UKRAINIAN ART IN THE UKRAINIAN S.S.R.

Art in the Ukrainian S.S.R. must be examined from the aspect of the colonial dependence of Ukraine in the so-called U.S.S.R. Obviously, the conditions for creativity in the police state are different from those in democratic countries. Creative freedom is extremely limited and the artist must submit unconditionally to the Party line and its "sword" — the K.G.B. The artist must create according to the dictates of the Party or else face imprisonment, or even death. Despite the regime, Ukrainian artists have managed to endow Ukrainian art with valuable acquisitions. Those artists who were faithful to the principles of Ukrainian art were liquidated. Those who "adapted themselves" to the regime and gave the occupants large "tributes" were able to find ways to contribute to the treasury of their own native art. The opportunists (these are very few) served the Kremlin unconditionally; some served the Kremlin out of fear of terror forcing themselves to create by the force of inertia in order to maintain their existence.

In the first years of the Bolshevik regime art in the U.S.S.R. and in the Ukrainian S.S.R., in particular, took the road of extreme modernism — from Impressionism through Cubism to Constructivism, Purism, Expressionism and Futurism, including Surrealism. As a basis for the "proletarian style", Constructivism was chosen for architecture and Futurism for painting and graphic arts. Class-

ical forms were preserved for sculpture only, because Ukraine, under the directives from Moscow, had to become densely "decorated" by memorials to the leaders of world communism.

Forced to create art according to the Party doctrine — "national in form and international in content" — Ukrainian architects tried to give rebirth to the forms of Ukrainian Baroque (as the Agricultural Academy in Kiev, project by V. Dyachenko). But Constructivism, a style devoid of any beauty, which was to serve practical purposes only, was forced upon them.

From 1921-1923 the proletcults came to the fore (Proletarian cultural-educational organizations). Their aim was to redevelop the cities Kharkiv, Kiev, Odessa, Mykolaiv, Chernihiv, and others. They took up various "most modern styles" (often illogical from the architectural standpoint), and tried to create a so-called "proletarian style". Forms of Constructivism took over and a series of proletarian settlements were built in Donbas — near Yuzivka, Horlivka, Kramatorske, Dnipropetrovske, Kharkiv, etc., in a "barrack" style. Representative examples of "Constructivism" are the new buildings in Kharkiv, the capital of the Ukrainian S.S.R. at the time: "Derzhprom" building, Co-operative building, the hostel "Gigant", the "Palace of Culture of Railway Workers" Post Office, A.T.S., and others.

Many buildings were built in this style in the main cities — government buildings, communal buildings, cultural-educational buildings, schools, theatres, "clubs", hospitals, state banks, railway stations, factories, electrical stations, etc. Particularly noteworthy is the power station and Dniaprohes Dam where reinforced concrete is used. This was a pursuit of the functional constructive style, which was not often successful.

Outstanding architects in the Ukrainian S.S.R. are O. Beketov, P. Alyoshyn, O. Verbytsky, O. Krasnoselsky, and O. Molokin. Some of the architects utilized forms of Kozak Baroque and wooden architecture, and the so-called "Ukrainian Modern". Russian architects brought models of Russian "Classicism" into Ukraine.

In general, however, building at this time was spontaneous and chaotic.

The creative initiative of architects was finally halted by the "Decree" of the Central Committee of the Communist Party which called for "the re-construction of literary-artistic organizations" and for "Socialist Realism". This, in fact, was a return to the so-called "heritage of the fatherland", i.e., to Russian pseudoclassicism. Thus began the regime's Russification of Ukrainian architecture in the Ukrainian S.S.R. The regime formed a Union of Soviet Architects which became its obedient instrument, strictly subordinate to Moscow. Constructivism was still tolerated for a while on the outskirts, but in 1937 it was condemned there also as "formalistic decadence".

From 1933 to 1941 a number of representative buildings were built in the spirit of the famous "heritage of the fatherland", these are: the building of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, the Administration Building in Kiev (architect Y. Langbard), Opera and Ballet Theatre (architect L. Kotovsky), T. Shevchenko Movie Theatre in Donetske (architect L. Teplytsky), Theatre in Dnipropetrovske (architect O. Krasnoselsky), and numerous communal buildings in Kiev, Kharkiv, Zaporizhzhia, etc. The T. Shevchenko Museum in Kaniv (project by V. Krychevsky) was to be a genuine masterpiece of Ukrainian architecture, but the regime branded it as "nationalistic" and this project was amended by P. Kostyrko in the spirit of Socialist Realism. This building is an example of extreme primitivism.

When, in 1934, Kiev became the capital of the Ukrainian S.S.R., the regime planned the construction of a "new centre" in the capital — at the price of the destruction of "historical temples", as the St. Sophia Cathedral, the Mykhaylivsky Monastery, the Church of the Three Saints, etc. Fortunately V. Krychevsky was successful in designing a new plan for that "centre" which consisted of transferring the plan of these government grounds behind the Pechersk and in this way he was able to rescue the Kiev Acropolis from destruction. From that time on, however, Krychevsky was strictly prohibited from interfering in that which "was not his business".

In that period many representative buildings were erected which have nothing in common with Ukrainian architecture. The most noteworthy are the building of the

Council of Ministers of the Ukrainian S.S.R. (architects T. Fomin and P. Abrosimov) of 1935-1937, with definite features of Classicism which give the impression of monumentalism, and the building of the Supreme Soviet of the Ukrainian S.S.R. (architect V. Zabolotny) of 1936-1939. This building, with modernized Corinthian columns and a glass cupola, is characterized also with elements of Classicism. This structure is proportional and the architect was truly successful with his light-and-shadow facade. These two buildings are considered as the most beautiful in the entire U.S.S.R.

After the Second World War the architecture of the Ukrainian S.S.R. developed under the slogan "re-construction of the fatherland". These efforts may have had a great future but an even more rigid centralization came into practice as well as more restrictions on the initiatives of architects.

In 1945 the Academy of Architecture of the Ukrainian S.S.R. was formed which acts in accordance with the directives of the Council of Cultural Affairs in Moscow. The initiatives of the Ukrainian architects were further limited. The most responsible tasks were given to architects of other nationalities — T. Fomin, P. Abrosimov, V. Elizarov, V. Velychkin, V. Kozlov, E. Holshtein, V. Hammerling, and others. If a Ukrainian sometimes did appear it was only in the outlying areas, or he worked in the capacity of an assistant.

The City Council Building in Kharkiv was built according to the project by V. Kostenko, the Theatre in Vynnytsya by V. Chornovol, the Theatre in Ternopil by T. Mykhaylenko, the railway station in Drohobych by L. Travyanko. The monument commemorating the 300th anniversary of the "union" of Ukraine and Russia is of the authorship of the Ukrainians A. Miletsky and the sculptor T. Honchar. Features of Classicism are found in the buildings at the Main Pavilion of Exhibitions in Kiev, the Palace of Culture in Nova Kakhovka, and the Railway Station in Kharkiv. The hotel "Dnipro" is reminiscent of the American Modern, and the hotel "Tarasova hora" in Kaniv (by Russian architects) has features of ultramodernism. The Economic State Planning building in Kiev, the Cultural Building in Kodaky, and Town Council in Donetsk are projects of

Ukrainian architects. Some buildings turned out well as far as style and construction are concerned, others are distorted. The institute "Hutsulshchyna" in Yaremche, the project by I. Bodnarchuk and others, is a successful achievement of style.

Many cities in the Ukrainian S.S.R. have been renovated or reconstructed under the direction of Russians, not without the participation of Ukrainians. Khreshchatyk in Kiev, ruined by the Bolsheviks themselves in the autumn of 1941, was renovated. On one side are administrative buildings, on the other side — residential buildings, but unfortunately, this erased the original Ukrainian character of the Khreshchatyk.

In 1955 the "Decree" of the Central Committee of the Communist Party and the Council of Ministers of the U.S.S.R. restricted architects even more. This time there was a strict prohibition of all "decorative tendencies in architecture of recent years and excessive enthusiasm with individual projects". Therefore Moscow declared a merciless war on all national styles except Russian pseudoclassicism.

The vociferous propaganda of the Russian Bolsheviks about their "colossal achievements" in architecture gives a totally false impression. In the Ukrainian S.S.R. as in the entire U.S.S.R., interest lies, primarily, in representative buildings and in structures with an industrial character. The construction of residential buildings is simply pitiful as far as quality and quantity are concerned. Total negligence is the rule. The buildings are not solid, they are carelessly built, and some are even crumbling. In spite of all the "plans" and "decrees" in the last 60 years of its existence, far less has been constructed in the U.S.S.R. than in the democratic countries, especially the U.S.A. and Canada in the last 10 years, and this without propaganda and terror.

Sculpture in the Ukrainian S.S.R. in the period of "War Communism" had nothing in common with the Ukrainian spirituality. The occupants first of all appropriated all the acquisitions of the Ukrainian National Republic of 1917-1920, including the bust of T. Shevchenko by F. Balaven-sky and the memorial honoring T. Shevchenko in Romny by T. Kavaleridze, and others. During the revolution the

memorials to the Russian Tsars were ruined in Ukraine, but after Ukraine was occupied according to Lenin's slogan "Art serves the masses", its cities were densely marked with triumphal arches and monuments on the theme of the "October Revolution". Eventually numerous memorials were erected honoring the "leaders of Communism" — Marx, Engels, Lenin, Stalin, and many others. The authors of these projects were — Epstein, Mistakover, Hanizer, Langbard, etc. The memorials are repulsively standard and mass produced.

In studio and decorative sculpture various trends were noticeable: Cubism, Futurism, Expressionism, and even a strange Naturalistic-Cubist combination. Ignoramuses and charlatans emerged in the field.

Ivan Kavaleridze composed memorials honoring H. Skovoroda in Lohvytsya and T. Shevchenko in Poltava with some features of Cubism. Following the war years he created a bust of actor and director A. Buchma and produced a number of high reliefs.

H. Manizer accomplished memorials honoring T. Shevchenko in Kharkiv in 1935, and in Kiev in 1939, in the spirit of Socialist Realism. Although these memorials are characterized by monumentalism, pathetics, and technical mastery, the spirituality of Shevchenko is not portrayed.

Y. Bilostotsky composed tombstones to M. Zankovetsky and M. Lysenko at the Baykiv Cemetery in Kiev, and a bust of P. Tychna. The rest of his works are standard tributes to the regime.

Ivan Severa composed the busts "Copernicus", "Ivan Franko", "Vasyl Stefanyk", "Ivan Honchar" (born 1911) and the beautiful work "Young Taras Shevchenko". Halyna Kalchenko (1926-1976) composed memorials honoring M. Leontovych and Hulak-Artemovsky, as well as busts of L. Ukrainka and O. Kobylyanska. Volodymyr Skolozdra (born 1912) accomplished monumental sculpture "Oleksa Dovbush", "Beethoven", "Shevchenko-soldier", "Vasyl Stefanyk", "F. Kotsyubynsky", the bust of young Shevchenko "Dumy molodi" ("Young Thoughts"), and "M. Kotsyubynsky", and others. The sculptors of the Ukrainian S.S.R. dedicated much to Shevchenko thematics, as T. Znoba, M. Korotkevych, D. Karvavych, M. Vronsky, T. Dovzhenko, O. Yevtushenko, A. Kosarevsky, E. Nyzov, B. Popovych,

and many others. They also worked in the field of studio sculpture. Some of their works are of high artistic value, others are not because of the strict censorship from Moscow; it is the dictates of Moscow that compel the Ukrainian artist to portray Shevchenko "as a fighter of social justice", or tribune of Moscow.

Memorials honoring I. Franko were erected in Kiev in 1956 (project of A. Bilostotsky and O. Saprun) and in Lviv in 1964 (a collective project). The most valuable busts of I. Franko are those by T. Severa and D. Krvavych.

O. Zdykhovsky made a sculpture "Bukovynsky Kobzar Y. Fedkovych" ("The Bukovinian Bard Y. Fedkovych"). Of the Hutsul thematics the most valuable are the works of V. Svyda: "Hutsulka z konem" ("Hutsul Woman with a Horse") and "Opryshky" ("Brigands") and V. Popovych's "Dovbush".

Monumental sculpture is impoverished as regards national thematics. Most memorials are built for individuals who had nothing in common with the Ukrainian spirituality, or who were enemies of it. The studio sculpture fares better in this regard, although it, too, is restricted by the regime in regard to thematics and style. There are many creative talents in the Ukrainian S.S.R., even some colossal talents; unfortunately they are shackled to the iron bars of Russian Soviet imperialism and their creative wings have been clipped. Instead of creating freely they must make their panegyric contribution to the regime, with much injury to national art.

The Russian Soviet occupation which forced Lenin's slogan "Art serves the masses" did not at all captivate Ukrainian artists because for a long time Ukraine had its own original art which was diametrically opposite from the Russian. The Academy of Art in Kiev was already in existence and under the direction of such eminent individuals as V. and F. Krychevsky, Y. Narbut, M. Boychuk, O. Murashko, M. Burachek, and others, who had already succeeded in the preparation of many talented students. The character of Ukrainian painting was formed earlier by S. Vasykivsky, O. Slastyon, P. Martynovych, I. Yizhakevych, F. Krasysky, etc.

It remains a fact that Ukrainian art, in general, and painting, in particular, went in a totally different direc-

tion than did the Russian which became cemented in the final phase of the "peredvizhniki", i.e. Eclectism-Naturalism.

Our notable artists, having encountered the new Bolshevik rule in Ukraine with alienation, or with suspicion and fear, did not engage themselves in the so-called "Soviet art". It is no wonder that Soviet critics (Z. Vynohradiv) noted that "these artists only watched the revolutionary events and, not understanding them, stood at a distance from contemporary life". Therefore, in the beginnings of the so-called "War Communism" it was non-Ukrainian painters who were engaged in painting, as P. Volodykin, V. Baltz, P. Vasilyev, I. Brodsky, V. Zauze, B. Egiz, S. Kyshynivsky, Y. Khast, etc. These were joined by various selftaught and vulgar-primitive mercenary artists. Of the Ukrainian artists only the exceptions adapted to the Bolshevik regime, among these was the prominent battle-scene painter Mykola Samokysh (1860-1944).

M. Samokysh was born in Nizhyn. After completing the Academy of Arts in St. Petersburg in 1885, he specialized in battle painting in Paris from 1886-1889. As a volunteer in the Russian Army during the Japanese War (1904-1905), Samokysh painted a cycle of battle compositions. He was an unsurpassed battle painter of European standards, particularly in his depiction of horses in every position. From 1890 to 1917 Samokysh was a professor of battle painting at the Academy of Arts in St. Petersburg. He also painted a cycle of battle compositions on Napoleon's March on Russia. Samokysh considered himself as a "Little Russian", nevertheless he accomplished a number of illustrations for the albums "Iz ukrayinskoyi starovyny" ("From Ukrainian Antiquity") and "Motyvy ukrayinskoho ornamentu" ("Motifs From Ukrainian Ornamentation") which were prepared by S. Vasylykivsky, his friend in the Academy.

Samokysh was in Crimea during the Russian Bolshevik invasion of Ukraine. In Crimea he joined "Soviet" art. In the 1930's he composed a few battle paintings on the themes of "heroism" of the Red Army. At this time he also composed a number of paintings on battles from Ukrainian history as: "Pokhid zaporozhtsiv na Krym" ("Campaign of Zaporozhian Kozaks on Crimea"), "Ivan Bohun", "Biy Maksyma Kryvonosa z Yaremoyu Vyshne-

vetskym" ("The Battle of Maksym Kryvonis and Yarema Vyshnevetsky"), and "Vyizd Khmelnytskoho v Kyyiv" ("Entrance of Bohdan Khmelnytsky into Kiev"). These are valuable from the artistic point of view, but are alien to the Ukrainian spirituality.

Various artistic unions were formed in the Ukrainian S.S.R. depending on styles and trends which still had some freedom of manifestation. These unions were: Association of Artists of Red Ukraine, Association of Revolutionary Art of Ukraine, Union of Young Artists of Ukraine, and Union of Contemporary Artists of Ukraine. The Academy of Arts in Kiev was reorganized in 1923 into the Artistic Institute with the departments of architectural, painting, polygraphy, carving-ceramics, and pedagogy conforming to the aims of propaganda. Nevertheless, national traditions were continued in the Institute by the professors V. and F. Krychevsky, and also by M. Boychuk, who founded his own school for monumentalists. Our distinguished artists were, at the end, subordinated to the Russian Soviet system. I. Yizhakevych composed a number of paintings on the themes from the period of serfdom in Ukraine: "Torh kripakamy" ("Serf Trade"), "Na panshchynu" ("In Serfdom"), "Pryvely do pana" ("Brought Before the Landlord"), etc. V. Krychevsky, escaping from Soviet thematics, painted landscapes, worked in book graphic arts, and also in film designing: "Taras Tryasylo", "Taras Shevchenko", "Nazar Stodolya", and "Boryslav smiyetsya" ("Boryslav Is Laughing"), and the first Ukrainian technicolor film "Sorochynsky yarmarok" ("Sorochynsky Fair").

F. Krychevsky painted many compositions, as "Dovbush", the triptych "Zhyttya" ("Life"), "Maty" ("Mother"), "Pryakha" ("Spinner"), an especially remarkable self-portrait (in a white fur coat), and a portrait of H. Pavlutsky. F. Krychevsky also painted a cycle of masterful portraits of writers, scholars, and musicians for the All-Ukrainian Academy of Sciences in Kiev at the end of the 1920s. The rest of his works are tributes to the regime.

Mykhaylo Boychuk (1882-1939) was the most illustrious figure during the period of Stalin's terror. He was born in Podillya. He studied at the Cracow Academy and completed his art education in Paris. He found his own style very early in his career. It was based on the old icono-

graphic traditions and the early phase of Renaissance (Giottoism). It is in this spirit that he painted the chapel of the "Deacon's Bursa" in Lviv. In 1914 he restored Hetman Rozumovsky's church in Lemeshi.

As a professor of the Academy of Arts, and later the Artistic Institute in Kiev, M. Boychuk founded the School of Monumentalists and taught students who became eminent artists, as V. Sedlyar, I. Padalka, O. Myzin, M. Pokytsky, T. Boychuk, O. Pavlychenko. I. Shulha and S. Nalepynsky-Boychuk became followers of this school.

Into the synthesis of his style M. Boychuk included the monumentalism of the Kievan Princely State, characteristics of early Italian Renaissance (Giotto), and elements of Ukrainian folk art. This was a specifically Ukrainian style, diametrically opposed to that of the Russian "peredvizhniki". It is in this style that M. Boychuk painted the Lutsk barracks in Kiev (200 artists worked there under his direction), giant frescoes in the Red Factory Theatre in Kharkiv, and the V.U.C.K.V. Sanatorium in the Khadzhybeyivsk Estuary. He painted a cycle of portraits for the Kievan Cooperative Institute.

The "Boychukism" style kindled a spontaneous fire through Ukraine and impressed the seal of its spirit not only in frescoes and portraits, but also in graphic arts and sculpture, and even ceramics, tapestries and weaving. As concerns the slogan "art national in form, and socialist in content", there was nothing of which Boychuk could be accused. Nevertheless, Boychuk decisively rejected the "upright influence of the leading Russian art" on Ukrainian art.

To the regime, this was the worst "crime". In Moscow in 1934 the "First All-Union Conference of Soviet Writers" took place, where the Russians M. Gorkiy and A. Zhdanov formulated the principles of "Socialist Realism". This resulted in the merciless attack on Ukrainian artists — "formalists" and "Boychukists". First, the professional staff of the Artistic Institute in Kiev was overthrown. In 1937 the N.K.V.D. arrested M. Boychuk, S. Nalepynsky-Boychuk, and I. Padalka; then V. Sedlyar, I. Shulha, architect D. Dyachenko, and others. All died in exile.

Ivan Padalka (1894-1938) studied at the Drawing School in Kiev, and then was a student of M. Boychuk. He worked with Boychuk on the painting of the Lutsk bar-

racks in Kiev and the Red Factory Theatre in Kharkiv. He composed a series of genre paintings, as "Molochnytsi" ("Dairymaids"), "Zbyrannya yabluk" ("Apple Picking"), etc., and accomplished many valuable, original etchings and illustrations to various publications.

Vasyl Sedlyar (1899-1938) also studied at the Drawing School in Kiev, and then at the Academy of Arts in Kiev, specializing in monumental painting under M. Boychuk. He also painted with Boychuk on the aforementioned projects and accomplished a series of tempera paintings, the most noteworthy of which are "Portret Oksany Pavlenko" ("Portrait of Oksana Pavlenko"), "Selyanka" ("The Woman of the Village"), "Svyato na Dniprelstani" ("Holiday at Dniprelstan"), etc. He was a lecturer at the Art-Ceramic Institute of Mezhyhir.

Anatol Petrytsky (1895-1964) was an exceptionally original artist, particularly in theatrical and film design. He completed the Drawing School in Kiev and the Academy of Arts. During the period of the Ukrainian National Republic he became very prominent in the theatrical design of the Molody Theatre. At that time he worked closely with Les Kurbas.

During the period of the Bolshevik occupation he worked in Moscow for a while. From 1924 he worked as a designer in Kiev and Kharkiv. He designed many dramas for the I. Franko Theatre, the State Opera Theatre, and the Revolution Theatre. Petrytsky's most noteworthy designs were: "Sorochynsky yarmarok" ("Sorochynsky Fair"), ("Kaminny hospodar" ("The Stone Host"), "Taras Bulba", "Knyaz Ihor" ("Prince Ihor"), "Rusalka" ("The Nymph"), "Bohdan Khmelnytsky", "Faust", and others. All of them are unsurpassed and unrepeatd. He also painted a great number of portraits, as: M. Semenko, M. Khvylovy, Y. Yanovsky, O. Vyshnya, P. Tychyna, M. Rylsky, and L. Kurbas. He painted over 20 portraits of writers, composers, and artists of the "Berezil" Theatre. A. Petrytsky possessed an original style in which features of Expressionism were combined with elements of folk art. His style could not at all be fitted into "Socialist Realism"; he was, therefore, accused of "formalism". But he was able to escape during the time of attack on the "Boychukists".

Kost Yeleva (1897-1950) and I. Kurochka-Armashovsky (Kubarsky) worked together with A. Petrytsky in theatrical design. Yeleva worked also in graphic arts.

Oleksiy Shovkunenko (born 1884) was a fine Realistic portraitist. Mykola Burachek was an outstanding Impressionistic landscape artist. He was a professor at the Kievan Academy (and later Institute). Burachek produced a series of highly artistic landscapes: "Yabluni v tsvitu" ("Apple Trees in Bloom"), "Ranok na Dnipro" ("Morning on the Dnieper"), "Reve ta stohne Dnipro shyroky" ("The Wide Dnieper Roars and Moans") etc.

Other painters of the period were H. Svitlytsky, Y. Svitlychny, Y. Bershadsky, M. Mishchenko, M. Kozyk, K. Trokhymenko, and also young painters who are still productive in the field. The leading position was held by Mykhaylo Derehus (born in 1904), who completed the Art Institute in Kharkiv in the early 1930's. He became notable for his paintings: "Vidpochynok", ("Rest"), "Zbyrannya yabluk" ("Apple Picking"), "Kodnya", etc., particularly after the war.

In 1938 the Union of Soviet Artists of Ukraine was formed which is subordinate to the directives of the Communist Party in Moscow and based on Socialist Realism. The illustrative model for this style was the works of the Russian "peredvizhnik" Vasiliy Surikov ("Morozov's Boyarynya"). Other styles, particularly national styles, were not even allowed to be mentioned. The leadership of the Union was in the hands of Russians and Jews, while those Ukrainians, who managed to exist till this time, were "re-educated" in the spirit of Socialist Realism.

Artists found themselves in an art "factory" forced to fabricate works according to the "general line" of the Communist Party, or Moscow. Nevertheless our artists often create on Ukrainian themes, even though they are restricted. This is the way it was until the Second World War, this is the way it is now. In fact, the conditions of creativity have, recently, even worsened.

Since 1945 the dominant thematic in the paintings of the Ukrainian S.S.R. are "partisan", "double hero", and "leaders" of the U.S.S.R.

Old Ukrainian artists have been harnessed to "creative" work, too, as: O. Kurylas, A. Manastyrsky, O. Kul-

chytsky, and O. Bokshay, who contribute much to national art along with the Soviet thematics.

M. Derehus, besides his tributes to the regime, produced a row of paintings, as: "Taras Bulba", "Duma pro Kozaka Holotu" ("Historical Ballad About Kozak Holota"), etc. T. Yablonsky, who primarily paints panegyrics honoring Moscow, nevertheless produced a number of landscapes from Ukraine, as: "Vesna" ("Spring"), "Nad Dniprom" ("By the Dnieper"), "Vlitku" ("In the Summer"), and "Ranok" ("Morning"), and also "Narechena" ("Fiancee"), and a portrait of O. Shovkunenko, etc.

In the field of painting are: D. Bezuhly, V. Kostetsky, V. Kravchenko, V. Zadorozhny, M. Khmelko, K. Zaruba, V. Poltavets, V. Zabashta, M. Bozhiy, M. Mishchenko, S. Koshovy, S. Shyshko, Y. Karas, and many young talented artists.

Many works have been produced on T. Shevchenko's themes even though the Shevchenko thematics are extremely limited by the decrees from Moscow. Artists who deal with Shevchenko are I. Yizhakevych, I. Tyukha, V. Yuhay, I. Tykhy, and others.

Many artistic works have also appeared on themes of Hetman B. Khmelnytsky, though also restricted, because the regime focusses mainly on the commemoration of the "300th anniversary of the union of Ukraine and Russia", which gives no dignity to the Ukrainian artists.

From the moment of the Russian Bolshevik occupation and Lenin's slogan "Art serves the masses", as well as the 1918 plan of "monumental propaganda", it is the field of graphic arts that had to play the major role in this drive as the fabrication of all sorts of agitational materials began. Leaders in the field were Russians, Jews, and the most mercenary artists. The graphic standard of these works was totally worthless. Eventually the standard was raised when the government harnessed some of the notable graphic artists to this work, as K. Yeleva, H. Svitlytsky, and K. Kostenko. Graphic arts finally rose to a proper standard (particularly in book arts), when Narbut's students came to the fore.

In the 1920's and the early 1930's graphic arts, as other branches of art, went through various styles — from Naturalism, Realism, through to Futurism, and Constructivism.

Particular attention was given to book art at the time. At first, 1919-1920, Y. Narbut was engaged in the artistic finishing of the journals "Mystetstvo" ("Art"), and "Solntse truda" ("Sun of Labor"). Narbut's students also appeared, as Marko Kyrnarsky (1893-1941) whose works have a remarkable stylization and unsurpassed technique. This is evident in his artistic finishing of the publication: "Ukrayinsky teatr" ("Ukrainian Theatre"), the journal "Hrono" ("Cluster"), Shevchenko's "Kobzar", and "Persha vyzochka bublykiv" ("The First Bundle of Rolls"). All these have a beautiful script — the "Narbutivka".

Les Lozovsky (1900-1922) accomplished the artistic finishing on the serial "Ukrayinski narodni pisni" ("Ukrainian Folk Songs"), the works of T. Shevchenko, M. Kotsubynsky, S. Vasylchenko, P. Tychyna, and produced remarkable portraits "H. Skovoroda", "Portret moyeyi dushi" ("The Portrait of My Soul"), and others. Mykola Aleksyeyev (1894-1934), an ardent follower of Y. Narbut, worked on the artistic finishing of the works of M. Rylsky, Y. Yanovsky, "Mertvi dushi" ("Dead Souls") by M. Gogol, "Shevchenkivsky zbirnyk" ("The Shevchenko Collection"), the collections "Ivan Franko", "Lesya Ukrainka", etc. Leonid Khyzhynsky (born in 1896) worked in this same spirit in book graphic arts. Antin Sereda (1890-1961), with his style and his technique of precision reminds one of Y. Narbut. He worked on "Selyanyn u bryli" ("Villager in a Straw Hat"), and the book covers to the works of T. Shevchenko, I. Franko, M. Kotsubynsky, and "Slovo o polku Ihorevim" ("The Tale of Ihor's Campaign"). Oleksa Marenkov (1888-1944) also followed the Narbut style in his book covers for "Selyanska chytanka" ("Village Primer"), to Y. Yanovsky's "Reyd" ("Raid"), and others.

Sophia Nalepynsky-Boychuk (1884-1934) (Mykhaylo's wife) made a deep imprint in the field of easel and graphic book art. She studied the engraving and graphic arts in St. Petersburg, Munich, and Paris and attained mastery in many various techniques of the engraving arts, especially in woodcut and xylography. She directed the studio of xylography at the Kievan Academy (later the Art Institute). Of particular note are her works "Meni trynadtsyaty mynalo" ("I Was Just Past Thirteen"), "Na vakatsiyakh" ("On

Vacation") etc., and the artistic finishing of works by Shevchenko — "Kateryna", and S. Vasylichenko, and others.

The senior artist, I. Yizhakevych, played a significant role in book illustrations in various types of techniques which may be classified as easel graphic arts. He illustrated almost the entire "Kobzar" by T. Shevchenko, the works of I. Kotlyarevsky, H. Kvitka-Osnovyanenko, M. Kotsubynsky, I. Franko, L. Ukrainka, and many others — in the style of Realism.

V. Krychevsky worked on the artistic finishings of many Ukrainian publications in the 1920's and 1930's, for the publishing houses of Derzhavne Vydavnytstvo Ukrainy, Institute Knyhoznavstva, "Rukh", "Literaturny yarmarok". He also accomplished over 400 drawings for A. Khvylya's "Ukrayinska pisnya" ("Ukrainian Song"). A. Petrytsky performed the artistic finishing to the journals "Nova generatsiya" ("New Generation"), "Nove mystetstvo", ("New Art"), "Universalny zhurnal" ("Universal Journal"), and illustrations to the works of I. Mykytenko, M. Semenko, Y. Yanovsky, and others, which are outstanding in their specific originality.

As a result of the "Decree" of 1932 and the introduction of Socialist Realism in 1934, the schools of M. Boychuk and of Y. Narbut were branded as "Formalistic" and "counter-revolutionary". Boychuk was liquidated, as well as most of his students, while Narbut's works were placed in a museum under the section "counter-revolutionary".

In the early 1930's the engraving arts and graphic arts of the Ukrainian S.S.R. saw the emergence of a particularly artistic individuality — Vasyl Kasiyan. In 1927 he had arrived in Ukraine from Prague with already remarkable achievements, especially in works with social thematics. As an unsurpassed engraving artist, V. Kasiyan quickly made his way to the leading position and a career, contributing much to the regime on the themes of the "October Revolution", the "heroes" of Perekop, "arsenalists", the productions of Stakhanov, and portraits of Kremlin officials. Nevertheless, he produced many engraving works on Ukrainian thematics in which the artist's deep love for Ukraine is most evident. V. Kasiyan made a gigantic contribution in his artistic finishing of Ukrainian books: T. Shevchenko's "Kobzar", of I. Franko's works, as "Boryslav

smiyetsya" ("Boryslav is Laughing"), M. Gogols "Zahublena hramota" ("The Lost Document") and "Zacharovane mistse" ("The Enchanted Place"), of the works by Y. Fedkovych, M. Kotsubynsky, O. Kobylanska, V. Stefanyk, P. Tychyna, A. Teslenko, etc.

In their technical perfection these are classified as highly artistic works of easel graphic arts. Of particular value is his cycle compositional portraits of T. Shevchenko which are characterized by a profound spirituality. His etchings of I. Franko, O. Kobylanska, M. Kotsubynsky, M. Kropyvnytsky, O. Dovzhenko, P. Tychyna, M. Rylsky, and H. Kosynka, including his series of selfportraits, could have been world masterpieces had the artist created in the free world. Nevertheless, in Ukrainian engraving arts Vasyl Kasiyan is a unique and unrepeated figure.

At the end of the 1920's and early 1930's Olena Sakhnovsky (1902-1958) emerged as a master of woodcut. She was born in Kiev, studied at the Kievan Academy (later Art Institute), and then specialized at the studio of S. Nalepynsky-Boychuk. She reached her heights in her remarkable woodcuts "Chytayut hazetu" ("Reading the Newspaper"), "Zhinka v revolutsiyi" ("Woman in the Revolution"), "Taras Shevchenko" and the outstanding illustrations — woodcuts to L. Ukrainka's drama "Lisova pisnya" ("The Forest Song"), and M. Gogol's "Nich pered Rizdvom" ("Night Before Christmas"), and "Revizor" ("The Inspector"), as well as to the works by O. Kopylenko, P. Panch, and I. Mykytenko. She also worked in the field of lithography. In 1934, during the fervid attack on Ukrainian artists — "formalists", to save her life O. Sakhnovsky moved to Moscow. During the Second World War when the Germans invaded Moscow, O. Sakhnovsky was sent to dig trenches around Moscow.

Her works are marked with precision; technically they stand almost on the level of the works of geniuses. The agents of Socialist Realism did not look upon her works favorably, even though they were Realistic, because they revealed a very clear Ukrainian spirituality. She did not produce much after the war, among her contributions to the regime she worked on drawings for children's games.

Okhrim Sudomora (1889-1968) was unsurpassed in illustrations for children's publications. He was a student

of I. Yizhakevych and the Kievan Drawing School. In the period of the Ukrainian National Republic he worked at the publishing houses "Chas", "Dniprosoyuz", "Dzvin", "Rukh", and "Vernyhora". He was particularly outstanding in children's colored illustrations, which are distinguished by their remarkable drawings, original stylization, and specific coloring. O. Sudomora's illustrations of tales and fables were congenial with the texts and deeply moved the child's soul. Unfortunately Sudomora had no field for self-expression in the Soviet reality; the "Decree" of 1924 demanded to "utilize methods for the formation of Soviet children's literature". After the introduction of Socialist Realism his style was branded as "formalistic". Thus, except for the illustrations of three books for children, Sudomora worked as an illustrator of Soviet journals, school textbooks, and calendars. It was not until 1943 (under the German occupation) that O. Sudomora was able to reinstate his self-expression. Working for the Ukrainian publishing house in Lviv (Ukrayinske vydavnytstvo), O. Sudomora performed the artistic finishings to the journal "Mali druzi" ("Little Friends"), to the publications "Dvi kizochky" ("Two Little Goats"), "Kyrylo Kozhumpyaka", "Vesela pratsya" ("Joyful Work"), and some of L. Hlibov's fables.

O. Sudomora's style is decorative throughout, with distinct elements of folk art, which is a clear antithesis to the Russian Soviet Socialist Realism. This is apparent in his illustrations of "Dvi kizochky" ("Two Little Goats"), "Dzen-dzen" ("Ding-dong"), "Horoblychka — harna ptychka khatku zamitaye", ("The Sparrow — Good Little Bird Sweeps the House"), "Blyzky svit" ("The Near World"), and others.

Other notable artists in the Ukrainian S.S.R. have been and are presently illustrating children's publications. These are: A. Petrytsky, I. Padalka, M. Kotlyarevsky, H. Bondarenko, and others. Some of them have been accused of "decadence", "formalism", and "superficiality". And although the Russian Soviet critics and censors condemn all kinds of Naturalism, they themselves instill it in the form of their Socialist Realism. In accordance with the "teachings" of Marx, Engels, Lenin, Stalin (and now Brezhnev), the child must be taught in the spirit of dedication to the Communist Party and the "native" government. The child's psyche is

warped as he is reared to be an obedient slave and provocateur. To this undignified deed the regime has harnessed also the Ukrainian artists-illustrators who are forced to work in this field.

After the war, nothing in Fine Arts of the Ukrainian S.S.R. changed. In 1945 a "Decree" of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union severely condemned artists for various "deviations" toward other styles other than Socialist Realism. Placard art was directed on the themes of the "reconstruction of the fatherland", the "over-accomplishment of norms", slogans for the "conquest of the world", for the "brotherhood of nations", against "bourgeois nationalists", against the "Vatican", "Wall Street", etc. With all the hackney the artistic value of the placards is obviously lowered.

In the last decades of the Ukrainian S.S.R., a number of valuable works on Ukrainian thematics have emerged in easel and book graphic arts. I. Yizhakevych and F. Konovalyuk created illustrations to I. Kotlyarevsky's "Eneyida" ("Aeneid"), to T. Shevchenko's "Kobzar", etc. O. Sudomora produced illustrations to Shevchenko's poems "Son" ("Dream"), "Kavkaz" ("The Caucasus"), and "Ivan Hus". V. Kasiyan painted many illustrations to Shevchenko's "Kobzar" as "Kateryna", "Na panshchyni" ("In Serfdom"), including the very valuable compositional portraits of T. Shevchenko: "T. Shevchenko na zaslanni" ("T. Shevchenko in Exile"), "Shevchenko z kazakhskym khlopychkom" ("Shevchenko With a Kazakh Boy"), "Shevchenko - ofortyst" ("Shevchenko - Etching Artist"), and "T. Shevchenko na Ukrayini", ("T. Shevchenko in Ukraine").

On the 100th Anniversary of Shevchenko's death and on the 150th Anniversary of his birth, Ukrainian Soviet artists placed much artistic energy into Shevchenko thematics. This was especially apparent among the graphic artists: V. Avramenko, A. Bazylevych, N. Bozhok, O. Hnatyuk, S. Karaf-Korbut, V. Kravchenko, M. Maslovsky, V. Mysyk, A. Ponomarenko, V. Chernukh, Y. Syrotenko, V. Yakubovych and many others. Some of their works are of high artistic quality.

The artists also gave much attention to I. Franko. V. Kasiyan produced a number of illustrations of Franko's works: "Boryslavski opovidannya" ("Short Stories of Bo-

ryslav"), "Boryslav smiyetsya" ("Boryslav is Laughing"), "Ripnyk" ("Oilfield Worker"), H. Bondarenko's "Maly I. Franko sluchaye narodni melodiyyi" ("Young I. Franko Listens to Folk Melodies") and "Rozmalyovuye v stolyarni narodni skryni" ("In the Workshop Painting Folk Chests"), Y. Svitlychny's "Zustrich z M. Lysenko" ("Meeting with M. Lysenko"), O. Lyubymsky's "I. Franko and Olha Roshkevych", Y. Syrotenko's "Zustrich I. Franka z M. Kotsubynsky" ("Meeting of I. Franko and M. Kotsubynsky"), V. Lytvynenko's "Zakhar Berkut", S. Adamovych's "Boa Constrictor" and "Ukradene shchastya" ("Stolen Happiness"), O. Khmelnytsky's "Kamenyari" ("Stone Masons"), A. Bazylevych's "Istoriya khlopskoho kozhukha" ("The Story of the Peasant Fur Coat"), and many others.

Despite the cruel conditions for creativity, Ukrainian artists, nevertheless, have made a great contribution to the treasury of Ukrainian art and many of their works will have everlasting value. In recent years conditions for creativity have become even worse. Not only must artists keep to the Communist Party line, but also to another "line", that of the merciless Russification of Ukrainian culture and spirituality under the slogan "the fusion of nations" into one "Soviet nation". Obviously, this is a spiritual genocide. Artists of the old generation, extremely fearful of Stalin's type of terror, create by the force of inertia, nevertheless, they do resist Russification. This resistance is particularly evident in the artists of the younger generation.

In the vestibule of the University of Kiev in 1964 three artists — Opanas Zalyvakha, Alla Horsky and Lyudmyla Semykyn — produced a stained glass window "Prorok" ("Prophet") depicting T. Shevchenko, on the background of Ukraine and a rising sun, with clenched fists as a symbol of protest against the enbondaging of Ukraine. The regime destroyed this work, and O. Zalyvakha was sent to the concentration camp, while A. Horsky was secretly murdered by K.G.B. agents. This gives evidence to the immortality of Ukrainian Fine Arts, that in the end it shall triumph, when Ukraine casts off the Moscow chains.

In summing up the achievements of Ukrainian Fine Arts on the path of the history of Ukraine and taking into account the exceptionally cruel conditions for creativity in

the Ukrainian S.S.R. and the difficulties in Diaspora (mainly the separation by the "Iron Curtain" from the homeland) one can objectively state that the creative potential of our artists is exceptionally strong and alive. Ukrainian artists have made a colossal contribution not only toward national art but world art in general.

Translated by Orysia Ferbey.

З М І С Т

Вступ	7
I. Передісторичні часи	9
II. Візантійський стиль	11
III. Візантійсько-романський стиль	13
IV. Готичний стиль	15
V. Ренесанс	17
VI. Українське барокко	19
VII. Рококо	21
VIII. Клясицизм	23
IX. Реалізм „передвижництво“, електизм	27
X. Сучасність	31
XI. Доба української державности	39
XII. Між двома світовими війнами	41
XIII. Друга світова війна і скитальщина	60
XIV. Українське мистецтво в діяспорі	64
XV. Українське мистецтво в УССР	95
Рекомендована література	114

UKRAINIAN FINE ARTS

Introduction	117
I. Prehistoric Times	119
II. The Byzantine Style	121
III. The Byzantino-Romanesque Style	123
IV. Gothic Style	125
V. Renaissance	127
VI. Ukrainian Baroque	129
VII. Rococo	132
VIII. Classicism	134
IX. Realism "Peredvizhniki", Eclecticism	138
X. The Contemporary Period	142
XI. The Period of the Ukrainian State and the Academy of Art in Kiev	151
XII. Between Two World Wars	153
XIII. The Second World War and Refugee Period	174
XIV. Ukrainian Art in Diaspora	179
XV. Ukrainian Art in the Ukrainian S.S.R.	212

